

T.C

**ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
KYL-YL-2013-0004**

**YÖNETİŞİM PERSPEKTİFİNDEN KALKINMA
AJANSLARI: ANKARA VE GÜNEY EGE KALKINMA
AJANSI ÖRNEKLERİ**

HAZIRLAYAN

Yakup KARACA

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Fatma Neval GENÇ

AYDIN-2013

T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
KYL-YL-2013-0004

YÖNETİŞİM PERSPEKTİFİNDEN KALKINMA
AJANSLARI: ANKARA VE GÜNEY EGE KALKINMA
AJANSI ÖRNEKLERİ

HAZIRLAYAN
Yakup KARACA

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Fatma Neval GENÇ

AYDIN-2013

YAZAR ADI-SOYADI: Yakup KARACA

**BAŞLIK: YÖNETİŞİM PERSPEKTİFİNDEN KALKINMA
AJANSLARI: ANKARA VE GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI
ÖRNEKLERİ**

ÖZET

Bu tez, bir yönetim örneği olarak kabul edilen Kalkınma Ajanslarını ve bu ajansların Türkiye'deki uygulamalarını içermektedir.

Günümüz dünyasının şekillendirici temel unsuru olan küreselleşmeyle birlikte ulus-devlet bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte ulus-devlet yerelleşme gereği olarak merkezi yönetim yetkilerinin bir kısmını yerel ve bölgesel yönetimlere devretmektedir. Bu yönetimlerden biri de; kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak bölgesel dengesizliklere ortak çözüm geliştirip, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışan Kalkınma Ajanslarıdır.

Bu bağlamda tezde öncelikli olarak küreselleşme ve yerelleşme çerçevesinde Türkiye'de bölge-bölgecilik-bölgeselleşme konuları incelenmiştir. . Daha sonra Türkiye'de Bölgesel kalkınma politikalarının tarihsel süreci ele alınmış, ülkemizde de son zamanlarda bölgesel kalınmada etkin rol oynayan Bölgesel Kalkınma Ajansları incelenip Ankara Kalkınma Ajansı ve Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) örnekleri ele alınmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, kalkınmada etkin rol oynayabilecek bir yönetim modeli olan Kalkınma Ajanslarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlama amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme-Yerelleşme-Yönetişim, Bölgeselleşme, Kalkınma Ajansları, Ankara Kalkınma Ajansı, GEKA

NAME: Yakup KARACA

TITLE: GOVERNANCE PERSPECTIVE DEVELOPMENT AGENCIES: EXAMPLES OF ANKARA DEVELOPMENT AGENCY AND THE SOUTH AEGEAN DEVELOPMENT AGENCY

ABSTRACT

This thesis a governance model the regional development agencies and these agencies include applications in Turkey.

In today's world of globalization, the nation-state as a basic element forming in the process of transformation. As part of this process, decentralization of the nation-state is a part of the local and regional governments, central government transfers the powers. This is one of the authorities and the public sector, the private sector and enabling co-operation between non-governmental organizations to develop joint solutions to regional imbalances in regional development, regional development agencies working to realize.

In this context, within the framework of decentralization by examining the phenomenon of globalization as a priority region-regionalism-regionalization definition has been adopted in Turkey. The historical process of regional development policies are discussed later in Turkey, playing an active role in our country without yielding of the Regional Development Agencies recently examined as an application Ankara Development Agency and the South Aegean Development Agency (GEKA) samples. Therefore, this study may play an active role in development of a governance model that is intended to contribute to a better understanding of the Regional Development Agencies.

Keywords: Globalization, Localization-Governance, Regionalisation, Regional Development Agencies, Ankara Development Agency, GEKA

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının gerçekleştirilmesi sırasında değerli bilgilerini, tecrübelerini, önerilerini ve anlayışlarını benden esirgememiş olan, danışman hocam sayın Doç. Dr. Fatma Neval GENÇ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aynı şekilde, lisans ve yüksek lisans eğitim hayatım boyunca bilgilerini tecrübelerini ve önerilerini benden esirgememiş olan sayın Yrd. Doç. Dr. Halil MUTİOĞLU ve sayın Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU'na ve diğer hocalarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak, beni yetiştiren ve bu günlere gelmemde çok büyük emekleri olan sevgili annem ve babama şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
KÜRESELLEŞME, YÖNETİŞİM VE BÖLGESELLEŞME.....	5
1.1.Küreselleşme.....	5
1.1.1.Küreselleşmenin Özellikleri ve Gelişim Süreci.....	10
1.1.2.Küreselleşmenin Kamu Yönetimine Etkileri.....	11
1.2.Yönetişim.....	15
1.2.1. Yönetişim ve Özellikleri.....	16
1.2.2. Yönetişimin Kapsamı ve Sınırları.....	24
1.2.3. Yönetişim Türleri.....	24
1.2.4. Yönetişim Çerçevesinde Kalkınma Anlayışı.....	27
1.3.Bölgeselleş(tir)me.....	31
1.3.1.Ulus-Üstü Bölgeselleşme: Bloklaşma.....	37
1.3.2.Ulus-Altı Bölgeselleşme: Yerelleşme.....	42
1.4.Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Önemi.....	43
İKİNCİ BÖLÜM.....	46
TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA.....	46
2.1. Yeni Bölgecilik Anlayışı ve Türkiye.....	46

2.1.1.Yeni Bölgecilik Anlayışının Türkiye'ye Yansımaları	48
2.1.2. Yeni Bölgecilik Anlayışının Türkiye'nin Bölgesel Politikalarına Etkileri	49
2.2.Türkiye'de Bölgesel Dengesizlikler	52
2.2.1. Bölgesel Dengesizlik Kavramı	52
2.2.2.Türkiye'de Bölgesel Dengesizliklerin Nedenleri	55
2.3.Türkiye'de Bölge Sınıflama	61
2.3.1.Homojen Bölge	61
2.3.2.Polarize Bölge.....	65
2.3.3.İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması	66
2.3.4.Plan Bölge.....	69
2.3.5.Coğrafi Bölge.....	71
2.3.6.Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) Sınıflandırması	71
2.4.Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Tarihsel Seyri	74
2.4.1.Planlı Dönem Öncesi	74
2.4.2.Planlı Dönem Sonrası	77
2.4.2.1.Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	79
2.4.2.2.İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	80
2.4.2.3.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	81
2.4.2.4.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	81
2.4.2.5.Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	81
2.4.2.6.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	82
2.4.2.7.Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	83
2.4.2.8.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	83
2.4.2.9.Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).....	84
2.4.2.10.Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	90

KALKINMA AJANSLARI	90
3.1.Kalkınma Ajansları.....	90
3.2.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi.....	92
3.3.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları.....	95
3.4.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Özellikleri	98
3.5.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri	101
3.5.1.Kuruluş Biçimlerine Göre.....	102
3.5.2.Faaliyetlerine Göre	102
3.5.3.Sundukları Hizmetin Geleneksel ya da Yenilikçi Olmasına Göre	103
3.5.4.Fonksiyonlarına Göre	103
3.5.5.Mali Kaynaklarına göre	104
3.6.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Görev ve Fonksiyonları	104
3.7.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları	106
3.8.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüsü.....	109
3.9.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı	111
3.10.Farklı Ülkelerde Bölgesel Kalkınma Ajansı Uygulamaları	112
3.10.1.Amerika Birleşik Devletleri.....	113
3.10.2.İngiltere.....	114
3.10.3.Polonya	116
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	119
TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI	119
4.1.Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri	121
4.2.Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı	123
4.2.1.Kalkınma Kurulu	124
4.2.2.Yönetim Kurulu	124
4.2.3.Genel Sekreterlik	125

4.2.4.Yatırım Destek Ofisleri.....	125
4.3.Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı	125
4.4.Kalkınma Ajanslarının İşleyişi	127
4.5.Kalkınma Ajanslarının Gelir ve Giderleri	130
4.6.Kalkınma Ajanslarının Denetimi.....	134
4.7.Kalkınma Ajanslarında Yönetişim	135
4.8.Türkiye’de Kalkınma Ajanslarına İlişkin Değerlendirmeler.....	138
4.8.1.Ajansların Tüzel Kişiliği Meselesi	138
4.8.2.Ajansların Ekonomiye Beklenen Katkıları	142
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	146
ANKARA KALKINMA AJANSI VE GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI ÖRNEKLERİ	146
5.1.Ankara Kalkınma Ajansı	146
5.1.1.Ajansın Misyonu, Vizyonu ve Çalışma İlkeleri.....	146
5.1.2. Ajansın Yeni Kalkınma Anlayışına Bakış Açısı.....	148
5.1.3.Ajansın Organizasyon Yapısı	151
5.1.4.Ajans Tarafından Sunulan Hizmetler	152
5.1.5. Bölge Planının Hazırlanması	154
5.1.6.Bölgenin GZFT Analizi	155
5.1.7.1.Fırsatlar	156
5.1.7.2.Tehditler	157
5.1.7.3.Güçlü Yanlar	157
5.1.7.4.Zayıf Yanlar	158
5.1.8.Ajans Tarafından Sağlanan Destekler.....	158
5.1.8.1.Yıllara Göre Destekler	161
5.2.Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	166

5.2.1.Ajansın Vizyonu, Misyonu ve Temel Değerleri.....	166
5.2.2.Görevleri	168
5.2.3.GEKA Teşkilat Yapısı	170
5.2.4.Ajans Faaliyetleri	172
5.2.5.Ajans Mevcut Durum Analizi.....	173
5.2.5.1.GFZT Analizi	173
5.2.6. GEKA Tarafından Sağlanan Destekler.....	182
5.2.6.1.Mali Destekler	183
5.2.6.2.Teknik Destekler	184
5.2.6.3.Yıllara Göre Destekler	185
5.3.Ankara Kalkınma Ajansı ve GEKA'nın Karşılaştırılması	189
SONUÇ VE ÖNERİLER	192
KAYNAKÇA.....	198
EKLER.....	213

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABKF: Avrupa Birliği Katılım Fonu

ANKA: Ankara Kalkınma Ajansı

AR-GE: Araştırma-Geliştirme

BKA: Bölgesel Kalkınma Ajansları

BKP: Bölgesel Kalkınma Planı

BM: Birleşmiş Milletler

BYKP: Beş Yıllık Kalkınma Planı

ÇKA: Çukurova Kalkınma Ajansı

DAP: Doğu Anadolu Projesi

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DOKAP: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

EBKA: Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı

EEA: Avrupa Ekonomik Alanı

EGEV: Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı

EURADA: Avrupa Kalkınma Ajansı Birliği

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GATT: Gümrük Tarifeleri Bölgesi Ticaret Genel Antlaşması

GEKA: Güney Ege Kalkınma Ajansı

GFZT: Güçlü-Zayıf Yönler Fırsatlar-Tehditler

- GİDEM: Girişimci Destekleme Merkezleri
- GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- IMF: Uluslararası Para Fonu
- IPA: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
- İBB: İstatistiksel Bölge Birimi
- İBBS: İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması
- İZKA: İzmir Kalkınma Ajansı
- KA: Kalkınma Ajansları
- KAYA: Kamu Yönetimi Araştırma Projesi
- KB: Kalkınma Bakanlığı
- KHK: Kanun Hükmünde Kararname
- KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
- KKP: Kırsal Kalkınma Projeleri
- KOB: Katılım Ortaklığı Belgesi
- KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- KÖY: Kalkınmada Öncelikli Yörelere
- KP: Kalkınma Planı
- LAFTA: Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
- MARKA: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
- NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
- NUTS: Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İBBS)
- OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
- ORAN: Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
- OSB: Organize Sanayi Bölgesi

ÖİK: Özel İhtisas Komisyonu

ÖİKR: Özel İhtisas Komisyonu Raporu

ÖKYAF: Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu

ÖUKP: Ön Ulusal Kalkınma Planı

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TODAİE: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

TSO: Ticaret ve Sanayi Odası

TÜSİAD: Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği

TVA: Tennessee Valley Authority

UDNP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

YDO: Yatırım Destek Ofisleri

YHGP: Yeşilirmak Havzası Geliştirme Projesi

YTB: Yatırım Teşvik Belgeleri

ZBK: Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Bölgesel Politika Açısından Yönetim ve Yönetişim	29
Tablo 2: Fordizm ve Post-Fordizm Karşılaştırılması.....	32
Tablo 3: Bölgesel Politikalarda Bazı Temel Değişiklikler	34
Tablo 4: Kalkınmada Öncelikli Yöre Politikaları ve Sonuçları.....	73
Tablo 5: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirilmesi.....	86
Tablo 6: Geleneksel/Yukarıdan Aşağıya Yaklaşım Karşı Yeni/Aşağıdan Yukarıya Yaklaşım	101
Tablo 7: Farklı Ülkelerde Kalkınma Ajanslarının Yasal Yapısı.....	109
Tablo 8: Türkiye'deki Kalkınma Ajansları.....	121
Tablo 9: Avrupa'daki ve Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırması	128
Tablo 10: Kalkınma Ajansları İçin Yönetişim Çerçevesi	137
Tablo 11: ANKA'nın Yeni Kalkınma Anlayışına Bakış Açısı	150
Tablo 12: Güney Ege Bölgesinin Ekonomik Yapı GFZT Analizi.....	175
Tablo 13: Güney Ege Bölgesinin Tarım Sektörü GFZT Analizi	176
Tablo 14: Güney Ege Bölgesinin Sanayi Sektörü GFZT Analizi	177
Tablo 15: Güney Ege Bölgesinin Enerji ve Madencilik Sektörü GFZT Analizi	177
Tablo 16: Güney Ege Bölgesinin Turizm Sektörü GFZT Analizi	178
Tablo 17: Güney Ege Bölgesinin Sosyal ve Kurumsal Yapı GFZT Analizi	179
Tablo 18: Güney Ege Bölgesinin Çevresel GFZT Analizi	180
Tablo 19: Güney Ege Bölgesinin Altyapı ve Ulaşım GFZT Analizi	181

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kamu Yönetimini Değişime Zorlayan Faktörler	14
Şekil 3: Yönetişimin Temel Özellikleri	21
Şekil 2: Bölgesel Kalkınma Anlayışının Değişimi	36
Şekil 4: Türkiye’de Homojen Bölge Birimleri	63
Şekil 5: Türkiye’de Ekonomik ve Sosyal Yapı Benzerliği Açısından Homojen Bölgeler	64
Şekil 6: Kalkınma Ajanslarının Organizasyon Yapısı	123
Şekil 7: Kalkınma Ajanslarının Gelirleri	131
Şekil 8: Kalkınma Ajanslarının Giderleri	133
Şekil 9: Ankara Kalkınma Ajansının Teşkilat Yapısı	151
Şekil 10: GEKA Teşkilat Yapısı	170
Şekil 11: GEKA Tarafından Sağlanan Destekler	182
Şekil 12: GEKA'nın Sağladığı Teknik Destek Türleri	184

EKLER DİZİNİ

EK-1: Kalkınmada Öncelikli Yörelere Listesi (Birinci Derecede Öncelikli Yörelere)	213
EK-2: Avrupa Birliği Komisyonu'nun NUTS bölgeleri için belirlediği eşik nüfus büyüklükleri	214
EK-3: Türkiye'nin İBBS'si	214
EK-4: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sektörlerin Milli Gelir İçindeki Durumu	217
EK-5: Türkiye'nin İBBS Düzey 2 Bölgeleri	218
EK-6: Alan Araştırması Görüşme Formu	218

GİRİŞ

Küreselleşme süreciyle birlikte bölge, bölgencilik ve bölgesel kalkınma gibi kavramlarda ve bölgesel politikaların uygulanması konularında önemli değişim yaşanmıştır. Bu değişim ve gelişmeler, bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesi ve kamu yönetimine ilişkin kurumsal yapıları da değişime zorlamıştır. Bu çerçevede bölgesel kalkınma politikaları olarak merkezi idarenin öncü olduğu “yukarıdan-aşağıya” anlayış yerine yerel ekonomik aktörlerin öncü olduğu “aşağıdan-yukarıya” bir anlayışın benimsendiği görülmektedir.

Bölgesel kalkınma politikalarındaki bu değişimle beraber yönetimde yeniden yapılanma süreci de başlamıştır. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede, yerel düzeyde yeni düzenleme mekanizmaları ortaya çıkmıştır. Böyle bir anlayışın hakim olduğu ve giderek yaygınlaştığı düzen içerisinde Kalkınma Ajansları, merkezi anlayışın terk edilerek adem-i merkeziyetçi anlayışa geçilmesi ve bölgelerin bu eğilim paralelinde kalkınmanın örgütlenmesi ihtiyacı, doğal ekonomik ve sosyal şartların bölgeler arasında farklılık göstermesi sonucu ortaya çıkan gelişmişlik farkının kapatılmasının yanında yerli-yabancı yatırımcılara en iyi koşullar altında çalışma olanağı sunması için bir araç olarak görülmektedir.

Kalkınma Ajansları, merkezi otoriteden bağımsız bir yapıda, belli sınırları olan coğrafi bir bölgenin kalkındırılması amacı ile kurulmuş olan yeni bölgencilik ve kalkınma anlayışının örgütsel biçimidir. Bu çerçevede ajanslar doğal, ekonomik, sosyal ve kültürel şartların bölgeler arasında farklılık göstermesi ve bu farkın giderek artması sonucu ortaya çıkan gelişmişlik farkının kapatılması gereğinden doğmaktadır.

Kalkınma ajansları dünyadaki pek çok ülkenin değişik ihtiyaçlarını karşılamak için farklı görev ve yapılarla örgütlenmiş kurumlardır. Genel olarak kalkınma ajansları kamu, özel ve gönüllü kesimlerin ortak bir girişimi olarak bölge bazlı, kamu kaynakları ile finansmanı sağlanan ve kalkınmada ortak olan örgütlerle etkileşim sağlayan örgütlerdir. Ajansların fonksiyonları ekonomik gelişmeyi sağlama, istihdamı artırmak, bölgesel rekabete katkı sağlamak, çalışma hayatında işgücü verimliliğini arttırmak, sürdürülebilir kalkınmaya öncü olmak ve

bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarını en aza indirmek olarak sıralanabilir. Kalkınma ajanslarının bu faaliyetlerini gerçekleştirmek için kullandığı araçlar içinde en önemlilerinden birisi bölge planları hazırlamaktır. Bu planlar bölgenin gelişmesi için çeşitli alternatifleri ve stratejileri içermektedir.

Bu yapılar ilk kez, bölgesel kalkınma uygulamalarının gerçekleştirilmesi için gerekli birim olarak ABD’de Tennessee Valley Authority (TVA)’nin 1933 yılında kurulması ile ortaya çıkmıştır. 1990’ların başından itibaren gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek, artan bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak ve bölgesel kalkınmanın yerel aktörleri arasında işbirliğini sağlamak için kurulmuşlardır. Avrupa Birliği’nin (AB) bölgesel rekabeti arttırmaya yönelik bölgesel kalkınma fonları sayesinde ajansların sayıları hızla artmaya başlamıştır.

Ülkemizin Kalkınma Ajanslarıyla tanışması ise 1999 Helsinki Zirvesi sonunda olmuştur. Türkiye’nin AB’ye aday ülke olarak ilan edilmesiyle beraber Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) sistemiyle ilgili süreç başlayarak bölgesel örgütlenme alanında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) yapılmıştır. Kalkınma Ajanslarının kuruluşunu düzenleyen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un 25 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte ilk pilot uygulama olarak; Adana İli merkez olmak üzere Adana ve Mersin İllerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir İlini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Genel olarak kalkınma ajanslarının yarı-kamusal bir nitelik taşımaları, geleneksel kamu yönetimi anlayışından farklı bir yönetim anlayışı içerisinde bölgelerdeki merkezi ve yerel yönetim organları, piyasa aktörleri, sivil toplum kuruluşları (STK) ile işbirliği içerisinde girişimi desteklemeleri öngörülmektedir. Yönetişim anlayışına dayanan yapılanmalarıyla kuruldukları bölgeleri günümüz küresel ekonomik düzenine yakınlatacak, kamu yönetiminin bir parçası olarak görülmektedirler.

Tezde Türkiye’deki kalkınma ajanslarının Avrupa Birliği’ne uyum sağlamak amacıyla kurulduğu, Türkiye’deki kalkınma ajansları yapısının ülke ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde oluşturulduğu ve kalkınma ajanslarının yapısında daha katılımcı yönetime geçiş çabalarının olduğu varsayılmaktadır.

Tezde izlenen yöntem uyarınca konu ile ilgili mevzuat ve literatür taranmış olup elde edilen verilerle konu teorik düzeyde incelenmiştir. Tezde açıklayıcı yaklaşım benimsendiğinden öncelikle kalkınma ajanslarının türleri, amaçları, faaliyetleri açıklanacak; Türkiye’de oluşturulan yapı tasvir edilecek, bu yapının uygunluğu tartışılacak, ardından, alan araştırmasına dayalı olarak, tezin özgün kısmını oluşturan ANKA ve GEKA detaylı olarak incelenecektir.

Bu çerçevede birinci bölümde küreselleşme kavramı ele alınarak küreselleşmenin özellikleri ve gelişim süreci üzerinde durulacaktır. Küreselleşmenin kamu yönetimi üzerindeki etkileri de incelendikten sonra, küreselleşme sürecinde bölgeselleştirme çerçevesinde, bölgesel politikalar incelenecektir. Sonra, hem küresel hem de yerel düzeyde önemli kavramlardan birisi olan yönetişimin kavramsal çerçevesi belirlenerek kavramın özellikleri, türleri açıklanıp kapsam ve sınırları belirlenecektir. Yerel kalkınma anlayışının aynı zamanda Türkiye’de kalkınma ajanslarının dayandığı kuramsal yaklaşımın temelinde, merkezîyetçi yapıdan adem-i merkezîyetçi yapıya geçiş bulunmasından dolayı yönetişim yaklaşımı çerçevesinde yeni kalkınma anlayışı açıklığa kavuşturulacaktır.

İkinci bölümde Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları başlığı altında yeni bölgecilik anlayışının Türkiye’ye yansımaları ışığında yeni bölgecilik anlayışının Türkiye’nin bölgesel politikalarına etkileri ortaya konacaktır. Kalkınma çalışmaları sürecinde ekonomik kalkınmanın ülkenin tüm yörelerinde aynı anda başlayamaması ve kalkınmanın belirli merkezlerde yoğunlaşması bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bölgesel dengesizlik kavramına vurgu yapılarak, Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin nedenlerine de bu bölümde değinilecektir. Sonra ekonomik gelişmişlik bağlamında homojen, polarize, plan ve coğrafi bölge kavramlarının açıklanması yapılarak, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması ele alınacaktır. Ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış yörelerin kalkındırılması amacıyla teşvik sistemi ve kaynak tahsisi politikalarıyla başlatılan Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) çalışması da bu bölüm içerisinde incelenecektir. Ayrıca, Türkiye’deki kalkınma politikalarının planlı dönem öncesi (1923-1950 devletçilik dönemi ve 1950-1960 liberal dönem) ve planlı dönem sonrası geçirdiği değişim ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde kalkınma ajanslarının tanımı, tarihsel süreci, amaçları, özellikleri, türleri, görevleri, finansman kaynakları, yasal konumları ve idari yapısı gibi genel özelliklerin yanı sıra farklı ülkelerde bölgesel kalkınma ajansı uygulamaları olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve Polonya örnekleri incelenecektir.

Dördüncü bölümde kalkınma ajanslarının Türkiye'deki gelişimi açıklanacaktır. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun'un öngördüğü kalkınma ajanslarının görevleri, idari teşkilat içerisindeki yeri ve teşkilat yapısı, personeli, işleyişi, mali kaynakları ve denetimleri bu bölümde yer alacaktır. Ayrıca kalkınma ajanslarının yönetim çerçevesi belirlenerek, Türkiye'deki kalkınma ajanslarının tüzel kişiliği meselesi ve ekonomiye beklenen katkıları değerlendirilecektir.

Tezin alan araştırması bölümünde, Türkiye'de Kalkınma Ajansları içerisinde bir uygulama olarak Ankara Kalkınma Ajansı ve Güney Ege Kalkınma Ajansı örnekleri ele alınarak ajansların teşkilat yapısı, amaç, hedef ve görevleri ile Genel Sekreterliğe bağlı olarak görev yapan birimleri, stratejik planları, faaliyetleri, gerçekleştirdikleri projeler, faaliyet raporları vb. hakkında bilgilendirmelerde bulunulmuştur. Çalışma için konu ile ilgili mevzuat ve literatür taranmış olup elde edilen verilerle konu teorik düzeyde incelenmiştir. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'dan yararlanılmış ayrıca Ankara Kalkınma Ajansı ve Güney Ege Kalkınma Ajansının Genel Sekreterlikleri ziyaret edilerek Ajanslar hakkında bilgi alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

KÜRESELLEŞME, YÖNETİŞİM VE BÖLGESELLEŞME

Küreselleşme artık dünyamıza hakim olan bir olgudur. Küreselleşmeyle birlikte hayatın her alanında bir değişim ve dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Bu değişimlerden en fazla etkilenen şüphesiz ulus-devlet olmuştur. Bu değişimin merkezinde de kamu yönetimi bulunmaktadır. Küreselleşme, özellikle 1990'lardan sonra kamu yönetimi alanında yeni uygulamaların ve kavramların ortaya çıkmasına öncülük ederek kamu yönetiminde bir paradigma değişiminin yaşanmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle bu alt başlık altında küreselleşmenin özellikleri ve gelişim süreci açıklanarak, kamu yönetimine etkileri ortaya konacaktır. Sonra devlet, piyasa aktörleri ve özellikle de sivil toplumun karşılıklı etkileşimde olduğu yeni bir kamu yönetimi anlayışı olan yönetim kavramı açıklanarak, yönetimin kapsam ve sınırları, türleri konuları ele alınacaktır. Ardından bölgeselleştirme süreci ele alınıp, bölgesel kalkınma kavramı açıklanarak önemine vurgu yapılacaktır.

1.1.Küreselleşme

Küreselleşme, toplumsal ekonomik boyutları da olan bir kavram oluşu itibariyle bilimsel sınıflandırmalarda kabul gören modern terimlerden biridir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren bireyler, örgütler, toplumlar ve ülkeler tarafından küreselleşmeye karşı ilgi büyümekte ve gittikçe önemli bir tartışma konusu haline dönüşmektedir. Çünkü dünya önemli bir takım değişim ve dönüşümlere sahne olmaktadır. Bireyler, toplumlar, ülkeler ve ekonomiler arasında ilişki ve etkileşim giderek yoğunlaşmaktadır. Bütün bunlara bağlı olarak; üretim faktörleri (emek, sermaye, doğal kaynaklar), kültür, hukuk, eğitim, siyaset, toplum ve teknoloji, sınır ötesi nitelik kazanmakta ve uluslararasılaşma sürecine girmektedir. Bu süreci ifade etmek veya adlandırmak için küreselleşme kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Günümüzde küreselleşme, çağdaş dünyanın gelişim sürecinde yer alan bütün temel olayların üzerine taşınmış durumdadır. Özellikle 1980’li yılların sonlarında küreselleşme veya kapitalizm kavramları yanında artık “küresel gelişim”, “küresel politika”, “küresel strateji”, “küresel firma”, “küresel iletişim”, “küresel sermaye” ve küresel kuruluşlarından/şirketlerden söz edilmeye de başlanmıştır. Bu nedenlerden dolayı, küreselleşme kavramını tanımlamak oldukça sorunludur. Sorunun ve tanımlama zorluğunun sebebi ise, kavramın farklı düşüncede olanların uygulamadaki oluşumların ve olayların esas anlamını değiştirmemesinden veya bunların yeni bilimsel kategoride henüz aydınlık kazanmamasından ileri gelmektedir.

Küreselleşme kavramı çeşitli çevreler ve yazarlarca farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Tanımların çoğunda küreselleşmenin ekonomik boyutu öne çıkarılmaktadır. Dünya ekonomilerinin birbirine bağımlı hale gelmesi olarak algılanmaktadır. Buna göre küreselleşme; sermaye, yönetim, istihdam, bilgi, doğal kaynaklar ve organizasyonun uluslararasılaştırıldığı ve tam anlamıyla karşılıklı bağımlılaştığı bir ekonomik ve siyasal yapılanma sürecidir. Bu yeni yapılanma içinde ekonomik rekabetin zemini milli ekonomiler olmaktan çıkarak dünyanın tamamı haline gelmektedir (Koçdemir, 2000: 154).

Bu; faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreçtir. Süreç içerisinde mal ve hizmetler, üretim faktörleri, teknolojik birikimler ve finansal kaynaklar ülkeler arasında serbestçe dolaşabilir hale gelmektedir. Ulus devletlerin etkisinin azalarak, çok uluslu şirketlerin giderek baskın bir rol üstlenmeleri, küreselleşme sürecinin en belirgin özelliklerindedir. Bunun yanında küreselleşme, konuya bakış açısına, coğrafi, siyasal ve ekonomik duruma göre farklılıklar göstermektedir. Malların serbest dolaşımı güçlü ekonomiye sahip devletlerin veya uluslararası işletmelerin bütün ürünlerini serbestçe bütün ülkelere satma olanağına sahip olsa da bazı ülkelerin ürünlerini gelişmiş ülkelerin pazarlarına sokabilmek için karşılaştıkları güçlükler söz konusudur. Pek çok ülke ekonomisini hala yüksek gümrük vergileri ile korumaktadır. Tarife dışı engeller devam etmekte hatta artmaktadır (Tağraf, 2002: 35).

Bu yaklaşımların yanında yeni bir dünya düzeninin değil, fakat yenedünya düzensizliğinin, hatta üst üste geçen ve rekabet halindeki otoritelerin, çoklu

bağlılıkların ve kimliklerin, prizmatik uzay ve inanç nosyonlarının oluşturduğu yeni bir ortaçağ işaretçisi olarak görülebileceğini ileri süren yaklaşımlar da bulunmaktadır (Bağce, 1997: 75).

Bir olgu ve süreç olarak küreselleşme, Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarında yapılan tanıma göre, “ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda, bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını” ifade etmektedir (DPT, 2000a: 3). Bu yeni süreç, ekonomik alanda liberal ekonomik düzenin politik alanda ise demokrasinin (liberal demokrasi) ön plana çıkmasına yol açmıştır.

Farklı bir yaklaşıma göre küreselleşme, Sovyet Bloğu'nun çökmesinden sonra Batı'nın zaferini dünya geneline yeni bir açılımla yayma çabası olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda yaşanan süreç sömürgeleşmedir. Yani küreselleşme, emperyalizmin kabuk değiştirmiş yeni halidir. Hatta küreselleşme, bu yüzyılın başında terminolojiye girmiş olan emperyalizmin kendisidir. Emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır (Boratav, 2000: 21).

Toplumların birbirinden etkilenmesi ve ortak bir kültürün ortaya çıkması da küreselleşme kavramına bağlanmıştır. Buna göre küreselleşme; bazen dünya toplumlarının birbirlerine benzeme süreçlerini, buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkmasını, bazen de toplumların ve kimliklerin kendi farklılıklarını tanımlama sürecinde kullanılabilir. Aslında bu iki nitelik de, global kültürel yapılar ile farklılıkları, yerelliği ve tikeliliği yaşama geçiren kültürel pratiklerin eş zamanlılığı, beraberliliği ve birbirlerini tamamlayıcılığı, küreselleşme sürecinin tam da kendisidir (Keyman, 1998: 22).

Küreselleşmeyi toplumsal hayatın yeniden düzenlenmesini içeren siyasi ve iktisadi önlemler bütünü olarak gören neoliberal yaklaşıma göre küreselleşmeye karşı konulamaz. Bu nedenle tüm ülkelerin bu akımdan yararlanabilmesi için gerekli düzenlemeleri başarmış olması gerekmektedir. Küreselleşmenin ekonomik boyutu öne çıkarılarak bir tanım yapıldığında; Küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı artış ve üretim sektöründeki dönüşüm ile birlikte

ülkelerin birbirine eklemlenmesi ve karşılıklı bağımlı hale gelmesidir. Yani dışa kapalı ekonomilerin yerine serbest pazarın olduğu rekabete dayalı açık ekonomi modeline geçilmesidir.

Küreselleşme olgusu üzerinde tam bir anlaşmaya varılmış değildir. Çünkü küreselleşme ekonomik, siyasi, kültürel, demografik, iletişimsel vb. boyutları olan çok boyutlu bir kavramdır. Bunun için genel olarak baktığımızda; küreselleşme, dünya genelinde, malların, hizmetlerin, finansal piyasaların, yatırımların, teknolojinin, üretim faktörlerinin, bilginin, eğitimin, demokrasinin, kültürün, hukukun, siyaset ve çevresel faktörler gibi ortak değerlerin sürekli ve hızlı bir biçimde bölgesel veya ulusal sınırları aşarak uluslararasılaşma sürecidir (Çeken, 2003: 8).

Küreselleşme kavramıyla ilgili her ne kadar farklı tanımlamalar mevcut ise de olgu üzerinde mutabakata varılmış değildir. Bu noktada küreselleşme savunucuları ve küreselleşme karşıtları olmak üzere birbirine iki zıt görüş bulunmaktadır.¹

Küreselleşmeci görüşe göre küreselleşme; çağdaşlaşmanın kendisidir. Önüne geçilemez ve geçilmemesi de gereken bir süreçtir. Refahın sağlanacağı, ülkeler açısından gelişme büyüme konusunda fırsatların olacağı, dünya genelinde herkese yararı olacak bir süreçtir. Yine ekonomik açıdan; küreselleşme dünya kaynaklarının en akılcı ve verimli biçimde kullanılmasını sağlayarak ülkelerin gelişmesini sağlayacaktır. Siyasal açıdan bakıldığında küreselleşme; demokratikleşmeyi hızlandıran bir süreçtir. Bu süreçte gelişmiş ülkelerin insan haklarına dayanan temel değerleri az gelişmiş ülkelere küreselleşme aracılığıyla taşınmaktadır. Bunun yanında iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişme ile birlikte kamuoyu, dünyanın öbür ucunda gerçekleşen olaylardan bile kolayca haberdar olabilmektedir. Bu da, demokrasiyi ve bireyin özgürlüğünü güçlendirici bir etki yapmaktadır.

İkinci görüş; yani küreselleşmeye karşı çıkanlara göre küreselleşme emperyalizmin günümüz dünyasındaki yeni yüzüdür. Bu görüşte olanlar

¹ Küreselleşme savunucularının yanında birde küreselleşme karşıtları vardır. Ancak, küreselleşme karşıtlarını tek bir grup içerisinde toplamaktan ziyade ikiye ayırmak daha doğru olacaktır. Bunlardan bir kısmı küreselleşmeye tamamen karşıdırlar. Bir kısmı ise küreselleşmenin dönüştürülebileceğine inanan kesimdir. Bu gruptakiler küreselleşmenin uygulanma biçimine karşı çıkmaktadırlar. Dolayısıyla bazı politika değişiklikleriyle küreselleşmenin daha iyileştirilebileceğini belirtmektedirler.

küreselleşmeyi değişik açıdan irdelemektedirler. Küreselleşme karşıtlığının temelinde teknolojik gelişmelerin getirdiği yeniliklere değil, gelişmiş ülkeler tarafında dikte edilen sosyo-ekonomik politikalara karşı çıktığı görülmekte; yoksul ülkelerin küresel bütünleşmeden zarar gördüklerini iddia edilmektedir.

Dolayısıyla ekonomik açıdan küreselleşme, kapitalizmin kabına sığmayarak dünya geneline yayılması durumudur. Amaç, Batı'nın pazar payını arttırarak karını maksimize etmektir. Bunun yanında dünya genelinde gelir dağılımının bozulması çevre kirliliğinin artması, yoksulluk ve yolsuzlukların artması gibi unsurlar ortaya çıkacaktır. İfade edildiği gibi küreselleşme ile birlikte yaşanan en büyük eşitsizliğin gelir dağılımında ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Yani bu görüşe göre; küreselleşme, gelir dağılımını gelişmiş ülkelerde pozitif yönde etkilemekte yine küreselleşmeye uyum sağlamış gelişmekte olan ülkelerde de aynı durum yaşanmaktadır. Fakat küreselleşmeye uyum sağlamayan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ise, küreselleşmenin maliyetine katlanmakta ve mevcut yoksulluklarla baş edemez hale gelmektedir. Siyasal açıdan küreselleşme demokrasiyi zedeleyecektir. Küreselleşme az gelişmiş ülkelere demokrasi adı altında kaos götürmektedir. Küreselleşmenin başlıca sloganı olan "yeni dünya düzeni" kavramı düzensizliği getirmektedir. Uluslararası terörün artması, göçmen olaylarının ciddi boyutlara ulaşması, açlık, sefalet ve insan tacirliği bunun en somut örneğidir.

Görüldüğü gibi kavramın çok boyutlu olmasından dolayı çok farklı görüşler bulunmaktadır. Bunun yanında olgu üzerinde bir fikir birliği de sağlanmış değildir. Ancak, her ne olursa olsun şu da bir gerçek ki; ister dayatma isterse de gönüllü ve yararlı gelişme ve değişme biçimde algılsın, sonuçta küreselleşme olgusu günümüz dünyasında yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın karşı karşıya olduğu değişime ayak uydurabilmek adına gerek ekonomi, gerek siyasi gerekse demokrasi alanında kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu nedenle kavrama süreç olarak yaklaşmak ve dünyayı coğrafi sınırları kaldırarak hayal etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

1.1.1.Küreselleşmenin Özellikleri ve Gelişim Süreci

Küreselleşme olgusu özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinde kendisini hissettirmeye başlamasına rağmen kavram, tarihsel olarak 1900'lerden önce “iletişim çağı”, “küresel köy”, “sanayi sonrası toplumu” gibi kavramlarla ortaya atılmıştır. Ancak, küreselleşmenin ilk ne zaman başladığına dair bir fikir birliğine varılamamıştır. Küreselleşmenin tarihini ilk çağ uygarlıklarına kadar götüren görüşler de mevcuttur. Ancak, bu dönemlerde küreselleşmenin içerdiği ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda bir bütünleşmeden söz etmek mümkün değildir.

Bu çerçevede küreselleşme sürecinin başlangıcına ilişkin yaklaşımlar birbirinden çok farklılaşmaktadır. Bunların başlıcaları, küreselleşmenin tarihin başlangıcından beri var olduğu, küreselleşmenin modernleşme ve kapitalizm ile yaşıt olduğu ve küreselleşmenin sanayi ötesi toplum, modern ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesi ile ilgili olarak son yıllarda ortaya çıkan yeni bir olgu olduğudur.

Küreselleşmeye ivme kazandıran gelişmelerin başında, bölgeselleşme ve entegrasyon hareketleri gelmektedir. Çok taraflı üretim, ticaret ve finansal ilişkilerin gelişmesi küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi, aynı zamanda benzer özelliklere sahip olup da aynı coğrafi bölge içerisinde yer alan ülkeleri güç birliğine ve yoğun bölgesel ilişkiler içerisine itmiştir (DPT, 2000a: 5).

İdeoloji ve ekonomideki değişme de küreselleşme sürecinin gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. Yeryüzündeki kaynak dağılımındaki piyasa dengesi, ideolojik dönüşümün bir yansıması olarak piyasa lehine değişmiş, Keynesçi ekonomi yaklaşımı itibar kaybedip yerini neoliberal görüşlere bırakmıştır. Keynesçi ekonomiden neoliberal ekonomiye geçiş, bütünleşmiş bir dünya ekonomisinin yeniden doğuşuna destek vermektedir. İdeolojik devrim, özellikle iletişim alanında yaşanan teknolojik değişime eşlik etmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, tüm dünyayı içeren küresel pazarı kaçınılmaz ve bir o kadar da kontrol edilemez hale getirmiştir. Teknolojik devrimin uzağı yakın etmesi yani coğrafi sınırları kaldırması dünyamızın bir küresel köy olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Bu süreçte teknolojik ve ideolojik değişimi, serbest pazarın etkinliğini artıran ve ulus-devletin etkinliğini azaltan politika değişimleri izlemiştir.

Küreselleşme sürecini besleyen temel dinamikler arasında uluslararası ekonominin gelişmesi ve çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması da önemli yere

sahiptir. Bilindiği gibi II. Dünya Savaşından sonra üretimin ulusal sınırlar dışına çıkışı hızlanmış ve giderek yeni bir dünya ekonomisi şekillenmeye başlamıştır. Uluslararası yatırım ve üretimin kaynağını teşkil eden çok uluslu şirketler, bu tarihlerden sonraki gelişmeleri ile dünya sisteminde büyük değişikliklere yol açmışlardır.

Kavram bugün artık geniş sosyal sonuçlar doğuran ekonomik değişimlerle, dünya çapında ürün, sermaye ve hizmet pazarlarının doğuşuyla ilgili olguları kapsamaktadır. Artık küreselleşme, ekonomik içeriğini aşarak sosyal, kültürel, siyasal ve yönetsel boyutlarıyla bir olgu olarak insanlığın gündemine yerleşmiştir.

1.1.2.Küreselleşmenin Kamu Yönetimine Etkileri

Geçmişten günümüze devlet olgusu, sürekli olarak bir dönüşüm içerisinde olmuş ve farklı isimlendirmelerle (liberal devlet, refah devleti, minimal devlet, jandarma devlet gibi) ortaya çıkmıştır. Devlet, bu farklı isimlendirmeler çerçevesinde ekonomik ve toplumsal yaşamda çok farklı roller üstlenmiştir. Aslında, devletin geçirdiği bu dönüşümler, yaşanan ekonomik krizler ve bu krizlere çözüm arayışlarıyla çok yakından ilişkilidir.

Devletin geçirdiği söz konusu dönüşümleri üç dönemde değerlendirmek mümkündür: 1929 Ekonomik Bunalımı'na kadar geçerli olan "liberal devlet" dönemi; 1930-1970'li yıllar arasını kapsayan "refah devleti" dönemi ve 1980'li yıllardan buyana yürürlükte olan "neoliberal devlet" dönemi. Söz konusu krizlerin politik alana yansımaları, devlete olan bakış açısında ve devletin rolü konusunda farklı anlayışların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu değişim, kaçınılmaz olarak devletin temel hizmet yürütücüsü olan kamu yönetimini ve kamu yönetimi teorisini derinden etkilemiştir.

Dünya genelinde yaşanan 1929 Ekonomik Bunalımından sonra benimsenen keynesyen politikalar ve refah devleti, ekonominin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve toplumun adil bir zeminde bulunması için toplumsal ve ekonomik yaşama müdahale edilmesi gerektiği yönünde tutum sergilemiştir. Bu dönemden başlayarak 1970'li yıllara kadar yaşanan süreçte, devletin ekonomik ve toplumsal yaşama

müdahalesinin artması kamu yönetiminin örgütsel ve işlevsel olarak genişlemesine neden olmuştur.

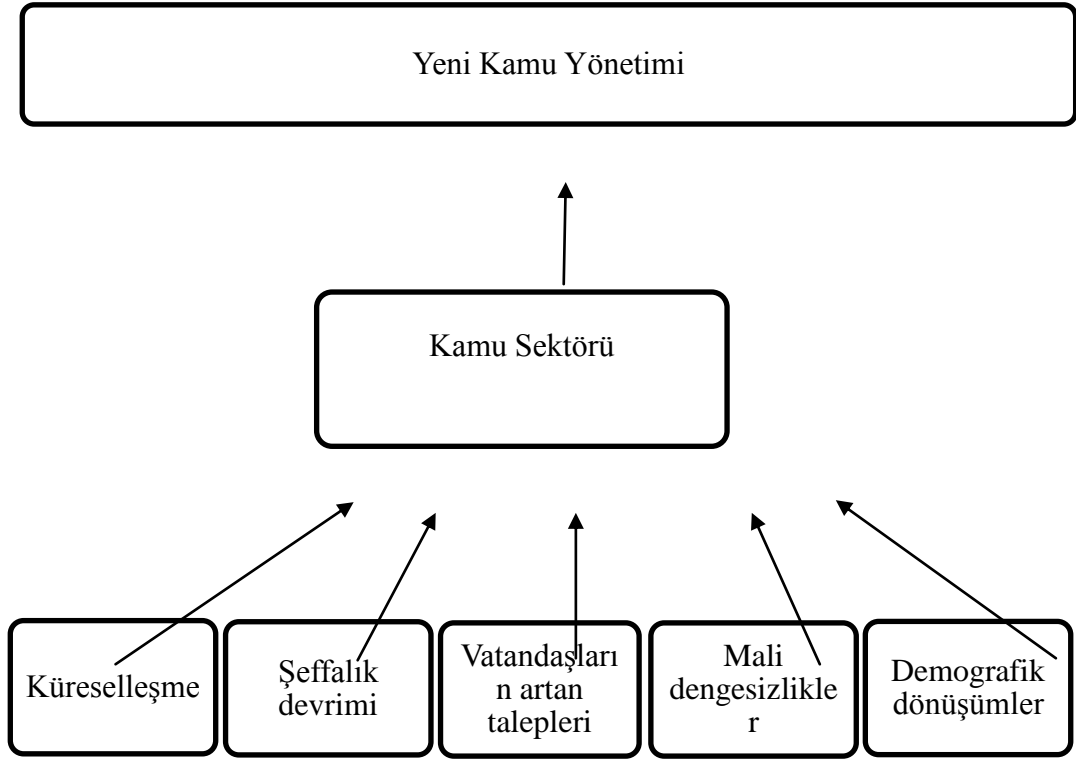
1973 Petrol Krizi sonrasında meydana gelen gelişmeler ise bölgesel kalkınma politikalarını yepyeni içeriği ile karşımıza çıkarmıştır. Krizden kurtuluşunun reçetesi olarak, sermayenin yeni coğrafyalara ve piyasalara açılımı öngörülmüştür. Aslında, küreselleşme ve ulus-devlet arasındaki çekişmenin odağında, bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelerin de tetiklemesiyle, hız kazanan küresel sermayenin sınır tanımayan akışkanlığı ve krizden kurtuluş reçetesinin bir parçası olarak küresel sermayenin yeni coğrafyalara açılma çabası vardır. Ulus-devlet, sermayenin küreselleşmesi ve yeni bir küresel ekonomik düzen oluşturulmasında küreselleşmenin önünde engel olarak görüldüğünden zayıflatılmak istenmiştir. Küreselleşme sürecinde, ulus devlet aşağıdan ve yukarıdan zayıflatılmaktadır. Bu bağlamda, siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamı düzenlemek için devletin egemenliğinde tuttuğu bazı yetkiler ulus-üstü ve ulus-altı kurum ve kuruluşlara devredilmektedir.

Bu nedenle, küreselleşme sürecinde ulus-devlet çok önemli dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümün merkezinde de kamu yönetimi bulunmaktadır. Bu dönüşüm özellikle 1990'lardan sonra kamu yönetimi alanında yeni uygulamaların ve kavramların ortaya çıkmasına öncülük ederek kamu yönetiminde bir paradigma değişiminin yaşanmasını zorunlu kılmıştır. Kamu yönetimindeki bu dönüşüm iki şekilde açıklanabilir. Birincisi yönetsel açıdan geleneksel kamu yönetimi yaklaşımından yeni kamu yönetimi yaklaşımına; siyasal açıdan ise bürokratik devlet örgütlenmesinden girişimci devlet örgütlenmesine geçiş; ikincisi ise yeni kamu yönetimi paradigmasından yönetim paradigmasına geçiştir (Kurt ve Yaşar Uğurlu, 2007: 82).

Yeni Kamu Yönetimi anlayışının ortaya çıkması ve kamu yönetimi yazınında hakim bir paradigma haline gelmesi tek bir nedene dayanarak açıklanması olası bir durum değildir. Bu yaklaşımın ortaya çıkmasında ekonomik, sosyal ve politik birçok faktör etkilidir. Tüm bu faktörlerin etkisiyle kamu yönetimi anlayışındaki bu değişimle birlikte;

- Devletin, kamu faaliyet alanlarının ve kamusal istihdamın küçültülmesi,
- Kamu hizmet sunumunun özel sektöre bırakılması,
- Hizmetlerin yerine getirilmesinde rekabet unsurunun ön planda tutulması,
- Özellikle bilgi teknolojilerinde otomasyonun gelişmesi,
- Kuralsızlaştırma ve serbestleştirme yöntemleriyle devletin sektörler üzerindeki hukuki düzenleme, kısıtlama ve denetleme yetkisinin sınırlandırılması söz konusu olmuştur (Kurt ve Yaşar Uğurlu, 2007: 83-84).

Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımı bilindiği üzere teorik ve pratik yönleri itibariyle itibarını kaybeden geleneksel kamu yönetiminin yerini almıştır. Refah devleti anlayışının gelişmesi ile birlikte devletin yapması gereken işler çoğalmıştır. Batı’da devletin ne yapmaması değil, ne yapması gerektiği anlayışına dayalı olarak biçimlenmiştir. Bu dönemde kamu yönetiminin dikkati çeken özellikleri; “merkeziyetçilik”, “aşırı kurallara bağlanmışlık”, “büyük ve hantal bürokrasi”, “artan kamu harcamaları”, devlet-toplum ilişkilerinde “güven krizi” olmuştur (Eryılmaz, 2011: 38). Tüm bunlarla birlikte genel olarak kamu sektörü ve kamu yönetiminin geleneksel anlamı bir tür baskı altında kalmıştır. Bu baskıları oluşturan faktör küreselleşme olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte şeffaflık devrimi, vatandaşların artan talepleri, demografik dönüşümler, mali dengesizlikler de bu baskılardan sayılabilir (Turan, 2013: 72).

Şekil 1: Kamu Yönetimini Değişime Zorlayan Faktörler

Kaynak: Hande Tek Turan, “Yönetişim ve Yeni Kamu Yönetimi”, *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Edit.: Fatma Neval Genç (Ekin Yayınevi), 2013: 72.

Kamu yönetimindeki bu değişiklikler, basit bir reform ya da ihmal edilebilir bir dönüşüm değildir. Yeni kamu yönetimi paradigması, devletin toplumdaki rolü; hükümet, bürokrasi, piyasalar ve vatandaşlar arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamakta ve biçimlendirmektedir. Yeni Kamu yönetiminde amaç, devleti asli klasik fonksiyonlarına çekerek daha etkin ve verimli hale getirmek, vatandaşların devlet ve kamu yönetimi karşısındaki konumunu ve yönetime katılma imkanlarını geliştirmektir. Kısacası, daha az maliyetle ve daha çok sorumluluk duygusu içinde çalışan bir kamu yönetimi sistemini kurmak amaçlanmıştır (Eryılmaz, 2011: 39).

Geleneksel kamu yönetiminin yerini yeni kamu yönetimi anlayışına bırakmasıyla birlikte kalkınmayı sağlamada başvurulan yöntemlerde hakim olan felsefe de değişmiştir. Artık kalkınma, merkezden belirlenen, yukarıdan aşağıya bir süreç olmaktan çıkmakta, yerel ve bölgesel kalkınma potansiyelinin ortaya çıkarılması ve buna uygun bir bölgesel kalkınma stratejisi geliştirilmesini hedefleyen, aşağıdan yukarıya, daha katılımcı bir kimlik kazanmaktadır (Demir, 2009: 707).

1.2.Yönetişim

Küresel düzeyde birçok ülkede hakim olmaya başlayan yeni küreselleşme düzeninde, devletler de bu düzene ayak uydurmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde artan küreselleşme ile birlikte dünya ölçeğinde ortaya çıkan fırsatlar ve sorunlar arasında denge noktasının bulunmasının devletin yeni görevlerinin başında gelmesi gerektiği, bu görevin etkin şekilde yerine getirilebilmesinin ise ancak iyi bir yönetim yapısının kurulması ile mümkün olabileceği, artık her yerde dile getirilmektedir (Özer, 2006: 59). Etkin ve verimli bir kamu yönetimi anlayışına dayanan yeni kamu yönetimi ya da kamu işletmeciliği akımlarının sonucu olarak kamu yönetiminde yenedünya düzenine uyum sağlamayı amaçlayan reformlar yapılmıştır. Bu süreç içerisinde yönetim kamu yönetiminin neredeyse tümüne egemen olmaya başlamıştır. Yerel yönetimlerin gittikçe artan katılım isteklerini karşılayabilmek için, hemen her ülkenin bu yönde kendilerini gözden geçirdikleri bilinmektedir. Birlikte karar alma, toplam kalite anlayışının yaygınlaşması, demokratik işletmecilik, bireysel sorumluluk gibi değerler, katılımın farklı düzeylerde yaşama geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Yönetişim yaklaşımı da bu tür düşüncelerin yaygınlaşması sonucunda anlam kazanmış ve güçlenmiştir (Çukurçayır ve Eroğlu, 2012: 216).

Bölgesel kalkınmada önemli kavramlardan birisi olan yönetim, küreselleşme sürecinde Batılı ülkelerin yanında Türkiye’de de, bölgesel kalkınma modeli olarak uygulanan kalkınma ajansları örneğinde, giderek önem kazanmıştır. Uygulamada bölgesel kalkınma ile yönetişimin ilişkilendirilmesi, özellikle İngiltere’de resmi olarak örgütlenmeyen bölgelerin kalkınması tartışmalarıyla birlikte olmuştur. Bölgelerin kendilerini yönetme kapasitesinin artırılması için bölgesel

yönetişim yaklaşımı tartışma gündemine gelmiştir. İngiliz Hükümeti de yönetişimi ilgili aktörlerin birlikte hareket ederek ve AB fonlarını doğru kullanarak bölgesel kalkınmaya destek olabileceği bir yaklaşım olarak desteklenmiştir. Bu doğrultuda, bölgesel yönetişimin Avrupa'nın genelinde bölgesel kalkınma ajansları olarak algılandığını da belirtmek gerekir. Bölgesel kalkınmanın bu yeni modeli, yerellik ve demokratiklik vurgusu üzerinde biçimlendirilmiştir (Çukuçayır, 2010: 630).

Bu çerçevede yönetişim bölgesel kalkınma ajansları açısından çok önemli bir yere sahiptir. Yönetişimle bölgesel kalkınma bağlamında birlikte yönetim, etkileşim içerisinde çalışma, birlikte sorun çözme ve başarıya yeteneğinin artırılması önemli özelliklerdendir. Merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte hareket etmeleri ve ortak amaçlar için işbirliği yapmaları ve bölgesel kalkınma sürecinin bir parçası olmaları ve bunları gerçekleştirirken de demokratik çizginin dışına çıkılmaması bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi bakımından oldukça önemlidir.

Yönetişimle bölgesel kalkınmada, kalkınmanın önemli ortaklarıyla oluşturulan etkileşim ağı yerelden ulusala doğru hareket etmektedir. Aynı zamanda merkezi yönetim, yerel yönetim özel sektör, sivil toplum kuruluşları çerçevesinde bölgelerarası rekabeti ve ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliğini kapsamaktadır.

1.2.1. Yönetişim ve Özellikleri

Yönetişim sözcüğünün İngilizce orijinali olan “governance”ın Yunanca’da yönlendirmek, yol göstermek, yönetmek ve hükmetmek anlamlarına gelen “kybernan” sözcüğünden geldiği görülmektedir. Bu kelime, Latince “gubernare” ve eski Fransızca’da “governer”, Arapça’da ise en yakın karşılığının “al-hakimiya” olduğu görülmektedir. Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan popüler bir kavram olmasına rağmen, yönetişimin üzerinde uzlaşmaya varılmış tek bir tanımı yoktur (Demirci, 2012: 139). Yönetişim kavramının tek bir tanımının olmamasının nedeni, yönetişim kavramının hukuktan siyasete, kamu yönetiminden işletmeye ve uluslararası ilişkilere kadar bir çok disiplinle ilgili olması ve lokal, ulusal ve global mekansal ölçeklerde uygulama alanı bulmasıdır (Sobacı, 2007: 220).

Kavram 1989’da ilk defa Dünya Bankası tarafından geri kalmış Afrika ülkeleri için hazırlanan bir raporda “good governance” olarak kullanılmıştır. Kavram daha sonraki yıllarda da OECD ve Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan bir formül haline getirilmiştir. Dünya Bankası tarafından 1992 yılında yayınlanan bir raporda (Governance and Development), ekonomik gelişme ve dünya standartlarının yakalanması bakımından önemli görülen iyi yönetim özellikleri ortaya konmuştur. Kavramın uluslararası alanda kullanımı hızla yaygınlaşmış, 1992 yılında Rio Dünya Zirvesindeki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında Yerel Gündem 21 kapsamında, 1996 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen HABİTAT II’de mahalli idarelerle ilgili çalışmalar kapsamında, 1997 Birleşmiş Milletlerin 21. yüzyıl katılımcı devlet modeli çalışmalarında kullanılmış, Türkiye gündemine ise 2000 yılında TÜSİAD, OECD, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği ortaklığıyla yapılan “AB Yolunda İyi Yönetişim” adlı toplantıyla girmiştir. Yönetişim formülü ilk olarak Kemal Derviş’in “Güçlü Ekonomiye Geçiş” Programında ilgi görmüş, daha sonra da 58. Hükümetin Acil Eylem Planında yer almıştır (Karaman vd., 2012: 116).

Yönetişim, oldukça farklı tanımları ve boyutları olan bir kavram olsa da, genel olarak “çok aktörlü” yönetsel etkinlikleri anlatmak üzere kullanılmaktadır. Yönetişim, demokrasi, sivil toplum, etkin yönetim, küreselleşme, yerelleşme, ekonomik devlet ve sosyal devlet kavramlarını temel alarak ve bu farklı alanları birbiriyle ilişkilendirerek (network) ulusal yönetim ve uluslararası ilişkiler için daha kabul edilebilir ve işlevsel bir model olarak algılanmaktadır (Çukurçayır, 2010: 628).

Yeni bir kavram olmakla birlikte, pek çok ülkede genel kabul gören yönetim kavramı, merkezi otoritenin yukarıdan aşağıya doğru hakimiyetini esas alan klasik hiyerarşik yönetim anlayışı yerine tüm toplumsal aktörlerin karşılıklı işbirliği ve uzlaşmasına dayanan, katılımcı ve sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkaran, saydamlığı, açıklığı, hesap verme sorumluluğunu, yetki devri ve yerindeliği esas alan bir anlayışı anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Yönetişim demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hak ve özgürlüklerine önem veren, katılımcılığın, etkin ve etkililiğin, denetimin, yerinden yönetimin, açıklık, saydamlık ve hesap verebilirliğin, kalitenin liyakatin ve etiğin hakim olduğu, sivil toplumu ön plana çıkaran ve sivil toplum kuruluşlarının gelişmesinin önünü açan, bağımsız işleyen bir

yargı düzenine sahip olan, teknolojilerdeki gelişmelerle uyumlu bir ekonomik ve siyasi düzendir (DPT, 2007b: 5).

Yönetişim, geleneksel kamu yönetimi anlayışındaki merkezîyetçilik, hiyerarşi ve bürokratik yönetim yapısının karşısında durmaktadır. Geleneksel yönetim anlayışının yerine yeni kamu yönetimi çerçevesinde saydamlığın, hesap verilebilirliğin olduğu ve yönetimin karar alma süreçlerine halkın da katılabildiği etkin ve etkili bir yönetim anlayışını savunan bir kavramdır. Bu çerçevede yönetim modeli, kamu yönetimindeki başarısızlıkların en aza indirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için kamu-özel sektör işbirliğini geliştirme ile gündeme gelmektedir.

Hem küresel hem de yerel düzeyde ortaya çıkan yönetim kavramı, TODAİE'nin kamu yönetimi sözlüğünde “bir toplumsal politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen” olarak ifade edilmektedir (TODAİE, 1998: 274). Eryılmaz'a göre (2011: 54-55) “kamu yönetimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını içeren ve bunlar arasındaki çok yönlü ilişkiler ağını ve etkileşimini açıklayan karmaşık bir yapıdır.” Kısaca yönetim; kamu sektörü, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları vb. tüm aktörlerin birbirleriyle etkileşimi sonucunda gerçekleşen bir yönetim anlayışını ifade etmektedir.

Yönetişim hakkındaki teorik çalışmaların büyük bir kısmı iktidarın kullanım biçimini veya egemenlik yapısını düşünmekten ve irdelemekten ziyade genel olarak toplumu yönetmenin en etkin ve verimli yollarını aramaya yönelik olmaktadır. Bu kapsamda yönetim, iktidar gücünün sınırlarına ve hükümet dışı örgütlerin rolüne ilişkin yeni bir bakış açısına yönelik talebi yansıtmaktadır. Dünya ekonomisinde çok uluslu şirketlerin artan etkisi, üretim metotlarındaki değişim, uluslararası ticaretin giderek genişlemesi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerleme, sermaye ve finans pazarlarının yeniden düzenlenmesi gibi faktörlerin, söz konusu kavramın ortaya çıkıp yaygınlaşmasında belirleyici bir etkide bulunmaktadır (Yüksel, 2000: 147).

Yönetişim, farklı disiplinlerde farklı anlamlarda kullanıldığı gibi kamu yönetimi disiplini de farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Kamu yönetiminde yönetim kavramının aldığı anlamlar şu şekildedir (Demirci, 2013: 29-30):

- Yönetişim, siyasal kurumların yapısıdır.
- Yönetişim, bürokratik devletten üçüncü taraf yönetimine geçiştir.
- Yönetişim, yönetime piyasa temelli yaklaşımlardır.
- Yönetişim, sosyal sermaye, sivil toplum ve yüksek düzeyde vatandaş katılımının gelişmesidir.
- Yönetişim, risk alan yetkili kamu girişimcilerinin çalışmalarıdır.
- Yönetişim, İngiltere’de Tony Blair’in “Üçüncü yol” yaklaşımı anlamında kullanılmaktadır.
- Yönetişim, Yeni Kamu İşletmeciliğidir.
- Yönetişim, Kamu sektörünün performansıdır.
- Yönetişim, çeşitli yetki alanları arasında işbirliği ve ağbağ yönetimidir.
- Yönetişim, küreselleşme ve rasyonelleştirmedir.
- Yönetişim, şirketlere nezaret etme, şeffaflık ve muhasebe standartlarıdır.

Yönetişim kavramının en belirgin özelliği kamusal kararların alınmasında ve uygulanmasında merkezi yönetimin egemen ve belirleyici güç olmaktan çıkaran yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası pek çok aktörün sürece dahil edilmesi ve diyalog ortamının oluşturulması, devletin iktidarını başka güçlerle paylaşması, ayrıca sivil toplum örgütlerinin karar alma süreçlerinde rollerinin artmasıdır. Bu kapsamda yönetim geleneksel yönetimden farklı olarak sivil toplum kuruluşlarını da içermesi nedeniyle daha geniş kapsamlıdır, Hak talep eden ve yönetilen vatandaş yerine, bir takım sorumluluklar ve ödevler üstlenen aktif vatandaşla vurgu yapmaktadır (DPT, 2007b: 5).

Avrupa Birliği ise, AB Komisyonu’nun hazırlamış olduğu 25 Temmuz 2001 tarihli “Avrupa Yönetimi: Beyaz Kitap” (European Governance: A White Paper) isimli çalışmasıyla kendi yönetim tanımını inşa etmiştir. Aynı zamanda Beyaz Kitap, o tarihten itibaren kamuoyunun görüşlerine de açılmıştır. Komisyon daha

sonra 2003'te hazırladığı yeni bir raporla Beyaz Kitap'a kamuoyunun vermiş olduğu bu cevabı ve tepkileri yeniden değerlendirmiştir. Böylece, AB komisyonu kendi yönetim anlayışını oluşturmuş ve Avrupa Yönetişimi Beyaz Kitabı olarak adlandırılan belgede, bu anlayışa ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Beyaz Kitap'ta yer alan yönetim tanımına göre; Avrupa düzeyinde gücün/iktidarın kullanılış tarzını etkileyen kurallar, süreç ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu kural, süreç ve davranışları etkileyen "iyi yönetim" (good governance) ilkeleri de mevcuttur (Okçu, 2007: 300-303).

Günümüzde artık yaygın bir şekilde kullanılmaya başlayan yönetim kavramı, ülkelerin kaynaklarının ekonomik ve toplumsal gelişme için nasıl kullanılacağını belirleyen gelenekler ve kurumsal yapılar olarak görülmeye başlanmıştır. Kararların nasıl alındığı, gücün nasıl kullanıldığı ve ülke insanların bu sürece nasıl katıldığı konusundaki uygulamalar ise yönetimin kalitesini belirlemektedir. Bu süreçte yönetimin amacı, hem toplumsal sorunlarla hem de çağdaş toplumların karmaşıklığını, dinamikliğini ve çeşitliliğini oluşturan olgularla baş edebilmek olmaktadır (Özer, 2006: 65).

Yönetim, toplumsal çıkarları dengelemekte ve toplumsal aktörlerin ve dizgelerin kendilerine çekidüzen vermelerini sağlayacak biçimde olanakları ve sınırlılıkları ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede yönetimin; katılım, hukuk devleti, şeffaflık, duyarlık, oйдаşmacılık, eşitlik, etkinlik ve verimlilik, sorumluluk ve stratejik vizyon gibi unsurları bünyesinde barındırdığı söylenebilmektedir (Özer, 2006: 66).

Hem kamu yönetimi hem de yerel yönetim için önemli katkılar sağlayan kavramlardan birisi olarak ortaya çıkan yönetimle birlikte, yurttaşın geleneksel yönetim yapısının hiyerarşik yapısı, müdahaleci niteliği ve hantallaşmış yapısından kaynaklanan sorunlar karşısında daha aktif bir konuma gelebileceği öngörülmektedir. Yönetim kavramının çok boyutlu, yönlü ve karmaşık bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir (Çukurçayır ve Eroğlu, 2012: 220-221). Bu kapsamda yönetim kavramıyla ilgili değerlerin bir arada yer aldığı liste şekil 3'deki gibidir:

Şekil 2: Yönetişimin Temel Özellikleri

Kaynak: M. Akif Çukurçayır ve H. Tuğba Eroğlu “Yönetişim Yaklaşımı ve Türkiye’de Kent Konseyleri”, *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Edit.: Fatma Neval Genç (Ekin Yayınevi), 2012: 221.

Beyaz Kitap’a göre de iyi yönetişimin² temelini beş ilke oluşturmaktadır: Açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik, etkinlik ve (ekonomik ve sosyal) uyum. AB Komisyonu her bir ilkeyi daha demokratik bir yönetişimin tesis edilmesi açısından birbirinden önemli görmektedir. Bu ilkeler ve özellikleri şöyle ifade edilmektedir (Okçu, 2007: 303-304):

²Yönetişim ve iyi yönetişim arasındaki fark şu tanımlamalarla açıklanabilir (Sözen ve Algan, 2009: 12): Yönetişim (governance), yurttaşların ve yurttaş kümelerinin çıkarlarını korumalarını, yasal haklarını kullanmalarını, yükümlülüklerini yerine getirmelerini ve ayrılıklarını göstermelerini sağlayan mekanizmaları, süreçleri ve kurumları içermektedir. İyi yönetişim Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) belgesinde, çeşitli unsurların bileşkesi olarak tanımlanmakta; bunlar arasında katılımcılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik öncelikle vurgulanan hususlar olarak öne çıkmaktadır.

- i. Yönetimde Açıklık (Şeffaflık): Açıklıktan kast edilen tüm kurumların daha açık bir tarzda işlemesidir. Hem kurumlar hem de AB'ye üye devletlerden AB'nin yaptıkları ve almış oldukları kararlar konusunda aktif bir biçimde iletişim içerisinde olmaları beklenmektedir. Kurumların kullandıkları dilin genel kamuoyu tarafından anlaşılabilir bil dil olması, bu kurumlara olan güvenin artmasına katkı sağlayacaktır. Yönetimde şeffaflık serbest bilgi akışının sağlanması ile mümkün olabilmektedir. Bu ise; usullerin, kurumların ve bilgilerin, ihtiyacı olanlar için kolaylıkla erişilebilir olması ile gerçekleştirilebilir (Özer, 2006: 79).
- ii. Katılım: Dar anlamda katılım, sadece seçimlere katılma olarak tanımlanabileceği gibi, geniş anlamda bürokratik ve siyasal karar alma sürecinin her aşamasına katılım olarak tanımlanmaktadır (Genç, 2012: 49). Katılımda, uygulanacak politikaların hazırlıklarının yapılması aşamasından uygulanmasına kadar geçen tüm süreçlerin geniş bir halk katılımına açılması AB politikalarının kalite ve etkinliğini belirleyecek bir unsur olarak görülmektedir. Bu noktada halk kitlelerini kararların alınmasına dahil eden bir yaklaşımı sahiplenecek merkezi hükümetlerin hayati bir rol oynadıkları ifade edilmektedir.
- iii. Hesap verebilirlik: Yasama ve yürütme süreçlerindeki rollerin açık hale getirilmeleri gerekmektedir. Her bir AB kurumunun AB sistemi içerisinde ne yaptığının netleştirilmesi istenmektedir.
- iv. Etkinlik: Politikaların etkin ve zamanında sunulması anlamına gelmektedir. İhtiyaç duyulan politikaların açık seçik belirlenmiş hedefler doğrultusunda, gelecekte yapacakları etkinin ve eğer mümkünse geçmiş tecrübelerin de dikkate alındığı bir tarzda vatandaşlara sunulması istenmektedir.
- v. Uyum: Politikalar ile bunların gerçekleştirilmesine yönelik eylemlerin uyumlu ve kolay anlaşılır olması gerekmektedir. AB içinde uyuma olan ihtiyaç pek çok nedenden dolayı artmaktadır. Yerine getirilmesi zorunlu yükümlülüklerin alanının büyümesi, Birliğin genişlemesinin farklılıkları

arttırması, Birliğin ilk başta üzerinde yükseldiği sektörel politikaların ötesine taşan iklimsel veya demografik değişimler gibi yeni sorunlar, bölgesel ve yerel aktörlerin AB politikalarının oluşumuna müdahil olmaya başlamaları uyum gereğini ortaya koyan unsurlardan sadece bir kaçıdır. Bu ilkelerin beşi de birbirini tamamlamaktadırlar. Bu beş ilkenin hayata geçirilmesi orantılılık ve hizmette yerellik gerektirmektedir.

Bu ilkelerin yanında literatürde cevap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, eşitlik ve stratejik vizyon gibi ilkelerde mevcuttur (Özer, 2006: 80):

- i. Cevap verebilirlik: Kurumların ve usullerin tüm vatandaşlara hizmet etme gayreti içinde olması gerekmektedir. Bu ilke, vatandaşların yönetimde/hükümette bulunanlarca dinleneceklerini bilmeleri anlamına gelmektedir. Duyarlı yöneticinin, cevap vermeye hazır, sempatik, sorunlara duyarlı aynı zamanda halkın ihtiyaç ve isteklerini anlayabilen ve uygulayabilen bir yapıda olması gerekmektedir.
- ii. Hukukun üstünlüğü: İlke, kurumların adil olarak oluşturulan yasal çerçeveler içinde hareket etmelerini ve kişilerin de kendi davranışlarına kanunların uygulanabileceğini kabul etmelerini öngörmektedir.
- iii. Eşitlik: İlke, tüm vatandaşların mevcut refah seviyelerini muhafaza etmek ve geliştirmek fırsatlarına sahip olmalarını gerektirmektedir. Benzer olayların, benzer şekilde, tarafsız ve adil muamele görmesinden kesinlikle ödün verilmemelidir.
- iv. Stratejik vizyon: Kamu yönetiminde liderler iyi yönetim ve kalkınma hususunda etkin bir perspektife sahip olmalı ve gelişmeye yönelik gerekli unsurları belirleyerek bunları sağlamalıdır.

Yönetişim, ilkelerin tümünün gereği gibi yerine getirilmesini öngörmektedir. Bu ilkeleri birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu ilkelerin hayata geçirilmesi orantılılık ve hizmette yerellik gerektirmektedir.

1.2.2. Yönetişimin Kapsamı ve Sınırları

Yönetişim, başta devlet olmak üzere, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını kapsamaktadır. Bunlardan devlet; siyasi kuruluşlarla kamu sektörü kuruluşlarını içermekte ve bu süreçte kendi vatandaşlarına nasıl daha etkin şekilde hizmet verebileceği üzerinde odaklaşmaktadır. Hukukun üstünlüğünü koruyarak, sosyo-ekonomik şartları düzenleyerek, sosyal ve fiziki altyapıları geliştirerek ve sosyal güvenlik ağları sağlayarak, kalkınma için çerçeve oluşturmakta ve eşitliğin, barışın, adaletin temelini kurmaktadır. İkinci aktör olarak özel sektör; çeşitli sektörlerdeki özel işletmeleri kapsamaktadır. Bu kuruluşlar istihdam ve gelir kaynağı oluşturarak, üretimi, ticareti ve insan kaynaklarını geliştirerek ve hizmet sağlama ve kurumsal standartlar aracılığıyla ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi sağlamaktadırlar. Yönetişimin kapsamında yer alan üçüncü aktör olarak kar amacı gütmeyen üçüncü sektör kuruluşları ise; birey ile devlet arasında yer alarak toplulukları organize etmek, eğitmek, toplum içindeki grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımını sağlamak, siyasi ve sosyal etkileşimi kolaylaştırmak, dayanışmayı artırmak ve kültürleri beslemek yoluyla özgürlük, eşitlik ve sorumluluk temellerini oluşturmaya çalışmaktadırlar” (Özer, 2006: 68-69).

Yönetişimin kapsadığı kar amacı gütmeyen üçüncü sektör kuruluşları, ticari bağları olmayan çeşitli toplumsal örgütlenmeleri içermektedirler. İşveren dernekleri, işçi konfederasyonları, meslek odaları, dernekler, vakıflar bu kapsama girmektedir (Güler, 2000: 10).

1.2.3. Yönetişim Türleri

Yönetişim kavramıyla kastedilenin ne olduğunu tam olarak ifade edebilmek için kavrama bazı sıfat ve bir takım özellikler yüklenmiştir. Bu nedenle yönetim kavramının tek başına değil de çeşitli sıfatlarla kullanıldığı görülmektedir: Çok düzeyli yönetim (multi-level governance), çok ölçekli yönetim (multi-scalar governance), küresel yönetim (global governance), iyi yönetim (good governance), kurumsal yönetim (corporate governance) gibi (Demirci, 2012: 144). Literatürde genel olarak yönetim; bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini ve diğer ekonomilerle olan ilişkilerini etkileyen süreçleri içeren, eşitlik, yoksulluk ve yaşam

kalitesi üzerinde etkileri bulunan iktisadi yönetim, politika oluşturmadaki karar süreçlerini ortaya koyan siyasi yönetim ve politika uygulama sistemini içeren idari yönetim şeklinde üçe ayrılmaktadır. Ayrıca, yönetim için; kamu kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde, yönetime katılma anlamında ve ideolojik temelleri aynı ancak mekansal farklılıklara göre katılımın boyutlarında ortaya çıkabilecek değişiklikler dikkate alınarak, mekan ölçeğine göre ulus-üstü, ulusal ve yerel ölçek olmak üzere üçlü bir sınıflandırma yapılabilmektedir (Özer, 2006: 74).

Bunlardan ilki **küresel yönetiştir**. Küreselleşme sürecinde sorunlar küresel boyut kazanarak karmaşık hale gelmektedir. Salgın hastalıklar, küresel ısınma sorunu vb. herkesi ilgilendiren sorunlarla baş edebilmek için uluslararası işbirliğine ve katılıma ihtiyaç olmaktadır. Böyle bir ortamda küresel yönetim küresel iktidar ilişkilerinde devletlerin yansıra, devlet dışı aktörlerin (uluslararası ve bölgesel örgütler, çok uluslu şirketler, finans piyasaları vs.) önemine vurgu yapar (Demirci, 2013: 144). Küresel sorunlara küresel çözümler arama 1990'lı yıllarla beraber yoğunlaşmıştır. Hiyerarşik yapılar yerlerini çok aktörlü işlevsel yapılara bırakmaktadır. Özellikle küresel sivil toplum örgütleri, küreselleşen sorunlar karşısında ortak çözümler aramaya yönelmektedirler. Ulus devletler, uluslararası kurumlar, AB, BM, diğer bölgesel ve küresel örgütler ile sivil toplum örgütleri ve yerel siyaset aktörlerinin işbirliği yaptıkları yeni bir düzen, yeni bir anlayış öne çıkmaktadır (Gündoğan, 2010: 50). Bu düzende küresel yönetim, ulus devletlerden oluşan bir dünya sistemindeki hükümet etme biçimine alternatif olarak önerilen yeni yönetim stratejisini ortaya koymuştur. Hükümet ve toplum arasındaki etkileşimin yeni biçimlerini ifade etmek üzere kullanılan yönetim kavramının, hükümet ve toplum arasındaki sınırdaki, kamusal ve özel sektörlerin geleneksel olmayan yeni yönetim yollarında somutlaştığı iddia edilmiştir. Bunun yanında küresel yönetim, ulus devletlerin yönetim kapasitelerinin ilerisine giderek, merkezi bir otoritenin yokluğunu ima etmiş ve hükümetler ile kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini formüle etmeye çalışmıştır (Özer, 2006: 75).

Yönetim kavramı genel olarak, çok aktörlü bir etkileşimi ifade etmektedir. Buna göre **kamu yönetimi** kamu sektörünün ve özel sektörün, bireylerin ve sivil

toplum kuruluşlarının, diğer meslek örgütlerinin yönetime katılımları biçiminde tanımlanabilmektedir. Bu durumda da çatışan çıkarların uzlaşıcı bir ortamda harmanlandığı bir süreçtir. Dünyada yaşanan büyük değişime paralel olarak, devletin içine girdiği yeniden yapılanma süreci ve bu süreci, belirleyen çok yönlü, karmaşık etkileşimler kamu yönetimi alanında yeni yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Ancak bu yaklaşımlar genel olarak kamu sektörünün temel görevleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Buna göre; mal ve hizmetler arasındaki bölüşüm, gelir dağılımı ve bunu korumaya dönük çalışmalar, başta özel sektör olmak üzere kamu sektöründe de düzenlemeler yapmak, ekonomik kuralları yönetmek çabaları, yönetim yaklaşımlarını ortaya çıkarmıştır. Bunlardan kamu yönetimi; ulusal, bölgesel, yerel, siyasal, sosyal gruplardan, baskı ve çıkar gruplarından, sosyal kuruluşlardan özel ve ticari organizasyonlardan oluşan ağların yönetimini içermektedir (Özer, 2006: 77-78).

Çok düzlemlî yönetim, ulus-üstü bir güç olarak Avrupa Birliği'nin yaşadığı süreçlerin, kendi kurumları ve üye devletlerarasında geliştirdiği ilişkilerin ve ürettiği politikaların anlaşılmasında hayati öneme sahip kilit bir kavram olarak görülmektedir. Kavram; ulus-ötesi, ulusal, bölgesel ve yerel düzlemlerde yer alan kurumlar arasında hiyerarşik olmayan bir yöntem izlenerek ve müzakere edilerek ortaya çıkan mübadeleler şeklinde ifade edilmektedir (Kahraman vd., 2012: 126). Çok düzlemlî yönetim, farklı iktidar düzlemleri arasındaki bağılıklar üzerinde durur. Örneğin AB, hiyerarşisinin gölgesinde çok düzlemlî yönetim mekanizması olarak tanımlanmıştır (Demirci, 2013: 144).

İlk defa Dünya Bankası tarafından gelişmemiş Afrika ülkeleri için hazırlanan bir raporda kullanılan **iyi yönetim** (good governance) kavramı bu tarihten sonra literatürde sıkça yer almakta ve yönetsel sorunlara atıf yapılırken iyi/kötü yönetim nitelmesi kullanılmaktadır (Kahraman, 2012: 119). İyi yönetim, Demirci'ye göre (2012: 145), uluslararası kurumların yönetime ilişkin normatif görüşlerini ilan etmelerine ilişkin bir kavramdır. AB'den Dünya Bankası'na kadar birçok uluslararası kurum, daha iyi bir dünya için temennilerini ifade etmek maksadıyla yönetimin sorunlu yönlerine hitap eden hesap verme sorumluluğu, demokrasi, aleniyet, hukukun üstünlüğü gibi birçok ilkeden oluşan listeleri iyi yönetim adı altında

kullanmaktadır. Kavram; vatandaşların güvenliğinin sağlandığı, hukukun üstünlüğünün gerçekleştiği ve yargı bağımsızlığının var olduğu hukuk devletini, kamu harcamalarının adil ve doğru bir şekilde yöneten kamu kuruluşlarını, siyasi liderlerin eylemlerinden dolayı halka hesap verebildiği veya halkın onlardan hesap sorabildiği, bütün vatandaşların gerekli bilgiye kolayca ulaşabildiği saydam yönetimi ve insan haklarının asgari gereklerini içermektedir (Özer, 2006: 79).

Bu süreçte kalkınmada iyi yönetim açısından; daha istikrarlı ve adil bir kalkınma politikasının üretilip uygulanmasından sorumlu olan ulus devlete, yeni görev ve fonksiyonlar yüklenmesi gerektiği genel kabul görür hale gelmiştir. Literatürde iyi yönetimin birbirini tamamlayan başlıca unsurları yukarıda da açıklandığı gibi, şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, cevap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, etkinlik, eşitlik ve uyumdur.

1.2.4. Yönetişim Çerçevesinde Kalkınma Anlayışı

Küreselleşme sürecinde ulus devletler giderek güç kaybetmekte, yetkilerinin bir kısmını uluslararası örgütlere devrederken, diğer yandan da kendi içlerinde yerelleşmektedirler. Burada, esasında paradoksal bir şekilde iki zıt akım; küreselleşme-yerelleşme aynı amaç doğrultusunda ulus-devletin altını oymaktadır; yeni ekonomik düzenin gereklerine uygun olarak bir taraftan sermaye sınır tanımaz bir akışkanlık yeteneği kazanmakta, devletler daha fazla yabancı yatırım çekebilmek, uluslararası rekabet şartlarına ayak uydurabilmek için küçülerek ulusal yetkilerinden vazgeçmekte, ancak diğer taraftan da önceden ulusal düzeyde kullanılan bir takım yetkiler, yönetim paradigmasına dayalı olarak merkezi düzeyde bağımsız düzenleyici kurullara, yerelde ise küreselleşmeye ayak uydurabilecek yerel-bölgesel kalkınma ajanslarına devredilmektedir. Bu anlamda, örneğin ülkemizde kırsal kalkınmayı gerçekleştirmeye yönelik politikalar geliştirme konusu da 5549 sayılı Kanunla Kalkınma Ajanslarının görev ve yetkileri arasında sayılmıştır.

Konuya küresel düzlemde bakıldığında, uluslararası örgütlerin serbest ticaretin, yönetim anlayışına göre çalışan düzenleyici merkezi ve bölgesel yarı-kamusal örgütlerin yaygınlaştırılması gibi dünya çapında küresel ekonominin gereklerini hayata geçirmeye yönelik politikalar uyguladıkları gözlemlenmektedir.

Sonuçta, üretimin ve finansın küreselleştiği bir ortamda ekonominin ulusal sınırları aşan yerel-bölgesel bağlantıları giderek önem kazanmaktadır.

Bu anlamda, yerel kalkınma anlayışının aynı zamanda Türkiye'de kalkınma ajanslarının dayandığı kuramsal yaklaşımın temelinde, merkeziyetçi yapıdan adem-i merkeziyetçi yapıya geçiş bulunmaktadır. Büyük ölçekli kitlesel üretimden küçük ölçekli esnek üretime geçiş anlamına gelen bu süreç, öz kaynak ve yerel girişimciliğin öne çıktığı küçük ve orta boy işletmeleri, Türkiye'de KOBİ'leri esas almaktadır. KOBİ'lerin günümüzün küresel rekabet koşullarına uyum yetenekleri ve ihracata dönük yapılanmaları bu işletmelere ekonomik gelişmenin lokomotif görevinin verilmesi sonucunu doğurmuştur (Ataay, 2005: 20-27).

Böylece yönetim yapısı da buna göre şekillenecek, giderek daha fazla devlet yetkisi kullanan yerel yönetimler ve kalkınma ajansları, özellikle alt yapı yatırımları ve yabancı sermayenin önünü açıcı tedbirlerle tüm güçleriyle bu sürece dahil olacaklar; bölgelerine sermaye yönelimi için küresel rekabet ortamında diğer bölgelerden daha cazip koşullar üretmeye programlanacaklardır. Bu süreç içinde bölgesel nitelikte kurulan kalkınma ajanslarının temel rolü, iş çevreleriyle kamusal örgütleri, yönetim anlayışı çerçevesinde örgütleyerek, bölgesel kalkınma üzerine odaklamak olacaktır. Sonuçta yerel girişimciliğin artırılması, yerel halkın becerilerinin geliştirilmesi, bilgi ve bilgi teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ve böylece de uluslararası küresel rekabette bölgeye daha fazla yatırım yapılmasının sağlanması bakımından bölgesel bir üstünlük elde edilmesi beklenmektedir.

Başka bir deyişle, devletin ekonomik faaliyetlerden büyük oranda çekildiği, ülkenin ekonomik kalkınmasında tamamen özel girişimciliğe yöneldiği bu sistemde, günümüzün küresel rekabet ortamında ülke içinde bölgesel rekabet üstünlükleri geliştirmek için çaba sarf edecektir. Ayrıca bu kalkınma anlayışında sermaye sahibi olmayan yoksul kesimlerin de yönetim yapılanmasına katılımları gerçekleşmiş olacaktır.

Küresel ekonomik sisteme uyum sağlayabilmek için ülkelerin politikalarını yönetim çerçevesinde yapılandırması gerekmektedir. Bu bağlamda yeni düzenin yeni kalkınma anlayışı da merkezi ve yerel yönetimlerin bunun yanında sivil toplum

kuruluşları ve diğer düzenleyici denetleyici kurumların ortak işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

Ulus devlet yapılanmasında, kamu hizmetlerinin ülke düzeyinde planlanmasına yönelik genel ya da özel amaçlı olarak oluşturulan bölgesel düzeydeki örgütlenmeler, merkezi planlama ve ulusal kalkınmanın bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde geliştirilen yerelleşme ve bölgeselleşme politikaları, ulus devletin düzenlemeleri çerçevesinde, yetki-kaynak-sorumluluk aktarma yoluyla ulus altı birimleri güçlendirmeyi hedeflemektedir. 1980’lerden sonra ulus-devlet yapılanmasında köklü değişiklikler getiren kapsamlı kamu yönetimi reformlarının temelini yerelleşme ve bölgeselleşmeyi temel alan politikalar oluşturmaktadır. Benzer şekilde bu dönemdeki politikaların, yerelleşmenin bir gereği olarak gündeme getirilen 1960’lardan sonraki bölgeselleşme politikalarından önemli farklılıkları söz konusudur. 1980 sonrasında yerelin ve bölgeselin yükselişi olarak tanımlamak mümkündür.

Tablo 1: Bölgesel Politika Açısından Yönetim ve Yönetişim

Bölgesel Politika (Yönetim)	Bölgesel Kalkınma Politikası (Yönetişim)
Yönetim	Yönetişim
Merkezi	Desantralize
Hiyerarşik	Çok düzeyli
Tepeden kalkınma (standardizasyon)	Tabandan kalkınma (farklılaşma)
Elit projeler	Katılımcı proje (bölgesel demokrasinin geliştirilmesi)
Bölgeler ülkeye bağlı	Ülke bölgelere bağlı
İdari bölgeler	Aktif bölgeler
Geri kalmış bölgeler	Tüm bölgeler
Farklılıkların dengelenmesi	Büyüme
Fiziksel, teknik, finansal altyapı	Yumuşak altyapı
Kamusal önlemler	Ortaklık (kamu-özel)
Seçici yardımlar	Bölgeselleşmiş ekonomi politikası

Kaynak: Murat Ali Dulupçu, “Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleşme Karşısında Bölgeselcilik”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül, ODTÜ-TEPAV, ss.233-255, 2006: 246.

Yeni bölgeselleşmede bölgeler, kalkınma, demokrasi, rekabet, ekonomik başarı, yerellik, yenilik vb. gibi çok sayıda kavramla birlikte anılmaktadır. Yeni bölgeselleşme yaklaşımına göre 1980'lerden sonra iktisadi ve yönetsel uygulamalar açısından ulus-devlet sınırlamaları koruma duvarları işlevsizleşmiştir. Sanayi, istihdam, alt yapı gibi alanlarda daha önce ulusal düzeyde tanımlanan, planlanan, yönetilen ve denetlenen politikaların yeni bölgeselleşme yaklaşımı ile bölge ölçeğinde yeniden kurumsallaştığına tanık olunmaktadır. Bölgelere politika belirleme ve bu alanda düzenleme yapma olanağı tanınmasıyla birlikte ulus-devletin bu alandaki rolü yeniden tanımlanmaktadır. Bu süreçte bölge kalkınma ajansları, bu kurumsallaşmanın en önemli araçlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu anlamda, küresel ekonomiyle uyumlu bir şekilde, uygulanan bölgesel politikalar şu şekilde özetlenebilir: küçük ve orta ölçekli işletmeler temelinde, ihracata dönük, sektör bazında uzmanlaşmış, ağ tarzı ilişkiler kurmuş, değişimi algılayan, teknolojiyi yenileyen, girişimci, rekabetçi tarzda bir sanayileşmenin, bir taraftan ülke ekonomisi içindeki ağırlığını arttırmak, diğer taraftan bu yerel girişimler sayesinde bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaktır (DPT, 2000b: 179).

Yeni bölgeselleşme ve bu yaklaşımın kurumsallaşma araçlarından biri olan bölge kalkınma ajansları neo-liberal yerelleşme politikalarından beslenmektedir. Bu açıdan yerel devlet ve yerelleşme politikalarına yönelik yukarıda ifade edilenler, yerelleşme söylemiyle gündeme gelen bölge kalkınma ajansları açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkemizde de son dönemlerde üzerinde durulan ve bölgesel kalkınma konusunda önemli kavramlardan birisi haline gelen yönetim kavramı, tek başına bölgesel kalkınma için tüm beklentileri karşılayacak kapasite ve güce sahip değildir. Yönetişimle kalkınma politikaları çok aktörlü bir yapıyla yönetilmektedir. Bu nedenle, birbirleriyle çatışan çıkarların bir pota içerisinde eritilerek işbirliğinin hakim olduğu politikaya dönüştürülmesi gerekmektedir. Politika yapma yeteneğine sahip olan hükümetler yönetişimin işlerlik kazanmasında önemli bir paya sahiptir. Yönetişimin bu anlamda etkinlik kazanabilmesi çıkarların birleştirilmesi ve bunun siyasette kullanılmasıyla mümkün hale gelebilir. Bu bağlamda yönetimle kalkınmada rol alan kurumların birinin veya bir kaçının üstünlüğü yoktur. Burada farklı kurumların birlikte hareket edebilirliği söz konusudur.

İleriki bölümlerde de söz edildiği gibi bölgeselleşme sürecinin yaşandığı küresel rekabet ortamında ulus-devlet, özelliklede bölge içi ve bölgelerarası farklılıkların artması karşısında politika yapmada ve sorunlara çözüm üretme konusunda hayli zorlanmaktadır. Yaşanan süreç içerisinde ulus-üstü kurumlar, bölgelere teşvikler sağlayarak kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi fırsatını vermektedir ve bölgeleri adem-i merkezileşmeleri konusunda cesaretlendirmektedirler. Güçlü bölgeler oluşturmak ve kalkınma ve büyümede demokratik bir temel oluşturulması için yönetim çerçevesinde bölgesel politikaların içeriği değiştirilmektedir.

AB gibi ulus-üstü kurumların, bölgelere sorumluluk yüklemeleri ve bölgeleri kendi kaderlerini tayin etmeleri konusunda cesaretlendirmeleri, bölgelerin kontrolü sorununu da beraberinde getirmektedir. AB bölgesel politikalarının bölgeleri tamamen bağımsız kurumlar haline getirmeleri karşısında ulus-devletin otoritesi zayıflayacaktır. Böyle bir durum yönetişimin içselleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu sorun bölgeselleşme içerisinde olan ülkemiz açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, bölgelerin tamamen bağımsız birimler haline gelmesi ihtimali ülkemizde çeşitli akademik çevreler tarafından tartışma konusu haline gelmiştir.

1.3.Bölgeselleş(tir)me

Yeni bölgesel kalkınma politikalarının ortaya çıkışında küreselleşme olgusu ve beraberinde neo-liberal politikalar, yeni kamu yönetimi anlayışı ve post-fordist üretim örgütlenmesi etkili olmuştur. Küreselleşme yerel ekonomilerin küresel ekonomiye eklemlenmesini zorunlu kılmakta aynı zamanda küresel ekonomiye entegre olan bölgelerde yerel ekonomik kalkınma hızlandırmaktadır. Küreselleşmenin tüm yoğunluğuyla yaşandığı son yirmi yılda artık global sermayeyi cezbedebilen ve yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı iletişim imkanlarını barındıran yerleşim birimleri uluslararası rekabette galip çıkmaktadır. Artık ulusal kalkınmanın yolu kentlerin ve bölgelerin kalkınmasından geçmektedir (Özgür ve Erdal, 2003: 325).

Neo-liberal kalkınma stratejisi ise, devletin bölgesel ve yerel gelişme konusunda üstlendiği pek çok işlevi ortadan kaldırmıştır. Böylece devletin yeniden yapılandırılması bölgesel gelişme politikası açısından da temel bir öneme sahip olmuştur. Bu dönemde büyük ölçüde bölgeler arası eşitliğin sağlanmasını amaçlayan

bölgesel kalkınma politikalarının yerini neo-liberal politikaların uygulanışı ile birlikte gelişmiş ve gelişmemiş küçük üretime dayalı yerel ve bölgesel ekonomileri harekete geçirmeye yönelik uygulamalara bırakmıştır. Bu yeni modelde devletin rolü ise düzenleyici, denetleyici, gözeten vb. olarak belirlenmiştir.

Bölgesel kalkınma politikalarının değişmesinde fordist üretim biçiminden post-fordist³ üretim biçimine geçişte önemli bir yere sahiptir. Küreselleşme sürecinde merkeziyetçi ve bürokrasi temelli fordist yapının çöküşü ile birlikte piyasa temelli post-fordist yapıya geçilmesi kalkınma politikalarında bir dönüşümün yaşanmasını sağlamıştır.

Bu süreçte üretim alanlarının yanında toplumun öncelikli kaynaklarında da dönüşüm yaşanmıştır. Post-fordizm aynı zamanda içerisinde bulunduğumuz küreselleşme olgusunun da önemli bir ayağıdır. Bu dönemde fordist dönemden post-fordist döneme geçişte yaşanan dönüşümler Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2: Fordizm ve Post-Fordizm Karşılaştırılması

	Fordist Dönem	Post-Fordist Dönem
İktisadi Düzenleme	Keynesci	Monetarist
Piyasalar	Kitlesele	Özel
Yaşam Tarzı	Konformist	Çoğulcu
Sistemler	Merkezi	Adem-i merkeziyetçi, ağ sistemler
Örgütlenme	Bürokratik, hiyerarşik	Hiyerarşisiz, esnek örgütlenme, piyasa ağları
Düzenleme	Ulusal	Küresel
Özek Kavramlar	Katılık (rijitlik), emeğin verimliliği	Esneklik
Üretim	Montaj hattı	Esnek
İtici Güç	Kaynaklar	Talep
Hükümet Politikaları	Sosyal devlet, kalkınmacı devlet	Liberalizasyon, deregülasyon, Özelleştirme, yerelleşme
Yönetimlerde Karar Alma Süreci	Otoriteryen	Katılımcı liderlik

Kaynak: İlhan Dağdelen, “Post-Fordizm”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:8, Sayı 90, 2005: 6.

³ Post-fordizm yaklaşımı; II. Dünya Savaşı’ndan 1970’lerin ortalarına kadar devam eden ekonomik büyüme ve büyümenin sonrasında yaşanan petrol krizine dair modeller geliştirmeyi amaçlayan bir teoridir.

1980'li yıllardan itibaren, devletler değişen toplumsal talepleri karşılama baskısını da göz önünde bulundurarak, piyasa temelli ve adem-i merkeziyetçi bir zihniyet çerçevesinde kamu yönetimlerini yeniden yapılandırılması dolayısıyla gerek küreselleşmenin ulus-altı birimlere yetki devrini öngörmesi, gerekse devletlerin kamu yönetimlerinde reform yaparken adem-i merkeziyetçiliği temel ilke olarak benimsemesi yerel yönetimleri ön plana çıkarmıştır. Ancak, kamu yönetiminin örgütlenmesinde merkeziyetçi ve bürokratik bir anlayışı temel alan refah devleti ile piyasa temelli ve adem-i merkeziyetçi bir anlayışa vurgu yapan neoliberal devlet anlayışının (Post-Fordizmin) öngördüğü yerel yönetimler, temel nitelikleri; hareket alanı ve iş görme usulleri itibariyle birbirinden keskin farklılıklar sergilemektedir. Bu tarihten sonra neo-liberal politikaların uygulanışı beraberinde gelişmiş ve gelişmemiş küçük üretime dayalı yerel ve bölgesel ekonomileri kendi dinamikleri ile kendi kendilerine etkinleşmesini sağlayıcı uygulamalara geçilmiştir.

Bu dönemde ortaya çıkan yeni bölgesel kalkınma yaklaşımı, farklılaştırılmış piyasalara bağlı adem-i merkeziyetçi yapı içermektedir. Aynı zamanda, kalkınmayı göğüsleyen hammadde yoğun endüstrilerin ve tarım sektörünün payı zamanla azalmış, hizmet sektörüne yöneliş yaşanmıştır. Hizmet sektöründe yaşanan bu artış, yeni bir tür "mobil mekan"(mobile location) gereksinimi doğurmuştur. Aynı zamanda ekonominin yerelleşmesi, yatırım ve emek faktörlerindeki coğrafyalar arası mobilitenin artması ve kurumsal yapılanmalara geçiş gibi gelişmelerle birlikte ekonomi politikalarını da değişime uğratmıştır (Tiftikçigil, 2009: 718).

Bölgelerin içsel potansiyeline dönük politikalar oluşturulurken merkezi devletin merkezi planlama anlayışı ile kalkınma parametrelerini yukarıdan aşağıya belirleme şansı kalmamıştır. Söz konusu dönemde belirli bir bölgenin kalkınmasının sorumluluğu merkezi devletin tekelerinden çıkarak bir anlamda bölgesel yönetim olarak adlandırabileceğimiz yerel/ bölgesel otoriteler ve sivil kuruluşlar gibi aktörlerin daha katılımcı bir anlayışla bölgesel kalkınmanın sağlanması için aktif görev aldıkları bir yapıya bürünmüştür. Bu dönemde hakim anlayış; ortaklık ve ortak hareket etme olarak ifade edilebilir.

Özetle yeni bölgesel kalkınma yaklaşımında esnek üretime dayanan post-fordist örgütlenme, yönetişimci bir anlayışla karar alma ve uygulama mekanizmalarının oluşturulması, kalkınmaya ilişkin parametrelerin aşağıdan

yukarıya bir anlayışla belirlenmesi ve her bölgenin içsel potansiyelini ve görece üstün yönlerini ortaya çıkarmaya yönelik politikalar demeti karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze kadar uygulanan bölgesel politikalar ve yaşanan değişiklere Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3: Bölgesel Politikalarda Bazı Temel Değişiklikler

	Geleneksel	Yarının Talepleri
Problem Bölgeler	Karşıtlık (Gelişmiş/Gelişmemiş)	Çok Yönlülük (Çeşitli Yapısal Zayıflıklar)
Temel Strateji	Bölgesel büyüme/gelişme	Bölgesel Yenilik
Örgütsel Form/Yapı	Merkezi devletçe desteklenme	Merkezi değil bölgesel topluluk ön planda
Hakim Mekanizma	Bölgeler arası yeniden dağıtım	Öncelikle yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi
Önemli Yönlenmeler	Kapital ve doğal kaynaklar; Madde (elle tutulabile); Ekonomik büyüme; Sanayi sektörü; Projeler; Az sayıda büyük firma proje	Bilgi ve üretimine Yönelik projeler (nitelikli insan gücü, AR-GE, teknik ve sosyal altyapı vb.) Kalite (elle tutulamayan); Sürdürülebilirlik ve esneklik, Servis sektörü ve sektörler arası bağlar; Çok sayıda küçük-orta ölçekli firma ve proje
Dinamikler	Mekansal Açıdan sabit sorun Alanları Önceden belirlenmiş ve planlanmış bir dizi büyüme merkezi; Metropoller	Hızla değişen (kaypak) problem alanları Yerel kaynağın kendiliğinden hareketliliği (doğal büyüme merkezi orta boy kent ağları ve çok odaklı mekansal yapı)

Kaynak: DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Programı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000b: 22.

Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımının gereği olarak yönetişimci bir anlayışla karar alma ve uygulama mekanizmaları oluşturmuş ve bölgesel farklılıkları gidermeye yönelik en önemli araçsal mekanizmalar olarak Kalkınma Ajansları ortaya çıkmıştır.

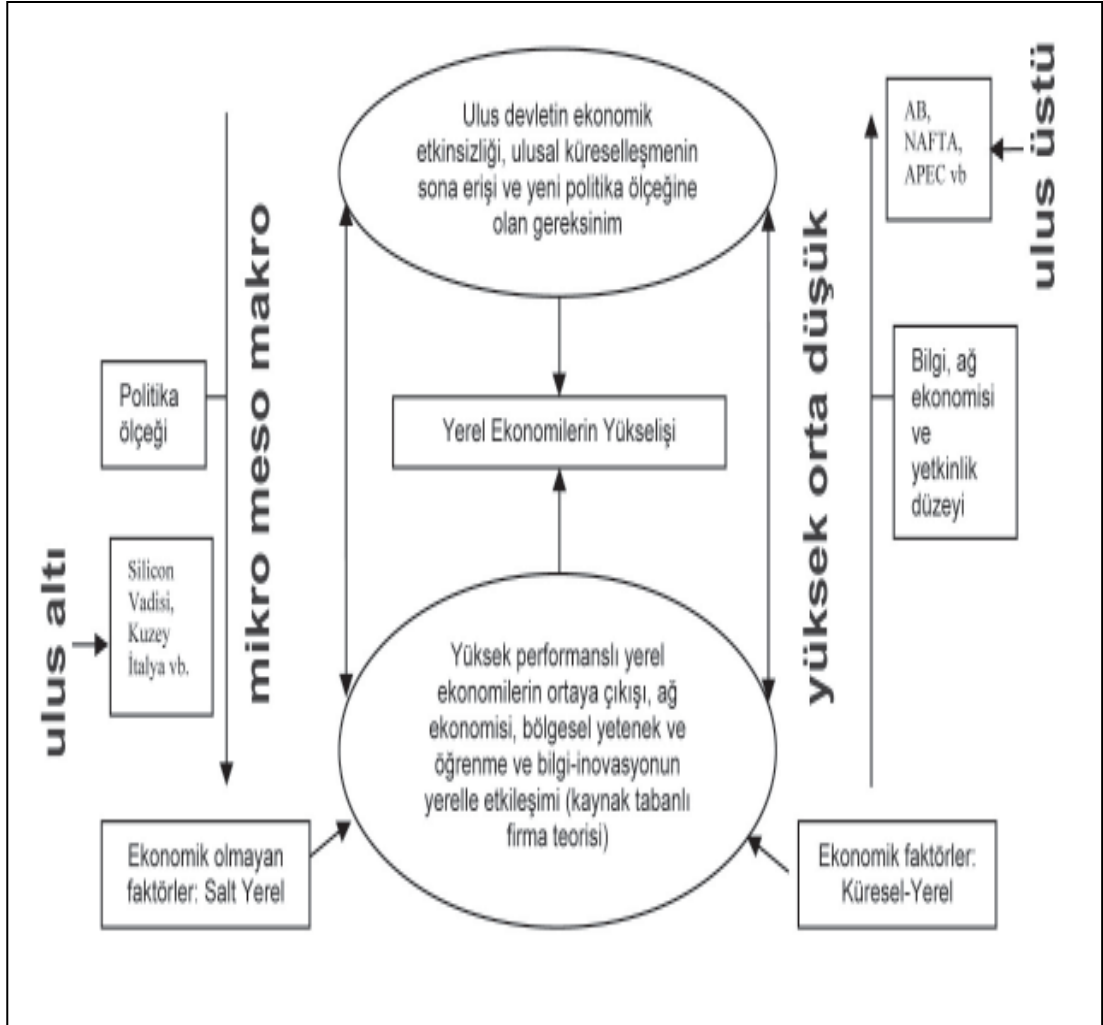
Küreselleşmeye birlikte ulusal sınırların ortadan kalkması sonucunda bölgeselleşme hareketleri görülmeye başlamıştır. Bölgeselleşme yoğun olarak II. Dünya Savaşı sonrasında başlamış, 1960'lı yıllardan itibaren de hız kazanmıştır. Ancak dünya ticaretine sağladığı etki bakımından asıl gelişme; 1980 sonrasında ülke ekonomilerinde büyüme ve uluslararası rekabetin artmasıyla ortaya çıkmıştır. Bölgeselleşme hareketlerinin son dönemde hızlanmasının nedeni; ülkelerin zorlaşan rekabet şartlarına birlikte karşı koyma ve artan pazar imkânlarını verimliliklerini yükseltmede kullanma çabasıdır. Ekonomik bloklara giren ülkelerin hem üretim kapasiteleri artmaktadır hem de kaynakları uygun değer seviyeye ulaşmaktadır.

Günümüzde dünya ölçeğinde yaşanan bir değişim olgusu olan küreselleşmenin, ulus-devlet olgusu üzerinde başlıca iki yönde etkide bulunacağı ileri sürülmektedir. Buna göre dünyanın geleceğini, devletler-üstü kuruluşlar ile devlet-altı kuruluşlar belirleyecektir. Böylece küreselleşme, ulus-devleti hem aşağıdan ve hem de yukarıdan etkileyen sonuçlar yaratacaktır. Bu nedenle yerelleşme ve bunun bir boyutu olan bölgeselleşme olgusu, bu etkilerin bir bölümünü gösterir (Keleş ve Erbay, 1999: 4).

Ulus-devlet biçiminde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler, dayanaklarını devletlerin tarihsel geçmişlerinden almakla birlikte, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında kalkınma etkinliğinde bölgeler yeni bir işlev yüklenmiştir. Ekonomik nedenlerin yanı sıra tarihsel, kültürel, politik etkenler de bölgeselleşmenin itici gücü olmuştur.

Günümüzde küreselleşme ülkelerin en geri kalmış bölgelerini bile siyasi ve ekonomik açıdan etkileyebilmektedir. Burada küreselleşmeyi ve bölgeselleşme sürecini dışlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Burada geri kalmış bölgelerin ekonomik açıdan küreselleşme ile ilişkilendirilmesi de söz konusu değildir. Çünkü bu bölgelerin siyasi ve ekonomik anlamda bir altyapıları bulunmamaktadır. Nitekim

küresel ölçekte böyle bir altyapının bulunmaması nedeniyle de bu bölgelerin cazibe merkezi olmaları oldukça zordur. Ancak bu tür bölgeler siyasi ve sosyo-kültürel olarak ele alındığında ulus-üstü kurum ve kuruluşların oldukça ilgisini çekmektedirler.

Şekil 3: Bölgesel Kalkınma Anlayışının Değişimi

Kaynak: Murat Ali Dulupçu, “Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleşme Karşısında Bölgeselcilik”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül, ODTÜ-TEPAV, ss.233-255, 2006: 240.

Bölgeselleşmenin nedenleri ekonomik, siyasi, kültürel ve dini nedenler olarak üçe ayrılabilir (Nalbant, 1996: 41).

- i. **Ekonomik nedenler:** Ülke içinde bölgeler arası ekonomik büyümenin orantısızlığı, bölgeselleşmenin en önemli itici gücüdür. Gelişmiş ve azgelişmiş bölgelerin merkezi yönetimden istemlerinin taban tabana zıtlığı, pek çok kez değişik ekonomik planlama ve politik alan gerektirmektedir. Bu konuda temel sorun, ekonomik büyümenin ürünlerinin ülke düzeyinde en iyi dağılımının gerçekleştirilmesidir.
- ii. **Siyasi nedenler:** Merkezi devlet yapısının, politik bir yetersizlik durumu ile karşı karşıya kalması politik açıdan bölgeselleşmenin temel nedenini oluşturmaktadır. Merkezi devlette görülen tıkanma ve etkisizleşme olgusu, politik iktidarın kullanımına daha geniş katılımı gerektiren bir özerklik prensibini doğurmaktadır. Böyle bir sistemde yerel birimler ulusal karar alan mekanizmalarında daha çok söz sahibi olmaktadır. Bu birimler, merkezi devlete sorunların çözümünde katkıda bulunmaktadır. Bu türden siyasal bölgeselleşme durumlarını İtalya ve Belçika gibi ülkelerde rastlanmaktadır. Burada federal deneyimler göze çarpmaktadır. Federal sistemde zengin bölgelerden alınan kaynaklar fakir bölgelere dağıtılarak bir denge ortamı sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak; buradaki siyasal bölgeselleşme bağlamındaki federal yapı çok hassas bir noktayı işaret etmektedir. Doğru kullanıldığında devleti güçlendirici etkide bulunur, aksi durumda ise devleti parçalayıcı, tamamen özerk yapıları meydana getirici yani ayrıştırıcı işlev görebilir. Örneğin; Belçika'daki federal bölgeselleş(tir)me ayırıcı bir işleve sahiptir.
- iii. **Kültürel ve dinsel nedenler:** Kimi ülkelerde bölgeselleşmenin ağırlıklı nedenleri arasında bulunmaktadır. Belçika'nın Valon, Flaman, Alman Kültürel Topluluğu, İspanya'nın Bask ve Katalonya Özerk Topluluğu gibi.

1.3.1.Ulus-Üstü Bölgeselleşme: Bloklaşma

Bilindiği gibi ilk bölgeselleşme hareketinin 1834 yılında Almanya'da "Gümrük Birliği"nin kurulmasıyla ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Benelüks ülkeleri arasındaki gümrük birliği 1948 yılında işlerlik kazanmıştır. 1958 yılında

gümrük birliği olarak kurulmuş olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun uzun vadeli amacı, üye ülkeler arasında Ortak Pazar oluşturmaktır. EFTA 1960 yılında serbest ticaret bölgesi olarak kurulmuş. Bu gelişmelerden sonra dünyada 1960'lı yıllarda çeşitli bölgeselleşme hareketleri görüldü. Bu çerçevede Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA) 1961 yılında, Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM) 1961, Arap Ortak Pazarı 1964, Güney Afrika Gümrük Birliği ise 1969 yılında kuruldu (DPT, 1995: 60).

Dünya ekonomisinde, bölgesel nitelikli ekonomik bütünleşmelerden en önemli üç bloklaşma şu şekilde gruplandırılabilir (Hepaktan ve Çınar, 2011: 69):

- Birinci grupta, merkezini Avrupa Topluluğu'nun oluşturduğu Avrupa Entegrasyonu (Avrupa Birliği E.C) yer almaktadır. Bu kapsamda, A.T ile EFTA üyesi ülkeler arasında Avrupa Ekonomik Alanı oluşturulmuş ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler de yoğunlaşmıştır.
- İkinci grup bölgesel bütünleşme oluşumu, ABD, Kanada ve Meksika'nın 7 Ekim 1992'de imzaladıkları Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi NAFTA'dır.
- Üçüncü grup bölgesel bütünleşme girişimi ise, Japonya'nın 12 Pasifik ülkesi ile oluşturdukları Pasifik Ticaret Bölgesidir. Bu bütünleşme içerisinde, Japonya ile birlikte, Güney Doğu Kaplanları olarak adlandırılan; G.Kore, Hong-Kong, Tayvan, Singapur da bulunmaktadır.

Kısaca bölgeselleşme hareketlerinin veya ekonomik bütünleşmelerin aşamaları şu şekilde özetlenebilir: Ekonomik işbirliğini artırmak amaçlı en dar ekonomik işbirliği şekli; Tercihli Ticaret İşbirliğidir. Ancak; bir coğrafi bloklaşma ya da tam anlamıyla ekonomik bir bloklaşma oluşturamadığı için il bloklaşma şekli; Serbest Ticaret Bölgesidir. Burada ülkeler arasındaki her türlü ekonomik tarifeler ortadan kaldırılmaktadır. Bunun biraz daha ilerisi ise Gümrük Birliğidir. Burada da üye ülkeler dışındaki üçüncü ülkeler gümrük tarifeleri üzerinden bir takım ekonomik yükümlülüklerle tabi tutulmaktadır. Gümrük birliğinin biraz daha gelişmiş bloklaşma seviyesi ise Ortak Pazardır. Bunları da İktisadi Birlik ve Parasal Birlik gibi Ekonomik bütünleşme ya da bloklaşma hareketleri izlemiştir. Parasal Birlik

oluşumuna en güzel örnek; Avrupa Birliği'nin 2002 yılında Euro adıyla tek para birimini kabul etmesidir. Uluslar-üstü bir örgüt olan AB, kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması şeklinde amaçları taşıyan, dünyanın en koordine ekonomik ve siyasi güçlerinden birini oluşturmaktadır.

Birlikte hareket etmenin sağlayacağı avantajlardan yararlanmak isteyen ülkeler, üçüncü ülke ekonomilerine karşı bir güç elde etmek amacıyla ekonomik bütünleşmeye yönelmişlerdir. Ülkeleri ekonomik bütünleşmeye yönelten nedenler şöyle sıralanabilir (Hepaktan ve Çınar, 2011: 69):

- Genişleyen piyasa: Genişleyen piyasa sonucunda firmalar, ileri üretim teknikleri kullanmak üzere araştırma-geliştirme faaliyetlerini artırırlar. Araştırma-geliştirme faaliyetlerine bağlı olarak üretim gücünde sağlanan artışa etki eden unsurlardan en önemlisi, ortaya çıkan ekonominin teknolojik kapasitesindeki gelişmedir. Teknolojik gelişme, bir yandan ölçek büyümelerine yol açarken, öte yandan birim ürün maliyetlerini azaltıp ölçek ekonomilerine olanak sağlar.
- İçsel ve dışsal ekonomiler: Birim maliyetlerdeki değişiklikler, içsel ve dışsal etkenlerden meydana gelebilir. İçsel ve dışsal ekonomiler, eksik kapasite ile çalışan sanayinin, tam kapasite ile çalışması ortamını yaratmış ve üretim ölçeğinin artışı zorunlu kılmıştır.
- Üretim faktörlerinin dağılımı: Ekonomik bütünleşmelerin ortak pazar ve daha ileri aşamalarında, üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı söz konusudur. Ulusal ekonomiden bloklaşmaya geçilmesiyle, bütünleşme sahası içinde üretim faktörlerinin coğrafi olarak dağılımı da değişmeye uğrayacaktır. Entegrasyon kurulduktan sonra, uyum sahası içinde üretim güçlerinin coğrafi olarak alacakları durum konusunda, iki ayrı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş; üretim faktörlerinin entegrasyonda toplanma etkisidir. Üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı sonucu, teknolojik değişimin daha hızlı olduğu, sermaye ve emeğin daha verimli kullanıldığı gelişmiş ülkelerde ve nispi üstünlüğe sahip bölgelerde toplanması, üretim faktörlerinin toplanma etkisini oluşturmaktadır. İkinci

görüŖ ise, üretim faktörlerinin entegrasyonda yayılma etkisidir. Ekonomik bütünleŖmelerde toplanma etkisi olduğu kadar, yayılma etkisi de mümkündür. BütünleŖme sonucu ülkeler, mobil üretim faktörlerinden yararlanma yoluna gideceklerdir.

- Rekabet artışı: Büyük piyasada (entegrasyonda) sınırlayıcı Ŗartlar, küçük piyasaya oranla azaldığı için firmaların daha etkin çalışması imkânı olacaktır. Küçük piyasa, firmaların uygun değer ölçekte çalışmasına olanak vermezken, büyük piyasada optimum ölçeğe ulaŖılmaktadır.
- Politik nedenler: Genelde ekonomik bütünleŖmeler, zamanla politik bütünleŖmelere dönüşmektedir. Ekonomik bütünleŖmenin ileri aşamalarında, ülkeler arası ekonomik ve sosyal politikaların uyumlaştırılması, ülkeler arası politik yakınlaşmayı içermektedir.
- Diğer nedenler: Doğrudan doğruya ekonomik bütünleŖmenin gerçekteşme nedeni olmakla birlikte, ülkelerin ekonomik bütünleŖmesine ortam hazırlayan başlıca faktörler bulunmaktadır. Söz konusu faktörler; ekonomik gelişme düzeylerinin yakın olması, coğrafi yakınlık, siyasi ve askeri konularda yakınlık, tarihi, dini ve kültürel bağların bulunması ve uluslararası anlaşmalardan doğan zorunluluklardır.

Bunun yanında bölgesel olarak bir arada yaşamak zorunda olan komşu ülkelerin birbirleri ile çatışması yerine kaynaklarını birleştirek ortak çıkarlara hizmet etmeleri de bloklaşma hareketlerinin nedenlerine eklenebilir.

Ulus-üstü bölgeselleşme, ülkelerin çıkarları sonucunda birbirlerine karşı bağımlılıkları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı bağımlılıklar çok değişkenlik arz ettiğinden dengeler sürekli bir biçimde değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle, sürekli kendini yenileyen dengenin yaratılması gerekmektedir. Yani bloklaşma, küresel ticaret ilişkilerinin düzenlenmesinde ekonomik, siyasi vb. ilişkilerin biçimlenmesine ve bir denge ortamının oluşturulmasına kadar uzanan yapıyı bütünleştirmektedir.

Bölgeselleşme belli ortak paydalar üzerine inşa edilmiş, birden çok ülkenin katılımıyla oluşmuş, sosyal, ekonomik, siyasi sonuçlar elde etmeyi amaçlayan yapılar olarak tanımlanmaktadır. Burada sözü edilen ortak paydalar coğrafi ortaklıktan ideolojik, ekonomik, dinsel ortaklığa dek çeşitlilik göstermektedir (Coşkun, 2005: 5).

Gerek gelişmiş, gerekse az gelişmiş ülkelerin dünya ticaretini geliştirmeye yönelik faaliyetleri iki doğrultuda gerçekleşmiştir. Bunlardan birisi "evrensel yaklaşım" adı verilen gelişmedir. Bu yaklaşım Gümrük Tarifeleri Bölgesi Ticaret Genel Antlaşması (GATT) çerçevesinde, olabildiğince fazla sayıdaki ülke arasında ticaret kısıtlamalarının kaldırılması ve azaltılmasını öngörür. İkinci yaklaşım ise, daha sınırlı nitelikte olup, belirli bir coğrafi bölgede yerleşik ve yakın ilişkiler içinde olan ülkeler arasındaki ticaret ve diğer akımların serbestleşmesi esasına dayanır ki bunun adı bölgesel bütünleşme ya da kısaca bölgeselleşmedir (Kutlu, 2012: 216).

Bloklaşma, özellikle küreselleşmenin ekonomik sisteminde uluslararası rekabet edilebilirlik önem kazandığı için ülkelerin tercih ettikleri alan olmaktadır. Bloklaşma hareketlerinin temel özelliği; blok içerisinde yer alan ülkeler arasındaki ticaretin serbest olmasıdır. Bölgeselleşme hareketleri incelendiğinde benzer özelliklere de rastlanılmaktadır. Bloklaşma içerisindeki ülkelerin tarihi yakınlıklarının bulunması, ekonomik sistemlerinin benzerliği, ekonomik gelişme düzeylerinin birbirine olan yakınlığı gibi durumlar göze çarpmaktadır. Bu ülkeler arasında serbest ticaret olduğu için yüksek gümrük duvarları bulunmamaktadır.

Ulus-üstü bölgeselleşme giderek hız kazanmıştır. Bölgeselleşmeye her geçen gün yeni yeni ülkeler dahil olmaktadır. Bölgeselleşmenin giderek bu kadar hızlı ivme kazanmasının altında elbette; ülkelerin blok içerisindeki pazardan yararlanmak istemesi ve ülkelerin blok içerisinde kalarak üçüncü ülkelere karşı daha güçlü bir konuma gelmek istenmesi gibi nedenler bulunmaktadır. Dünya çapında bölgesel bloklaşmalar her geçen gün artmaktadır. Bu tür bloklaşmaların başını Kuzey Amerika da NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi), Avrupa'da Avrupa Birliği (AB), Uzak Doğu'da APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) ve ASEAN (Asya Ulusları Birliği) çekmektedirler. Nitekim bölgesel bloklaşmalar örneklerinden en önemlisini Avrupa Birliği oluşturmaktadır.

1.3.2.Ulus-Altı Bölgeselleşme: Yerelleşme

Merkezi yönetimin yetki ve sorumluluklarını taşra birimleri arasında paylaştıran anlamına gelen yerelleşme kavramı; küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan ve 1990'lardan sonra popülaritesi artan bir kavram olup her ülke ve sistem için farklı amaçlar için kullanılmıştır. Dünya Bankası 1980 sonrası yapısal uyum politikaları çerçevesinde, az gelişmiş ülkelerde finans krizine çözüm için yerelleşmeyi ve özelleştirmeyi birlikte önermiştir (Özmüş, 2005: 1).

Küreselleşme süreciyle gündemimize giren yerelleşmede; merkezi idarenin elinde olan karar verme, planlama, kaynak oluşturma vb. yetkilerin sadece yerel yönetimlere değil, taşra birimlerine, yarı-özerk kuruluşlara, vakıf-dernek gibi gönüllü kurumlara, meslek örgütlerine ve şirketlere aktarılması önerilmektedir. Yerel yönetimlerin hizmet sunduğu kitlenin hemşeri değil müşteri olduğunu savunan bu görüş yerel yönetimleri güçlendirmekte, ancak temelde yetkilerin piyasa güçlerine transferini amaçlamaktadır (DPT, 2001: 10-2).

Yerelleşme; yetkilerin, daha yüksek düzeydeki hükümet yapısından, daha alt seviyedeki bağlı birimlere aktarılması, kamusal işlevlere ilişkin yetki ve sorumlulukların; Merkezi yönetimden, ona bağlı yarı özerk yapıdaki (bağımsız gibi görünen) hükümet kuruluşlarına, sivil toplum örgütlerine ya da özel sektöre aktarılmasıdır (Özmüş, 2005: 2).

Birleşmiş Milletler ile Dünya Bankası'nın çeşitli kaynaklarında yerelleşme dört türe ayrılmıştır (Olgun, 2007: 114): Birinci tür yerelleşme; merkezden (başkentten) taşra örgütüne yetki devri, yani yetki genişliği olarak adlandırılan türdeki yerelleşmedir. İkinci tür yerelleşme; merkezden (başkentten) ve taşra örgütünden yerel yönetimlere yetki devri (devolution) ki, bizde buna genellikle desantralizasyon denmektedir. Özerk ve bağımsız, gelir toplama ve harcama yetkisine sahip olan ulus-altı yönetim birimlerinin oluşturulmasıdır. Karar alma yetkisi merkezi ve bölgesel yönetimler arasında paylaşılır (Özmüş, 2005: 4). Üçüncü tür yerelleşme; yetkilerin merkezden-taşradan ve yerel yönetimlerden sivil toplum kuruluşlarına devri, yani genellikle sivilleşme olarak adlandırılan türdeki yerelleşmedir. Toplumsal hizmetlerin toplum dayanışmalarına bırakılmasıdır.

Dördüncü tür yerelleşme; yetkilerin her kademedan özel sektöre devri, yani özelleştirme olarak bilinen süreçtir. Yerli ve yabancı sermayeye devirler şeklinde gerçekleşen yerelleşmedir.

Yerelleşme, ulus-devlet içerisinde merkezi yönetim tarafından mahalli idarelere görev, yetki ve kaynak aktarımını ifade etmektedir. Yani yerelleşme olgusu bağlamında merkezi yönetim karşısında yerel yönetimlerin güçlendirilmesi esastır. Küreselleşme ile günümüz dünyasına giren yerelleşme kavramı ile merkezi yönetimin bir takım görev ve yetkilerinin sadece yerel yönetimlerle değil, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, şirketler vb. kurum ve kuruluşlarla paylaşılması öngörülmektedir. Yerelleşme çerçevesinde vatandaşa da ayrı bir anlam yüklenmiştir. Bu anlayış, yerel yönetimler de hizmet sunduğu kitlenin hemşerisi değil müşterisi olduğunu savunmaktadır. Yerellik ilkesi yerel yönetimleri güçlendirici bir konuma sahiptir. Ancak, toplanan yetkilerin piyasa güçlerine transfer edilmesini amaçlamaktadır.

Küresel ekonomik sistemde ülkelerden çok bölgeler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu yeni sistemde bölge ekonomileri, kent ekonomileri tarım ekonomilerinin yerini almaya başlamıştır. Bunun sonucunda coğrafi temelli bölge anlayışında da değişimler olmuştur. Artık, bölge anlayışı ekonomik olarak yeniden sınıflandırılmıştır. Geleneksel düzlemdeki bölge kavramı, küreselleşme ile birlikte dönüşüme uğramıştır. Müdahaleci ekonomiye dayalı olarak gelişen bölgeler, küreselleşmenin yeni ekonomik sistemin karşısında gerilemektedir. Bu gerilemeyle birlikte bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarında artış olmuştur. Bu farklılıklar sonucunda yeni bölgecilik, yeni bölgeselleşme anlayışı önem kazanmaya başlamıştır.

1.4.Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Önemi

Bölgesel kalkınma, Küreselleşme ile birlikte önem kazanan yerel, bölgesel, bölgeselleşme ve bölgecilik kavramlarının ışığında, kalkınma süreçlerine mekansal boyutta bakmayı hedeflemektedir. Çünkü günümüzde bölge, kapitalist gelişmenin temel birimi haline gelmiştir (Eceral, 2006: 458).

Bölgesel kalkınma kavramı, ülke çapında yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan katılımcılık

ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin daha etkin kullanılması yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmaların bütünü olarak tanımlanabilmektedir (DPT, 2003: 250).

Kalkınma olgusu yeniden yapılanma sürecinde az gelişmiş ülkelerin modern dünya standartlarına kavuşması anlamında kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Kavram temel olarak ekonomik büyümeye dayanmakla birlikte toplumsal değişmeyi de içermekte ve bir ülkenin içinde bulunduğu durumdan daha ileri aşamalara geçmesi anlamında bir ideali barındırmaktadır (Övgün, 2011: 265). Kavram, sosyal bilimler alanında, az gelişmişliği açıklamak amacıyla kullanıma girmiştir. Akademik alanda önemli incelemelere ve tartışmalara konu olmuş ve bölgesel kalkınmanın sağlanması konusunda çeşitli kuramlar geliştirilmiştir.

Kalkınmanın içsel koşullardan kaynaklandığı ve bu durumun sadece gelişmiş ülkelere gelebilecek sermaye yardımları sayesinde aşılabileceğinin iddia edildiği geleneksel iktisadi kalkınma kuramları, sermaye yetersizliğini aşmada içsel ekonomik kalkınmanın öne çıkarılması gerektiği düşüncesine dayanan yapısalci kuram ve az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorununun aslında gelişmiş ülkelere kaynaklandığını savunan bağımlılık kuramı öne çıkan yaklaşımlardandır (Doğan ve Öztürk, 2010: 36). Bu kuramların özelliği devletin ekonomik yaşamda önemli rolleri üstlenmesi ve kalkınmada ekonomik temelli kalkınmanın öncelikli amaç olarak belirlenmesidir. Bunun yanında bölgesel kalkınma kavramı yalnızca ekonomik yapının değişmesi değil, ekonomik yapının yanında sosyo-kültürel yapının da değişmesi ile alakalıdır.

Bölgesel kalkınma kavramının klasik tanımında yukarıda da açıkladığımız gibi bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına vurgu yapılmıştır. Bu tanım çerçevesinde Türkiye’de de bölgesel gelişme stratejileri, kalkınmada öncelikli yöreler politikaları üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda; yatırımların ve teşviklerin geri kalmış yörelere aktarılması gerektiği politikası benimsenmiştir. Ülkemizde, planlı dönem öncesinde de planlı dönem sonrasında da tüm kalkınma planlarında bu politikaya yer verilmiştir.

Çağdaş bölgesel kalkınma anlayışında ise, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi amacının yanında, özellikle AB'ye üye ve aday ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeylerinin birbirlerine yaklaştırılması, bölgelerin gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, bölgelerin küresel rekabet edilebilirliğinin artırılması, yerel aktörlerin harekete geçirilerek bölgesel potansiyelin harekete geçirilmesi ve ülkelerin kalkındırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, kalkınmada katılım ve işbirliği öne çıkmaktadır. Kalkınmanın merkezden yerele (yukarıdan-aşağıya) değil, yerelden merkeze (aşağıdan-yukarıya) doğru gerçekleşmesi gerektiği kapsamında yerel öncelikler önem kazanmaktadır. Bu anlayış, bölgelerin geri kalmışlık sorununun aşılabilmesinde Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. Bu kuruluşlarda kalkınmada yerel önceliklere önem vermektedirler.

Bu nedenle, bölgesel kalkınmada sadece geri kalmış yörelerin kalkındırılmasına yönelik çabaları değil tüm bölgelerin gelişmişlik seviyelerinin birbirine yaklaştırılmasını, sürdürülebilir ve küresel rekabete dayalı bir kalkınmanın gerçekleştirilmesini ve özellikle yerel aktörler ile diğer bölgesel aktörlerin süreç içerisinde işbirliğini ve katılımlarını sağlayarak yerelleşme ve bölgeselleşme politikalarının uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Yerel yönetimler, işletmeler, STK'lar, KOBİ'ler, üniversiteler vb. bölgesel kalkınma aktörlerinin bir arada çalıştırılması öngörülmüştür. Bu yaklaşım, bölgesel kalkınmanın en önemli başarı faktörleri arasında yer alan yönetim mekanizmasını güçlendirmekte ve bölgede yer alan kaynakların daha etkin ve verimli kullanımını mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda Bölgesel Kalkınma Ajansları da bu politika sürecinin ürünüdür.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA

2.1. Yeni Bölgecilik Anlayışı ve Türkiye

Yeni bölgecilik akımı, ekonomik gelişme politikalarında bölgenin temel ölçek birimi olduğundan hareketle, ekonomik politikaların uygulanabilmesi için, bölgelerin merkezden aktarılan yetki ve kaynak ile donatılmış kurumsal bir kapasiteye ihtiyacı olduğunu savunmuştur. “Yeni Bölgecilik” akımı, mekansal kümelenme (spatial clustering) ve uzmanlaşmaya (specialization) atıfla, ekonomik dışsallıkları (economic externalities) tanıyan içsel büyüme teorisine (endogenous growth theory) vurgu yapmıştır. İçsel büyüme teorisi, sürdürülebilir kalkınmayı yaratmada ve devam ettirmede içsel yerel faktörlerin (internal local factors) önemini vurgulamış ve ekonomik gelişmede önemli girdiler olarak kabul edilen öğrenme, liderlik, sosyal sermaye, fiziksel altyapı, kurumlar ve insan kaynakları gibi geleneksel olmayan ekonomik değişkenlerin dikkate alınmasına katkıda bulunmuştur.⁴

1929 yılında yaşanan ekonomik bunalımı ve II. Dünya savaşı, bunun ardından yaşanan 1970 ekonomik krizi bölgesel politikaların etkisinin azalmasına neden olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren de bölge anlayışında ki değişimle birlikte bölgesel politikalar da yeni gelişmeler meydana gelmiştir. Böylece yeni bölgecilik anlayışı, bölgesel gelişmelerdeki yaşanan değişimi tanımlamaya yönelik bir kavram olmuştur.

Bu dönüşümlerle birlikte ulusal kalkınmanın yerini bölgesel kalkınma çabaları almaya başlamıştır. Artık yeni bölgecilik anlayışında, geleneksel bölgesel gelişme yöntemleri ve araçları da farklılaşmaya başlamıştır.

Bölgesel entegrasyonların oluşturduğu ekonomik güç yeni bölgecilik anlayışının ekonomik temellerini oluşturmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan hızlı değişimlerin yansımaları, ulusal ekonomilerde entegrasyonların hızlanmasına neden olmuştur. Yaşana küresel baskılar karşısında aynı coğrafya da

⁴ <http://www.kentli.org/makale/akpinar.htm>

yer alan devletler, güç birleştirme gibi yoğun ilişkiler ağına girmişlerdir. Bu ilişkiler ağında olan ülkeler, yaşana ekonomik ve sosyal sorunlara karşı birlikte hareket etme davranışı sergilemişlerdir.

Küreselleşmenin ateşleyici motoru olarak görülen yeni bölgecilik anlayışının dinamiklerini; yoğun uluslararası ilişkiler ve yerinden yönetimin hakim olduğu anlayış oluşturmaktadır. Ekonomik, teknolojik ve toplumsal gelişmeler sonrasında bölgelerin bir güç olarak yükselmesi, merkezi yönetimlerin çeşitli yetkilerini yerel yönetimlere devretmesi sonucunu doğurmuştur (Aksoy, 1998: 1-13).

Yerinden yönetim anlayışı, belli bir coğrafi alanda (kent, köy, il vb.) yaşayan yerel topluluğun bireyelerine birarada yaşamak nedeniyle kendilerini en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacıyla kurulan, karar organları (kimi durumlarda yürütme organları) yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, üstlendiği hizmetler için kendi örgütsel yapısını kurabilen, merkezi yönetim ile ilişkilerinde yönetsel özerklikten yararlanan, kamu tüzel kişileri olarak tanımlanan yerel yönetimlerin etkinleştirilmesine dayanmaktadır (Yalçındağ, 1995: 15).

Merkezi yönetim anlayışı günümüz koşullarında yetersiz kalmaktadır. Dünya sürekli değişim içerisinde olduğundan aşırı merkezi sistemler kaynak dağılımındaki etkinliği gerçekleştirmede yetersiz kalmışlardır. Bu nedenle yeni bölge anlayışı, devletin siyasi gücünü yerel yönetimlerde toplanmasını içermektedir. Böyle bir anlayışın geliştirmesi yönetişimci bir uygulamayı öngörmektedir. Yani, saydam yönetim anlayışı çerçevesinde topluma sürekli olarak hesap verebilen, toplumun kolay izleyebileceği ve istediği zaman hesap sorabileceği şeffaf, etkin ve etkili yerindeliğin (subsidiarity)⁵ hakim olduğu bir yönetim anlayışı esastır.

⁵ AB yönetim yapısında 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile gündeme gelen yerindelik ilkesi yetki paylaşımı, hizmette halka yakınlık, hizmette yerindelik gibi terimlerle de ifade edilmektedir. Bu ilke ile amaç kamu hizmetlerinin sunumunda halka en yakın seviyeye inmektir.

2.1.1. Yeni Bölgecilik Anlayışının Türkiye'ye Yansımaları

Yeni bölgecilik anlayışı, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması konusunda büyük ölçekli devlet yardımlarının ve devlet eliyle yürütülen politikaların başarısız olması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu anlayış, ekonomik gelişme politikalarında bölgenin temel ölçek birimi olduğundan hareketle, ekonomik politikaların uygulanabilmesi için, bölgelerin merkezden aktarılan yetki ve kaynak ile donatılmış kurumsal bir kapasiteye ihtiyacı olduğunu savunmuştur. Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmede ve devam ettirmede yerel faktörlerin önemini vurgulamış ve ekonomik gelişmede önemli girdiler olarak kabul edilen altyapının, geleneksel olmayan ekonomik değişkenlerin dikkate alınmasına katkıda bulunmuştur.

Küreselleşme ve yerelleşmeyle beraber bu anlayışın etkilerinin giderek yayılmaya başlamasıyla pazarın niteliği değişmiştir. Bu değişiklikler, rekabetçi piyasada yerlerini korumak isteyen ülkelerin yeni küresel blokların içerisine girmelerini zorunlu kılmıştır. Türkiye'nin üyelik için çalışmaları içerisinde olduğu Avrupa Birliği, önemli küresel ticaret bloklarından birisidir. AB, değişen küresel ekonomik sisteme uyum sağlayabilmek ve kalkınmada doğru bölgesel politikalar izlemek için mevcut bölgesel politikalarında revizyona gitmiştir. AB bölgesel politikalarında yaşanan bu değişim, AB'ye uyum sürecinde olan Türkiye'nin de bölgesel politikalarında değişimi zorunlu kılmıştır.

Bölgesel kalkınmanın tarihsel altyapısı incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti ekonomi-politiğinin çeşitli kalkınma yöntemlerinin denenmesine sahne olan, güçlü merkezi yönetim birimlerinin oluşturduğu kompleks bir görünüm arz ettiği görülebilir. Bir yandan ulusal kalkınma planlarının bölgesel gelişme ve bölgeler arası dengesizlikleri giderme konusundaki işlevselliğinin gözden geçirildiği, diğer yandan bölgesel gelişme politikalarının Avrupa Birliği'ne katılım sürecine eklemlendiği bir dönemde, bölgesel kalkınmada yeni bir eksenin benimsenmesi ihtiyacının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ihtiyaç, çeşitli parametrelerde kurgulanan bölgesel gelişme araçlarının değerlendirilmesiyle yeni bir çerçeve kazanmaktadır. Kuşkusuz, bu yeni çerçevenin mimarları yeni kamu yönetim anlayışına ek olarak geleneksel bölgecilik anlayışından yeni bölgecilik yaklaşımına doğru yaşanan geçiş sürecidir (Öz, 2007: 362).

2.1.2. Yeni Bölgecilik Anlayışının Türkiye'nin Bölgesel Politikalarına Etkileri

Ülkemizde ağırlıklı olarak bölgesel dengesizlik üzerine kurulan bölgesel politikaların günümüz küresel eğilimlerine (örneğin AB) uyarak bilgiye dayalı ekonomide rekabetçilik ve üstünlüklerin keşfine dayanması beklenirken, Türkiye'deki bölgeselleşme süreci daha çok ulus üstüleşmenin bir yansıması şeklini almaktadır (Dulupçu, 2006b: 233). Bölgesel kalkınma anlayışında yaşanan dönüşümler ve AB'ye uyum süreci, Türkiye'nin bölge planlaması yaklaşımında da önemli değişimlere neden olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, Türkiye'de 1980'li yıllarda başlayan liberalizasyon süreci ile birlikte bölgelerin bir dizi kritik sonuçlara maruz kaldığı görülmektedir. Merkezi yönetimin ağırlığını ve yükünü azaltmak adına kurulan bölge yönetimleri, merkezi yönetimin taşra birimleri olmaktan öteye geçememiştir.

Bölgesel kalkınma konusu üretim, tüketim ve dağıtım sistemlerinden bağımsız düşünülemez. Öncelikle bölgesel dengesizliklerin merkezden yönetilmesine dayanan ve türdeş desteklere dayanan politikaların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kalıcı etkiler yaratması söz konusu olamamıştır. Bu sonuç ilgi çekicidir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) döneminden beri yürürlükte olan ekonomik faaliyetler için verilen yatırım, girdi ve operasyon teşviklerinin geri kalmış bölgelerde, üretim rejiminin dışa açık olmadığı üretim sistemlerinin Fordist tarzda yapılandığı bir dönemde belirli düzeyde ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasına ve sürdürülebilir bir platform oluşturmasına yol açması beklenirken bu hedefe ulaşamamıştır. Liberalleşme ise üretim güçleri ile tüketicilerin yaşam kalitesi beklentilerindeki artışı körüklediğinden ve de seçici olmayan teşvikler bütünlük bir çerçeveye ele alınmadığından arzu edilen olumlu gelişmeyi sağlayamamıştır. İkincisi 1996 ve 2003 dönemleri illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması sonuçları karşılaştırıldığında belirli iller için kötüleşen sonuçlar içermektedir. Ek olarak DPT'nin liberalleşme ile beraber planlamadaki ve bölgesel politikadaki rol ve etkinliğinin değişmesi bazı bölgeleri pasifleştirmiş, bazılarını ise etkinleştirmiştir. Planlama ve bölgesel düzeyde politika dokümanı üretme çalışmaları 1980 sonrasında da sürmekle birlikte uygulama sorunlarından hatta 'boşluktan' bahsetmek

mümkündür. Yatırım programlarının liberalizmin içerisinde algılanmasının ve bu bağlamda siyaset-ekonomik liberalizm ilişkisinin içselleştirilmesinin bir anda gerçekleşmesi beklenemez. Özetle bölgesel kalkınma ve politika açısından Türkiye liberalizmi öğrenme sürecinden geçmiş ve bu geçiş döneminin sıkıntılarını yaşamıştır. Ancak bazı bölgeler de yeni yükselen yerel ekonomiler olarak, liberalizme geçişte görece üstün performans sergilemişlerdir. Üçüncüsü ekonomik istikrarın sağlanmasının ekonomi yönetiminin ana ilgisi olması, ekonomik büyüme ve makroekonomi ilişkisini ön plana çıkarmıştır. Burada merkezi yönetimin ve yereldeki aktörlerin bir koalisyonu vardır: Yerel ekonomik aktörler makroekonomik istikrarı bölgesel kalkınma önündeki temel engel olarak görmüşler, beklentilerini ve politikalarını merkezi hükümetin makroekonomiyi istikrara kavuşturması üzerine şekillendirmişlerdir (Dulupçu, 2006: 235).

Türkiye'nin bölgesel politikalarının dönüşümünde 2000'li yıllar çok önemli bir yere sahiptir. Bu dönem itibariyle Türkiye, AB ile uyum sürecinin başlatılmasıyla bölgesel politikalar alanında çeşitli yükümlülüklerin altına girmek zorunda kalmıştır. Bu yükümlülüklerin başında İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) gelmektedir. Bu sınıflandırmayla Düzey-1, Düzey-2 ve Düzey-3 olmak üzere her ilin için 81 bölge sınıflandırılması yapılmıştır. Bunun yanında 2001 yılında Ulusal Program, 2003 yılında da Ön Ulusal Kalkınma Programı (ÖÜKP) hazırlanmıştır.

Avrupa Birliği'ne giriş süreciyle birlikte Türkiye, uygulamakta olduğu teşvik sistemine dayalı bölgesel gelişme politikalarını terk ederek, yeni bir uygulamaya geçmektedir. AB tarafından tüm aday ülkelere benimsetilen bu yeni yaklaşımda özel sektör ve bölgesel rekabet ön plana çıkmaktadır. Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel gelişme ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden gözden geçirmektedir. Bu zorunluluğun esas nedeni Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarına entegre olabilmektir. Türkiye, uygulamakta olduğu bölgesel politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının temelini 2006 yılında kabul edilen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile Türkiye'de de uygulanmaya başlayan Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) olarak adlandırılan birimler oluşturmaktadır. Kanunda

yapılan tanıma göre Bölgesel Kalkınma Ajansları; kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmak sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak için kurulan yerel birimler olarak ifade edilmektedirler.

Bölgesel Kalkınma Ajansları ilk olarak İzmir ve Çukurova’da kurulmuştur. 2008 yılı itibariyle İstanbul, Konya, Samsun, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır ve Mardin illerinde 8 Kalkınma Ajansı resmi olarak kurulmuştur.⁶ 25.07.2009 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 bölgede daha Kalkınma Ajansı kurulmuş ve 26 Düzey-2 bölgesinin tamamında Kalkınma Ajansları faaliyete geçirilmiştir.⁷ Günümüzde kurulan 26 tane Kalkınma Ajansı faaliyetlerine devam etmektedir.

Yeni bölgecilik anlayışı çerçevesinde AB bölgesel politikalarının etkisiyle oluşturulan Türkiye’nin bölgesel politikaları yukarıda da açıklandığı gibi İBBS, Bölgesel Kalkınma Ajansları ve bunun yanında yerel yönetimler reformu şeklindedir. Yeni bölgecilik anlayışı çerçevesinde, bir ülkedeki kalkınmanın ancak yerelde başlayacağı düşüncesiyle birlikte Türkiye’de yerel yönetimlerin yapısı irdelenmeye başlamıştır. Ülkemizdeki yerel yönetimlerin yapısını incelediğimizde, merkezi yönetimin ağırlıklı olduğu bir sistemde yerel yönetimlerin etkinliği belediye faaliyetleri yürütmekten öteye gidememiştir. Bu nedenle AB bölgesel politikaları çerçevesinde Türkiye’de yerel yönetimler reformu gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu yönde tasarılar hazırlanmıştır. Bu yönde, Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı (KYTKT) bölgesel kalkınma anlamında hazırlanan önemli tasarılarından birisidir.

⁶ T.C. BAŞBAKANLIK, Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 22.11.2008, Sayı: 27062.

⁷ T.C. BAŞBAKANLIK, Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 25.07.2009, Sayı: 27299.

2.2. Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikler

Bölgelerarası dengesizlik genel olarak coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu başlık altında bölgesel dengesizlik kavramı tanımlanarak Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkış nedenleri; coğrafi, tarihi, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan değerlendirilecektir.

2.2.1. Bölgesel Dengesizlik Kavramı

Bölgesel eşitsizlik, bir ülkenin bölgeleri arasında, ekonomik ve toplumsal fırsat eşitsizliklerinin sonucu olarak ortaya çıkan, farklı bölge insanların birbirlerinden değişik/farklı yaşam kalitelerinde yaşamak durumunda bırakan ve aynı olanaklara sahip olmalarını engelleyen, bölgelerin sosyo-ekonomik bütünleşmesini geciktirerek ayrışmalara yol açabilen, ülke kalkınma süreçlerinin bir sonucudur. Gerek bölgelerin sahip olduğu özellikler gerekse ülke içi dengesiz ekonomik yatırımlar, gelişmişlik düzeyi farklı, bir tarafta zengin diğer tarafta zayıf ekonomili, düşük yaşam standartlarının ve gelirin görüldüğü bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölgeler arası bu eşitsiz gelişme, bölgesel dengesizlik olarak nitelendirilmektedir (Çamur ve Gümüş, 2005: 147).

Bölgesel dengesizlik, bir ülkede bazı bölgelerin diğer bölgelere göre sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetler açısından daha fazla veya daha az gelişmesi olarak tanımlanabilir. Bölgesel dengesizlik, öncelikle bir ulusal ekonominin değişik mekansal parçalarında görülen iktisadi gelişme farkları olarak görülebilir. Burada bir bölgeye ilişkin sadece gelir düzeyi ve gelirden artış gibi göstergelerin değil, aynı zamanda çeşitli ekonomik temel göstergelerin geriye düşmüş olması söz konusu olmaktadır (Yıldız ve Karadağ, 2011: 34).

Çeşitli ülkeler arasında gelişme farkı olduğu gibi, bir ülkenin içindeki çeşitli bölgeler arasında da coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel bakımlardan farklılıklar olabilir. Bu farklılıklara, bölgelerarası gelir eşitsizlikleri ya da bölgelerarası üretim, tüketim ve bölüşümdeki farklılıklar da denilmektedir (Gündüz, 2006: 15).

Kalkınma çalışmaları sürecinde ekonomik kalkınmanın ülkenin tüm yörelerinde aynı anda başlayamaması ve kalkınmanın belirli merkezlerde

yoğunlaşması bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum bölgesel dengesizlikler olarak nitelendirilmektedir.

Bölgesel dengesizliği bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her türde eşitsizlik olarak nitelendirirsek, bugün her ülkede az ya da çok dengesizliğe rastlanılmaktadır. Bölgesel dengesizlik daha dar anlamda ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği şeklinde de ele alınabilir. Ekonomik fırsat eşitsizliği, farklı bölgelerdeki kişilerin iş bulma ve ücret konularında eşit fırsatlara sahip olamaması biçiminde tanımlanabilir. Sosyal fırsat eşitsizliği ise farklı bölgelerdeki kişilerin eğitim ve sağlık hizmetlerinden, kültürel faaliyetlerden aynı derecede yararlanamamalarıdır (Dinler, 2005: 97).

Bölgesel dengesizlikler; gelişmiş, gelişmekte olan, az gelişmiş ülkeler gibi hemen hemen her ülkede görülmektedir. Ancak bölgesel dengesizlikler etkisini en fazla az gelişmiş ülkelerde göstermektedir. Gelişmiş ülkelerdeki bölgesel dengesizlikler ise bölgeler arasında uçurumlar oluşturmamakla birlikte çabuk telafi edilebilmektedir.

Bölgesel dengesizlikler gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş ülkelerde niteliklerine göre üç ayrı grupta incelenebilir (Gündüz, 2006: 16):

Birincisi, doğal ya da coğrafi dengesizliklerdir. Bu tür dengesizlikler doğal kaynakların bazı bölgelerin lehine bazılarının ise aleyhine sonuçlar doğuracak biçimde ortaya çıktığı bölgesel dengesizliklerdir. Çünkü jeopolitik konum itibarıyla doğal kaynakların dağılımı bakımından da ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Durum itibarıyla de kaynaklar bazı ülkelerde yoğun olarak bulunmasına karşın bazılarında hiç bulunmamaktadır. Bugün petrol, altın, bor vb. madenlerin rezervlerinin olmadığı ülkeler bu yöndeki ihtiyaçlarını kaynakların olduğu ülkelere ihraç etmek durumundadır. Haliyle ekonominin önemli bölümü bu yöne aktarılmaktadır. Yani doğal kaynaklara sahip olmak gelişmişlik açısından önemli bir faktördür.

İkincisi, iktisadi ve fonksiyonel dengesizliklerdir. Bu anlamda dengesizlikler bulunan ülkelerde aynı üretim faktörleri, pazar farkından dolayı farklı bölgelerde değişik kazançlar elde ederler. Burada gümrük tarifeleri örnek gösterilebilir. Diğer

yandan işgücünün tarım sektöründen, sanayi sektörüne aktarılması halinde de kazançlarda farklılıklar ortaya çıkabilir. Bir ülkede sanayi sektörünün olmaması ve bu sektörün gelişmemiş olması da önemli faktörlerdendir.

Üçüncü dengesizlik, sosyal ve kültürel dengesizliktir. İnsanların davranışları ve değer yargıları arasındaki farklılıkları da kapsayan bu tür dengesizlik, eğitim düzeyine bağlı olarak meydana gelmektedir. Eğitimli kesimlerin değer yargıları, sosyal konumları, giyiniş biçimleri itibariyle diğer kesimlerden ayrılmaktadır. Burada İstanbul örneği karşımıza çıkmaktadır. İstanbul metropoliten bir kent olmasına rağmen hale gecekonduların varlığına rastlanılmaktadır. Bir tarafta lüks semtler varlığını sürdürürken diğer tarafta kenar semtler bulunmaktadır.

Bölgesel dengesizliklerle ilgili olarak şu genellemelerin yapılması mümkündür (Özgür, 2010: 54):

- Gelişmiş olsun az gelişmiş olsun, dünyadaki tüm ülkelerde, az ya da çok yoğunlukta, mutlaka bölgesel dengesizlik vardır.
- Bölgeler arasında görülen sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları, ekonomik gelişmenin bir sonucudur.
- Bölgeler arası gelişmişlik farkının düzeyi, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerekinden çok daha fazladır. Ekonomik gelişmenin piyasa güçlerine bırakıldığı ve devletin bölgelerarası gelişmiş farklarını azaltıcı politika izlemediği az gelişmiş ülkelerde farklar daha da artmaktadır.
- Bölgeler arası gelişmişlik farkları, gelişmekte olan ülkelerde giderek artarken, gelişmiş ülkelerde zaman içerisinde azalan bir seyir izlemektedir.
- Küreselleşme ile birlikte ulusal ekonomilerin dışa açılması, esnek üretim sistemi ve elektronik ticaret/bilgi toplumu avantajlarını arkasına alan KOBİ'lerin büyük işletmelerle ve rekabet şansını yakalamalarına paralel şekilde, 1980 sonrasında bölgeler arası farklılıkların hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde azalma eğilimine girmesi sonucunu doğurmuştur.

2.2.2. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliklerin Nedenleri

Tarihsel süreç içerisinde bölgelerin gelişme dinamiklerinde çeşitli nedenlerle farklılıklar meydana gelmiştir. Bu nedenlerin ilk akla gelenleri doğal kaynakların, demografik yapının ve tarihsel birikimlerin belli merkezlerde yoğunlaşması ve ekonomik kalkınma politikalarının belli bir yerde toplanmasıdır. Belli yöreler etrafında yoğunlaşan ekonomik ve sosyal hareketliliğin giderek artması sonucunda bölgelerarası dengesizlik kaçınılmaz olmaktadır. Bölgelerarası dengesizlik genel olarak coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle; Türkiye için bölgesel gelişmişlik farklarının ortaya çıkış nedenleri bu açılarından değerlendirilmiştir.

Türkiye, yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Türkiye’nin doğal koşulları incelendiğinde, bölgelerarası dengesizliklere zemin oluşturabilecek özelliklerle karşılaşılır. Coğrafi özelliklerde kaynaklanan farklılıklar yüzünden en fazla tarım sektörü etkilenmektedir. Bilindiği gibi ülkemiz ekonomisinde tarım sektörü önemli bir paya sahiptir. Tarımla geçimini sağlayan insanlar tarıma bağlı bulunmaktadır. Bu durum ülkede tüm iktisadi hayatı etkilemektedir. Tarım sektörü, ülke kalkınmasında olduğu gibi bölge kalkınmasında da ekonominin lokomotif vazifesi görmektedir (Gündüz, 2006: 100).

Bu bağlamda Türkiye’de bölgeler, yükseklik, iklim, bitki örtüsü, yüzey şekilleri, dağları, ovaları ve benzeri coğrafi etkenler yönünden karşılaştırıldığında en dezavantajlı bölgenin Doğu Anadolu Bölgesi olduğu görülür. Bölge toprakları uzun bir süre kar altında kalmaktadır. Ardahan, Kars ve Erzurum çevresinde Kasım ve Nisan ayları boyunca kar hüküm sürmektedir. Bu yörelerde temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Karla örtülü aylar hesaba katıldığında bu yörelerin dezavantajlı yöreler olduğu görülmektedir. Uzun kışlara, şiddetli soğuklara uyum gösterebilen, bitkiler bakımından son derece fakir alanlar göze çarpmaktadır. Bölgede orman varlığı olmadığı gibi, toprakların büyük bir kısmı ekime elverişli olmayan otlaklarla kaplıdır. İklimin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkileri farklı olmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesini değerlendirdiğimizde; Güneydoğu Anadolu Projesiyle (GAP) birlikte yapılmakta olan barajlar, bölgenin iklimini ve ulaşım imkanlarını kısmen de olsa değiştirmiştir. Örneğin, Malatya ve Elazığ,

yörelere bu değişiklikler kolayca görülebilmektedir. Söz konusu yerler son yıllarda daha çok yağmur almaya başladığı ve karla kaplı gün sayısının azaldığı gözlenmektedir. Bu yüzden bölgedeki iller, kalkınmışlık açısından bölgenin diğer illerine kıyasla farklı bir gelişmişlik düzeyine ulaşmışlardır.

Nitekim ılıman iklimlerde çok zengin türde tarımsal ürünler yetiştirilirken, soğuk ve karasal bölgelerde yetiştirilme şansı hemen hemen yok gibidir. Öte taraftan Marmara ve Ege bölgelerinin coğrafi koşullarının gelişmeye yardımcı olabilecek niteliklere sahip oldukları söylenebilir. Bu bağlamda doğu-batı coğrafi farklılıklarına, kıyı ile iç kesimler arasındaki başta iklim, bitki örtüsü ve su durumu olmak üzere kimi coğrafi etmenlerdeki değişiklikler de eklenirse; bölgeler arası kalkınma düzeyi farklılıklarının zemini biraz daha iyi anlaşılabilir. Buna göre ülkenin dağlık alanları, kurak iç kesimleri ve yüksek doğu bölgesi sosyo-ekonomik gelişme için olumsuz koşullar sergilerken, diğer tarafta ovalar, kıyı kesimleri ve batı bölgeleri gelişmeye uygun alanları meydana getirmektedir.

Bölgesel dengesizliklerin nedenlerini tarihi açıdan değerlendirmek de gerekir. Anadolu'nun çeşitli bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkları, 19. yüzyılda başta İngiltere olmak üzere Batılı ülkelerle yapılan ticarete paralel şekilde dışa bağımlı yerleşme yapısının oluşmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Osmanlıların 16. yüzyıla kadar uyguladıkları yönetim sistemi, yeni bir yerleşme düzeninin doğmasına neden olmuştur. Bu düzende başkent, bölgesel merkezler, Pazar kentleri/kasabaları ve köyler şeklinde bir kademelenme oluşmuştur. Devletin ekonomik gücü, yerel denetim ve organizasyonun izlediği yayılma politikası nedeniyle, düzenli aralıklarla dağılmış, ticaret yollarının kesişme noktalarındaki bölgesel kentlere (sancak merkezlerine) dayanıyordu. 16. yüzyılda çok geniş bir yüz ölçüme ulaşmış Osmanlı İmparatorluğu, önemli coğrafi farklılıklara rağmen, aralarında gelişme bakımından derin farklılıklar bulunmayan bölgelerden meydana geliyordu. (Özgür, 2010: 55).

Batı Avrupa, 19. Yüzyıla gelindiğinde artık ham madde sağlayacağı ve mamul madde satacağı pazarlar arayan, sanayileşmiş ülkeler halini almıştı. İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Ticaret Anlaşması (1838) ve bunu izleyen diğer anlaşmalar, Osmanlı pazarını Batı'nın sanayi ürünlerine açmış, geleneksel Osmanlı sanayisi ve bu faaliyetlerin toplandığı kentler işlevlerini yitirmişlerdir. Avrupa ile

ticaret, liman kentleri lehine gelişme yaratırken, iç bölgelerdeki kentler bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir. Böylece, Türkiye’de bölgeler arası dengesizlik, batı ve deniz kıyısındaki kentlerin daha da canlanması, buna karşılık iç ve doğu bölgelerdeki kentlerin ekonomik önemlerinin azalmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştır (Özgür, 2010: 56).

Özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma döneminde el sanatlarına dayalı sanayisi ve ticaret alanlarının sekteye uğraması bölgelerarası geri kalmışlık seviyesinin artmasına neden olmuştur. Osmanlı’nın dağılma döneminde sadece ülkenin Doğu Bölgeleri değil Anadolu’nun tüm bölgelerinde geri kalmışlık kendini göstermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da devletin, ağır sosyo-ekonomik sorunlarla uğraşması da bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi yönündeki çabaları da sekteye uğratmıştır. Bu yönde ülkede doğu-batı bölgeleri arasında geri kalmışlığın ne zaman başladığının anlaşılabilmesi için Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma dönemine bakılmasında yarar vardır.

Türkiye’de sanayinin bölgelere göre dağılımı da bölgelerarası dengesizlikleri en iyi yansıtan göstergelerdendir. Sanayi sektörünün batı bölgelerde dağılımı bu dengesizliği gözler önüne sermektedir. Tabi sanayi sektörünün bölgesel dağılımında bölgelerin jeopolitik konumları çok önemli bir yere sahiptir. Örneğin sanayi sektörünün batı bölgelerde ağırlıklı olarak dağılmasının nedenleri; bu bölgelerin denize kıyısı olması ve Avrupa piyasalarına yakın oluşu nedeniyle deniz ticareti açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında hammaddeye yakınlık ve emek arzının yüksek olmasını da eklenebilir. Bu bölgelerde coğrafi koşullar bakımından ulaşımın kolay olması, denize kıyısı olması, işgücü ve hammaddenin de bolca olması yabancı yatırımcılarında ilgisini kolay çekmesine neden olmuştur. Bu özellikler dolayısıyla ülkemizin Batı bölgeleri yabancı sermayeden yararlanmıştır. Yabancı şirketler ilk defa 1858 yılında İzmir-Aydın hattını ulaşımına açtıktan sonra Ege ve Marmara Bölgelerinde yabancı sermaye yoğunlaşmaya başlamıştır. Batı bölgelerimizde yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı devlet ve özel sanayi yatırımlarının yanında doğu bölgelerimizde devlet yatırımları gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de işgücü verimliliğindeki farklılıklar bölgesel dengesizliklere yol açan bir başka nedendir. Geri kalmış bölgelerde eğitimdeki aksaklıklar, işgücünün

niteliğinin düşüklüğü, düşük teknoloji ile üretim, eksik kapasite kullanımı, tarımda istihdam edilenlerin fazlalığı ve genel anlamda tarım istihdamının verimliliğinin diğer sektörlere göre daha düşük olması bölgeler arasındaki farkları artırmaktadır. İç ticaret hadlerinin özellikle 1977'den bu yana tarımın aleyhine gelişmesi, bölgesel gelişmişlik farklarının bir diğer nedenidir. İç ticaret hadlerinde 1980'ler ve 90'larda görülen gerileme en yoğun olarak Güneydoğu ve Kuzeydoğuda hissedilmiştir. Fiziki üretimin artırılmadığı bir ortamda iç ticaret hadlerinin gerilemesi, kişi başına düşen gelirin ve satın alma gücünün azalması, kırsal refah düzeyinin azalması anlamına gelmiştir. İç ticaret hadlerindeki gerilemenin en önemli sonucu, göçlerdeki artış olmuştur (Uzay, 2005: 96).

Bölgesel dengesizliğin nedenleri arasında kültürel açıdan geri kalmışlıkta önemli bir faktördür. Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde varlığını geçmişe oranla azda olsa sürdüren aşiret yapısı ve töre düzeni bölgedeki insan ilişkilerini ve üretim yapısını oldukça etkilemektedir. Ağalık, şeyhlik ve aşiret reisliği gibi ağır basan kurumlar yaşam biçimine yön vermektedir. Ülkemizin birçok yerinde aşiret, beylik geleneğinin yavaş yavaş ortadan kalkmasına rağmen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da varlıklarını, özellikle Mardin, Siirt ve Urfa gibi yörelerde, sürdürdükleri bilinmektedir. Buralarda iktisadi ve sosyal faaliyetlerin şekillenmesinde önemli ölçüde ağa, şeyh ve aşiret reislerinin görüşleri etkili olmaktadır. Bir toplumda sosyal gelişmenin ortaya çıkabilmesinin ve insan unsurunun fiziki çevreyi işleyebilmesi, o toplumun sahip olduğu kültürün yaratıcılığına bağlanmaktadır. Az gelişmişlik sorununun çözümünde ve bölgelerarası dengesizliğin azaltılmasında, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve işgücünün yetenek ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi hayati öneme sahiptir. Bu yüzden eğitim ve kültür kuruluşlarının çoğaltılması lazımdır. Bu kurumlar üniversitelerden başlayıp, yüksekokullar, çeşitli sanat okulları, enstitüler, işçi okulları, meslek kursları, basın yayın, kütüphaneler, müzeler, camiler, kültür dernekleri, tiyatro salonları gibi kurum ve kuruluşlara kadar uzanmaktadır (Gündüz, 2006: 104).

Türkiye'deki az gelişmiş bölgelere bakılacak olursa sözü geçen kuruluşların sayıları azdır. 2008 yılına kadar Ardahan'da sadece bir yüksekokul bulunmaktaydı. Bu durum 2008 yılından sonra Ardahan Üniversitesi'nin açılmasıyla azda olsa

değişikliğe uğramıştır. Ardahan Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte ilde sosyo-kültürel açıdan gözle görülür değişimler yaşanmıştır.

Türkiye'nin bölgesel gelişmişlik farklılıkları ekolojik koşullar, doğal kaynak potansiyeli, tarihi geçmişten gelen birikim ve pazarlara ulaşım olanakları gibi faktörlerin belirlediği tarihi ve coğrafi faktörler tarafından açıklanmaktadır. Türkiye bölgesel kalkınma planları hazırlamış fakat uygulamada ortaya çıkan sorunlar nedeniyle başarılı olamamış bir ülkedir. Bu nedenle bölgesel farklılıkların nedenleri tarihi ve coğrafi vb. faktörlerin yanında hükümetlerin bölgesel kalkınma politikaları geliştirme ve uygulama performanslarıyla da ilgilidir (Dağdemir ve Acaroğlu, 2011: 45-46).

Hükümetler, bölgesel kalkınma için doğrudan devlet yatırımlarını gerçekleştirerek, ekonomik faaliyetlerin belirli yörelere yönelmesini teşvik ederek, dış ticaret ve doğrudan yatırımları çekmeye yönelik politikalar geliştirerek bölgesel kalkınmada çok önemli bir rol oynamaktadırlar.

Bölgesel kalkınma politikaları Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgenin kendi potansiyelini öne çıkaracak nüfus, sermaye ve yatırım organizasyonunu gerçekleştirmesinin önünü açmayı amaçlamıştır. 1930'lu yıllarda yatırımların mekan seçiminde, ekonomik gelişmenin sadece belirli merkezlerle sınırlı kalmaması, ülkenin çeşitli yörelere dengeli bir şekilde dağıtılması gerekliliği açıkça belirtilmiştir. 1923-1960 döneminde devlet tarafından yapılan altyapı yatırımlarının Batı Anadolu'ya yönlendirildiği görülmüştür. Altyapı yatırımlarının dağılımındaki dengesizlik bu dönemdeki eğitim, sağlık hizmetlerine yönelik yatırımlarda da görülmüştür. Var olan dengesizlikler eğitim ve sağlık yatırımlarının büyük ölçüde büyük kentlerde ve ülkenin batı yarısındaki illerde gerçekleştirilmesi nedeniyle, ülkenin doğu ve batı bölgesindeki iller arasındaki yaşam koşulları itibariyle artış gösterdiği görülmüştür (Dağdemir ve Acaroğlu, 2011: 46).

Planlı dönemdeki hükümetler bölgesel dengesizliklerin azaltılması için kamu hizmetlerine ve altyapıya yapılan yatırımları ekonomik kalkınma açısından etkin bir araç olarak görmüşlerdir. Ancak 1980'li yıllarda gerek bütçe olanaklarının el vermemesi gerekse iktisat anlayışındaki dönüşümün etkisiyle kamu yatırımları bu

önemli fonksiyonunu kaybetmiştir. Kamunun sınai yatırımlarından bölgesel kalkınmanın bir aracı olarak yararlanılırken, bu araçtan vazgeçilmesiyle doğan boşluğu doldurmak üzere bu görev ihracata dayalı sanayileşme politikaları kapsamında özel sektöre devredilmiştir (Dağdemir ve Acaroğlu: 47).

Bu dönemde sanayi politikaları kapsamında organize sanayi bölgeleri ve küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) kurulması ve bu bölgelerde özel sektör tarafından yapılacak yatırımların desteklenmesi politikası bölgesel dengesizliklerle mücadele politikaları kapsamında değerlendirilmiştir. Bunlar bölgesel kalkınma üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Ancak burada sözü edilen ulusal kalkınma politikaları ile diğer benzeri politikalar bölgesel ölçekte önemli etkiler göstermesine rağmen genelde bir bölgesel gelişme stratejisi bağlamında geliştirilmemiş ve uygulanamamıştır. (DPT, 2008: 9). Bunların yanında bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda da (2008: 9) ifade edildiği gibi politika aracı olarak dört temel araç (bölge planları, kalkınmada öncelikli yöreler, il gelişme planları ve diğer kalkınma planlarının bölgesel boyutu) belirlenmiştir. Ancak bölge planları aracı olarak, GAP dışındaki diğer planlar çeşitli gerekçelerle hayata geçirilememiş. Bunun yanında kalkınmada öncelikli yöreler uygulamasının kapsamının genişletilmesi nedeniyle etkin bir politika aracı olmaktan çıktığı ve kapsam dışı kalan illerin gelişimini olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. İl gelişme planları ise mali kısıtlar yüzünden sınırlı sayıda ilde hazırlanabilmiş; planların uygulanabilmesi için gereken kaynak ve zaman boyutu yeterince tanımlanmamış ve bu planlar mevcut durum, vizyon ve strateji belirlenmesine rağmen uygulama zeminini bulamamışlardır.

Bölgesel dengesizlik sorununa, 1990 sonrası dönemde giderek hızlanan küresel ekonomiyle bütünleşme sürecine de uyumlu olacak şekilde bazı bölgeler için yeni gelişme alanları oluşturulmaya çalışılmış. Bu dönemde hem bölgenin rekabet gücünün artırılması, hem de bölgesel dengesizliklerin giderilmesi amacıyla "Kalkınma Ajansları" oluşturulmuştur. Merkezi hükümet, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları bölgeye yatırımcı çekmek için vergi indirimleri gibi çeşitli teşvik politikalarını benimsemişlerdir. Bu politikaların bölgelerarası dengesizliklerin

azaltılmasına hizmet etmesi beklenmektedir. Özetle, hükümetlerin politikalar tarihi ve coğrafi faktörlerle birlikte bölgesel dengesizliklerin kaynağı olabilmektedir.

2.3.Türkiye’de Bölge Sınıflama

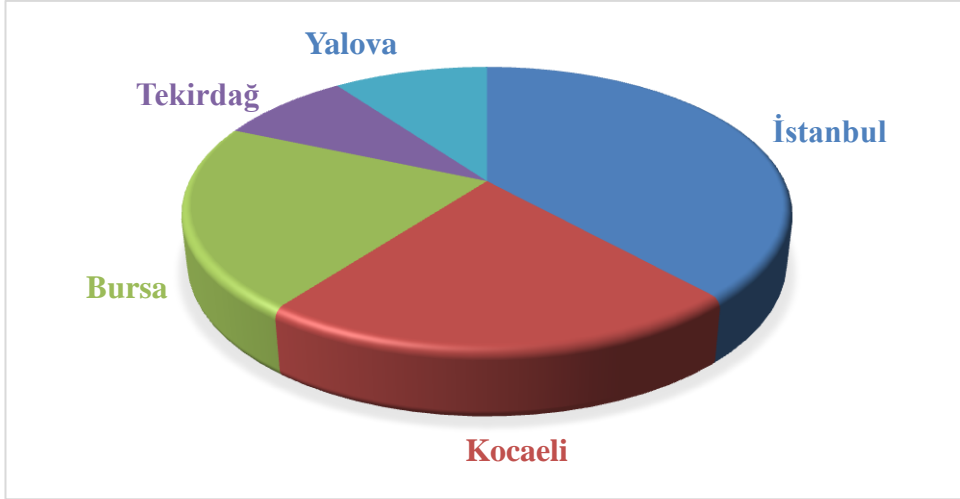
Türkiye’de bölge kavramı ülkenin iklim koşullarına göre geliştirilmiş ve yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Buradaki bölge ayrımı bölgesel politika amaçlı değildir. Sadece coğrafi nedenlere dayanmaktadır. Türkiye’de, coğrafi bölge ayrımı dışında, bölgesel planlama çerçevesinde homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge ayrımı da yapılmıştır. Bunlara ek olarak Türkiye kendi şartlarına uygun olarak kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) kavramı geliştirilmiştir. Son olarak ise Avrupa Birliğine uyum sürecinde, Türkiye, NUTS sınıflaması yaparak yeni bir bölge ayrımını daha gerçekleştirmiştir. Bu bölümde Türkiye de geçmişten günümüze kadar geçen sürede uygulanan bölge sınıflandırmalarına yer verilmiştir.

2.3.1.Homojen Bölge

Homojen bölge Dinler’e göre (1994: 96) bir ülkede bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması politikasına başlanırken başvuru bir bölge tipidir. Aynı gelişmişlik düzeyinde olan komşu iller, gelişmişlik düzeyi bakımından homojen bölgeyi oluşturmaktalar. Homojen bölgeyi daha iyi anlamak için, homojenlik ve homojen alan kavramlarına bakmakta fayda vardır. Homojenlik (bağdaşlık), bütün öğeleri aynı yapıda veya aynı nitelikte olan anlamına gelmektedir. Bütün noktaları kendi aralarında olabildiğince yakın özellikler gösteren alanlara ise; homojen alan denilmektedir. Birbirine bitişik/komşu homojen alanlar homojen bölgeyi, oluşturmaktadır (Dinler, 2005: 77). Uygulamada bir ülkedeki çeşitli yerleşme merkezlerini birbiriyle karşılaştırarak homojen alan tespit edebilmek için, homojenlik ölçütü olarak çok çeşitli kıstaslar kullanılabilir. Bu kıstaslar arasında (Dinler, 1994: 97); kentli nüfus oranı, eğitim düzeyi, beslenme düzeyi, işsizlik oranı, endüstriyel işletme sayısı, kişi başına düşen milli gelir vb. bulunmaktadır. Görüldüğü gibi ülke düzeyinde çeşitli alanlar arasında homojenlik, ekonomik gelişmişlik düzeyini belirleyen kıstaslar yardımıyla ölçülmekte.

Homojen bölge; mekanda mümkün olduğu kadar birbirine yakın özellikler gösteren komşu birim alan ünitelerinin gruplandırılmasından meydana gelen bölgelerdir. Bu bölgeler; özel planlama, yönetim ve analiz gayeleri ile tek veya birden fazla kıstasa göre seçilmektedir (Tekeli, 2008: 175). Bu tanımlardan yola çıkarak homojen bölge, karakteristik olarak birbirine benzeyen yerel birimlerin kendi aralarında gruplaşmaları sonucunda oluşmaktadır. Ülkemizde bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık amacıyla homojen bölge ayrımı, 1970’li yılların başında, İmar ve İskan Bakanlığı ile DPT tarafından da yapılmıştır. Sektörel karakterli Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın (1963-1968) uygulanmasının ardından, bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltıcı politikaya öncelik verilmesi için plancıları homojen bölge ayrımı yapmaya itmiştir (Dinler, 1994: 98). Bu ayırım, ulusal karar organlarınca benimsenerek, resmi bir bölgesel ayırım niteliği kazanmamasına karşılı, 1970’li yıllarda yapılan çalışmalarda göz önüne alınmıştır. Bu nedenle Dinler’e göre (1994: 99) homojen bölge esasına dayalı olarak yapılan bu ayırım sonucu ortaya çıkan bölgelere, “etüd bölgeleri de” denilebilir.

Homojen bölge, bölgesel farklılıkların kolaylıkla belirlemeye olanak tanıdığından, bir ülkede bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması politikaları için kullanılan bir bölge türü olmuştur. Bölge kavramı bir devamlılık içerdiğinden homojen bölge içerisinde yer alan illerin komşu olması gerekmektedir. Yani aynı gelişmişlik düzeyine sahip olan ve coğrafi yönden birbirine komşu olan iller homojen bölgeyi oluşturmaktadır. Türkiye’de homojen bölge oluşumuna; Marmara Bölgesi için Şekil 3 örnek gösterilebilir. Bunun yanında Ege’de Manisa, Aydın, Denizli, Muğla illeri homojen bölgeyi oluşturmaktadırlar. Devam edecek olursak; Adana, Kayseri, Mersin, Hatay, Gaziantep illeri de ayrı bir homojen bölge sınıflandırılmasına tabidir. Bunun yanında İstanbul ile Ankara (aynı şekilde İzmir ile Adana ve Ağrı ile Hakkari) homojen alan oluşturmalarına karşın, komşu iller olmadıklarından homojen bölgeyi oluşturmazlar (Dinler, 1994: 98).

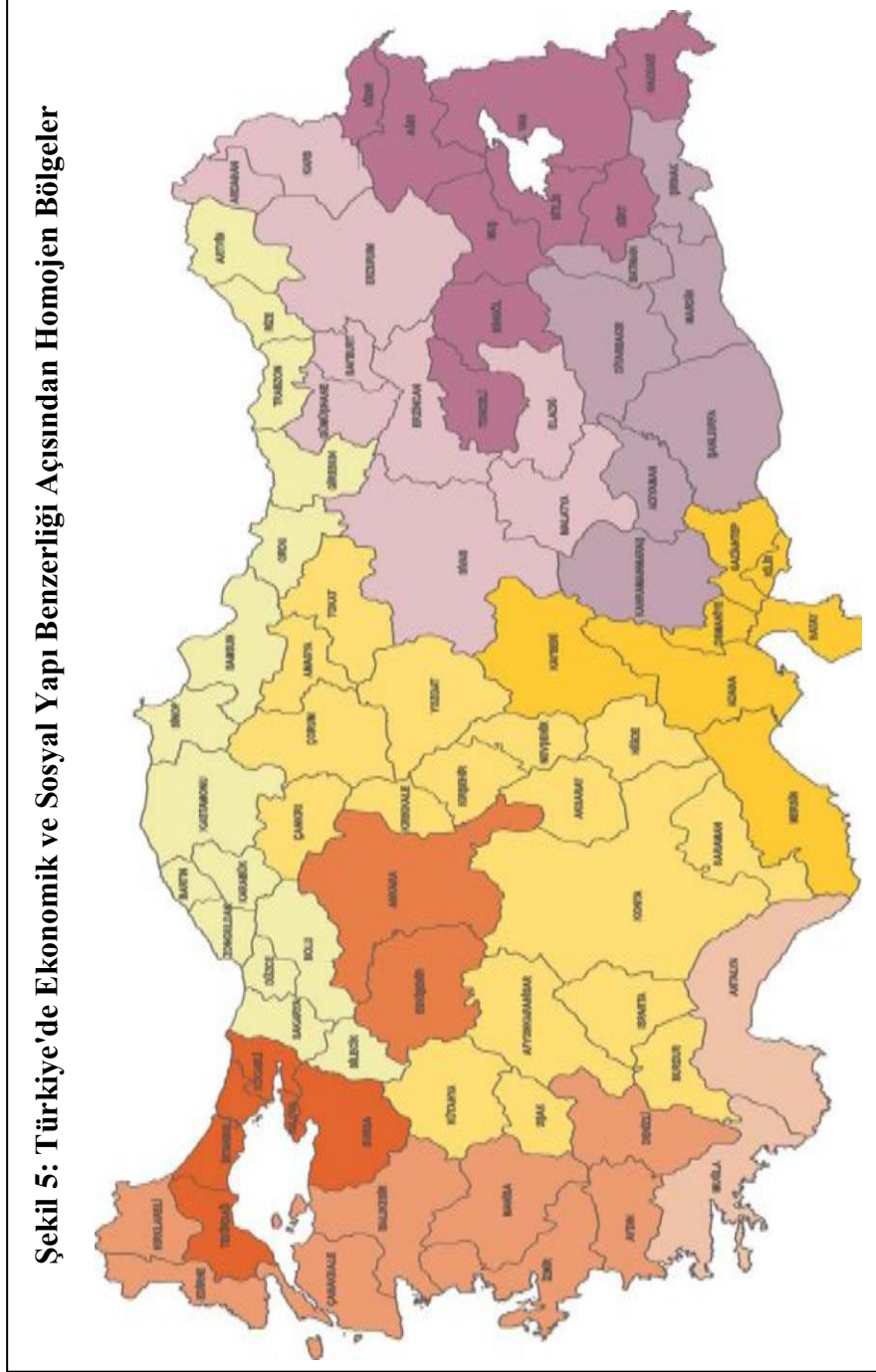
Şekil 4: Türkiye’de Homojen Bölge Birimleri

Şekil 4’de yer alan iller homojen bölge sınıflandırılması bakımından diğer bölgelerden farklılaşmaktadırlar. Bu farklılaşmanın nedeni; başta ileri teknoloji sektörleri olmak üzere Türkiye’de imalat sanayinin önemli ölçüde bu bölgede yoğunlaşmış olmasıdır.

Homojen bölgeye örnek gösterilen bu iller ekonomik ve sosyal bakımdan birbirine benzerlik göstermektedirler. Nitekim Türkiye’de bütün iller gelişmişlik bakımından farklılıklar göstermesi nedeniyle hem ekonomik hem coğrafi yönden tam anlamıyla homojen bölge sınıflandırılmasına tabi tutulamamıştır. Bu statüdeki iller sadece kara yolu yakınlığı gibi coğrafi özellikler bakımından homojen bölge sınıflandırılmasına tabi tutulmuştur. Bunlar Öztürk’ünde ifade ettiği gibi Ardahan ve Karaman illeridir. Ardahan’da fert başına büyükbaş canlı hayvan değeri ile Karaman’da fert başına sebze ve meyve üretim değerinin diğer il değerlerine göre çok yüksek olması, 12 küme tercihinde bu iki ilin herhangi bir ille gruplanmayıp uç-değerler etkisi yaratmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda, bu iller üst ölçekte kendilerine en yakın karayolu uzaklığına sahip illerle birlikte gruplandırılmıştır (Öztürk, 2009: 47).

Türkiye’de ekonomik ve sosyal yapı açısından benzerlik gösteren iller Şekil 5’de ayrıntılı biçimde göstermiştir. Ülkenin doğusunda yer alan homojen bölgeler

haritada mor renk tonları ile belirtilirken, batısında yer alan homojen bölgeler sarı ve turuncu renklerinin farklı tonları ile gösterilmiştir.

Kaynak: Ahmet Öztürk, *Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatistiksel Bölge Birimleri Önerisi*, DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No: DPT: 2802, 2009: 48.

2.3.2.Polarize Bölge

Homojen bölge ayrımı, bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farkının boyutlarının ne olduğunun ortaya konulmasını sağlayan sınıflandırmadır. Ancak bölgesel gelişme politikaları uygulanırken, bir bölgenin öteki bölgelerle ilişkilerinin yoğunluğunun da dikkate alınması gerekir. Bu durumda karşımıza polarize (kutuplaşmış) bölge kavramı çıkmakta.

Polarize (kutuplaşmış veya nodal) bölge ayrımı, türdeş bölge ayrımından farklı olarak bir merkez ve onun hinterlandından oluşmaktadır. Polarize bölgenin başlı başına özellikleri öğeleri arasında fonksiyonel ilişkiler bulunması ve anakent, bölge merkezi, orta büyüklükte şehir, kasaba, köy şeklinde bir yerleşme hiyerarşisine sahip olmasıdır (Dinler, 2005: 91).

Bir ülkede mevcut tüm yerleşme merkezleri karşılıklı ilişki içindedir. Homojen bölgenin aksine, bölgeyi oluşturan yerleşme birimleri arasında mutlak bir hiyerarşi söz konusudur.

Küçük kentsel merkezler, ticari yönden daha büyük yerleşme merkezlerine bağlıdırlar. Örneğin, kasabalar, kentlerin etkisi altındadır ve ticari yönden de kentlere bağlıdırlar. Yani küçük yerleşme merkezleri kendilerinden daha büyük yerleşme merkezlerinin etkisi altındadırlar. Bir yerleşme, kendinden daha küçük bir veya daha fazla sayıda yerleşmeyi etkisi altına alabiliyorsa, o yerleşme bir cazibe merkezi haline gelmiş, yani kutuplaşmıştır. İşte cazibe merkezi ile etkisi altındaki alan polarize bölgeyi oluşturmaktadır. Söz konusu kutuplaşmış yerleşme merkezi ne kadar çok yerleşmeyi etki altına alıyorsa, polarize bölgenin alanı ve nüfus büyüklüğü de o kadar artmaktadır. Görüldüğü gibi polarize bölge, bir kutup ve bu kutbun etkisi altındaki yerleşme merkezleri arasındaki ilişkiyi, ilişkinin şiddetini gösteren dinamik bir kavramdır. (Dinler, 1994: 102).

2.3.3. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması

Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında bölgelerarası dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve geri kalmış bölgelerin Birliğin sağladığı fonlardan yararlanmalarını ortak bir zeminde gerçekleştirmek amacıyla, üye ülkeler içinde bir bölgeleme sistemi oluşturulmuştur. Bu bölgeleme sistemiyle üç önemli amaç hedeflenmektedir (Çamur ve Gümüş, 2005: 147-150): Birincisi, AB bölgelerine ait karşılaştırılabilir nitelikteki bölgesel istatistiklerin toplanması ve uyumlulaştırılmasıdır. Bu doğrultuda, 1970'ler boyunca İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) aşamalı olarak özel amaçlı sınıflandırmaların (tarım bölgeleri, sanayi bölgeleri, vb.) yerine kullanılmaya başlanmış ve bölgesel istatistik sistemleri bu bazda geliştirilmiştir.

İkincisi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılmasıdır. Komisyon tarafından bölgesel ekonomi üzerine düzenlenen 1961 tarihli Bürüksel Konferansı'nda, İBBS bölgelerine yönelik bazı tespitler yapılmıştır. Burada, düzey 2 bölgelerinin üye ülkelerin bölgesel politikalarının çerçevesinin belirlenmesinde genel olarak kullanıldığı ve bu sebeple ulusal-bölgesel problemlerin analizinde uygun bir bölge ölçeği olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanında düzey 1 bölgelerinin AB bölgesel politikalarının analizinde kullanılması gerektiği, düzey 3 bölgelerinin ise ekonomik analizler için çok küçük birimler olmasından dolayı daha çok bölgesel politika tedbirlerinde kullanılması gerektiği belirtilmiştir.

Üçüncüsü, AB bölgesel politikalarının çerçevesinin belirlenmesidir. Bu amaçlardan son ikisi bölgelerarası farklılıkların azaltılabilmesine yöneliktir. Bu çerçevede, AB'nin yapısal fonlarından yararlanabilecek bölgeler düzey 2 bölgeleridir. Diğer öncelikli bölgeler ise Düzey 3 bölgeleridir. Rekabet politikası açısından ulusal teşviklerin uygulanması da Düzey 3 bölgelerinde yapılmaktadır.

NUTS olarak da bilinen İBBS, AB'nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde; DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda ve eski Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın da katkılarıyla bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik

Sistemi'ne uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla Türkiye'de de yapılmıştır.⁸

Bu çalışmalarla birlikte; nüfus eşik değerleri⁹ esas alınarak, Türkiye Avrupa Birliği'nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde; Kalkınma Bakanlığı Müsteşarlığı koordinasyonunda ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)¹⁰ Başkanlığı'nın da katkılarıyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışması tamamlanmıştır. Çalışmalar sonucunda; Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 il İstatistiki Bölge Birimi tanımlanmış olup, Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı kararı 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu yapılanma kapsamında, tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca; bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların belirlenmesi gibi çalışmalarda İBBS'nin esas alınacağı vurgulanmıştır. Oluşturulan bu bölgelerin tanımlanmasında kullanılan en önemli faktörler: coğrafya, bölgesel kalkınma planları, temel istatistiki göstergeler ve illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasıdır (Taşlıyan ve Korkmaz, 2012: 368).

Ülkemizde İBBS oluşturulurken önce illerin Düzey 3 olmasına karar verilmiştir. Türkiye'de İllerin Düzey 3 olarak kabul edilmelerinin gerekçeleri şu şekildedir (Çamur ve Gümüş, 2005: 154): Birincisi, Türkiye'de merkezi idari bölünüş hiyerarşisi il, ilçe ve bucak düzeylerine sahiptir. Temel idari birim ise İl'dir. Daha üst ölçekte bir bölgesel idari yapı bulunmamaktadır. İstatistiki verilerin büyük bir bölümü il bazında değerlendirilmektedir. İkincisi, Türkiye'de illerin 1997 yıl ortası ortalama nüfusu 781.000'dir. AB'de ise ortalama nüfus NUTS 3 düzeyinde 344.000 iken NUTS 2 düzeyinde 1.781.000'dir. Bu durumda Türkiye'deki illerin ortalama nüfusu, AB'deki NUTS 3 düzeyi ortalamasına daha yakın olmaktadır. Yani Türkiye'de illerin temel idari birim olması, istatistiki verilerin çoğunlukla il bazında derlenmesi (nüfus, tarım, sanayi vb.) ve AB'ye üye ülkelerdeki NUTS 3 birimlerinin

⁸ İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına dair Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı kararı, 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁹ NUTS bölgeleri için nüfus eşik değerleri EK 2 de ayrıntılı olarak verilmiştir.

¹⁰ DİE'nin tüm yetkileri 2005 yılında 5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu ile kurulan Türkiye İstatistik Kurumuna(TÜİK) devredilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu; İstatistik Konseyi ve Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı'ndan oluşmuştur.

nüfus büyüklüğü ve ele alınan birim sayısı ile göz önüne alındığında Türkiye için illerin daha uygun olmasından dolayı İller Düzey 3 olarak tanımlanmıştır. Düzey 3'lerin tanımlanmasının ardından Düzey 2'ler belirlenmiştir. NUTS 2 bölgeleri AB yardımlarından en fazla yardımı alacak olan geri kalmış bölgelerin belirlendiği birim olduğundan Düzey 2'lerin belirlenmesi sırasında, ortak sorunlara sahip sosyo-ekonomik ve kültürel olarak birbirine yakın coğrafi olarak benzer özellikler gösteren illerin gruplandırılmasına özen gösterilmiştir. Son olarak Düzey 1'lerin oluşturulmasında da bu ölçütler göz önüne alınmış ve Düzey 2 bölgelerinin (EK-5 Bk.) bir araya getirilerek kendi aralarında gruplandırılması ile Düzey 1'ler hazırlanmıştır (EK-3 Bk.).

Özetle Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinin hız kazanmasıyla birlikte NUTS sistemi 2002 yılında kabul edilmiştir. Türkiye'de de bölgesel kalkınma alanında Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin bir gereği olarak, yerleşme merkezlerinin kademelenmesini, iller arasındaki fonksiyonel ilişkileri, coğrafi koşulları, istatistik toplama ve plan yapma amacına uygunluğu da dikkate alarak üç aşamalı istatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmıştır. Bakanlar Kurulu kararıyla birlikte İstatistiki Bölge Birimleri, Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 bölgesel birimden oluşmaktadır. Bu sınıflandırma ile bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesi ve bu politikaların uygulanması amacıyla bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Düzey 2 bölgelerinde bölgesel kalkınma planları hazırlanabilmesi için, Bakanlar kurulu tarafından TBMM'ye bir kanun taslağı gönderilmiş ve bu taslak daha sonra yasalaşmıştır. Bu kanuna göre;

- Bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi,
- Bu konudaki mevzuatın uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi,
- Bölgelere yönelik kamu yatırımlarına ilişkin öncelik kriterlerini ortaya koyan uzun vadeli bütçelerin hazırlanması,
- Bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi istenmektedir.

Bu kanun ile Türkiye’de İBBS bölgeleri işlerlik kazanmıştır. Özellikle Düzey 2 bölgelerinde Kalkınma Ajanslarının kurulması yönünde çalışmalar başlatılmıştır (Taş, 2006: 195).

2.3.4. Plan Bölge

Ekonomik kalkınma planlarının uygulanmasına yardımcı olmak, alınan kararlarda birlik, tutarlılık, uyum ve eşgüdüm sağlamak amacıyla tanımlanan bölgelere plan bölge denir. Plan bölgeler, genellikle siyasi kararlarının uygulama alanı olarak seçilen ve değişik sorunlara göre belirlenebilen bölgelerdir. Plan bölge, çeşitli amaçlara göre bölgesel kalkınma politikasının uygulandığı alandır. Bu amaçlar, bölgesel gelirin maksimum büyüme oranına sahip olması, bölgesel gelirin adil dağılımı olabilir.

Polarize ve türdeş bölge sınırlarının belirlenmesi, geçmişteki ilişkilere dayanan verilere göre ve istatistiksel yöntemler yardımıyla olmaktadır. Fakat plan bölgenin belirlenmesinde, o bölgenin geleceği ile ilgili özendirme ve müdahale önlemlerinin uygulanacağı alanın belirtilmesi gerekmektedir. Başka bir deyimle plan bölgenin sınırlarının belirlenmesinde, ulaşılması istenen amaç, birinci derecede önem kazanmaktadır (Dinler, 2005: 102).

Plan bölge ölçütleri belirlenirken, Coğrafi, ekonomik, tarihsel, kültürel, yönetsel, çevresel ölçütlerden bir ya da birkaçı kullanılabilir. Planlamanın temel amaçlarına ve önceliklerine göre ölçütler değişebilir. Ekonomi öncelikli bir planlamada plan bölgeyi işlevsel ilişkiler ağı belirleyecektir (polarize ya da fonksiyonel bölge). Bu yöntem ile zaman ve mekanda dinamik/değişken bir bölge yapısı tanımlanmaktadır. Çok ender de olsa, kültürel-tarihi özelliklere ya da salt yönetsel bölümlenmeye dayanan bölge sınırlarının belirlendiği ülkeler de bulunmaktadır. Ülkemizde, yönetsel bölümlenme ölçütü dışında diğer ölçütlerle tanımlanan bölgelerde, tanımlanan bölgenin (işlevsel bölge, havza, vb.) idari birim olan il sınırları ve kimi kamu kurumlarının hizmet bölgesi sınırları ile çakışma sorunu bulunmaktadır. Tanımlanan bölgenin plan bölgeye dönüşmesi bunların, özellikle, yönetsel birim sınırları ile çakıştırılmasını gerektirir. (DPT, 2000b: 8).

Ayrıca oluşturulacak sınır kriterlerinin AB yaklaşımları göz önünde bulundurularak saptanmasında yarar vardır. Birden fazla “tanımlanan bölge” içinde kalan illerde, il dominant olan bölgeye katılabileceği gibi, ilçe düzeyinde farklı tanımlanan bölgelerde de temsil edilebilir. Ayrıca, plan bölge herhangi bir dominant ölçüte göre sınırlandırılrsa bile içinde farklı yapıya (kısıtlara, potansiyellere, ilişkilere, önceliklere) sahip alanlar bulunabilir. Bu alanlar alt bölge olarak tanımlanabilir. Alt bölge ile plan bölgenin belirlenme ölçütleri farklı olabileceği gibi, bir plan bölgedeki bir alt bölge daha geniş tanımlanan bölgenin bir parçası da olabilir. Örneğin, Yeşilirmak havzasında Samsun, Amasya, Tokat aynı işlevsel bölge içinde bulunurken Yozgat ve Çorum farklı bir işlevsel bölgenin parçasıdır (DPT, 2000b: 9).

Ülke ölçekte kalkınma planı uygulayan ülkeler kalkınma planlarına mekan boyutu katmak için bölgesel planlamaya başvurma ihtiyacı duymaktadırlar. Kalkınma planı uygulamayan ülkeler ise bölgesel sorunların üstesinden gelebilmek için bölgesel planlamaya başvurabilirler. Birinci tip plan bölgede ülke bölgelere ayrılmaktadır. İkinci tip plan bölge yaklaşımında ise sorunlarla karşılaşılan yöreler plan bölge olarak saptanarak bu sorunları giderecek bölgesel planlama uygulanmaktadır (Dinler, 2005: 90).

Ülkemizde her iki tip plan bölgeye örnek teşkil edecek çalışmalar yapılmıştır. 2002 yılında uygulanmaya başlayan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması birinci tip plan bölgeye örnek gösterilebilir. Sorunlu bölgelerin tespit edilerek o bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda çalışmalar yapılmasına imkan veren Doğu Marmara Plan Bölgesi, Zonguldak Plan Bölgesi, Doğu Karadeniz Plan Bölgesi, Yeşilirmak Havza Plan Bölgesi çalışmaları da ikinci tip plan bölgeye örnek gösterilebilir (DPT, 2005: 93). Kalkınma çabaları çerçevesinde Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da yer alan Plan bölge çalışmalarının amacı mevcut sorunlu yapıyı revize etmektir. Plan bölge öngörülen hedefler doğrultusunda kaynak oluşturmaya imkan sağlayacaktır. Özetle Bölge planlamasında ana teması bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesidir. Bölge planı ve stratejileri, ulusal önceliklerin ve politikaların, yerel ölçekteki gereksinimlere yanıt verecek biçimde uyarlanmasında rol alan önemli araçlardandır.

2.3.5.Coğrafi Bölge

Coğrafi bölgeler, yeryüzünde doğal ve beşeri (sosyo-ekonomik) özellikleri yönünden genelde bir bütünlük sağlayan büyük alanlardır ki bir anlamda doğal bölgeler ile sosyo-ekonomik bölgelerin sentezidirler (Özçağlar, 2003: 12). Ülkemiz, 7 büyük coğrafi bölgeye ve 21 alt bölgeye ayrılmıştır. Bu coğrafi bölge ayrımları, dönem itibariyle yaşanan bölge karmaşasına son vermek ve ulusal eğitime katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bölge ayrımında, doğal ve beşeri coğrafya etmenlerinin bir sentezi alınmaya çalışılmıştır. Bölgesel planların uygulama aşamasında coğrafi bölgeden, genelde il düzeyindeki yönetsel birimlerden yararlanılmaktadır.

2.3.6.Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) Sınıflandırması

Bölgesel gelişmişlik farklarının ortaya çıkması ile birlikte, bu farkların giderilmesi için, bölge ve illerin ihtiyaçları ön plana çıkararak hükümetlerin gündemine gelmiştir. Böylece, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki iller olmak üzere, ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından geri kalmış bazı yöreler “Kalkınmada Öncelikli Yöreler” olarak isimlendirilmiştir (Poroy, 2004: 4).

KÖY sınıflandırılması, Ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış yörelerin kalkındırılması amacıyla teşvik sistemi ve kaynak tahsis politikaları ile de ilişkilendirilmek suretiyle başlatılmıştır. Ülke genelinde uygulanan teşviklerin KÖY olarak belirlenen yörelerde (il ve ilçeler) daha yüksek oranlarda uygulanması suretiyle uygulamaya konulmuştur. 1968 yılında başlatılan ve o dönemde toplam 22 adet ili içeren KÖY kapsamı, süreç içerisinde sürekli genişlemiş ve 49 il 2 ilçeye (ada konumundaki Bozcaada ve Gökçeada) ulaşmıştır. Mevcut durum itibariyle, 18 Ekim 2011 tarih ve 28088 (mükerrer) Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2012 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararın kabulü, 11 Ekim 2011 tarih ve 2011/2303 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Birinci Derecede KÖY sayısı 50 il ve 2 ilçe olarak belirlenmiştir. KÖY sayısı 50 il olarak devam etmektedir (Bk. Ek-1).

KÖY olgusu ülkemizde geri kalmış bölgelere ilişkin politika uygulamalarının başında gelmektedir. Kalkınmada Öncelikli Yörelerin geliştirilmesi amacıyla planlı

dönemde bir takım politikalar üretilerek uygulanmaya konulmuştur. Bunlardan birincisi ve en önemlisi kamunun özellikle alt yapı alanında yatırım faaliyetlerine girişmesi ve mali kaynakların gelişmiş yörelerden az gelişmiş yörelere aktarılmasıdır. İkincisi, özel kesim yatırımlarının kalkınma planlarında belirlenen önceliklere uygun sektörlere ve bölgelere yönlendirilmesi ve desteklenmesi amacıyla uygulanan teşvik önlemleridir. Üçüncüsü ise her yıl genel bütçeden geri kalmış yörelerdeki harcamalar için ayrılan ödeneklerin yanında, bütçe dışında oluşturulan fonlardan (örneğin yatırımları teşvik fonu) yapılan kaynak transferi ve Türkiye Kalkınma Bankası ve Halk Bankası'ndan uygun koşullardan sağlanan kredi finansmanından olmaktadır (Kargı, 2009: 32).

1980 yılına kadar KÖY kapsamında yer alan iller aynı gelişmişlik düzeyinde olmadıkları halde bir bütün olarak ele alınmıştır. Özellikle teşvik tedbirleri açısından herhangi bir ayrıcalık söz konusu olmamıştır. 1981 yılından itibaren KÖY içerisinde nispi olarak daha az gelişmiş bulunan bazı illere teşvik tedbirleri açısından daha fazla önem verilmesi Bakanlar Kurulunca uygun bulunmuş ve KÖY 1.derece ve 2.derece KÖY olmak üzere iki gruba ayrılmıştır (Kargı, 2009, 32).

1980'lerde ülkemizde yanlış uygulanan kaynak tahsisi politikaları nedeniyle üretim faaliyetlerinin mekansal dağılımı çarpık bir görünüm kazanmış ve deniz kıyısında yer alan büyük kentlerde önemli yığılmalar olmuştur. Bölgesel gelişme problemini il düzeyinde ele alan ve dolaylı olarak il olma yarışını da hızlandıran KÖY politikalarının başarısızlığı böylece ortaya çıkmıştır. Kalkınmada Öncelikli Yöre ise Türkiye yüzölçümünün çok büyük bir kısmını kapsar olmuştur (Kargı, 2009: 33). Ülkemizde KÖY'lerin sayılarının yüksek tutulması ve KÖY kapsamına alınan il ve ilçe merkezlerinin sıkça değiştirilmiş olması da uygulanan yatırım teşviklerinin verimli olamamasına neden olmuştur.

1980-1997 yılları arasındaki 18 yıllık dönemde, yatırım teşvik belgelerinin sayısal olarak yüzde 19,2'si, tutar olarak yüzde 12,8'i KÖY'lere yönelik olarak düzenlenmiştir. Bu oranlar sırasıyla Normal Yörelerde yüzde 36,8 ve yüzde 42,4, Gelişmiş Yörelerde ise yüzde 44,1 ve yüzde 44,8 olarak gerçekleşmiştir. Halen 50 adet ilimizin KÖY kapsamında olduğu dikkate alındığında, 1998 yılı oranları ile benzer bir paralellik gösteren bu oranların değerlendirilmesi sonucunda; Yatırım

Teşvik Belgelerinin (YTB) teşvik uygulamaları açısından kıstas alınan yöreler itibariyle dağılımının daha önce açıklanan coğrafi bölgeler ve iller itibariyle dağılımında olduğu gibi, teşvik politikaları ile hedeflenen yatırımların dengeli dağılmasına yönelik amacın gerçekleştirilmesinde yeteri kadar başarılı olduğunu ileri sürmek mümkün görülmemektedir. Diğer taraftan KÖY'lere yönelik olarak düzenlenen YTB'nin sektörel dağılımına bakıldığında, 1980-1997 döneminde bu yörelerde düzenlenen teşvik belgelerinin yaklaşık yüzde 26'sının tarım sektörüne ait olduğu görülmektedir. Ülke genelinde bu oran yüzde 7,55 olarak gerçekleşmiştir.¹¹ 1968 yılında 67 il arasından Kalkınmada Öncelikli Yöre kapsamına alınan 22 il ile kapsam dışındaki 45 ilin gelişmişlik karşılaştırması iki dönem halinde Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Kalkınmada Öncelikli Yöre Politikaları ve Sonuçları

Kullanılan Kriterler	I. Dönem (1987-1993)			II. Dönem (1994-2000)		
	KÖY (22 İl)	KÖY Dışı (45 İl)	I. Dönem Farkı	KÖY (22 İl)	KÖY Dışı (45 İl)	II. Dönem Farkı
Büyüme Hızı (%)	3,8	4,4	0,6	2,6	4,8	2,2
Kişi Başına GSYİH Endeksi Değeri (Türkiye=100)	51,7	114	62,3	48,9	114,2	65,3
Ülke GSYİH'na Katkı Payı (%)	11,6	88,4	66,8	10,7	89,3	68,6

* Bu tabloda kullanılan veriler 67 il bazında hazırlanmıştır.

Kaynak: DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Sunumu

¹¹ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s.216.

Tablo incelendiğinde, 67 il arasından KÖY kapsamına alınan 22 il ve kapsam dışındaki 45 il arasındaki gelişmişlik farkının II. Dönemde de kapanmadığı görülmektedir. Kalkınma politikalarındaki bu başarısızlığın nedeni; belirlenen bu yerlerde bölgesel kalkınma mekanizmalarının oluşturulamamasından kaynaklanmaktadır.

2.4.Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Tarihsel Seyri

Bölgesel kalkınmanın sağlanması için yürütülen politikaları öncelikle, planlı dönem öncesi ve planlı dönem olarak iki ana dönemde ele almak yerinde olacaktır. Planlı dönem öncesi kendi içerisinde birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bunlar 1923-1950 devletçilik dönemi ve 1950-1960 liberal dönem olarak ikiye ayrılabilir. 1950’li yıllarda yapılan devlet müdahaleciliği planlı kalkınma dönemine geçilmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye 1961 Anayasası’nın ardından planlı bir döneme geçmiştir. Ulusal kalkınma planları ve yıllık programları ve bölgesel bazda kalkınma programları ile görevli olan Devlet Planlama Teşkilatı’nın¹² kurulmasıyla birlikte 1963’ten başlamak suretiyle planlı ekonomi döneminde 2007-2013 yıllarını da içerecek şekilde hazırlanmış olan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ile 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planıyla birlikte 10 adet ulusal kalkınma planı hazırlanmıştır. Kalkınma planı dönemleri alt bölümlere ayırarak incelemeyi gerekli kılmaktadır.

2.4.1.Planlı Dönem Öncesi

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne genel olarak bakıldığında ülkenin tamamı geri kalmışlık özelliklerine sahiptir. Ülke genelinde bölgesel kalkınma için kaynak ayırarak ve politika uygulayacak durumda değildi. Cumhuriyetin ilk yıllarında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi’nde özel girişimcilerin desteklenmesi, yatırımcılara kredi sağlayacak bankaların kurulması, hammaddesi yurt içinde endüstri kollarının kurulması, günlük

¹² 2011 yılında DPT’nin yerine Bakanlıkların yeniden yapılandırılması kapsamında Kalkınma Bakanlığı kuruldu. Kalkınma Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararnamenin yürürlüğe girdiği tarihte DPT’nin merkez ve yurtdışı teşkilatlarındaki çalışan personel ile her türlü taşınır taşıt araç gereç ve malzeme, her türlü borç-alacak, yazılı elektronik kayıtlar ile dokümanlar Kalkınma Bakanlığı’na devredilmiştir.

tüketim mallarına öncelik verilmesi, önemli kuruluşların millileştirilmesi ve limanlarda kabotaj hakkının kullanılması gibi kararlar alınarak yeni hükümetin ekonomi politikasının temelleri atılmıştır (Coşkun, 2003: 73). Bu bağlamda Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasındaki şu sözleri kalkınmada mücadelenin ekonomiden geçeceğini özetler niteliktedir: "Tarihin ve tecrübenin süzgecinden arta kalmış bir gerçek vardır. Türk tarihi incelenirse, gerileme ve çöküntü nedenlerinin iktisadi sorunlara bağlı olduğu görülür. Kazanılmış zaferlerin ve uğranılmış başarısızlıkların tümü iktisadi durumla ilgilidir. Milletimiz düşman ordularını mahvetmiştir. Tam bağımsızlık için şu kural vardır: Milli egemenlik, mali egemenlikle desteklenmelidir. Bizleri bu hedefe götürecek tek kuvvet ekonomidir. Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferlerle taçlandırılmadıkça payidar olamaz" (Sabır, 2004: 10).

Bu dönem, ülke ekonomisinin ayağa kaldırılmaya çalışıldığı, kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için sanayileşmenin temellerinin atılması gerektiğinin ve en kısa sürede uygulanacak politikalardan sonuç alınması yaklaşımlarının benimsendiği yıllardır. Yine bu dönemi, Türkiye'nin dünya ekonomisine hammadde ihracatçısı olarak katıldığı, tarım ve ticaret sermayesi birikimine dayalı gelişmenin, iç pazarın bütünleştirilmesini amaçlayan ekonomik politikaların yürütüldüğü, bunun yanı sıra, ülke sınırlarını güvence altına almayı hedefleyen iç ve dış politikaların egemen olduğu bir zaman dilimi olarak nitelendirilebiliriz (Bayramoğlu, 2005: 43).

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, bir yandan ülke içerisinde yeterince sermaye ve nitelikli iş gücünün bulunmaması gibi iç sıkıntılara birde 1929 Büyük Ekonomik Buhranı eklenince devletçilik ilkesi benimsenmiştir. Devletçilik ilkesiyle birlikte ülke'de kalkınma çabaları devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında ülke nüfusu 13.648.000 kişi olarak tespit edilmiştir. Çalışan nüfusun büyük bir kısmı tarım sektöründe yer almaktaydı. Milli gelir içerisinde tarım %67, sanayi %10 ve hizmetler sektörü % 23'lük bir paya sahipti (Ek 4 bkz.). Tarım sektöründeki en önemli gelişme aşar vergisinin kaldırılması ve toprak reformuyla birlikte topraksız köylülere bedelli toprak dağıtılması olmuştur. Bunun yanında ülke içerisinde sanayileşmenin gerçekleştirilmesi için 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun

kapsamında fabrikaların kurulması için çeşitli vergi muafiyetleri uygulanması ve fabrika kurulacak arsaların bedelsiz verilmesi gibi teşvik edici politikalar uygulanmıştır.

1930'lu yıllara gelindiğinde Türkiye'de Beş Yıllık Sanayi Planları hazırlanmıştır (Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933-1938 ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1938-1944). Bu planlar eldeki kıt kaynaklarla halkın ihtiyaçlarının en iyi biçimde karşılanmasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Her iki kalkınma planının da temel amacı, hammaddesi Türkiye'de olmasına karşın dışarıdan ithal edilmek zorunda kalınan ürünlerin ülkemizde üretilmesini sağlamaktır. Bu amaçla tekstil, iplik ve dokuma fabrikaları kurulmuş, devletin teşvikiyle özel girişim olarak bazı çiftçilerin de katılımıyla Alpullu ve Eskişehir gibi bazı şeker fabrikalarının kurulmasına girişilmiş ve bunlar gerçekleştirilmiştir (Sabır 2004: 12). 1933-1938 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde yatırımları Anadolu'ya yaymak için İstanbul ve İzmir dışında 20 fabrika açılması öngörülmüştür. Plan döneminde Bakırköy Bez Fabrikası (1934), Keçiözümlü Kükürt Fabrikası (1934), Kayseri Bez Fabrikası (1935), Paşabahçe Cam fabrikası (1935), Zonguldak Türk Antrasit Fabrikası (1935), Çubuk Barajı (1936), İzmit Birinci Kâğıt Fabrikası (1936), Nazilli Basma Fabrikası (1937), Ereğli Bez Fabrikası (1937), Gemlik Suni ipek Fabrikası (1938), Bursa Merinos Fabrikası (1938), Divriği Demir Madeni İşletmesi (1938) açılmıştır (Coşkun, 2003: 76). Bu planın başarılı olması sonucu 1938-1944 yılları arasında uygulanmak üzere 1936 yılında, sanayileşmeye öncelik veren İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamamıştır. Bu dönemde ulusal ekonominin gerçekleştirilmesi çabaları içerisinde finans sektörüne de önem verilmiş ve birçok yeni milli banka kurulmuştur: Türkiye İş Bankası (1924), Türkiye Sanayi ve Maden Bankası (1925), T.C. Merkez Bankası (1930), İller Bankası (1933), Sümerbank (1933), Etibank (1935) ve Halk Bankası (1938) (Coşkun, 2003: 76).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusun ve yatırımların ülke içinde yayılması ve belirli merkezlerde toplanması yönünde politikalar uygulanmıştır. Devletin sanayi tesislerinin kurulmasındaki yer seçiminde İstanbul ve Marmara Bölgesi dışında

Karadeniz, Ege ve İç Anadolu Bölgelerine yönelinmesi bunun göstergesidir (DPT ÖUKP, 2003: 49).

Türkiye 1950'lerde, çok partili siyasal hayata geçerek, ekonomisini dış yardım ve sermayeye açmış, özel sanayiye geçiş yapmıştır. Bu geçişle birlikte liberal görüşler ağırlık kazanmaya başlamıştır. 1950-1960 yılları arasında liberal politikaların benimsenmesiyle, devletin ekonomik hayattaki etkinliğini sınırlandırma amacına uygun olarak, kalkınma için plan yapma yoluna gidilmemiştir (Takım, 2011: 156). Bu yıllarda tarım sektörüne büyük önem verilmiştir ve ülkedeki tarımsal üretim iki katına çıkarılmıştır. Yine bu yıllarda kuraklığın baş göstermesiyle birlikte tarımsal üretimde önemli azalmalar yaşanmıştır. Bu dönem altyapı yatırımcılığı dönemi olarak da adlandırılabilir. Önemli karayolları, su, liman, enerji projeleri bu dönemin ürünleridir. 1950'li yılların başında serbest piyasa ekonomisine geçiş düşüncesi ve özelleştirme politikaları benimsenmiştir. Ancak, özel tasarrufların yetersiz olması, nitelikli işgücünün olmaması ve sermaye piyasalarının gelişmemiş olmasından dolayı bu düşünceden vazgeçilmiştir.

1950'li yılların sonlarına doğru ekonomik göstergelerdeki bozulmalar, dış kaynak sağlayan kuruluşların da etkisiyle, kalkınmanın plan dahilinde yürütülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1950'li yılların sonlarında yaşanan dış ödeme güçlüğü ve yüksek enflasyon sonucu bozulan ekonomik yapının istikrarlı bir duruma getirilmesi için iki alternatiften birincisi, sermaye kullanımını serbest rekabet koşullarına bırakmak, diğeri ise sermaye kaynaklarının kullanımındaki belirsizliği ortadan kaldırarak, planlı sermaye kullanımına yönelmektir. Dönemdeki dış ve iç konjonktürün ikinci yöntemin tercih edilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Böylece, Türkiye ekonomisinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak amacıyla planlı dönem olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır (Takım, 2011: 156).

2.4.2. Planlı Dönem Sonrası

27 Mayıs 1960 ihtilaliyle iktidarın el değiştirerek yeni anayasanın oluşturulması, kalkınma planlarının yapılması açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1961 Anayasasında, Sosyal ve Ekonomik Hükümler başlığı altında, devlete kalkınma planları hazırlama görevi verilerek, ekonomide kamu kesimine ayrı bir yer

verilmiş, planlama, anayasal zorunluluk haline gelmiştir. Böylece, ekonomide devletin üstlendiği görevleri icra eden KİT'lere belirli ödevler yüklenmiş, iktisadi ve sosyal hayata planlama düşüncesi egemen olmuş, planların icrası için de DPT kurulmuştur (Takım, 2011: 156).

Devlet Planlama Teşkilatının kurulduğu tarihten bugüne kadar 9 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı da Kalkınma Bakanlığı'na hazırlık aşamasında bulunmaktadır. Planların iktisadi felsefeleri ve yaklaşımları kapsamında; 1960 öncesi planları: devletçi, 1960-1980 planları: karma ekonomi, 1980-2000 planları: liberal olarak nitelendirilebilir. 1980 öncesinde sanayileşmede ithalat ikamesi politikaları, 1980 sonrası ise serbest piyasa ekonomisine geçiş belirleyici olmuştur.

Kalkınma planlarının oluşturulmasından sonraki dönemde Türkiye'deki bölgesel kalkınma politikalarının temelinde, ekonomik faaliyetlerin dağılımını etkilemek amacıyla, kalkınmanın belirli merkezlerde toplanmasının önüne geçilmesi ve dengeli bir kalkınmanın sağlanması düşüncesi yatmaktadır.

Kalkınma planlarında bölgesel kalkınma başlıca dört temel araç ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bu araçlardan birincisi kalkınma planlarının hedefleri çerçevesinde sektörel öncelikler ile mekansal boyutların entegre edilmesi ile bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla yapılan bölge planlarıdır. Bunların başlıcaları; Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güney Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı'dır. Bu planlardan tam olarak hayata geçirilen ve etkili olanı Güney Anadolu Projesidir. İkinci araç KÖY aracıdır. Ancak, bu politikanın mali önlemlerle sınırlı kalması ve KÖY kapsamına alınan il sayısının fazla olması nedeniyle beklenen sonuçlara ulaşılamamıştır. Üçüncü araç ise il gelişme planlarıdır. Bu planlar, mali nedenlerle az sayıda il için hazırlanabilmiş, sonuç olarak kaynakların ve uygulamanın yetersizliği sebebiyle uygulama alanı bulamamıştır. Kalkınma planlarında bölgesel kalkınma için oluşturulan dördüncü araç diğer kalkınma planlarının bölgesel boyutudur. Yani ulusal kalkınma için uygulanan çeşitli politikaların bölgesel düzeyde oluşturduğu etkilerdir. Örneğin, sanayi politikalarının

organize sanayi bölgeleri aracı ve KOBİ politikalarının finansal destek araçları bölgesel kalkınma üzerinde doğrudan etkileri söz konusudur. Fakat ulusal kalkınma politikaları bir bölgesel gelişme stratejisi çerçevesinde geliştirilip ve uygulanmadığı için bölgesel ölçekte önemli etkiler göstermesine rağmen genelde başarılı olamamıştır (DPT, 2006b: 1).

2.4.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, Türkiye gibi gelişmekte olan bir toplumun hayat standardının yükseltilmesinin ancak uzun vadeli ve sistemli kalkınma çabalarıyla sağlanabileceği dile getirilmiştir. Bunu gerçekleştirmek için hedeflere ulaşmayı sağlayacak kaynak ve araçlara uzun bir zaman perspektifi içinde bakmak ve kalkınma planlarının hazırlanmasında bu perspektifi göz önünde bulundurmak gerekliliği belirtilmiştir (DPT, 1963: 33). Bölge Planlama ve Kalkınması başlığı altında ana ilkeler ve yöntem üzerinde genişçe durulmuştur. Hedefler üç başlık altında toplanmıştır:

- Yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımında bölgeler arasında dengeli kalkınma esaslarının gözetilmesi.
- Geri kalmış bölgelerin daha hızlı kalkınmasının sağlanması.
- Büyüme noktalarına kaynakların öncelikle ve geniş ölçüde ayrılması (Dinler, 2001: 190).

Bu bağlamda planda, Potansiyel Gelişme Bölgeleri, Geri Kalmış Bölgeler ve Metropolen Bölgelerinden söz edilmektedir. Ayrıca, ülke genelinde gelişme bölgeleri de tespit edilmiştir. Doğu Marmara'nın sanayi, Çukurova'nın tarım ve sanayi, Antalya Bölgesi'nin tarım ve turizm, Zonguldak bölgesinin ise sanayi ile gelişeceği öngörülmüştür (DPT, 1963: 472-476). Plan temel altyapı yatırımlarına, istihdam sorununa ve yeniden düzenleme konularına ağırlık verirken ülke ekonomisinin gelişmesi için uzun vadede köklü ve yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

2.4.2.2.İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk milletini hür ve medeni bir ortamda, demokrasi ve karma ekonomi düzeni içinde adalete ve tam çalışma esasına bağlı olarak herkes için İnsanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine ulaştırmayı gaye edinmiştir. Plan, Türkiye’de bir yandan fert başına geliri hızla ve devamlı olarak artırmayı hedef alırken, öte yandan çeşitli gelir grupları ve bölgelerarasında dengeli gelişmeyi sağlamak, çok sayıda vatandaşa iş imkanları yaratmak, kalkınmanın nimet ve külfetlerinin fırsat eşitliğine, sosyal adalet ilkesine göre paylaşılarak iktisadi ve sosyal düzende olumlu bir gelişme elde etmek amaçlarına göre hazırlanmıştır (DPT, 1967: 2). Bu planda geri kalmış bölgelerde seçilecek stratejik merkezlere öncelik verileceği, ekonomik ve sosyal gelişme ilkesinden taviz vermeden bu merkezlere sanayi yatırımları yapılarak kalkınma kutuplarının ortaya çıkarılmasını, merkezlere özel sektör yatırımlarının da çekilmesi için teşvikler yapılması ve sanayi bölgeleri oluşturulması hedeflenmektedir.

İlk iki plan karşılaştırıldığında; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı temel altyapı yatırımlarına, istihdam sorununa ve yeniden düzenleme konularına önem vermektedir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise sanayi sektörünün ekonomide itici güç olduğunu vurgulamıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da ilk planda olduğu gibi, halkın eğitilmesi ve örgütlenmesi için Toplum Kalkınması yöntemi benimsenmiştir. Planda, kırsal kesimde yaşayanların kalkınması ve artan gelirden pay almaları için tarımda çalışan nüfusun tarım dışı sektörlerle aktarılması hedeflenmiş; Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu bu plan döneminde kabul edilmiştir. İlk kez bu plan döneminde köykent ve tarımkent gibi kırsal yerleşme önerileri geliştirilmiştir. Ayrıca, Toplum Kalkınması Enstitüsü kurulması ve toprağın toplulaştırılması planlanmıştır. Bunlar daha sonraki süreçlerde gerçekleştirilememiştir (Çelik, 2005: 61-62).

2.4.2.3.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, gelir seviyesinin artırılmasını, sanayileşmenin özellikle ara ve yatırım malı üreten sektörlerde hızlandırılmasını ve dış kaynaklara bağımlılığın azaltılmasını amaçlamıştır. Planda diğer planlardan farklı olarak bölgesel planlama yaklaşımı yerine KÖY'lerin geliştirilmesi düşüncesi benimsenmiştir.

Merkez köy yaklaşımına ilk olarak yer veren kalkınma planıdır. Merkez köylere, kırsal yerleşme düzenini değiştirecek ve köylünün yaşam düzeyini yükseltecek bir araç olarak bakılmıştır. Ayrıca, planda Toprak ve Tarım Reformunun yapılması amaçlanmış ancak bu İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da olduğu gibi gerçekleştirilememiştir (Çelik, 2005: 62).

2.4.2.4.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle bir yıl sonra uygulamaya koyulmuş, yüksek enflasyon ve ödemeler bilançosu açıklarının yoğun olarak yaşandığı bu dönem; kamu kesimi ağırlıklı sanayileşme stratejisini benimsemiş, ödemeler bilançosu açıklarını gidermeyi ve kendi ayakları üzerinde duran bir ekonomiyi hedef almıştır (Takım, 2011: 157). Plan döneminde KÖY'lere uygulanan teşvikler daha cazip hale getirilmiştir. Sanayinin KÖY'lere götürülmesi gerektiği öngörülmüştür.

Tüm planlarda sanayileşme yaklaşımının benimsenmesinin nedeni; sanayileşmenin ekonomik ve sosyal kalkınmanın itici gücü konumunda olmasındandır. Planlarda sanayi sektörü için öngörülen büyüme hızına ulaşamamışsa da sanayi sektörünün geliştirilmesi bu dört planında, bundan sonra da gerçekleştirilecek olan planların öncelikli konularını oluşturmuştur.

2.4.2.5.Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bölge kavramına vurgu yapılarak 16 bölge ayrımı yapılmıştır. Bölgelerde yapılacak envanter çalışmalarına dayanılarak uygun görülen sektörler için Bölge Gelişme Şemalarından bahsedilmişse de hayata geçirilememiştir. İktisadî açıdan gelişmekte olan bölgelerle, belirli sektörler

açısından potansiyel gösteren bölgelerde, gelişmenin hızlandırılması, kaynakların etkili kullanımının sağlanması amacıyla bölge planları yapılması öngörülmüştür. Bölgesel farklılıkların azaltılması için zorunlu olan sanayinin yaygınlaştırılması politikası, bölgesel talep şartlarına duyarlı sektörlerin her bölgede, milli karakterdeki sektörlerin sanayi potansiyeli olan bölgelerde gelişmelerinin desteklenmesi şeklinde ele alınarak bölgelere göre sektörlerin teşviki için gerekli ilke ve kıstaslar belirlenmesi amaçlanmıştır (DPT, 1986: 161-162).

Köylünün refah seviyesini yükseltmek için kırsal kesime sosyal ve ekonomik hizmetlerin götürülmesi hedeflenmiş; bunun için bu defa merkez köylerin araç olarak kullanılması planlanmıştır. Kırsal bölgelerde, entegre kırsal kalkınma projeleri uygulanması ve başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere Kalkınmada Öncelikli Yörelere kalkındırılması hedeflenmiştir, böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasında gelişmişlik farkının asgariye indirilmesi; ayrıca, miras hukukunda yeni düzenlemeler yapılarak tarım topraklarının mülkiyetinden kaynaklanan sorunların çözümlenmesi, tarımsal işletmelerin miras vb. yollarla küçülmesinin önlenmesi hedeflenmiştir. Ancak, bölgeler arası farklılıkların giderilmesi öngörüldüğü oranda gerçekleştirilememiş ve miras hukukunda istenilen yeni düzenlemeler yapılamamıştır (Çelik, 2005: 62).

2.4.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "bölge planlaması" kavramı yerini "bölgesel gelişme" kavramına bırakmıştır. Bir önceki planda tanımlanan 16 bölge ayırımından vazgeçilerek, bölge planlamasında KÖY'ler ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Bölgesel kalkınma politikalarının tespiti ve uygulanması sırasında Avrupa Topluluğu'nun bölgesel politikalarında gözetilen amaç ve uygulamaların dikkate alınacağı görüşü benimsenmiştir. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları ile ilgili olarak, Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere, Kalkınmada Öncelikli Yörelere ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içerisinde azaltılması hedeflenmiştir. Söz konusu bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişme ve bütünleşmeyi sağlamak üzere gerekli politika ve planlama araçlarının uygulamaya aktarılması sağlanmaya çalışılmıştır (DPT, 1990: 318-319).

2.4.2.7.Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Planın temel ilkelerinden biri, her yönüyle (ekonomik-toplumsal-kültürel-siyasal) bir bütün olan “sürdürülebilir kalkınmanın, ulusal birliği/bütünlüğü arttırmak amacıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı yönde ele alınması gerekliliği düşüncesidir. Bu amaçla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması kabullenilmiştir. Bu bağlamda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde coğrafi bütünlük gösteren iller için, bölge ve alt-bölge bazında “Aksiyon Planı” uygulamaya konulmuş, söz konusu illerin bazı acil gereksinimlerini karşılamak için 1994 yılında “Acil Destek Programı” uygulanmıştır (DPT Bölgesel Gelişme ÖİKR, 2000: 30). Bu plan döneminde de KÖY politikasına devam edilmiştir.

2.4.2.8.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ekonomik istikrarın sağlanması yanında, yapısal ve kurumsal düzenlemeler, rekabet gücünün artırılması, AB'ye uyum, bilgi çağına geçişin altyapısının oluşturulmasına başlanması, teknoloji üretimi ve gelir dağılımındaki farklılıkların azaltılmasında etkileşimli yaklaşımla bölge ve il planlamalarına öncelik verilmesine göre hazırlanmış ve TBMM onayı ile yürürlüğe girmiştir. Plan küresel ve ülke düzeyinde orta ve uzun dönem stratejileri kapsayan dinamik ve sürekli yenilenen bir yapıya sahiptir.¹³

Plan döneminde, bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi temel amaç kabul edilmiştir. Kalkınma politikalarında sürdürülebilirlik, sosyo-ekonomik dengelerin sağlanması, toplumun yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, ilkelerinin esas alınacağı vurgulanmıştır.

¹³<http://www.dpt.gov.tr>

2.4.2.9.Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, Plan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır. Bu kapsamda Dokuzuncu Kalkınma Planı, "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001- 2023) çerçevesinde hazırlanmıştır.¹⁴

Bu planda ekonomik ve sosyal gelişme eksenleri başlığı altında Bölgesel Gelişmenin Sağlanması stratejisi kapsamında;

- Bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi,
- Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması,
- Yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması
- Kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması hedeflenmiştir¹⁵

Türkiye'nin, jeostratejik konumu, kültürel birikimi ve ekonomik ve sosyal alanda sağlayacağı gelişmeler sonucu 2010'larda bölgesel bir güç olarak etkinliğini daha da arttırması, 2020'lerde ise küresel bir güç olması hedeflenmektedir. Bölgelerarası gelir düzeyi farklılıklarının devam etmesi nedeniyle bölgelerin sorunlarına farklılaştırılmış tedbirler içeren bir bölgesel kalkınma politikasının uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.

Diğer taraftan, yatırımların ve istihdamın artışını hızlandırmak ve bölgesel gelişmede özel sektör katkısını artırmak amacıyla ilk aşamada 36 il KÖY kapsamına alınmıştır.

¹⁴ <http://www.dpt.gov.tr>

¹⁵ 1' Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazete'nin mükerrer 26215 sayısında yayınlanmış olan Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) başlıklı TBMM Kararı, s. 4, 11, 46-49 ve 91-94.

Geçmiş dönemlerde hazırlanan Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planının (DAP) uygulamaları ile Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) çalışmaları dokuzuncu plan döneminde de devam edeceği belirtilmiştir.¹⁶

2.4.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)¹⁷

Kalkınma Bakanlığı'nın koordinasyonunda yürütülen Onuncu Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları 2012 yılı Temmuz ayı içerisinde başlamıştır. Kalkınma Bakanlığı tarafından plan hazırlık çalışmalarında, ülkemizin sorunlarının ayrıntılı bir şekilde tartışılması, ülkenin geleceğine dair fikir birliğine ulaşılabilmesi için çözüm önerilerini değerlendirmek ve planın hayata geçirilmesi için toplumun tüm kesiminin plan hazırlık çalışmalarına katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yönde kamu kesimi, özel kesim ve STK temsilcileri ile geniş akademik çevreleri bir araya getiren komisyonlar kurulmuştur.

Günümüzde kalkınma; ekonomik büyümenin yanı sıra hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, sürdürülebilir büyüme, insani gelişmişlik gibi kavramları da içine alacak şekilde çok boyutlu bir anlayışla tanımlanmaktadır. Ülkemizde de kalkınma çabalarının bu tanıma uygun olarak bütüncül bir bakış açısıyla sürdürülmesi gerekmektedir.

Önümüzdeki dönemde kamu yönetiminde stratejik bakışı esas alan, bireylerin ekonomik ve sosyal gelişimlerini destekleyen, ülkemizin potansiyelini, bölgesel dinamiklerini ve insanımızın yeteneklerini harekete geçiren, ekonomik hayatta rekabet gücünü merkeze alan ve her alanda adaleti gözetilen üretim odaklı bir yaklaşım, kalkınma sürecinde belirleyici olacaktır.

¹⁶ Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Resmi Gazete tarih: 01.07.2006, sayı: 26215 Mükerrer, s.45-46.

¹⁷ 5 Haziran 2012 tarih ve 28314 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Toplumumuzu hak ettiği yüksek refah seviyesine ulaştırma yolunda, kalkınmanın yukarıda tarif edildiği şekliyle gerçekleştirilmesi için Onuncu Kalkınma Planı çalışmaları başlatılmıştır. Kalkınma Planı'nın, ülkemizin odaklanacağı dönüşüm alanlarını, hedef ve stratejilerini ortaya koyacak temel politika dokümanı olacağı belirtilmiştir.

Daha önce 61. Hükümet Programıyla 2023 vizyonu ortaya konulmuştur. Bu amacın gerçekleştirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde özveriyle çalışmaları büyük önem taşımaktadır. 2014-2018 dönemini kapsayacak olan Onuncu Kalkınma Planı, bu vizyon doğrultusunda ve katılımcı bir anlayışla ülkemizin bugüne kadarki kalkınma çabalarını daha da ileriye taşıyacağı vurgulanmıştır (DPT, 2012: 1).

Tablo-5'de bu zamana kadar uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının ilkeleri, hedefleri bölgesel kalkınma politikaları ve araçları verilerek, kalkınma planlarıyla ilgili bölgesel yaklaşımlar özetlenmiştir.

Tablo 5: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirilmesi

1	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
1. Plan (1962-1967)	-Bölgelere ekonomik kalkınmanın nüfuz etmesi -Bölgesel Ekonomik bütünleşme	-Bölgesel Planlama -Büyüme kutupları (örneğin Doğu Marmara, Çukurova, Antalya, Zonguldak)	-Dengeli kentleşme -Bölgeler arasında denge (kamu hizmetleri ve gelir dağılımında) - Yatırım etkinliği	-Finansal teşvikler -Az gelişmiş bölgelere yönelik yatırım temelli önlem alternatifleri
2. Plan (1967-1972)	-Hızlı kentleşmeden kaynaklanan nüfus sorunlarına odaklanma	-Bölge ve il planlaması -Dolaylı bölgesel planlama	-Dengeli bölgelerarası gelişme -Sosyal eşitlik açısından bölgeler arasında dengeli dağılım - Yatırım etkinliği	-Vergi indirimleri -Özel sektör yatırımlarına yönelik finansal teşvikler -Pilot projeler -Keban

<p>3. Plan (1972-1977)</p>	<p>-Bölgesel farkların giderilmesi -Belirli az gelişmiş bölgelerin kalkınması</p>	<p>-Sektör ve il planlaması</p>	<p>-İkinci planın aynısı</p>	<p>- Finansal teşvikler -Az gelişmiş bölgeler için sanayileşme programları -Envanter çalışmaları -İl planlaması -Sektörel planlama -Paket projeler -Kalkınmada öncelikli iller</p>
<p>4. Plan (1977-1983)</p>	<p>-Bölgesel sorunlara yönelik kaynakların mobilizasyonu</p>	<p>-Sektörler ve bölgeler arasındaki bağların güçlendirilmesi</p>	<p>-Az gelişmiş illerin kalkınması -Sektörel ve bölgesel karşılıklı bağımlılık -Mekansal organizasyon</p>	<p>-Yatırımlar için faiz indirimleri -Çeşitli finansal yardımlar -Paket projeler -İl ve bölge düzeyinde yatırımlar -Çukurova Kentsel Kalkınma Projesi -GAP</p>
<p>5. Plan (1985-1989)</p>	<p>-Az gelişmiş ve sektörel olarak potansiyele sahip bölgelerde kaynak kullanımını rasyonelleştirerek kalkınmanın hızlandırılması</p>	<p>-Projelerin bölgesel etkisini de içeren doğrudan bölgesel planlama (16 fonksiyonel bölge önerisi)</p>	<p>-Sosyal eşitliği dikkate alan dengeli bölgesel kalkınma</p>	<p>-Potansiyel kaynakların belirlenmesi için bölgesel gelişme programlarının hazırlanması -Bu programlar doğrultusunda ilgili yatırımların seçilmesi -Öncelikli bölge ve sektörlerdeki altyapının sanayileşme projeleri için geliştirilmesi -Kalkınmada Öncelikli illerdeki yatırımlar için finansal yardımlar</p>

<p>6. Plan (1990-1994)</p>	<p>-Uygulama için sosyal, idari ve finansal boyutların bütün olarak ele alınması</p> <p>-Uluslararası standartlara uygun istatistiksel sistemin uyarlanması (özellikle AB bağlamında)</p>	<p>-Bölge ve bölge altı düzeyde planlama</p>	<p>-Bölgelerde dengeli kalkınma</p> <p>-İlçelerin köylerden kente göçün engellenmesi için desteklenmesi</p>	<p>- Kalkınmada öncelikli yörelere yönelik finansal kaynakların artırılması</p> <p>-Kalkınmada öncelikli illere yönelik teşvikler ve bu amaca yönelik özel bir fon oluşturulması</p> <p>-Sanayi bölgeleri</p>
<p>7. Plan (1996-2000)</p>	<p>-Sektörel ve mekânsal çalışmaların bütünleştirilmesi</p> <p>-İllerin sektörel uzmanlaşması</p> <p>-Şehir planlaması</p> <p>-Bölgesel Farkların giderilmesi</p> <p>-Rekabet gücünün artırılması</p>	<p>-Bölge ve bölge altı projeler</p> <p>-Bölgesel yeteneklerin mobilizasyonu</p> <p>-Sürdürülebilir kalkınma</p>	<p>-Göç ve demografik değişimin rasyonalizasyonu</p> <p>-Metropol bölgelerin sorunlarının ayrı bir kategoride ele alınması</p> <p>-Konut sorunu için politika geliştirme çalışmaları</p> <p>-Bölgesel farklar</p>	<p>- Kalkınmada öncelikli yörelere politikasına devam edilmesi</p> <p>-Doğu ve Güneydoğu Anadolu için acil destek programı</p> <p>-GAP</p> <p>-Yasal düzenlemeler</p> <p>-Konut projeleri</p> <p>- Kalkınmada öncelikli illerdeki KOBİ'lerin desteklenmesi</p> <p>-ZBK, DOKAP, DAP</p>
<p>8. Plan (2001-2005)</p>	<p>-Katılımcı planlama</p> <p>-Sürdürülebilirlik</p> <p>-Kaynak kullanımının etkinleştirilmesi</p> <p>-AB bölgesel politikalarına uyum</p>	<p>-Stratejik bölgesel planlama</p> <p>-Kümelenme</p> <p>-İl Gelişme planları</p>	<p>-Rekabet edebilirliğin genişletilmesi</p> <p>-Yerel girişimcilik ve yerel kaynakların mobilizasyonu</p> <p>-Bölgesel farklar</p>	<p>-KOBİ destekleri</p> <p>-AB fonları</p> <p>-İlk kapsamlı bölgesel planlar</p> <p>-Beşeri sermaye</p> <p>-Yeşilirmak Havzası Gelişme Projesi</p> <p>-Bölgesel operasyonel programlar</p>

<p style="text-align: center;">9.Plan (2007-2013)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Katılımcılık -Yerellik -Kaynak kullanımının verimli ve etkin hale getirilmesi -AB bölgesel politikalarına uyum -Aşağıdan yukarıya yaklaşım 	<ul style="list-style-type: none"> -Bölge planları -Kümelenme -Bölgesel İnovasyon -Cazibe Merkezleri -Bölgelerin içsel dinamiklerini ve farklılıklarını dikkate alan, yerel dinamikleri harekete geçirecek nitelikte bütüncül kalkınma politikası -AR-GE, teknolojik gelişme, inovasyon, işbirliği ve bölgesel dinamikleri hayata geçirmeye odaklı bölgesel politikalar -Kurumsal kapasite artırımı 	<ul style="list-style-type: none"> -Rekabet edilebilirliğin artırılması -“yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi” -İyi yönetim modelleri -Önceliklendirilmiş sektörler 	<ul style="list-style-type: none"> -Kobi destekleri -Kalkınma Ajansları -Kamu kurumsal kapasite artırımı ve beşeri sermaye -AB fonları -Risk sermayesi, çekirdek sermaye -Girişim sermayesi, mikro kredi uygulamaları ve farklılaştırılmış girdi maliyetlendirilmesi
--	---	--	--	--

Kaynak: DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 14-15, Ankara, 2008, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/öik702.pdf>

Genel olarak planlı dönemdeki bölgesel kalkınma politikalarına bakıldığında; kalkınma planlarında tutarlılığın sağlanamadığı, bölgesel hedeflerin gerçekleştirilmesinde bu stratejilerin gerektirdiği araçların benimsenmediği, kalkınmanın gerçekleştirilmesi için oluşturulmaya çalışılan büyüme merkezlerinin metropollerde oluşturulmaya çalışıldığı, ancak metropoller dışında yer alan birkaç şehir ve bölge (örneğin; GAP) haricinde büyüme merkezlerinin oluşturulmadığı, kalkınma planları çerçevesinde belirlenen Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kapsamına alınan İl ve İlçe merkezlerinin sıkça değişmesinden dolayı uygulanan politikaların yeterince etkili olamadığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KALKINMA AJANSLARI

Son yıllarda etkisini yaşamın her alanında hissettiren küreselleşme kavramı ekonomi alanında da etkisini göstermektedir. Bu kapsamda üretim politikalarında yaşanan dönüşümün bir sonucu olarak bölge/bölgecilik kavramlarını ön plana çıkaran yaklaşımlar önem kazanmaktadır. Küresel rekabetçi ekonomideki rekabete tek başına dayanamayan işletmeler için bölgesel ölçekte işbirlikleri içeren yeni kurumsal yapılara ihtiyaç duyulmuştur. Bunun yanında bölgeler arasında yaşanan dengesizliklerle baş etmek için yeni yaklaşımlar dile getirilmiştir. Kalkınma Ajansı adı verilen yeni kurumsal yapılar da bu yaklaşımlardan biridir. Ülkemizde kalkınma ajanslarının durumuna girmeden önce kalkınma ajanslarının tanımını yaparak, genel olarak kalkınma ajanslarının gelişimini incelemekte fayda vardır.

3.1.Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir şekilde, sınırları önceden belirlenmiş bir bölgenin kalkındırılması için o bölgenin, yerel otoriteleri ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan, kısmen kamunun finanse ettiği “yönetişimci” yapılardır. Bu yapılar ilk kez, bölgesel kalkınma uygulamalarının gerçekleştirilmesi için gerekli birim olarak ABD’de Tennessee Valley Authority (TVA)’nin 1933 yılında kurulmasıyla ortaya çıkmıştır.

Kalkınma Ajansları ile ilgili temel literatür taraması yapıldığında bu birimlerin farklı tanımlarının olduğu görülecektir. Bir yaklaşıma göre, kalkınma ajansları merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kurulmuş ajanslardır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 85).

Kalkınma ajansları, özellikle yeni bölgesel gelişme paradigması çerçevesinde, bölgesel kalkınmanın sağlanması için tasarlanmış bir araç olarak değerlendirilmektedir. Kalkınma ajansları, bölgesel kalkınma uygulamalarına ilişkin kararların ve politikaların katılımcı bir yapı içerisinde bölgede yaşayanlar (özellikle kilit aktör ve paydaşlar) tarafından alındığı ve uygulandığı yerinden yönetim ve bölgesel strateji tasarım kurumlarıdır (DPT, 2008: 18).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) ise kalkınma ajanslarını; sektörel ve genel kalkınma sorunlarını belirleyen, bunların çözümüne yönelik imkanları ve çözümleri saptayan ve bunları geliştiren projeleri yerel kalkınmayı sağlamak amacıyla destekleyen birimler şeklinde tanımlamaktadır (Özer, 2012: 39).

Bir başka yaklaşımda ise kalkınma ajansları, üst kurul olarak da bilinen düzenleme ve denetleme kurumları gibi gücünü kamu otoritesinden alıp özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında paylaştıran kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 85).

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) için farklı tanımlar yapılsa da çok düzlemli ve çok aktörlü ekonomik yönetim temelinde; yumuşak politika araçlarını kullanması, coğrafi bir bölgeyi kapsamaması, yeni yatırımların odak noktası olması, rekabet gücünün artırılması, bölgenin tanımının yapılması ve bölgeyle ilgili yatırımcılara ulaşım, işgücü, altyapı konularında bilgi verilmesi ile ekonomik kalkınmayı hedeflemesi gibi temel unsurları bakımından aynıdır (Taş, Örnek ve Işık, 2011: 361).

Her ne kadar Bölgesel Kalkınma Ajansları kuruluş şekli, işlevleri ve yapıları itibariyle farklılıklar gösterebilir de hemen hepsinde bir takım ortak özellikler görülmektedir. Her şeyden önce bütün Kalkınma Ajansları, belli bir coğrafi alanda faaliyette bulunurlar ve faaliyette buldukları bölgenin mevcut durumunu tespit ederek o bölgeyi kalkındırma amacı ile hareket ederler. Ajansların sahip oldukları bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Eren ve Cidecigiller, 2011: 393);

- Kamu gücüne dayanmaları
- Ekonomik kalkınmayı hedeflemeleri ve
- Coğrafi bir bölgeyi kapsamalarıdır.

Kalkınma ajansları, yönetişimci bir anlayış temelinde, rekabet gücünü arttırarak, bölgenin tanıtımını yaparak ve çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak ekonomik kalkınmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle bürokratik yapıdan uzak, özerk/yarı-özerk birim olma özellikleri sergilemektedir. Finansman kaynağı kısmi olarak kamu veya özel sektör olabilmektedir. Faaliyet alanı yalnızca belirli bir bölgeyle sınırlı olup, o bölgenin ekonomik kalkınmasını amaçlanmaktadır. Tüm bunların yanında bölgesel kalkınma amaçlarının ulusal kalkınma politikalarıyla uyumlu olması çok büyük bir öneme sahiptir.

3.2.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi

Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyal-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla Dünya'da 1930'lu yıllardan itibaren kurulmuşlardır. Önemli bir bölümü Avrupa'da olmak üzere pek çok ajans mevcuttur. Bu konudaki ilk örnek 1933 yılında ABD'de Tennessee Valley Authority'nin 1930'larda kurulmasıdır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 87-88). Bu tarihte ülkedeki federal hükümet Tennessee Vadisinin kaynaklarının uyumlu bir şekilde yönetilmesini gerçekleştirmiştir. Bu da bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılarda da bulunmuştur.

Daha sonra Avusturya, Belçika, Brezilya, Almanya, Hollanda, İtalya, Portekiz, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde birçok bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın etkileri, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler bölgelerarası farklılıkları belirgin hale getirmiştir. Bu yıllarda Fransa'da, Paris ve çevresinin diğer bölgelerinin toplamından daha büyük bir gelişme göstermesi, İtalya'da kuzey güney ayrımının iki farklı dünya yaratacak düzeye çıkması, İngiltere, İskoçya ve Galler'de eski sanayilerin çökmesi sonucu yeni yapılanma sorunun doğması, diğer Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınma politikaların oluşturulmasına yol açmıştır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 87-88).

Doğu Avrupa’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasından sonra ortaya çıkan geçiş ekonomilerinde piyasa ekonomilerine uyum sağlamak, için yürütülen endüstriyel çabalar başta işsizlik olmak üzere çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bu durumda da kalkınma ajansları yerel potansiyelin harekete geçirilmesi, yeni meslekler oluşturmak için eğitim verilmesi ve teşvikler uygulanması, yerel kaynakları kullanarak şirketlerin geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve yoksullukla mücadele edilmesi gibi özellikleriyle bu ülkelerde etkili olabilmişlerdir (Saublens, 2002: 11).

Uzun süredir varlığını sürdürmesine rağmen son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan kalkınma ajansları, merkezi idarenin bir uzantısı ve kamu kuruluşu olma niteliğinden, kamu-özel ve gönüllü sektörlerin ortak girişimleri olarak yerel düzeyde oluşturulmaya yönelik değişim geçirmiştir (DPT, 2000b: 164).

Son yıllardaki uygulamalara bakıldığında İngiltere’de 9 tane büyük bölgesel kalkınma ajansı kurulduğunu ve yukardan aşağıya yaklaşımla gerçekleştirilen ulusal bir mali program kapsamına alındıkları görülmektedir. Londra’daki ajansın şu anda 400’ün üzerinde çalışanı ve yıllık 400 milyon € bütçesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra aynı bölgedeki yerel yönetimler de iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla hemen hemen aynı miktarda personel ve bütçe kullanmaktadır. Bu durum ajansların İngiltere için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir (Özer, 2012: 40). Günümüzde İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avusturya gibi diğer gelişmiş Avrupa ülkelerinin yanında, 1990’lardan itibaren gelişmekte olan ülkelere de kalkınma ajansları varlığını göstermeye başlamıştır.

Kalkınma ajanslarının dayandığı kuramsal yaklaşımın temelinde, fordizmden post-fordizme ve merkeziyetçi yapıdan ademi-i merkeziyetçi yapıya geçiş bulunmaktadır. Kitlesel üretimden esnek üretime geçiş olarak ifade edebileceğimiz bu süreç, öz kaynak ve yerel girişimciliğin öne çıktığı KOBİ’lerin etrafında yükselmektedir. KOBİ’lerin yoğun rekabet koşullarına uyumlu olması bu işletmelerin ekonomik kalkınmada ağırlığının artmasını ve üretimin adem-i merkezileşmesinin sonucunu doğurmuştur. Bölgesel kalkınma ajanslarıyla küresel rekabet edilebilirliğini arttırılmak istenen bölgeler, KOBİ’lerle bu amacına ulaştırılması hedeflenmektedir (Ataay, 2005: 16-17).

Kalkınma ajanslarının kuramsal dayanağı olan esnek üretime dayalı post-fordizm kuramı olarak adlandırılan yaklaşım, günümüzün rekabetçi küreselleşme sürecine uyum açısından, KOBİ'lere dayalı bir sanayileşme stratejisiyle yerleşmeye dayalı bir yönetsel reform programının birlikte hayata geçirilmesinin zorunlu olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda geliştirilen stratejiler esas itibariyle geri kalmış bölgelerin ülke içindeki, ülke ekonomisinin de dünya ekonomisi içindeki konumunun geliştirilmesinin ancak bu stratejinin uygulamaya konulmasıyla gerçekleştirileceği düşünülmektedir. Bu da fordist sanayilerin gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yönlendirilmesi anlamına gelmektedir. Kalkınma ajanslarının ortaya çıkışında gerekçe olarak gösterilen post-fordist sanayilere geçiş bu ülkeler için anlamlı olmamaktadır. Dolayısıyla post-fordizm az gelişmiş ülkeler için fordist sanayileri öngörmektedir. Bu doğrultuda ajansların kuramsal dayanağının aslında "ilkel taylorizm¹⁸" olduğu öne sürülmektedir. Bunun da KOBİ'lere dayalı ihracata dönük sanayileşme düşüncesini beslediği ifade edilmektedir. KOBİ'lerin ileri teknoloji kullanmamaları, rekabetçi güçlerini daha çok emek girdisi vasıtasıyla sağlamaları bir anlamda emeğin hak kaybına uğraması anlamına gelebileceği ve eleştiri konusu yapılabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda kalkınma ajanslarının temelini oluşturan KOBİ'lere dayalı sanayileşme amacının gerçekleştirilemeyeceği kaygısı dile getirilebilmektedir (Ataay, 2005: 18-22).

Kalkınma ajansları, bölgesel kalkınma hedefine odaklanmış birçok kesimin temsil edildiği birimlerdir. Ajansların ilk örnekleri günümüz kalkınma ajansı örneklerinden farklı olsa da temel hedefleri bölgesel kalkınmanın sağlanması olmuştur. Günümüzde yaşanan değişimler içerisinde artık üretim sistemleri de değişmektedir. Üretim sistemlerindeki değişimlerle birlikte kalkınma ajansları farklı yapılanmalar içerisine girmiştir. Bir takım stratejiler çerçevesinde esnek üretime dayalı post-fordist sanayiler çerçevesinde şekillenmişlerdir. Bu bağlamda bölgesel kalkınma temelinde de KOBİ'lere ağırlık verilmeye çalışılmıştır.

¹⁸ İlkel taylorizm: İşçi emeğinden olabildiğince fazla yararlanmayı, iş verimini artırmayı hedefleyen sistemdir.

3.3.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları

Kalkınma ajanslarının nihai ve ortak hedefi, kalkınmayı gerçekleştirmektir. Ancak bu hedefe farklı yollardan ulaşmak başka bir anlatımla değişik amaçlar taşımak her zaman mümkündür. Dolayısıyla Avrupa’da ve dünyada kalkınma ajansları çok değişik konularda işlev ve faaliyet gösterebilmekte olup, bunların başarısı, ulusal ve uluslararası politikaları da göz önüne alarak, kendilerine biçtikleri rollerle doğrudan orantılıdır (Akpınar, 2004: 85).

Genel olarak bakıldığında, kalkınmanın dinamik ve değişken yapısına bağlı olarak, kalkınma ajanslarının amaçlarının zaman içerisinde değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre, 1950 ve 1960’lı yıllarda kalkınma ajanslarının amaçları yabancı yatırımcı çekmek ve sanayi alanlarının yönetilmesinden ibaretti. Daha sonra yerel/bölgesel işletmelere danışmanlık desteği vermek, sosyal altyapıya yönelik hizmet sunumlarına başlamıştır. 1980’li yıllardan itibaren de Avrupa’daki ajanslar AB fonlarının kullanılması için İktisadi planlama yapma görevini de üstlenmişlerdir (Uzay, 2005: 75). Öte yandan, idari kapasite eğitimi vermek, küçük işletmelere yer sağlamak, kadın ve gençlerde girişimciliği teşvik etmek gibi daha belirli amaçlar için kurulmuş ajanslara da rastlamak mümkündür (Tamer, 2008: 24).

Bölgesel kalkınma ajanslarının en belirgin amacı, bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını göz önüne alarak geliştirdikleri politikayla, bölgedeki ekonomiyi canlandırmak ve bölge halkının gelişmeye katılımını ve gelişmeden yarar sağlamaktır. Bir başka deyişle ajansların amaçları, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan ekonomik, bölgenin çekiciliğini arttırmak açısından çevresel, bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlama gibi açılardan sosyal amaçları vardır. Ayrıca bölgesel rekabet gücünün artırılması, kalkınma, yerel KOBİ’lerin geliştirilmesi, yabancı yatırımın çekilmesi gibi olguları da içermektedir. Bu hedefleri gerçekleştirmesi için, endüstriyel altyapı, çevresel koruma, danışmanlık ve girişim sermayesi gibi araçlara sahip olması gerekmektedir (Berber ve Çelepçi, 2005: 148).

Kalkınma ajanslarının temel amacı sağladığı hizmetler bağlamında odağındaki bölge ekonomisini canlandırmaktır. Bu temel amacın yanında diğer

amaçları da mevcuttur. Yukarıda gruplandırılmaya çalışılan amaçları ve bunların yanında diğer amaçlarını da şu şekilde sıralanabilir (Dura, 2007: 8-9):

- Bölge kapsamında uzun vadeli kalkınma hedeflerinin belirlenmesi
- Ulusal planları tamamlayıcı bir şekilde, bölge planlarının yapılması
- Bölge eksenli politikalar belirlemek
- Saptanan politikalar çerçevesinde bölge ekonomisini canlandırmak, içsel potansiyeli ortaya çıkartmak ve geliştirmek.
- Bölgesel gelişme amacının gerçekleştirilmesi noktasında özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler arasında işbirliğini sağlamak ve bu kesimlerin bölgesel gelişmeye çok daha aktif bir şekilde katılımını gerçekleştirmek
- Bölgesel gelişmeye bölge halkının katılımını gerçekleştirmek
- Bölgesel kalkınma için uygun şartları sağlamak
- Bölgenin rekabetçi gücünü arttırmak ve rekabete dayalı bir iş çevresi sağlamak
- Teknoloji transferini gerçekleştirmek
- KOBİ'lerin gelişmesini desteklemek
- Bölgenin tanıtımını yapmak ve bu sayede yerli ve yabancı yatırımcı çekmek
- Bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcılara danışmanlık hizmeti sunmak
- Bölgedeki işgücünün geliştirilmesine katkı sağlamaktır. Bu kapsamda mesleki eğitim faaliyetlerini desteklemek ve/veya doğrudan bu faaliyetler içine girmek ve böylelikle dünya kalitesinde bir işgücü portföyüne sahip olmak
- Bölgenin potansiyelini ortaya koyan çeşitli araştırmalar yapmak
- Bölgenin sosyo-kültürel değerlerini geliştirmek
- Teşvik mekanizmasını yönlendirmek
- Yüklendikleri çevresel görevler bağlamında altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek (stratejik altyapı yatırımları)
- Çevre ve sağlığın iyileştirilmesine katkı sağlamaktır.

Dolayısıyla, kalkınma ajanslarının temel amacı; bölge ekonomisini canlandırmak, bölgenin girişimciliği geliştirmek ve bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan faydalanmasını sağlamaktır. Yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek için yapılan teşvikler de yukarıda ifade edilen temel amaçların sağlanması için kullanılan yöntemlerdendir. Kalkınma ajanslarının önemli bir faaliyeti de bölgesel yönetimlere yatırım, ulaşım, işgücü ve altyapı gibi alanlarda danışmanlık hizmeti vermesidir.

Genellikle ajansların önemli bir kısmı, potansiyel yatırımcılara sadece bilgi temin etmek ve yol göstermekle yetinmektedir. Diğerleri, iki yönlü teknoloji transferi ve bölgeye yatırım yapacak teşebbüsler için geniş kapsamlı danışmanlık hizmetleri gibi destek faaliyetlerine odaklanmışlardır. Ajansların çoğu, bölgedeki yeni yatırım yapan girişimcileri aktif bir şekilde desteklerken, daha az sayıda ajans kredi temini ve sübvansiyon gibi nakdi yardımlar ile yetinmektedir. Az sayıda ajans merkezi teşvik tedbirlerinin yönetimini de üstlenmiştir. Çeşitli ajanslar fabrika, işyeri hatta lojmanları kendileri inşa etmekte ve yatırımcılara kiralamakta veya satmaktadırlar. Bunlardan bazıları büyük yatırımcılar için ısmarlama fabrika ve ofis binaları da inşa etmektedirler (DPT, 2000b: 175).

Eski sanayi bölgelerinde kurulmuş ajanslar eski sanayi arazilerini ve çevreyi tekrar kazanmak için çalışmalar yapmaktadır. Genellikle her kalkınma ajansı çalışmalarını yürütürken çevreyi de gözetme gibi görevleri vardır. Ajansların çoğu genellikle bölge altyapısının geliştirilmesi ile de ilgilenmektedirler. Ancak, pek az sayıda ajans bölgesel yol, liman, havalimanı, içme suyu, katı atık, arıtma, elektrik üretimi ve dağıtım gibi altyapı çalışmalarını da üstlenmiştir. Son yıllarda ajanslar mesleki eğitim ile de ilgilenmeye ve desteklemeye bazen de bizzat kendileri üstlenmeye başlamışlardır. Özellikle Avrupa'daki ajanslar bütün çalışmalarında politika ilkesi olarak çok sayıda danışman ve müteahhit kullanmakta ve mümkün olduğu kadar az daimi personel istihdam etmektedir. Diğerleri ise inşaatlara varıncaya kadar her işi kendileri üstlenmekte ve dolayısıyla büyük kadrolarla çalışmaktadırlar (DPT, 2000b: 174).

Kalkınma ajanslarının kuruluş şekli, fonksiyonları ve yapıları itibariyle farklılıklar olmasına rağmen ortak paydaları kalkınmaya odaklanmaları, belirli bir coğrafi bölgenin çıkarlarını gözetmeleri ve bu bölgenin içsel potansiyelini harekete geçirmeleridir (DPT, 2006b: 8-9). Dolayısıyla bu amaçlar kalkınma ajanslarını son yıllarda yerelin yeni aktörü olma konumuna getirmiştir.

3.4.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Özellikleri

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının odaklandığı alan adından da anlaşılacağı üzere bölgelerdir. Ekonomi bölgesel ölçekte ele alınmakta, örgütlenmekte ve geliştirilmektedir. Örgütlenme biçimi olarak “aşağıdan-yukarıya” doğru bir anlayış benimsenmiş olup, bu sayede çok daha etkili ve bürokrasiden uzak ilişkiler kurulabilmektedir. Yine bu örgütlenme biçimi yarı-özerk bir özelliği de beraberinde getirmekte, bu özerklik ise ajansların siyasi müdahalelere maruz kalmasını önlemekte ya da en azından azaltmaktadır. Uzun vadeli düşünebilme ve hareket edebilme imkanını da getiren bu özellik, kalkınma ajanslarının hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir husus olarak düşünülebilir (Berber ve Çelepçi, 2005: 146-147).

Kalkınmada ulusal-merkezi anlayışın terk edilerek esnek yönetim anlayışı ile kalkınma ajanslarına dayalı bir sistem sürece dahil edilmiştir. Kalkınma ajansları sisteminin dayandığı merkezi idarenin öncü olduğu “yukarıdan-aşağıya” anlayış yerine, bölgesel-yerel aktörlerin öncü olduğu “aşağıdan-yukarıya” bir anlayış benimsenmiştir. Böylelikle merkezi idarenin öncülüğünde gerçekleştirilen ulusal bölge kalkınma anlayışı reddedilmektedir. Bu reddin gerekçesi ise böyle bir anlayışın bölgesel kalkınmaya herhangi bir katkısı olmadığı ve girişimciliği engellemekte olduğudur. Bölgenin rekabetçi gücünün artırılması ve yerli ve ya-bancı sermayenin çekilmesinin ancak aşağıdan-yukarıya örgütlenme yoluyla sağlanabileceği öngörüsü kalkınma ajanslarını bu amaçların gerçekleştirilmesi noktasında faaliyet gösteren araçlar konumuna getirmiştir (Güneşer Demirci, 2005: 182-183).

Kalkınma ajanslarının büyük bir çoğunluğu finansman konusunda sponsor kuruluşlara ve AB fonlarına bağlı, politika aracı olarak danışmanlık gibi yumuşak araçları kullanmakta, büyük ölçüde yerel şirketlerin büyümesini teşvikle

ilgilenmekte, bölgelerini yabancı yatırımcılara tanıtma ve pazarlama üzerinde yoğunlaşmakta ve yerli-yabancı şirketlerin rekabetini güçlendirmekle ilgilenmektedir (Güneşer Demirci, 2005: 183).

Günümüzde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının sayılarının fazla olmasına rağmen, standart bir BKA modeli söz konusu değildir. Çünkü kalkınma ajansları kuruldukları ülkelere göre birtakım farklılıklar gösterebilmektedirler. Örneğin; ABD ve İngiltere gibi Anglo Sakson ülkelerde 1960'lı yıllardan beri Bölgesel Kalkınma Ajansları, kamu-özel sektör birlikteliğine dayalı bir yapıda faaliyet gösterirken, Japonya ve Fransa gibi ülkelerde ise geri kalmış bölgelerin sadece ekonomik değil, sosyal sorunlarına da çözüm üreten kuruluşlar olarak bölgesel kalkınma sürecinde başrolü oynamaktadırlar.

Ajansların çoğu ulusal ve bölgesel hükümetler tarafından yönetilen, kamu ile kuvvetli ilişkileri olan ve çoğu kere kamu yetkileri kullanabilen kuruluşlardır. Bunlardan bir kısmı “Zayıf Ajanslar” olarak da nitelendirilebilecek küçük teşkilatlardır ve amaçları genellikle sadece bölgeye dışarıdan yatırımlar çekmektir. Bunun için bilgi bankaları, enformasyon hizmetleri tesis etmekte, dış ülkelerle temas kurmak için yurt dışında ofisler kurdukları gibi, etkinliklerini arttırmak için kendi ülkelerinin başkentlerinde ve/veya AB nezdinde de ofisler açmaktadırlar. Diğerleri ise “Kuvvetli Ajanslar” olarak tanımlanabilecek ajanslardır. Bunlar bölge dışından yatırım çekme amacına ek olarak bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesine, bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesine, eski sanayi arazilerinin geri kazandırılmasına, istihdamın artırılması ve bunun için eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi hizmetleri vermektedirler. Bu tür çok fonksiyonlu Ajanslar özellikle Organize Sanayi Bölgeleri, bilim parkları, iş merkezleri geliştirmekte, teknoloji transferlerini kolaylaştırmakta ve çeşitli konularda teknik danışmanlık hizmetleri vermektedirler (DPT, 2000b: 175).

Kalkınma Ajanslarının odağındaki coğrafi bölgelerde etkin ve etkili olabilmeleri için aşağıdaki özellikleri sağlaması gerekmektedir (Eroğlu ve Kum, 2010: 177-178);

- BKA var olan siyasi yapı tarafından kabul edilmeli ve anlaşılmalıdır,
- Gerçekleştirmeyi planladığı bütün amaçlarını projelendirebilmelidir,
- Politikalarını diğer bölgesel kurumlarla koordineli biçimde yürütmelidir,
- Temel yapısını sürdürebilmek ve yeni projeler geliştirebilmek için gerekli finansal kaynakları temin edebilmelidir,
- Bölgeye özgü karar alma açısından özerk bir yapıya sahip olmalıdır,
- Etkili sonuçlar alabilmesi için güçlü teknik personele sahip olmalıdır.
- Siyasi otorite karşısında yarı özerk bir organizasyon şekline sahip olmalıdır.
- Stratejik olarak yerli firmaları yumuşak politika önlemleriyle desteklemelidir.
- Uygulama kapsamlı ve bütüne yönelik olmalıdır.
- Bölgesel rekabet gücünün artırılması, bölgesel büyüme, KOBİ'lerin artırılması ve bölgesel yatırımların teşviki gibi amaçlar net olarak belirlenmelidir.
- Çevrenin geliştirilmesi, endüstriyel altyapı, işletmelere rehberlik hizmeti ve risk sermayesi gibi çoklu politika araçlarına sahip olmalıdır.

Özetle kalkınma ajansları ülkeden ülkeye farklılık göstermelerine rağmen, bazı ortak özellikleri vardır. Bunlar arasında; bölgesel kalkınma politikaları olarak bölgesel/yerel aktörlerin öncü olduğu aşağıdan-yukarıya bir anlayışı benimsemesi, kurumsal bir kimliğe sahip olması, kanunla kurulması, siyasi otorite karşısında özerk/yarı-özerk organizasyon şekline sahip olması, ihtiyaçlara hızla cevap verebilen mekanizmaları kurması, dolayısıyla değişim ve yeniliğe açık, esnek bir yapıya sahip olması gibi özelliklere sahiptir. Bunun yanında belli bir coğrafi bölgeyi kapsama, odağındaki bölgenin sosyo-ekonomik yapısını geliştirmeyi, bu çerçevede ekonomik kalkınmayı sağlamayı ve bölge halkının kalkınmadan faydalanmasını temin etmesi, yönetimde toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmesi, bölgenin sorunlarına ortak çözümler bulunmasına yardımcı olması ve işbirliği olanaklarını geliştirmesi ile kamu tarafından finanse edilmesini sayabiliriz.¹⁹

¹⁹ Kalkınma Ajanslarının kamu tarafından finanse edilmesi, merkezi hükümet tarafından yapılan doğrudan gelir desteği, kuruluş fonu veya yerel yönetimlerce toplanan vergilerden ve bütçe

Tablo 6: Geleneksel/Yukarıdan Aşağıya Yaklaşım Karşı Yeni/Aşağıdan Yukarıya Yaklaşım

Yenilikler	Geleneksel/Yukarıdan Aşağıya	Yeni/Aşağıdan Yukarıya
Örgütlenme	Ulusal merkezi yönetime bağlı yapı Bürokratik genel yaklaşımlar egemen	Bölgesel/yerel yarı-özerk yapı Esnek ihtisaslaşmış yaklaşımlar egemen
Amaç	Bölgeler arası eşitlik Yatırım ve istihdamı arttırmak	Bölgelerarası rekabet Girişimciliği geliştirerek rekabet gücünü yükseltmek
Aktörler	-----	Yerel yönetimler, STK'lar, Özel Sektör temsilcileri vb.
Yöntem	Sorunlara tepki veren	Sorunları öngörerek önlem alan
Politika Araçları	Bürokratik düzenlemeler, Teşvikler, Devlet yatırımları	Finansal yaptırımlar Danışmanlık hizmetleri Kamu hizmetleri
Analiz Aracı	Göstergeler	Bölgesel SWOT Analizi ²⁰

Kaynak: Aytül Güneşer Demirci, “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Derl.: Menaf Turan (Paragraf Yayınevi), 2005: 184.

3.5.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri

Günümüzde Bölgesel Kalkınma Ajanslarına türleri açısından baktığımızda çeşitli sınıflandırmalara rastlamak mümkündür. Her ne kadar ajansların farklı türleriyle karşılaşsak da hiyerarşik kamu yönetiminin parçası olmaları, merkezi bütçe tarafından finanse edilmeleri ve sosyo-ekonomik kalkınmanın teşviki gibi ortak özelliklere sahiptirler. Buna göre, literatürde kalkınma ajanslarının türlerini kuruluş biçimlerine, faaliyetlerine, sundukları hizmetin geleneksel ya da yenilikçi olmasına göre, fonksiyonlarına ve mali kaynaklarına göre açıklayabiliriz.

gelirlerinden pay alınması şeklindedir. Ancak, kamunun finanse etme düzeyi de ajansın ve ülkenin yapısına göre değişiklik göstermektedir.

²⁰ SWOT analizi, incelenen konunun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri saptamakta kullanılan bir tekniktir.

3.5.1.Kuruluş Biçimlerine Göre

Kuruluş biçimlerine göre kalkınma ajansları dört grupta toplanabilir (Kayasü vd., 2003: 10-11:

- i. **Merkezi hükümetler tarafından kurulan kalkınma ajansları (kamusal ajanslar);** genellikle kısa vadeli hedefler için kurulan bu tür kalkınma ajanslarının, hedef ve amaçları bakımından gerekli mali kaynaklara daha kolay ulaşabilme avantajları vardır.
- ii. **Yerel yönetimler tarafından kurulan kalkınma ajansları (yerel yönetim ajansları);** bunların en önemli avantajı, yerel potansiyellere ve ihtiyaçlara yakın olmaları nedeniyle daha gerçekçi ve etkili politikalar üretebilmeleridir.
- iii. **Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan kalkınma ajansları;** bu tür kalkınma ajanslarının, daha esnek ve dinamik yapılarıyla daha hızlı karar alabilmeleri ve politik müdahalelere daha sınırlı olarak maruz kalmaları avantajı vardır.
- iv. **Kamu ve özel sektör ortaklığıyla kurulmuş kalkınma ajansları (karma ajanslar);** bunlar hem yöntem hem de hedef olarak, kamunun ve özel sektörün görüş ve tecrübelerini birleştirme olanağına sahiptir. Bu nedenle bu tür ajansların diğerlerine göre çok daha verimli oldukları ve gelecekte esas ajans tipi olarak kabul edilecekleri söylenebilir.

3.5.2.Faaliyetlerine Göre

Faaliyetlerine göre kalkınma ajansları dörde ayrılır. Bunları şu şekilde özetlenebilir (Özer, 2012: 43):

- i. **Stratejik kalkınma ajansları:** Amaçları genel olarak bilgi alışverişi oluşturmak, sektörel ve genel sosyal-ekonomik faktörler üzerinde araştırmalar yapmak, bölgenin hem ulusal hem de uluslararası tanıtımını yapmak, KOBİ'lere destekleyici bilgiler vermek, bölgenin iç potansiyeli hakkında bilinç oluşturmaktır.

- ii. **Genel Amaçlı kalkınma ajansları:** Temel amaçları sektörler arası ve bölgenin tüm sektörlerine yönelik kalkınma projeleri geliştirmektir. Stratejik ajansların gerçekleştirdiği bütün fonksiyonları söz konusu ajanslar da gerçekleştirir. Bu nedenle iki ajans, bir organizasyonun altında bir bütün olarak çalışabilmektedir.
- iii. **Sektörel Amaçlı kalkınma ajansları:** Belirli bir sektörü veya bölgenin belirli bir aktivitesini geliştirmek için kurulan ajanslardır.
- iv. **Yatırım çekmek için kurulan ajanslar:** Bölgenin iç çekiciliğini arttırmak adına kurulan ajanslardır. Bu ajanslar aynı zamanda stratejik ajanslar olarak da bilinirler.

3.5.3.Sundukları Hizmetin Geleneksel ya da Yenilikçi Olmasına Göre

Kalkınma ajansları, yine faaliyetleri açısından, sundukları hizmetin geleneksel veya yenilikçi olmasına göre ikiye ayrılabilir (Tamer, 2008: 13):

- i. **Geleneksel ajanslar:** Bazı danışmanlık hizmetleri verme, altyapıyı geliştirme ve yerel işletmelere destek sağlama faaliyetiyle uğraşan ajanslardır.
- ii. **Yenilikçi ajanslar:** Yerel işletmelerin daha iyi yöneltilmesine ve üretim yöntemlerinin geliştirilmesine yönelik faaliyet gösteren, vadeli borçlar ve krediler veren, ayrıca fiziki olmayan altyapının da geliştirilmesi için uğraşan ajanslardır.

3.5.4.Fonksiyonlarına Göre

Fonksiyonlarına göre kalkınma ajansları iki gruba ayrılabilir (Tamer, 2008: 13):

- i. **Küçük ajanslar:** Bölgeye yatırımcı çekmek, yatırımcılara bilgi sunmak ve teknoloji transferi yapmakla görevli ajanslardır.

- ii. **Çok fonksiyonlu ajanslar:** Uluslararası fonları yönetmekten altyapıyı geliştirmeye, geniş kapsamlı danışmanlık hizmetleri vermekten stratejik planlar oluşturmaya kadar pek çok görev üstlenmiş ajanslardır.

3.5.5.Mali Kaynaklarına göre

Kalkınma ajansları mali kaynakları açısından da zayıf ve kuvvetli ajanslar olarak ikiye ayrılmaktadır (DPT, 2000b: 175).

- i. **Zayıf ajanslar:** Kaynaklarının çoğunu Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlayan ve bunun dışındaki kaynakları sınırlı olan ajanslardır. Bu ajanslar küçük teşkilatlardır ve amaçları genellikle sadece bölgeye dışarıdan yatırımlar çekmektir. Bunun için bilgi bankaları, enformasyon hizmetleri tesis etmekte, dış ülkelerle temas kurmak için yurt dışında ofisler kurdukları gibi, etkinliklerini arttırmak için kendi ülkelerinin başkentlerinde ve/veya AB nezdinde de ofisler açmaktadırlar.
- ii. **Kuvvetli ajanslar:** Bu ajanslar düzenli ve yeterli miktarda mali kaynağa sahiptirler. Bölge dışından yatırım çekme amacına ek olarak bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesine, bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesine, eski sanayi arazilerinin geri kazandırılmasına, istihdamın artırılması ve bunun için eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi hizmetleri vermektedirler.

3.6.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Görev ve Fonksiyonları

Kalkınma Ajanslarının temel amacı odağındaki bölge ekonomisini canlandırmak ve bölge halkının kalkınmaya katılımını gerçekleştirerek bölgesel kalkınmanın sağlanmasıdır. Ancak bu amaca farklı yollardan da ulaşmak mümkündür. Dolayısıyla Avrupa'da ve dünyada kalkınma ajanslarının fonksiyonları da çeşitli şekillerde farklılıklar göstermekte olup, başarıları da ulusal ve uluslararası politikadaki üstlendikleri rollerle orantılıdır. Yukarıda ajansların türleri konusunda belirttiğimiz şekliyle Stratejik ajanslar; bölgenin hem ulusal hem de uluslararası tanıtımını yapmak, KOBİ'lere destekleyici bilgiler vermek, bölgenin iç potansiyeli hakkında bilinç oluşturmak için kurulurlar. Genel amaçlı ajanslar; sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönlendirilmesi faaliyetlerini

yürütürler. Sektörel amaçlı ajanslar; belirli bir sektörü veya bölgenin belirli bir aktivitesini geliştirmek gibi hedeflere sahiptir.

Bu kapsamda Tazesavaş'a göre (2011: 6-7), bölgesel kalkınma ajanslarının temel görevleri:

- Bölgedeki aktörleri harekete geçirerek, bölgedeki farklı bileşenler arasında dengeyi sağlamak, bölgenin SWOT (güçlü ve zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler) analizini yaparak orta ve uzun vadeli kalkınma stratejileri geliştirmek, bölgenin tanıtımını yaparak yatırım yapmayı planlayan yatırımcılara danışmanlık ve destek hizmetleri sağlayarak yatırımcı çekmek.
- Gerek merkezi hükümetin bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermek üzere bölgeye tahsis ettiği fon ve diğer ulusal mali yardımların gerekse AB ve Dünya Bankası'ndan sağlanan fonlar gibi ulusal kaynak ve yardımların kullanılmasına ve yönetilmesine aracılık etmek.
- Kırsal kalkınmayı sağlamak
- Altyapıyı geliştirmek.
- Yerel sermayenin yetersiz kaldığı durumlarda ekonomik canlanmayı sağlamak amacıyla fon sağlamaktır.

Bölgesel kalkınma ajanslarının temel fonksiyonlarını ise üç temel grupta toplamak mümkündür:

- Merkezi yönetim politikalarının yerini alan veya tamamlayan geleneksel önlemler.
- Öncelikli amacı yerel firmalarda büyüme ile rekabetçi anlayışı geliştirmeyi amaçlayan ve merkezi yönetim politikalarında yer almayan yeni önlemler.
- Değişken stratejik özellikleri nedeniyle sınıflanamayan politika alanları

- Bölgesel kalkınma ajansları, sahip oldukları bu işlevler doğrultusunda yapılan kuruluşlardır ve çeşitli statülerde bulunabilirler. Bölgesel kalkınma ajanslarının bu fonksiyonlarına hizmet eden faaliyetleri ise şu şekildedir:
- Kısa, orta ve uzun vadeli planlar hazırlamak.
- Özel ve resmi kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamak.
- Mesleki eğitim ve nitelikli eleman noktasında yardımcı olmak.
- Yatırım için gereken altyapıyı oluşturmak.
- Teknoloji transferi sağlamak
- Bölgedeki işyerlerine fon sağlamak (Altınışık ve Peker, 2010: 147).

Kalkınma ajanslarının burada belirtilen görev ve fonksiyonlarının her ülke ya da bölgede aynı olması mümkün değildir. Bunlar ülkeden ülkeye, hatta bölgeden bölgeye göre farklılık gösterebilmektedir. Kalkınma ajanslarının esnek yapıya sahip olması nedeniyle bu tür farklılık göstermesi bölgesel şartlar için zorunlu bir durumdur.

3.7.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

Bölgesel Kalkınma Ajansları genel bütçeden ve özel fonlardan finanse edilmekte olup, devlet tarafından başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsisi söz konusudur. Ayrıca ajanslar, sanayileşmeyi desteklemeyi hedefleyen çeşitli devlet fonlarına ve bu fonların kullanımına göre proje sunarak kredi almaktadırlar (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2013).

Avrupa Birliği tarafından da kalkınma ajanslarına fon sağlanmaktadır. AB'nin yapısal fonlarından biri olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF), altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek amacıyla az gelişmiş ülkelere verilirken; Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu (ÖKYAF), AB'ye katılıma aday olan ülkelerin altyapı projeleri için verilmektedir.

AB'nin bölgelerarası rekabet ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını üye ve aday ülkelerde gerçekleştirmek için ulus-altı yapılarda büyük miktarda mali destek

sağlamaktadır. Bu desteği de il ya da ilçe düzeyindeki yerel yönetimleri değil, sadece bu konuya odaklı bölgesel örgütler aracılığıyla sağlamak istemesi, 1990'larda bölgesel kalkınma ajanslarının sayılarının hızla artmasına neden olmuştur. Böylece 2000'lere gelindiğinde gelir kaynaklarına göre iki temel model ortaya çıkmıştır: güçlü ve zayıf kalkınma ajansları. Güçlü Bölgesel Kalkınma Ajansları süreç içinde çok çeşitli finansman kaynakları oluşturabilmiş, düzenli ve yeterli miktarda gelirleri olan ajanslardır. Bu tür ajansların bütçelerinin büyük bir bölümü yerel ve bölgesel yönetimlerin gelirleri ile genel bütçe gelirlerinden; ayrıca yönetim kurulu üyeleri ve hissedarları olan yerel bankalar, ticaret, sanayi ve meslek odaları, tarım, turizm birlikleri ve bölgede önemli yatırımları bulunan özel sektör kuruluşları tarafından finanse edilmektedir. Zayıf ajanslar ise, AB fonlarının bütçelerinin çok önemli bir kısmını oluşturduğu ve bu fonların dışında yetersiz kaynakları olan ajanslardır (Özen, 2005: 6).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bütçeleri yasal yapılarına, sundukları hizmetlere göre, kaynaklarına ve büyüklüklerine göre farklılıklar göstermektedir. Yerel ve bölgesel otoritelerin kurduğu kalkınma ajanslarında, kurucu yönetimlerin ön gördüğü projeler, yine bu otoriteler tarafından finanse edilir. Örneğin, Federal Almanya'daki Kalkınma Ajansları genelde bu yöntemi kullanırlar. Uygulanan diğer bir yöntem ise, Kalkınma Ajanslarının bölgede toplanan vergilerden belli oranlarda pay almasıdır. İspanya'daki Kalkınma Ajansları yerel yönetimlerin topladığı vergi gelirlerinden pay almaya hak sahibidirler. Tüm bunların yanında Bölgesel Kalkınma Ajansları bir anonim şirket olarak da kurulabilir. Kuruluş aşamasında kurucular nakit, hizmet veya mülk olarak yatırım yaparlar ve daha sonraki aşamalarda finansal olarak bir hizmet vermezler (Akpınar, 2004: 90).

Kalkınma ajanslarına yönelik başka finansal kaynaklar da mevcuttur. Borsa yatırımdan elde edilen kira gelirleri, kendilerinin oluşturdukları birtakım kaynaklar ve sundukları hizmetlerden elde ettikleri gelirler gibi. Yukarıda da ifade edildiği gibi bazı ülkelerde bölgeden elde edilen vergi gelirlerinden de pay alırlar. Ajanslar faaliyetlerini gerçekleştirmek için gerekli fonları kendi içerisinde oluşturamadığı zaman, dış gelir kaynaklarına yönelirler. Kalkınma ajanslarının finansman yapılarını kuvvetlendirmek için zaman içinde, kuruldukları bölgenin idari, ekonomik, politik ve

hukuki şartları göz önünde bulundurularak her ülkede farklı formüller üretilmiştir. Örneğin Doğu Avrupa ülkelerinin Kalkınma Ajansları 1990'lı yıllarda ilk aşamada AB finansmanı ve AB'nin görevlendirdiği uzmanlar tarafından kamu kuruluşu niteliğinde kurulmuş, bunların bir kısmının gelir kaynakları ve yönetim kurulları zaman içinde özelleştirilmiştir. İtalya'da ise GSMH'sı AB ortalamasının altında olan Güney bölgelerine yapısal fonların etkin ve verimli biçimde aktarılması için önce tüm sermayesi Hazine Bakanlığı'nda olan bir ulusal kalkınma ajansı kurulmuş ve çok kısa zamanda bu ajansın İtalya'nın hemen her bölgesinde şubeleri açılmıştır. İngiltere'de ise 1998'de kurulan Kalkınma Ajanslarına, Ticaret ve Sanayi, Başbakanlık, Çevre, Gıda ve Kırsal İşler, Eğitim, Ticaret ve Yatırım, Kültür, Medya ve Spor bakanlıklarından bölge düzeyindeki örgütlenmelerinden önemli bir kaynak tahsis edilmeye başlanmıştır (Özen, 2005: 6-7).

Özetle kalkınma ajansları şu yollarla finansmanlarını sağlamaktadırlar. Öncelikle merkezi hükümet tarafından kuruluş fonu, ödenekler ve ihale yoluyla finansman sağlanabilmektedir. Ajanslar özel sektörden de finansman kaynağı sağlayabilir. Bunun için özel girişimin kalkınma sürecine katılımını sağlaması gerekmektedir. Bunun için bölgeye yerli ve yabancı yatırımcıları çekmesi gerekmektedir. Çeşitli hizmetler sonucunda ve dışarıdan elde edilen gelirler, yerel yönetimler tarafından sağlanan destekler (çalışma yerleri, iletişim olanakları, personel vb.), AB yapısal fonları gibi uluslararası fon ve projeler de gelir çeşitlerindedir.

Kalkınma ajanslarına sağlanan Finansman Kaynakları aşağıda sıralanmıştır (Akpınar: 2004: 91):

- Kamu fonlar (yerel veya merkezi idare tarafından verilen doğrudan ve dolaylı fonlar: çalışma yerleri, iletişim olanakları, personel vb.)
- Hizmetlerden ve dışarıdan sağlanan gelirler. (KOBİ'lere sağlanan danışmanlık ve destek karşılığı sağlanan harçlar, gayrimenkul yatırımı ve yönetimi, danışmanlık hizmetleri, vb.)
- Özel sektör kaynaklı fonlar
- Uluslararası fonlar ve projeler: AB programları.

3.8.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüsü

Bölgesel kalkınma ajanslarının yasal statülerine bakacak olursak; bölgelerin kendine has yapılarına göre farklı yasal statülere sahiptirler. Bölgesel kalkınma ajanslarının etkin ve etkili olabilmesi için uygun bir yasal statüye sahip olması gerekmektedir. Ajansların kamu sektörü ile birlikte çalışması zorunlu olduğundan yasal statüsünün de kurumsal çatışmalara yol açmaması gerekmektedir. Genel olarak bölgesel kalkınma ajanslarının yasal statülerine baktığımızda kamu şirketleri ve dernek birlik veya özel nitelikli statülerde kurulduğu görülmektedir.

Tablo 7’de farklı ülkelerde faaliyet gösteren Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yasal yapıları görülmektedir.

Tablo 7: Farklı Ülkelerde Kalkınma Ajanslarının Yasal Yapısı

Belçika	Belediyeler arası Ajans Veya Özgün Yasal Kişiliğe Sahip Kamu Kuruluşu
ABD	Kar Amacı Gütmeyen Dernek/Birlik
Bulgaristan, Fransa, Macaristan ve Ukrayna	Kar Amacı Gütmeyen Dernek/Birlik veya Karma Ekonomi Şirketi
Almanya	Sınırlı Sorumlu Şirket veya Kamu Kuruluşu
İspanya	Özel Kamu Kurumu
İrlanda, Hollanda, Yunanistan ve İtalya	Sınırlı Sorumlu Kamu Şirketi veya Belediye Şirketi
Çek Cumhuriyeti, Estonya, Polonya ve Slovakya	Anonim veya Kar Amacı Gütmeyen Vakıf
İngiltere	Yerel Otoritelerin Teminatıyla Limitet Şirket
Litvanya	Kar amaçsız şirketler
Portekiz	Kamu-özel anonim şirketi
İsveç	Sınırlı şirket
Danimarka	Kar amacı olmayan vakıflar
Romanya	Vakıflar

Kaynak: Müzeyyen Eroğlu ve Melike Kum “Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının İdari Teşkilat İçindeki Yeri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 35, ss.175-198, 2010: 178, iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi35/eroglu_kum.pdf

Tablo incelendiğinde İngiltere’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yerel otoritelerin teminatıyla limitet şirketler tarafından; ABD, Bulgaristan, Fransa, Macaristan ve Ukrayna’da kar amacı gütmeyen dernek veya birlikler tarafından;

İspanya’da özel kamu kurumları tarafından, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Polonya ve Slovakya’da anonim veya kar amacı olmayan vakıf tarafından diğer Avrupa ülkelerinde ise sınırlı sorumlu kamu şirketleri tarafından kurulduğu görülmektedir.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının her birinde, bölgesel politikaları oluşturmak ve yürütmekle görevli bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Yönetim kurulu üye sayıları her Ajans’ta farklı olmakla birlikte, genellikle hükümet tarafından atanan ve ajansın kurulmasına katkıda bulunan kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajansları harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu, politikaların oluşturulması ve uygulanması bakımından ise kendi kuruluş mevzuatı çerçevesinde serbest kılınmışlardır (Güneşer Demirci, 2005: 186).

Avrupa’da kalkınma ajanslarının en dikkat çekici biçimde uygulandığı ülke İngiltere’dir. İngiltere’de 1960’larda kurulan ajanslar önceleri hükümet programları çerçevesinde projeler yürütüp sınırlı karar verme yetkisine sahiptiler. Daha sonra AB tarafından benimsenen yeni ajanslar kurulmuş ve ajansların görev ve faaliyetlerini belirleyen bölgesel kalkınma ajansları kanunu çıkartılmıştır. İngiltere’de ajanslar özerk olup finansmanı merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilmektedir. Ajansların siyasi bir sorumluluğu olmadığı, önemli kararlar alabilecek yapıda olduğu, halktan toplanan vergileri kullanma yetkisine sahip olduğu ve halkın bu kararları doğrudan denetleme yetkisine sahip olmadığı, ancak bakan ve parlamentoya hesap vermekle yükümlü olduğu görülmektedir. İngiltere’de ajanslar bağlı oldukları Ticaret ve Sanayi Bakanlığı’nın yanında Hazine ve Sayıştay denetimine tabiidirler. Ayrıca merkezi yönetim kalkınma ajanslarını bölge kurulları aracılığıyla da denetlemektedir (Eroğlu ve Kum, 2010: 179).

ABD’de ise bölgesel kalkınma faaliyeti 1930’lara kadar merkezi hükümet tarafından yürütülmekteydi. 1931’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ilk örneği olan Tennessee Valley Authority (TVA)’nin kurulmasıyla kalkınmada yetki devri süreci başlamıştır. ABD’de çok sayıda BKA bulunmaktadır. Bunun sebebi, federal yönetim yapısını gereği olarak yetkinin en küçük yerel yönetim birimlerine kadar dağıtılmasıdır. Ekonomik kalkınma faaliyetlerinin yerelden finanse edilebilmesi, ABD’de bölgesel kalkınma konusunda yerel otoritelere büyük ölçüde üstünlük kullanma imkanı sağlamıştır (Eroğlu ve Kum, 2010: 180).

3.9.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

Kalkınma ajansları merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda ve bölgesel bazda faaliyet göstermelerine rağmen, büyük bir kısmının merkezi hükümetler tarafından kurulduğu görülmektedir. Kalkınma ajanslarının içsel örgütlenmesinin ikili bir yapısı vardır. Bu ikili yapıdan ilki Genel Kurul, Denetim Kurulu, Denetleme Komitesi ve Genel Müdür gibi temel öğelerden oluşan yasal bir yapıdır. İkincisi ise belli bir konuyu ele alan çalışma grupları veya teknik konuları inceleyen komitelerdir.

Ayrıca ajansların her birinde bölgesel politikaları oluşturmak ve yürütmekle görevli bir Yönetim Kurulu bulunmaktadır. Yönetim kurulu üye sayıları her kalkınma ajansında farklı olmakla birlikte, genellikle hükümet tarafından atanan ve ajansın kurulmasına katkıda bulunan kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu kurulda, genellikle özel kesim temsilcileri yer almaktadır. Ajanslar, harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu, politikalarının oluşturulması ve uygulanması bakımından ise, kuruluş kanun ve mevzuatları çerçevesinde serbest kılınmışlardır (Güneşer Demirci, 2005: 186). Yönetim kurulları bazı ülkelerde merkezi idare tarafından seçilmekte ve merkezi idareye karşı sorumlu olmaktadır. Diğer birçok ülkede ise yönetim kurulları, yerel idarenin kuruluşlarıdır ve yerel idare tarafından seçilerek yönetime getirilmektedir. Yönetim kurullarında genellikle özel kesim temsilcileri yer almaktadır. Bütün ajanslar hükümetleriyle yakın bir işbirliği içinde olmak zorundadır. Bu, bazen idare heyeti başkanlığına bir hükümet üyesinin seçilmesi bazen de bir bakanın yılda birkaç kere yönetim kurulu toplantılarına katılması ile sağlanmaktadır. Üst düzey politikacılarla direkt temas olanağının hükümet ve ajanslara çok büyük faydası vardır. Bütün ajansların bölgesel ya da mahalli idarelerle temas kurmaları gerekmektedir (Berber ve Çelepçi, 2005: 147-148).

Kalkınma ajanslarının örgütlenmesi yeni yönetim anlayışına göre bürokrasi, yani yerel ve bölgesel idare temsilcileri-sermaye grubu, uluslararası şirketler ve ulusal şirketler-STK'lar, yani Meslek odaları, Sermaye veya işçiler tarafından kurulan birlikler, çevre örgütleri vb. aktörlerden oluşmaktadır. Bu formülasyondaki özel sektörün veya kamunun ağırlığı her ülkenin liberalleşmeyi ne kadar benimsediği

ile ilgili olarak oransal şekilde değişiyor. Eskiden bu tip örgütlenmeler ulusal, merkezi yönetime bağlı, genel yaklaşımları benimsemiş bir karakter taşıırken, şimdi bölgesel, yarı-özerk bir yapı, esnek ve ihtisaslaşmış yaklaşımlar içeriyorlar. Personel açısından incelendiğinde, genel kurul, yönetim kurulu, denetleme komitesi ve genel müdürden oluşan örgüt yapısında kurullar hissedarların seçtiği politik olan ve teknik olmayan üyelere dir. Dışarıdan danışman alabilmektedirler. Yeni küresel sisteme uygun olarak sözleşmeli personelle çalışmaktadırlar ve aynı zamanda personel seçiminde özerktirler (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 91-92).

3.10.Farklı Ülkelerde Bölgesel Kalkınma Ajansı Uygulamaları

Dünyadaki ilk bölgesel kalkınma ajansı deneyimi ABD’de kurulan “Tennessee Valley Authority (TVA)’dir”. Batı Avrupa ülkelerinde ise 1950’li yıllardan önce kurulmaya başlayan bölgesel kalkınma ajansları, AB’nin etkisiyle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1990’lı yılların ikinci yarısında kurulmaya başlamıştır. Bu ülkeler bölgesel politika olarak anlık tepki vermek üzere kurulan programlar yerine ulusal stratejinin parçası olan bölgesel kalkınma planları geliştirmiştir. Bugün kalkınma ajansı olmayan geçiş ülkesi yoktur ve bu ülkelerin ajansları ileriki bölümlerde de açıklandığı üzere farklı deneyimlerle oluşturulmuştur (Köse ve Konur, 2011: 101).

Avrupa ülkelerinde 1950’li yıllarda Bölgesel Kalkınma Ajansı modeli bağlamında ilk örnekleri; Avusturya, Belçika, İrlanda ve Fransa’nın oluşturduğu görülmüştür. Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya ise bölgesel kalkınma ajanslarıyla 1960’lardan sonra tanışmış, Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka ise 1980’lerde tanışmıştır. 1990’lı yıllarda ise Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya ve İsveç’te Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurumsallaştığı görülmüştür (Özen, 2005: 4).

Dünya ve Avrupa ülkelerinde birçok farklı bölgesel kalkınma ajansı deneyimi olmuştur. Bu bölümde Örnek ülke olarak ABD, İngiltere ve Polonya seçilmiştir. Bu ülkelerden ABD kalkınma ajansının kurulduğu ilk yer olduğu için, İngiltere gelişmiş bir Avrupa ülkesi olması nedeniyle, Polonya ise Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri

arasında Bölgesel Kalkınma Ajansı uygulamalarına örnek teşkil ettiği için ajansların inceleneceği ülkeler arasına alınmıştır.

Bölgesel kalkınma ajanslarının farklı ülke uygulamaları incelendiğinde, ajansların daha çok bölgesel dengesizlikleri gidermek, dengeli bir kalkınma sağlamak, yatırım olanaklarını geliştirmek, yerel dinamikleri harekete geçirmek ve bir takım kamu hizmetlerinin görülmesini gerçekleştirmek amacına dönük olarak faaliyet gösterdikleri görülecektir.

3.10.1.Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) ve dünyadaki ilk kalkınma ajansı deneyimi "Tennessee Valley Authority (TVA)"dır. 18 Mayıs 1933 tarihinde kongrede kabul edilen TVA Yasası ile dünyadaki ilk kalkınma ajansı olarak kurulmuştur. TVA, düşük maliyetli elektrik dağıtımı ve doğal kaynakların yönetimi dahil çevresel, ekonomik ve teknolojik konuları geniş bir yelpazede ele almak için birçok alanda faaliyet göstermiştir.²¹ 1930'lu yıllarda bölgedeki nehirden ve onun sağladığı doğal kaynaktan yararlanmak amacıyla birçok baraj inşasına girişilmiştir. Sel baskınlarını kontrol altına almak, gemicilik-denizcilik faaliyetlerini geliştirmek ve elektrik üretmek amacıyla barajların kurulduğunu ifade edebiliriz. 1940'lı yılların savaş konjonktürü içerisinde ise TVA'nın da faaliyetleri farklılaşmıştır. Savaş endüstrisinin ihtiyaç duyduğu hidroenerji üretimi işini üstlenmiştir. Bu dönemde TVA tarafından 12 hidroelektrik projesi yürütülmüştür. 1950'li yıllarda ise Tennessee Nehri üzerinde yaklaşık 1.000 km uzunluğunda su kanalları açılmıştır. Bu dönemde TVA en büyük elektrik üreticisi konumuna gelmiştir. Bütün bu süreç sonunda ise Tennessee Vadisi eşi görülmemiş bir ekonomik gelişme sağlamıştır. 1970 ve 80'li yıllar ise petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar nedeniyle TVA'yı çeşitli yönlerden etkilemiştir. Enerji fiyatlarındaki düşüş ve inşaat maliyetlerindeki artışlar, nükleer alandaki birçok faaliyetin sona ermesine neden olmuştur. 1980'lerin sonu ve 90'lı yıllarda artan rekabet çerçevesinde TVA'da yapı değiştirmek durumunda kalmıştır (Dura, 2007: 14).

²¹ <http://www.tva.gov/abouttva/history.htm>

TVA, kurulduğu yıldan bu yana Tennessee Vadisi'nde refahı ve ekonomik gelişmeyi sağlamaya yardımcı olmuştur. Kamu ve özel işletmelerle işbirliği içinde önemli endüstrilere yönelmesine yardımcı olmakta, bölgedeki yüksek nitelikli işgücü geliştirmektedir. TVA'nın üstlendiği altyapı faaliyetlerinin yanında sağladığı finansal kaynaklar ve teşvikler de vardır. Bölgenin iktisadi kalkınması amacına dönük olarak yapılan bu finansman ve teşvikler, 7 eyalet (Tennessee, Alabama, Georgia, Kentucky, Misissippi, Kuzey Carolina ve Virginia) kapsamında "Bölgesel İktisadi Kalkınma Ofisleri" kurulmasını gerektirmiştir. Bu mekanizma vasıtasıyla bölgedeki yeni kurulan ve mevcut işletmelere finansman açısından yardımcı olunması amaçlanmıştır. Finansmanla ilgili olarak bütün birimler kalkınma ofisleri ile birlikte hareket etmektedir. Bölgesel iktisadi kalkınma ofisleri yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı firmalarla sürekli bir koordinasyon ve bilgi alışverişi içerisinde (Dura, 2007: 14-15).

3.10.2.İngiltere

İngiltere'de bölgesel kalkınma ajanslarının tarihi 1960'ların başına dayanmaktadır. İlk olarak 1965 yılında İskoçya ve Adalar Kalkınma Kurulu ve Orta Galler Kalkınma şirketi kurulmuştur. 1976'da İskoçya Kalkınma, 1977'de Kırsal Galler Kalkınma Kurulu oluşturulur. 1977-99 yılları arasında genellikle hükümet kontrolünde olmuş ve sadece hükümet programları çerçevesinde projeler yürütmüşlerdir. 1990'larda kamu hizmetlerinin özelleştirilmesiyle ulusal politikalarda ağırlıklı olarak bölgenin önemi ortaya çıkmıştır. 1997 yılında İşçi Partisi hükümetinin başlattığı programla İngiltere'nin dokuz bölgesinde bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur (Taş vd., 2011: 368).

1998'e gelinceye kadar İngiltere'de faaliyet gösteren çeşitli kalkınma ajansları vardı. Bunlar hükümetten bağımsız olarak ancak Bölge İdareleri ile yakın ilişki içinde çalışmaktaydılar. 1998'de çıkarılan bir yasa ile İngiltere'de faaliyet alanları Bölge İdarelerinin faaliyet alanlarıyla örtüşen 8 BKA ve Bölge Kalkınma Kurulu adı altında gönüllü üyelere oluşan 8 kurul oluşturulmuştur. Böylelikle kurulan bölgesel kalkınma ajanslarına, Ticaret ve Sanayi, Başbakanlık, Çevre, Gıda ve Kırsal İşler, Eğitim, Ticaret ve Yatırım, Kültür, Medya ve Spor bakanlıklarından önemli bir kaynak tahsis edilmeye başlanmıştır. Kurulan bölgesel kalkınma

ajanslarının her birinin yönetim kurulu sayısı, personel sayısı, faaliyet alanları ve bütçeleri kendi bölgelerinin özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Londra'da ise 1999 yılında çıkarılan ayrı bir yasa ile Yönetim Kurulu üyelerini Londra Büyükşehir Belediye Başkanı'nın atadığı bir bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur (Özen, 2011: 10).

Londra Kalkınma Ajansı (London Development Agency): 2000 yılında Büyük Londra Otoritesi'nin işlevsel bir organı olarak oluşturulmuştur. Büyük Londra Otoritesi, Londra'nın tamamından sorumlu yerel bir hükümdür. Bu bağlamda, Londra Kalkınma Ajansının temel önceliği ekonomik kalkınmadır ve Londra Belediye Başkanına karşı sorumludur. Londra'nın ekonomik kalkınmasını ve yeniden yapılanmasını sağlamak, iş alanında etkinliği arttırmak, Londra'da rekabet gücünü, yatırımı ve işgücünü geliştirmek, yerel halkın becerilerini zenginleştirmek, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak Londra Kalkınma Ajansının temel amaçlarıdır. Bu temel amaçlarının yanında Londra'nın daha iyi bir yer olması, insanların daha iyi yaşamasına ve çalışmasına yönelik sağlık, sürdürülebilirlik, eşitlik ve toplumun güvenliği alanlarında da stratejiler geliştirmektedir (Taş vd., 2011: 368).

Güney Batı İngiltere Kalkınma Ajansı (South West of England Development Agency): Güney Batı İngiltere Kalkınma Ajansı, 1999 yılında kurulmuştur. Ajansın en önemli amacı doğal kaynakların korunması, kültürel mirasa sahip çıkılması ve son derece etkin rekabet edebilir, dinamik, ilham verici bir bölge oluşturulması olarak belirlenmiştir.²² Güney Batı İngiltere Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu üyeleri, Bölgesel Politikalardan sorumlu Devlet Bakanı tarafından, özel sektörde deneyim sahibi olan ve bölgeyi iyi tanıyan kimseler arasından 3 yıl için atanır ve yönetim kurulu üyelerine projelerin yürütülmesinden sorumlu teknik bir ekip destek verir. Yönetim Kurulu üyeleri İngiltere Parlamentosu'na karşı sorumludur (Özen, 2011: 12). Güney Batı İngiltere Kalkınma Ajansının farklı ve dinamik iş ortamlarının geliştirilmesi, öğrenen ve yetenekli bölge oluşturulması, büyüme için uygun koşulların geliştirilmesi, bölgedeki yerleşik topluluklarının hayat standartlarının yükseltilmesi temel ekonomik stratejilerini oluşturmaktadır (Taş vd., 2011: 368).

22

http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100109172104/http://www.seeda.org.uk/About_SEEDA/

3.10.3.Polonya

Polonya ekonomisi, 1990'lı yılların başından bu yana izlediği istikrarlı ekonomik liberalizasyon politikalarıyla, geçiş ekonomileri arasında başarılı bir örnek olarak yer almaktadır. 2004 yılında AB üyesi olan Polonya, 1990'lı yıllar boyunca büyük bir dönüşüm süreci geçirmiş, bu süreçte 1990'lı yılların ilk yarısında kurulan bölgesel kalkınma ajansları önemli roller oynamıştır (Köse ve Konur, 2011: 120). Polonya'da 1990'lı yıllarda ajansların kurulmasıyla birlikte ajansların sayıları sürekli artış göstermiş ve altmışın üzerinde bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. Bu ajansların çoğu ulusal olan Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı veya Sanayi Kalkınma Ajansı tarafından kurulmuştur (Çalt, 2013: 12).

Polonya'daki bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları; bölgesel gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak, bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamak, bölgesel yatırımları arttırmak, iş geliştirmek, yeni işletmelerin açılmasını sağlamak, bölgesel ve yerel kalkınma stratejisi hazırlamak, inovasyon ve teknoloji transferi yapmak, işletmeleri uluslararası pazarlara açmaktır. Bölgesel kalkınma ajanslarının anonim şirket (Tablo 7 bkz.) yapısında olduğu, finans kaynaklarının ise; kamu kaynakları, özel sektör katkıları, faaliyet gelirleri ve uluslararası kaynaklar olduğu görülmektedir. Ajansların anonim şirket olmasının avantajı; Polonya'daki Ticaret Kanunu'nun şirket yönetimlerinin performanslarını, mali etkinlik ölçütüne göre oldukça sıkı bir biçimde sınırlandırmasıdır. Şirket performansının kârlılığa göre değerlendirilmesi bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlayan bir organizasyonun ortakları için şirket yönetimini denetleyebilecekleri, kontrol altında tutabilecekleri önemli bir faktör olmuştur (Köse ve Konur, 2011: 120).

Polonya'daki kalkınma ajanslarının yapılarını daha net bir şekilde ortaya koymak için bu birimler finansman, personel, faaliyet ve işlevleri yönünden özet olarak incelenebilir (Dura, 2007: 24):

Finansman Yapıları: Bölgesel kalkınma ajanslarının finansman yapıları başlangıç sermayesi ile yıllık bütçe olarak iki ayaktan oluşmaktadır. Ajansların en önemli kar ortakları ise voivodshipler, yerel yönetimler ve Sanayi Kalkınma Ajansıdır. Ajanslar bölgesel kalkınma faaliyetlerini kendi kaynaklarıyla yürütmeye

çalışmakta ama kendi kaynaklarının yetersizliği ajansları başka kaynaklar bulmaya yöneltmektedir. Bu kaynaklar ise sıklıkla dış fonlar olmaktadır.

Personel Yapısı: Polonya kalkınma ajanslarının ortalama personel sayısı 19 kişi olarak belirtilmektedir. Ajansların sermaye büyüklüğü ile personel sayıları doğru orantılıdır. Ajansların istihdam ettiği uzman personel içerisinde ilk sırayı mühendisler almaktadır. Bunları sırasıyla ekonomistler ve avukatlar izlemektedir.

Faaliyetleri ve İşlevleri: Bölgenin yerli ve yabancı yatırımcılara tanıtılması ve bu yolla yatırımın bölgeye çekilmesi, danışmanlık hizmetleri gibi birçok görev yüklenen ajanslar bu temel faaliyetlerin haricinde yaşadıkları mali sıkıntıları aşma noktasında çeşitli gelir getirici faaliyetlere de yönelmiştir. Hizmet, üretim ve ticaret sektörlerinde kendi işlerini yürütmek suretiyle, diğer firmalarla önemli bir rekabet içine girmişlerdir. Bunun yanında fuar organizasyonları düzenleyerek, serbest ticaret ve üretim bölgeleri, tekno-parklar ve iç destek merkezleri oluşturarak bölge ekonomisini-ticaretini canlandırmak, geliştirmek gibi önemli görevleri de üstlenmişlerdir.

Polonya'daki kalkınma ajanslarının getirdiği belki de en önemli yenilik, özel sektör ile kamu sektörü arasında keskin bölünmelerin olduğu bir ülkede kamu sermayesi ile özel sermayeyi birleştirebilen yeni bir organizasyon yapısını başarıyla sürdürmeleridir. Karşılaştıkları tüm hukuki, örgütsel ve mali güçlüklerle karşın kalkınma ajansları bu yeni özerk yapıyı kabul ettirmeyi başarmışlar. Bugün Polonya'da merkezi hükümet, kalkınma ajansları için sistematik bir mali destek sağlamadığı için kalkınma ajansları bölge ekonomisini güncel ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırma çabalarında çok ciddi mali güçlüklerle karşılaşmışlar ve kendilerinden beklenen hizmetleri yeterince yerine getirememişlerdir. Kalkınma Ajanslarının finans mekanizmaları zaman içinde revize edilse bile sürekli büyümeleri ve yeni aktivitelerde bulunmaları hala kar amaçlı faaliyetlerini sürdürmelerine bağlı olmaktadır (TEPAV, 2013: 17).

Polonya'daki kalkınma ajanslarında da görüldüğü gibi, ajansların etkinliğini belirleyen birtakım faktörler bulunmaktadır. Kalkınma ajanslarının etkinliği, faaliyetlerini sürdürdükleri ekonomik ve kurumsal ortama bağlıdır. Gelişmiş

kentlerde ya da sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının her türlü insani, teknolojik ve mali kaynaklara daha yakın oluşu onların kırsal bölgelerde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarından çok daha fazla sayıda ve daha komplike projeler yürütmesini sağlamaktadır (TEPAV, 2013: 17).

Bu kapsamda kalkınma ajanslarının etkinliğini belirleyen faktörler şu şekilde özetlenebilir²³:

Ajansların etkinliğini belirleyen ilk önemli faktör finansal kaynaklarla ilgilidir. Kendilerini idame ettirebilmek için ve projelerini hayata geçirmek için finansal kaynak önemli bir faktördür. İkinci faktör ise nitelikli personelin varlığıdır. Üçüncüsü ise yetkidir. Bu faktör, kalkınma ajanslarının bölgelerinin temsilcileri konumunda olmaları ile ilgilidir. Karar alma sürecinde özerk/yarı özerk statüde olmaları da ajansların yetkileriyle ilgilidir. Kalkınma ajanslarının etkin olabilmeleri için bölgesel/yerel aktörlerin öncü olduğu aşağıdan-yukarıya bir anlayışla desteklenmesi gereklidir. Kalkınma ajanslarının etkinliğini belirleyen dördüncü faktör üstlendikleri görevlerdir. Ajansların bölgesel ekonominin temelini oluşturan sektörlerle ilgili çalışmalar yapmaları gerekir. Bunun yanında ajansların mevcut ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yapılarla birlikte eşgüdüm içerisinde çalışabilme yeteneği olmalıdır. Beşinci faktör bölgesel tutarlılıkla ilgilidir. Kalkınma ajanslarının bölgenin kalkınması için belirlediği hedefleri benimsemesi gerekmektedir. Bölgesel tutarlılık göstermesi odağındaki bölge halkının desteğini kazanmasını sağlayacaktır. Kalkınma ajanslarının bölge halkı ve mevcut siyasi irade tarafından anlaşılıp kabul görmesi önemlidir.

Bölgesel kalkınma ajanslarının farklı ülke uygulamalarında görüldüğü gibi, ajanslar daha çok bölgesel dengesizlikleri gidermek, dengeli bir kalkınma sağlamak, yatırım olanaklarını geliştirmek, yerel dinamikleri harekete geçirmek ve bir takım kamu hizmetlerinin görülmesini gerçekleştirmek amacına dönük olarak faaliyet gösterdikleri söylenebilir.

²³<http://www.planlama.org/index.php/boelgesel-kalknma-ajanslar3/bkalar-nanm-amaclar-goerev-ve-yapsal-ozellikleri>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI

Türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları ilk olarak 1960'lı yıllarda Planlı Ekonomiye geçiş ile birlikte başlamış ve dokuz kalkınma planında da yer almıştır. Kalkınma planlarının temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilerek ulusal kalkınmanın sağlanmasıdır. Ancak kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgesel dengesizlikleri giderememiş aksine daha da arttırmıştır. Bilindiği gibi küreselleşme süreci yapısal uyum politikaları gibi birçok konuda özgün araçlar geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu süreçte Türkiye'de AB tarafından bölgesel politikaların yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun yolunun da kalkınma ajanslarından geçtiği ifade edilmiştir.

Avrupa'da 1950'li yıllarda kurulmaya başlayan ajanslar ülkemizde ancak 2000'li yıllarda düzenleme imkanı bulabilmişlerdir. Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilerek ulusal kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacı ile yapılan çalışmalar ülkemizde her ne kadar 1960'lı yıllarda Planlı Ekonomiye geçiş ile birlikte başlamış olsa da esas itibarıyla Kalkınma Ajansı çalışmaları Avrupa Birliğine giriş süreci ile hız kazandığını söyleyebiliriz. Böylelikle ajanslar konusu ilk kez, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi sonunda Türkiye, Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak tescillenince, Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesinde orta vadede yapılması gereken işler kapsamında belirtilmiştir. 1999 yılından sonra konuyla ilgili yaşanan gelişmeler sonucunda Bakanlar Kurulu 2002 yılında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasını tanımlamıştır (EK 3 bkz.). Bu sınıflandırma sonucunda; Düzey 1 olarak 12, Düzey 2 olarak 26 ve Düzey 3 olarak da 81 (il) İstatistikî Bölge Birimi tanımlanmış olup, Bakanlar Kurulu'nun kararı ile Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

İBBS'de iller Düzey 3 olarak tanımlanmıştır. Sosyo-ekonomik yönden benzerlik gösteren ve coğrafi olarak birbirine yakın olan iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri dikkate alınarak Düzey 1 ve Düzey 2 olarak gruplandırılmak suretiyle İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır.

2002 yılında İstatistiki Bölge Birimlerinin tanımlanmasından sonra, 5449 Sayılı, Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 08.02.2006 tarih ve 26074 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunla birlikte Bölgesel Kalkınma Ajanslarının amaç, kapsam, görev, yetki ve organları tanımlanmıştır. Bu Kanunun amacı: “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir” (5449, m.1).

Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla hazırlanan 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un TBMM’de onaylanmasından sonra, Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile Adana ili merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan ve İzmir ili merkez olmak üzere Kalkınma Ajanslarının kurulması kararlaştırılmıştır. Böylelikle ülkemizde ilk kalkınma ajansları uygulaması Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir Kalkınma Ajansı uygulamaları ile başlatılmıştır. Ajanslar; ulusal düzeyde DPT koordinasyonunda, kendine özgü teknik ve finansman mekanizmasına sahip, kar amacı gütmeyen, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idare dışında, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren tüzel kişiliği haiz, kanunla düzenlenmemiş işlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olan. Bölgeler esas alınarak Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan fakat destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kalkınma birimleridir (Tazesavas, 2011: 2)

Kalkınma ajansları Devlet Planlama Teşkilatı tarafından bölgesel ekonomik kalkınma alanında yaşanan yapısal dönüşümün ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli kurumları arasında görmektedir.

Ülkemizde kalkınma ajanslarının sayısı Tablo 8’de görüldüğü üzere günümüz itibariyle 26 adettir.

Tablo 8: Türkiye'deki Kalkınma Ajansları

TR31: İzmir	TR33: Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak
TR62: Adana, Mersin (Çukurova)	TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir
TR10: İstanbul	TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
TR52: Karaman, Konya	TR51: Ankara
TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	TR61: Antalya, Burdur, Isparta
TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum	TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis	TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat
TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa	TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak
TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop
TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
TR22: Balıkesir, Çanakkale	TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TR32: Aydın, Denizli, Muğla	TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, <http://www.dpt.gov.tr>

4.1. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

Kalkınma ajanslarının görev ve yetkileri, 5449 Sayılı Kanunun 5. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Buna göre kalkınma ajanslarının belli başlı görev ve yetkilerini şu şekilde sıralayabiliriz (DPT, 2013:1):

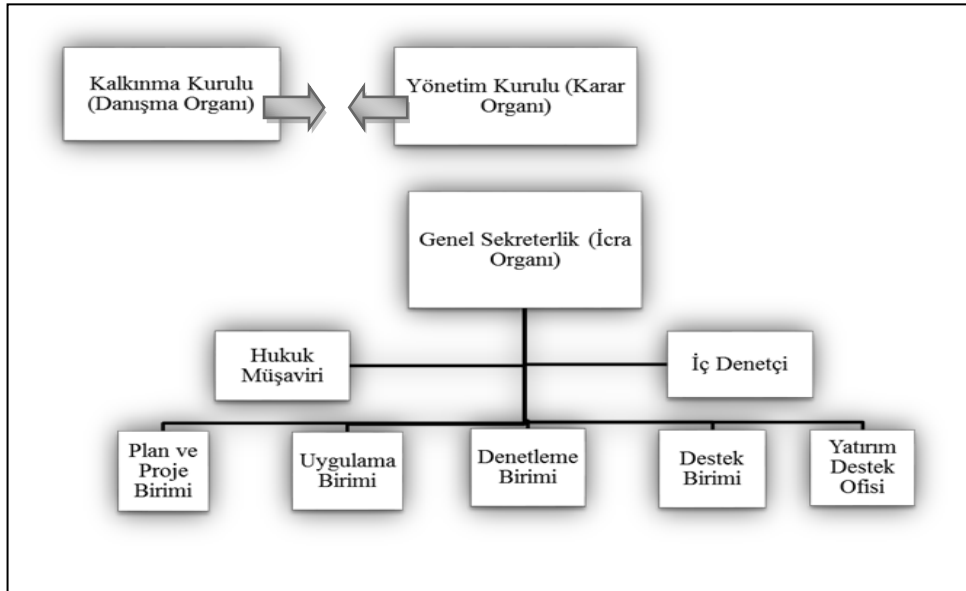
- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak, ilgili projelere destek sağlamak.

- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak. Bilindiği gibi ülkemizin her bölgesi ve yöresi tarihi ve turistik açıdan zengin bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelin yeterince ve gereği gibi kullanılmadığı da bir gerçektir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi, tanıtım eksikliğidir.
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek. Yatırım ortamının iyileştirilmesi, yatırımların artırılarak, bölgenin ekonomik açıdan canlandırılması nedeniyle, bölgesel kalkınmanın sağlanması bakımından önemli bir olgudur. Bu çerçevede, yatırımcıların yatırım yapabilmek için gerekli olan işlemler üzerindeki bürokratik engellerin kaldırılması önemli bir araçtır. Nitekim ülkemizde yatırım yapmak için gerekli izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemler, bürokrasi ve kırtasiyecilik sebebiyle çok uzun bir zaman almakta ve bu durum, yatırımcıların yatırım kararlarından vazgeçmelerine neden olabilmektedir.

- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek. Bölgenin ekonomik açıdan canlanmasını sağlamak ve böylece yerel kalkınmayı gerçekleştirmenin ilk koşulu, girişimciliğin desteklenmesidir. Bu nedenle, özellikle KOBİ'lerin desteklenmesi önemlidir.
- Türkiye'nin katıldığı ikili uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- Ajansın faaliyetleri, mali yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

4.2.Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun gereğince ülkemizde kalkınma ajansları kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik, yatırım destek ofisleri şeklinde dört temel organdan oluşmaktadır.

Şekil 6: Kalkınma Ajanslarının Organizasyon Yapısı

Kaynak: <http://www.geka.org.tr/icerik/2/93/anasayfa.htm>

4.2.1.Kalkınma Kurulu

Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur (5449, m.8). Yılda en az iki defa toplanan ve üye sayısı en fazla yüz kişi olan Kalkınma Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır (5449, m.9):

- Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek.
- Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak.
- Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak.
- Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak.

4.2.2.Yönetim Kurulu

Ajansın karar organı olarak yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir (5449, m.10).

Yönetim kurulu; yıllık çalışma programını DPT Müsteşarlığının onayına sunmak, yıl içinde değişen ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek, Ajans bütçesini

onaylamak ve DPT Müsteşarlığına göndermek, taşınmaz alımına, satımına ve kiralanmasına karar vermek, ajansa yapılacak bağışları kabul etmek, personelin işe alınması ve işine son verilmesi gibi ajansla ilgili önemli konularda karar vermek yetkisine sahiptir.

4.2.3.Genel Sekreterlik

Genel sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur (5449, m.12). Yönetim kuruluna karşı sorumlu olan Genel Sekreterin görev ve yetkilerinden bir kısmı şunlardır; Yönetim Kurulu kararlarını uygulamak, yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak, taşınır alımına, satımına ve hizmet alımına karar vermek, desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak, personelin işe alınması ve işine son verilmesini Yönetim Kuruluna teklif etmek gibi.

4.2.4.Yatırım Destek Ofisleri

Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir. Yatırım destek ofislerinde çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği takdirde bu sayı, yönetim kurulu kararı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayı ile artırılabilir. Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur. Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir (5449, m.15).

4.3.Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı

Kalkınma ajanslarının personel yapılarına bakacak olursak; ortak bir personel yapısı çıkarmak oldukça zordur. Çünkü her bir kalkınma ajansının personel yapısı bölgesel ihtiyaçlara hizmet edecek biçimde geliştirilmiş olduğundan ortak bir yapı sergilememektedir. Faaliyetlerine ve özelliklerine göre personel dağılımı yapılmaktadır. Ancak büyük ölçüde mevcut idari yapıların dışında konumlandırılan kalkınma ajansları personel rejimi bakımından da kendine özgü bir yapı sergilemektedir. Genellikle kalkınma ajanslarının mali haklar ve ücret açısından

kendi kuruluş kanunlarına tabi olduğu, sosyal güvenceler bakımından da kamu görevlilerinin bağlı olduğu kanuna tabi olduğu söylenebilmektedir. (Güneşer Demirci, 2005: 188).

Avrupa'daki ajanslar personel rejimi olarak esnek bir yapı benimsediğinden personel sayıları da bölgeye ve yerine getirdikleri faaliyetlere göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca, ajans bünyesinde yerine getirilmesi gereken faaliyetleri desteklemek amacıyla oluşturulan çalışma grupları ve komitelerde, personel istihdamına olanak sağlayan esnek düzenlemeler de yapılabilmektedir. Bu grup ve komitelerde yabancı teknik personel ve danışmanlara yer verilmektedir. Faaliyet sona erdiğinde bu personelin istihdamı da sona ermektedir. Kalkınma ajanslarında istihdam edilecek personel doğrudan ajans tarafından istihdam edilmektedir. İstihdam edilmek istenen personelin nitelikleri bölgesel ve ulusal basında duyurulur ve işe alma BKA tarafından gerçekleştirilir. Personelin istihdamının sürekliliği performansına bağlı olmaktadır. Böylece personel çalışma süreci içerisinde, yeterlilik değerlendirilmesinden geçirilmekte ve bu değerlendirme sonucunda başarısızlık söz konusu olduğunda sözleşmeleri feshedilebilmektedir (2005: 188).

Ülkemizdeki kalkınma ajansları için getirilen personel sisteminde; personel yapısının daha esnek olabilmesi çalışanların performanslarının değerlendirilmesi iş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilmektedir. Personelin ağırlıklı olarak nitelikli uzman personelden oluşması için destek personel sayısının ajans toplam personel sayısının %20'sini geçemeyeceği hükme bağlanmıştır. Ajans personeli, emeklilik ve sosyal güvenlik yönünden 17.7.1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa tabidir. Avrupa'daki ajanslardan farkı ise personelin nitelik ve istihdamından doğrudan ajansın değil, Kalkınma Bakanlığı'nın sorumlu olmasıdır.

Uzman personel ve iç denetçi, hukuk, iktisat, maliye, işletme, kamu yönetimi, uluslar-arası ilişkiler, istatistik, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, matematik, sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge planlama ile mühendislik dallarından birinden mezun olmak ve İngilizce dilinden belirli yeterliliğe sahip olması gerekmektedir. Ajanslarda iç denetim yapmak üzere bir iç denetçi istihdam edilir. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlardan, kendilerinin isteği ve kurumlarının muvafakati ile kanunda belirtilen nitelikleri taşıyan kişilerin de ajansta çalışmasına olanak

sağlanmıştır. Bu şekilde görevlendirilecek personel sayısı toplam personel sayısının %30'unu aşamayacağı kanunda belirtilmiştir. Böylece ajans personelinin tamamıyla kamu kurumlarından gelen kişilerle sınırlandırılmaması sağlanmıştır. Ayrıca 5449 sayılı kanunun 20. maddesinde ajansın yıllık personel giderleri toplamı, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin %15'ini aşamayacağı belirtilmiştir.

4.4.Kalkınma Ajanslarının İşleyişi

Kalkınma Ajansları, belirli zaman dilimlerini içeren Bölge Gelişme Planı çerçevesinde temel hedeflerini belirleyerek bölge vizyonunu oluşturmaktadır. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için odağındaki bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri, tarım, sanayi, enerji, turizm vb. durum analizlerini yapmaktadır. Bu süreç içerisinde bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Kalkınma Ajansları bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanında bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek sağlamaktadırlar. Bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini değerlendirerek sonuçlarını Kalkınma Bakanlığı'na bildirmektedirler.

Kalkınma ajanslarının hazırladığı bölge planları, ulusal ve bölgesel düzeydeki plan ve programlar dikkate alınarak genel sekreterlikçe hazırlanacak bütçe taslağı ve çalışma programı, ağustos ayı başında yönetim kuruluna sunulur. Bütçe taslağı yönetim kurulunca kabul edildikten sonra çalışma programı ile birlikte en geç eylül ayı başına kadar görüş alınmak üzere Kalkınma Bakanlığı'na gönderilir. Bütçe, Genel Bütçe Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 15 gün içinde kesinleştirilerek Kalkınma Bakanlığı'na sunulur.

Kalkınma Bakanlığı; Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltıcı tedbirleri alır; planlama, programlama ve projelendirme konularında ajanslara rehberlik ve danışmanlık yapar, plan ve programların uygulanmasını izler ve değerlendirir. Ajansların kurumsal performansları ile yürütülen programların

performanslarının ölçülmesine dair usul ve esasları belirleyerek, bunların değerlendirmesini yapar veya yaptırır. Ayrıca ajansların işlevlerini etkili ve verimli olarak yerine getirebilmesi için merkezi düzeyde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlar.

Kalkınma Ajanslarının proje merkezleri olarak yatırım destek ofisleri vardır. Yatırım Destek Ofisleri gayrisihhi müessese niteliğindeki kuruluşların imalat, ulaştırma, turizm, eğitim, sağlık, enerji vb. sektörlerdeki insan sağlığı, iş güvenliği konularındaki izinleri takip ve koordine etmektedir. Bunun yanında bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde yönetim kurulu adına yatırımları izlemektedir. İzin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemler için yatırım destek ofisleri tarafından ilgili mercilere yapılan başvurular, yatırımcı tarafından yapılmış sayılır. Ayrıca başvuru sonucunda yatırım destek ofislerinde geçen süreler, ilgili mevzuatta geçen sürelerden sayılmamaktadır. Türkiye’de bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir (5449, m.15). Avrupa’da ise proje merkezleri olarak, Tek Durak Ofisleri (One-Stop Shop) vardır. Bunlar yatırımcılara hizmet vermekte ve proje koordinasyonundan sorumlu bulunmaktadır (Savaş Yavuzçehre, 2006: 4).

Tablo 9: Avrupa’daki ve Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırması

Kriterler	Avrupa’daki Kalkınma Ajansları	Türkiye’deki Kalkınma Ajansları
Amaç	Bölgelerarası rekabeti sağlamak	Bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek
Kurucular	Merkezi Hükümetler, Yerel Hükümetler, Yerel Yönetimler, Vakıflar	DPT’nin bağlı olduğu Bakanlık başvurusu ve Bakanlar Kurulunun onayı ile kurulur
Genel Özellikler	Yarı özerk bir konum, Firmalara yumuşak politikalar, geniş kapsamlı araçlar, esneklik, gelişmeyi yönlendirici	Bölgesel aktörlerin katılımı zorunlu, Yönetim kurulu başkanı hükümetin ildeki en yüksek temsilcisi olan vali, bölgesel kalkınma politikalarında esneklik, mekanik işleyiş

Örgütsel Yapı	-Genel Kurul -Yönetim Kurulu -Başkan - Denetim kurulu -Genel Sekreter	-Bölge Kalkınma Kurulu -Yönetim Kurulu -Genel Sekreter -Yatırım Destek Ofisleri
Yasal Konum	-Kamu Kurumu -Anonim Şirket -Limited Şirket -Kar Amacı Olmayan Vakıf -Kamu-Özel Yasa Kurumları -Belediyeler arası Ajanslar -Bakanlık dışı kamu kurumu, Özerk örgüt	Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi, bölgesel gelişme kapsamında hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşlarıdır
Faaliyet Alanları	-İçsel kalkınma -Yabancı yatırımcı çekimi - Girişimcilere sağlanan hizmetler -Yerel ve bölgesel yetkililere verilen hizmetler -Eğitim hizmetleri -Uluslararası faaliyetler -Finansal aracılık -Teknik yardım sağlama -Araştırma kurumları destekleme	-Bölge kalkınma planlarının hazırlanması -Yerel yönetim planlarının desteklenmesi - Bölgesel işbirliğinin sağlanması - Bölgesel kalkınmaya yönelik araştırmalar ve çalışmaların finansal olarak desteklenmesi - Yabancı yatırımcılara yönelik tanıtımlar -Girişimciler için gerekli olan hukuki işlemleri takibi - Firmaların desteklenmesi
Finansal Kaynaklar	-Katılımcıların sağladığı fonlar -Merkezi hükümet fonları -Hizmet Gelirleri -Bağışlar - AB Fonları	-Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, vergi iadeleri ile mahalli idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında pay -Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar -Faaliyet gelirleri -Bölgedeki il özel idareleri ve belediyelerin bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinden yüzde bir oranında aktarılacak pay -Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinden yüzde bir oranında aktarılacak pay -Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

Personel Yapısı	Mali haklar ve ücret açısından kendi kuruluş kanunlarına bağlı. Sosyal güvenceler bakımından kamu görevlilerininin bağlı olduğu kanuna bağlıdır. Personel doğrudan BKA tarafından istihdam edilir. 11-500 kişi arasında	Genel sekreter ile diğer personelin ücret ve gündelikleri ile diğer mali ve sosyal hakları Yüksek Planlama Kurulu kararıyla tespit edilen alt ve üst limitleri geçmemek üzere yönetim kurulunca belirlenir. Ajans personeli, emeklilik ve sosyal güvenlik yönünden Sosyal Sigortalar Kanununa tâbidir Personelin nitelik ve istihdamından DPT sorumludur.
Denetim	Çoğunluğu yerel ya da bölgesel yöneticilere, Bazıları ilgili bakan ve parlamentoya, kurucu ortaklara ya da yönetim kuruluna karşı sorumludur.	-İç Denetim: Yönetim Kurulu, Genel Sekreter, İç Denetçi. Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kuruluna karşı sorumlu. -Dış Denetim: Bağımsız Dış Denetim Kuruluşları tarafından. İçişleri Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı'na karşı sorumludur.
Proje Merkezleri	Tek Durak Ofisler (One-stop shop)	Yatırım Destek Ofisleri

Kaynak: Pınar Savaş Yavuzçehre, “Avrupa'da ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma

Ajansları”, *Muğla Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Forumu ve Sempozyumu (KAYFOR-IV)*, 2006: 5,

http://www.pinaryavuzcehre.com/dosya_resim/resim/BKA.doc

4.5.Kalkınma Ajanslarının Gelir ve Giderleri

Ülkemizde kalkınma ajanslarının gelirleri 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun 19. maddesinde ayrıntılı bir şekilde sayılmıştır:

- Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, vergi iadeleri ile mahalli idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.
- Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.
- Faaliyet gelirleri.

- Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.
- Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.
- Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.
- Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Şekil 7: Kalkınma Ajanslarının Gelirleri

Kaynak:<http://www.geka.org.tr/yukleme/dosya/3945b206c890e9ca1c04eff60bead031.pdf>

Avrupa’da faaliyet gösteren bölgesel kalkınma ajanslarının en önemli finansman kaynağı kamu gelirleri ile birlikte AB fonlarıdır. AB’nin bölgelerarası rekabet ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını üye ve aday ülkelerde

gerçekleştirmek için ulus-altı yapılarda büyük miktarda mali destek sağlaması, bu desteği de il ya da ilçe düzeyindeki yerel yönetimleri değil, sadece bu konuya odaklı bölgesel örgütler aracılığıyla sağlamak istemesi, 1990'larda bölgesel kalkınma ajanslarının sayılarının hızla artmasına neden olmuştur. Böylece 2000'lere gelindiğinde gelir kaynaklarına göre iki temel model ortaya çıkmıştır: güçlü ve zayıf ajanslar (Özen, 2005: 6).

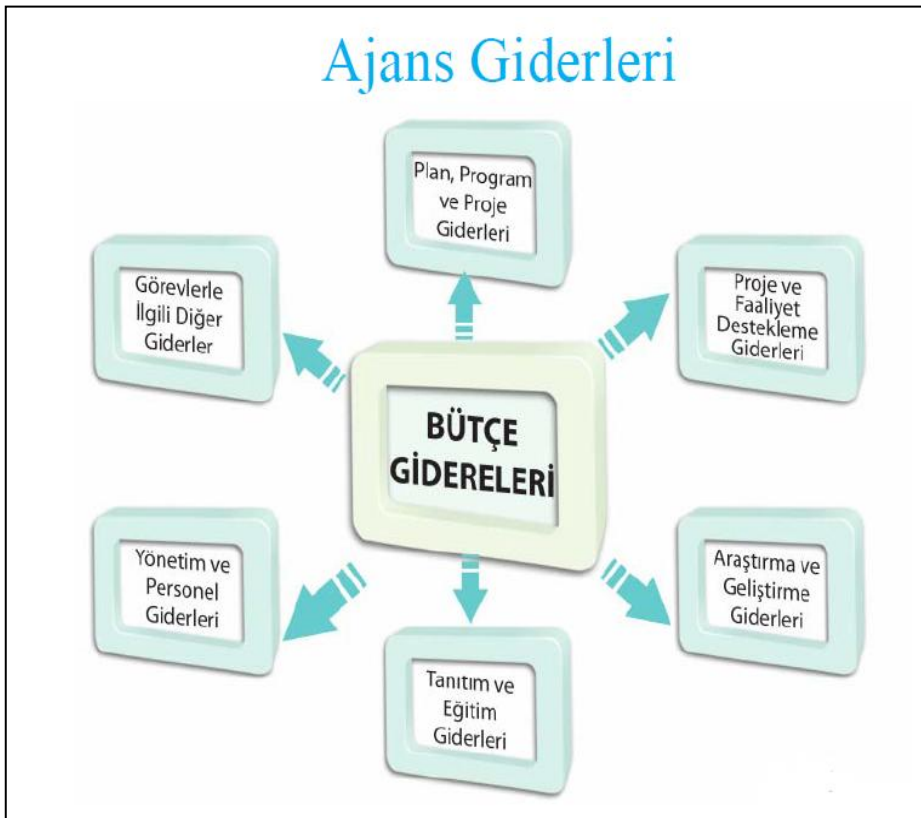
Ülkemizde ise kalkınma ajansları, genel bütçeden ve özel fonlardan finanse esilmektedir. Ayrıca ajanslar, çeşitli projelerle kredi başvurusunda da bulunmaktadır. Ülkemizdeki ajanslara Avrupa Birliği ve Dünya Bankası tarafından da fon sağlanmaktadır. Fakat bu düzenli bir gelir kaynağını oluşturmamaktadır. Ajansların finansmanı konusunda özellikle Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu devreye girmektedir.

AB ile tam üyelik görüşmelerini sürdüren Türkiye'de Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın (IPA) devreye girmesiyle özellikle ajansların finansmanı da şekil değiştirmiştir. Ülkemizde 2007 - 2013 döneminde Avrupa Birliği katılım öncesi mali yardımların hepsi IPA (Instrument for Pre-accession Assistance) çerçevesinde toplamıştır. IPA katılım konusundaki ihtiyaç ve önceliklere hizmet eden, müktesebata uyumu hızlandırmayı amaçlayan ve AB'nin yapısal fonlarının kullanımına hazırlığı da sağlayan bir araçtır.

IPA'nın devreye girmesiyle, bölgesel kalkınmanın altındaki fonların büyük bir kısmı yatırım projeleri (ulusal kaynaklardan %25 eş finansman ile), bunların büyük bir kısmı da IPA'nın bölgesel kalkınma bileşenin altında belirlenen alt yapının iyileştirilmesi öncelikleri kapsamında yüksek maliyetli yatırımlar olması gerekmektedir. Bu bileşen altında Türkiye için, ulaşım, çevre ve KOBİ'lerin desteklenmesi alanlarına odaklanan, operasyonel programlar olarak adlandırılan üç tane program oluşturulmuştur. Bunlardan ilk ikisi bölgesel olmaktan çok sektörel bir yaklaşımı benimsemiştir. Buna rağmen Türkiye'nin GSYİH'nin yanında AB fonları çok sınırlı olduğundan, bölgesel dengenin kurulmasında yükün büyük kısmı ulusal otoritelere kalmaktadır. Türkiye bu konuda yeterli düzenlemeleri yapmıştır (Özer, 2012: 57)

Ajansların giderleri ise 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kurulması, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 20. maddesinde sıralanmıştır. Hükme göre ülkemizde Kalkınma Ajanslarının giderleri şunlardır:

- Plan, program ve proje giderleri,
- Proje ve faaliyet destekleme giderleri,
- Araştırma ve geliştirme giderleri,
- Tanıtım ve eğitim giderleri,
- Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri,
- Yönetim ve personel giderleri,
- Görevlerle ilgili diğer giderler.

Şekil 8: Kalkınma Ajanslarının Giderleri

Kaynak:<http://www.geka.org.tr/yukleme/dosya/3945b206c890e9ca1c04eff60bead031.pdf>

Ajansların, finansal kaynaklarının kullanılmasında denetimin sağlanması, mali saydamlık ve hesap verme sorumluluğu amacıyla şeffaf ve standart bir muhasebe sistemi kullanması zorunludur.

4.6.Kalkınma Ajanslarının Denetimi

Ajansların denetimleri konusunda Avrupa'daki ajanslara bakacak olursak; Avrupa'daki ajansların çoğunluğu yerel veya bölgesel yöneticilere, bir kısmı da kurucu ortaklara veya yönetim kuruluna karşı sorumludur. Bazıları ise ilgili bakan ve parlamentoya karşı hesap verir.

Ülkemizde ise Kalkınma Ajanslarının denetiminin nasıl yapılacağı 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 25. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre Ajanslarda hem iç denetim hem de dış denetim zorunluluğu getirilmiştir. İç denetimde; ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenir. İç denetim raporları yönetim kuruluna ve kalkınma kuruluna sunulur. Dış denetimde; İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca müştereken belirlenecek esas ve usullere göre ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen hallerde her zaman Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına incelenir. Bağımsız dış denetim kuruluşları, hazırladıkları raporu eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunar. Denetim sonucu suç teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yetkilidir (5449, m.25).

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile getirilen iç ve dış denetimden ayrı olarak, Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği ile Mali Yönetim Yeterliliği kuralı getirilmiştir. 19 Aralık 2010 tarih ve 27790 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Sayıştay Kanunu ile Ajanslar Sayıştay Denetimine alınmıştır. Kanunun Tanımlar başlığını taşıyan 2 inci maddesinin 1 bendi "Kamu idaresi: Kamu veya özel hukuk hükümlerine tabi olup

olmadığına bakılmaksızın Sayıştay denetimine tabi tüm idare, kuruluş, müessese, birlik, işletme, bağlı ortaklık ve şirketleri” tanımı ile ajansları da bu kanun kapsamına almıştır (Can, 2011: 72-74).

Ancak 25. maddenin gerekçesinde, her ne kadar madde metninde belirtilmesi de ilgili mevzuat hükümleri uyarınca Sayıştay’ın sahip olduğu denetim yetkisi de saklı tutulmuştur. Ajansların, Sayıştay denetimi dışında tutulması çokça eleştirilen konulardan olmuştur. 5449 sayılı Kanun’da ajanslara uygulanmayacak hükümler sayılırken bunlar arasında Sayıştay Kanunu’nun yer almaması, Sayıştay’ın genel denetleme yetkisini kullanarak ajansları denetleyebileceği yönünde de yorumlanmıştır. Zira gelirleri büyük ölçüde kamu gücüne dayanılarak elde edilen gelirlere oluşan ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kamu kurumu olan kalkınma ajanslarının Anayasamızın 160. maddesi gereğince meclis adına denetim yapan Sayıştay’ın denetimi dışında tutulmaları düşünülemez. Anayasa Mahkemesi de bir kararında Yasaya bırakılan hususun denetleme esaslarının düzenlenmesi olduğunu, yasayla düzenleme yapılırken, kimi kuruluşların denetim dışında tutulmasının, Anayasanın kapsamını belirleyen buyurucu kuralına aykırılık oluşturacağını belirterek meclis adına denetim yapılmasının gerekli ve daha yerinde olduğuna karar vermiştir. Bunun yanında kanunun “uygulanmayacak hükümler” başlıklı 27. Maddesinde 832 sayılı Sayıştay Kanunu, Ajanslarla ilgili olarak uygulanmayacak kanunlar arasında yer almadığından ve Kanunun 25. maddesinin gerekçesinde Sayıştay denetiminin saklı olduğu da açıkça belirtilmiş olduğundan ajansların Sayıştay tarafından denetlenmesinin mümkün olduğu söyleyebilir (Eren ve Cidecigiller, 2011: 406).

Kalkınma ajansları bu kapsamda; İç Denetim, Dış Denetim, Mali Yeterlilik Denetimi ve Sayıştay Denetimi ile birlikte dört tür denetime tabi tutulmuşlardır.

4.7.Kalkınma Ajanslarında Yönetişim

Çalışmanın önceki bölümlerinde de açıklandığı üzere, Kalkınma Ajansı anlayışının dayandığı kuramsal yaklaşımın temelinde, Fordizmden Post-Fordizme ve merkeziyetçi yapıdan ademi-i merkeziyetçi yapıya geçiş süreci bulunmaktadır, denebilir. Büyük ölçekli sanayi üretiminden küçük ölçekli esnek üretime geçiş

anlamına gelen bu süreç, yerel girişimciliğin öne çıktığı KOBİ'leri esas almakta, KOBİ'lerin günümüzün küresel rekabet koşullarına uyum yetenekleri ve ihracata dönük yapılanmaları bu işletmelerin en dinamik unsurlar olarak görülmesini sağlamaktadır. Diğer taraftan da devletlerin yönetim yapısı buna göre yeniden yapılandırılacak, yerel yönetimler ve kalkınma ajansları bölgelerinde bu ekonomik sistemi teşvik edecek bir şekilde giderek daha fazla devlet yetkisi kullanacaklardır. Ancak bu yetkiler, düzenleyici devlet yapılanmasına uygun olarak özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla paylaşılmak suretiyle; başka bir deyişle yerel yönetim paradigması çerçevesinde kullanılacaktır. Yerel yönetim yapılanması, bölgesel düzeyde yatırımcı sermayenin önünü açıcı tedbirlerle bu sürece destek olacak; bölgelerine sermaye yönelimi için küresel rekabet ortamında cazip koşullar yaratacaktır (Yılmaz, 2010: 191).

Bu bağlamda kalkınma ajansları yönetiminden de anlaşılacağı üzere (Yönetişim katılımıcılığın, etkin ve etkililiğinin, denetimin, yerinden yönetimin, açıklık, saydamlık ve hesap verebilirliğin, kalitenin liyakatin ve etiğın hakim olduğu, sivil toplumu ön plana çıkaran ve sivil toplum kuruluşlarının gelişmesinin önünü açan, teknolojilerdeki gelişmelerle uyumlu bir ekonomik ve siyasi düzendir.) yönetim anlayışının en önemli unsurudur. Çünkü kalkınma ajanslarına verilen temel görev de, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları etkin bir kamu-özel sektör işbirliğini sağlayıp yönetim anlayışı çerçevesinde örgütleyerek, yerel düzeyde bölgesel kalkınmayı sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizdeki kalkınma ajansları da bu anlayış çerçevesinde kurulmuştur.

Görüldüğü gibi, kalkınma ajansları yapılanması çalışmanın Yönetişim Çerçevesinde Kalkınma Anlayışı bölümünde belirtilen yönetim anlayışıyla örtüşmektedir. Bu kapsamda kalkınma anlayışında önceki dönemlerin merkezi stratejileri terk edilerek adem-i merkezileşme sağlanmaktadır. Yerel düzeyde hesap veren bir yapılanmadan bahsedilebilir. Yerel kalkınma amacına yönelik yasal bir çerçeve içinde özel sektör ve piyasa ekonomisi tam anlamıyla hakim kılınmıştır. Bu süreçte ekonomik alanla siyasi alan ayırıştırılarak ekonomik karar alma süreçleri özerkleştirilerek iktisadi ve teknik bir soruna indirgenmiştir (Yılmaz, 2010: 192).

Kalkınma ajanslarının yönetim çerçevesinde ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde üstlenebileceği roller Tablo 10’da özetlenmiştir.

Tablo 10: Kalkınma Ajansları İçin Yönetişim Çerçevesi

	Planlama	Uygulama	İzleme
Ulusal Düzey	-Ulusal ve sektörel stratejilerin oluşmasında yerel malumat ve verilerin temin edilmesi,	-Yerel sorun, öncelik ve projelerin tanıtımı, lobicilik, işbirliği ortak proje fırsatları, aracılık,	-Yönetişim konusunda ulusal karar alıcılara raporlama ve diyalog,
Bölge Düzeyi	-Yerel önceliklerin katılımcı yöntemlerle elde edilmesi, uyumlaştırılması ve bölge bazında konsolide edilmesi, -Yerel önceliklerin bölgedeki aktörler tarafından öğrenilmesi sahiplenilmesi ve iş planlarına girmesinin sağlanması,	Stratejik amaçlar çevresinde, yerel aktörlerin bölge düzeyinde kendi aralarında ve diğer bölgelerle işbirlikleri, ortak proje ve eylemler (1- kamu-kamu 2- kamu-özel/STK ve 3- özel/STK-özel/STK),	-Ajansın proje ve faaliyetlerinin bölge planına katkılarını izleyecek ve değerlendirecek şeffaf bir çerçeve oluşturmak, Kalkınma kurulunun ve diğer bölgesel aktörlerin uygulamayla ilgili olarak bilgilenmeleri, geri bildirimlerinin alınması ve değerlendirme,
Yerel Düzey	-Ulusal öncelikler, sektörel ve tematik stratejiler: Örneğin KOBİ Stratejisi, İstihdam Stratejisi, Kırsal Kalkınma Stratejisi konusunda yerel (kamusal ve özel) aktörlere malumat sağlamak, -Yerel kamusal aktörlerin kendi planlama süreçlerinde katılım ve yönetim ilkelerinin uygulanmasını sağlamak, kapasite oluşturmak.	-Yerel aktörlerin uygulama kapasitesinin artırılması, -Yerel aktörlere stratejik alanlarda malumat sağlama, -Ulusal aktörlere yerel malumat sağlama, ulusal aktörlere yerel sekreteryaya oluşturma, gerektiğinde yerel uygulama ayağı olma.	-Yerel demokratik meclis, STK, basın ve vatandaşların özellikle kamu uygulamalarını ve planı izlemesini sağlayacak şeffaflık ve araçların gelişmesini teşvik etmek, araçlar geliştirmek, -Bölge planının yerelde uygulamasına ilişkin geri bildirim ve izleme mekanizmaları oluşturmak.

Kaynak: Recep Aybay, *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yatırımcıları Teşvik Etmesindeki Rolü Baka Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, 2011: 19.

4.8.Türkiye’de Kalkınma Ajanslarına İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye’de kalkınma ajansları kurulduğu günden beri ajansların tüzel kişiliği meselesi çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Bu nedenle bu başlık altında ajansların tüzel kişiliği, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun incelenerek bu meseleye açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Daha sonra kalkınma ajanslarının Türkiye ekonomisine beklenen katkıları değerlendirilecektir.

4.8.1.Ajansların Tüzel Kişiliği Meselesi

Kalkınma ajanslarının tüzel kişiliği çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Bunun nedeni; ajansların kuruluşunu düzenleyen 5449 sayılı Kanun’un 3. maddesinde ajansların tüzel kişiliği konusunda herhangi bir açıklama yapılmamasıdır. 5449 sayılı Kanun’un 3. maddesinde; “Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbidir.” şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla ajansların her şeyden önce hukuk düzeni içerisinde kurumsal bir kimliği vardır. Ancak, burada ajansların özel hukuk tüzel kişisi mi yoksa kamu hukuku tüzel kişisi mi oldukları açıkça belirtilmemiştir. Bu nedenle kalkınma ajanslarının özellikle hukuki statüsü konusunda, 5449 sayılı Kanunda var olan belirsizlik eleştirilmiştir. Ayrıca ana muhalefet partisi tarafından, 5449 sayılı Kanunun iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine açılan davada da bu konu dile getirilmiş ve ajansların özel hukuk tüzel kişisi veya kamu tüzel kişisi oldukları yönünde herhangi bir açıklığın bulunmadığı belirtilmiştir.

Ajanslar Anayasamızda da kamu tüzel kişisi olduğu ibaresi geçmemektedir. Bunun yanında kalkınma ajanslarının özel hukuka yakın yönlerinin bulunmasına rağmen hukukta özel hukuk tüzel kişileri olarak kabul edilen dernek, vakıf, anonim veya limitet şirket olmadığı da açıktır. Kalkınma ajanslarının ülkemizde yeni yeni kurulmaya başlaması ve 5449 sayılı Kanunda da belirsizliklerin olması tüzel kişilik konusunda işi iyice zorlaştırmaktadır.

Anayasamızın kamu tüzel kişiliğini düzenleyen 123. maddesinin üçüncü fıkrasında; “Kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye

dayanılarak kurulur.” hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre, kanunla kurulan tüzelkişiler kamu tüzelkişiliği niteliğini taşımaktadır.

Kamu tüzel kişilerinin en önemli özelliği, kanunla ya da kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulmalarıdır. Buradaki kanun kavramı, şekli anlamda kanun ile kanun hükmünde kararnameyi içermektedir. Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak kurulma, kanunda belirtilen idari makam tarafından yine kanunda belirtilen usul ve şekle göre, kanunda usul ve şekil belirtilmeyen hallerde de idare hukukunun idari işlemlerin yapılmasına ilişkin kurallarına uygun olarak kamu tüzel kişiliğinin oluşturulmasıdır (Atay, 2009: 186). Kalkınma ajansları bu açıdan değerlendirildiğinde, ajansların hukuki çerçevesi 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5449 sayılı Kanun’la çizilmiş ve kanunun 3. maddesinde ajansların, bölgeler esas alınarak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’nın bağlı olduğu Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulacağı hükme bağlanmıştır. Bu hükümden yola çıkarak ajansların kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulduğu görülmektedir (Eroğlu ve Kum, 2010: 184).

Ajansların özel hukuk kurallarına bağlı olacağı belirtilmişse de kalkınma ajansları kuruluş kanunu incelendiğinde, ajansların bir takım kamusal yetkilerle donatıldıkları görülmektedir. Bunları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz: (Koçberber, 2006: 47-48)

- Yatırımcıların tek durak ofislerine başvurusu devlet kurumlarına başvuru olarak değerlendirilecektir.
- Ajans gelirleri büyük ölçüde kamu kudretine dayanan gelirlere oluşmaktadır.
- Ajanslarda kamu görevlileri de çalışabilecek ve burada geçen süreler memurlukta geçmiş gibi sayılacaktır.
- Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Kalkınma Bakanlığı sorumludur.

- Ajansların görevleri kapsamında gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkili ve bu kurumlarda gerekli bilgileri zamanında vermeye yükümlüdür.
- Ajanslar İçişleri Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı'na karşı sorumludur.

Bu sonuçlara göre kalkınma ajanslarına özel hukuk kurallarına tabi olan ancak, kamu kuruluşlarına has yetki ve sorumluluklar taşıyan ve bölgelerin kalkınmasını amaçlayan kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu bir bölge yönetim modelidir denebilir.

Kanunun incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, kalkınma ajanslarının kamulaştırma yapmak ya da yaptırım uygulamak gibi önemli, üstün ve ayrıcalıklı yetkisi bulunmamaktadır (Eroğlu ve Kum, 2010: 185).

- Kamu tüzel kişileri düzenleme yetkisine de sahiptirler. Bir başka ifadeyle yönetmelik, genelge, yönerge gibi düzenleyici işlemler yapabilirler. 5449 sayılı Kanun incelendiğinde düzenleyici işlem yapma yetkisinin merkezi idareye verildiği görülmektedir. Bu anlamda kalkınma ajanslarının yönetmelik çıkarma yetkileri bulunmasa da yönetmeliklerin uygulanmasına açıklık getirmek amacıyla yönerge çıkardıkları bilinmektedir.

Bu özelliklerin dışında genel olarak kamu tüzel kişilerinin sahip olduğu birçok özellik sayılabilirse de kamu tüzel kişilerinin yapılarının birbirinden farklı olması nedeniyle gösterdikleri özellikler de farklılık arz etmektedir. Kural olarak, kamu tüzel kişilerinde istihdam edilen personel kamu görevlisi olup, tüzel kişiliğin malları da kamu malıdır. Ajans personelinin nitelik, statü ve haklarını düzenleyen kanunun 18. maddesinde:

- Ajans hizmetlerinin, iş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilen uzman personel ve destek personeli eliyle yürütüleceği,
- Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlardan, kendilerinin isteği ve kurumlarının muvafakati ile ajansta genel sekreter, iç denetçi veya uzman personel olarak istihdam edilenlerin, kurumlarıyla olan ilişkilerinin iş

akdinin yapılmasıyla son bulacağı ve bunlara verilecek ücret ile diğer mali ve sosyal hakların yapılacak iş akdi ile belirleneceği,

- Ajans personelinin, emeklilik ve sosyal güvenlik yönünden 17.7.1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa tabi olduğu,
- Ajans personeline ilişkin tüm ihtilafların iş mahkemelerinde görüleceği, hükmü yer almaktadır.

Kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş, üçüncü kişilerle olan işlemlerinde olduğu gibi birtakım işlemlerinde de özel hukuk hükümlerine tabi olabilir. Kamu tüzel kişininin bir kısım işlemlerinin kanunun açık hükmü gereği özel hukuk hükümlerine tabi kılınması, onun kamu tüzel kişiliğini etkilemez. Örneğin, Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin teşebbüslerin niteliklerini düzenleyen 4/2 maddesinde, Kanun Hükmünde Kararname ile saklı tutulan hususlar dışında kamu iktisadi teşebbüslerinin özel hukuk hükümlerine tabi olduğu hükmü yer almaktadır. Aynı şekilde Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü de (320 sayılı Kanun Hükmünde Kararname m.40) kamu tüzel kişiliğine sahip fakat kanunda sayılan hususlar dışında özel hukuk hükümlerine tabi bir kuruluştur. Kamu tüzel kişilerinin üstlendikleri kamu hizmetlerini daha etkin ve hızlı biçimde yerine getirmek amacıyla belirli konularda özel hukuk hükümlerine tabi tutuldukları kabul edilmektedir. Anayasa ve yasalarda kamu tüzel kişiliğine birçok alanda, kuruluş amacına özgü hukuksal durumlar verilmekte, üstün, sınırlı ve kısıtlı yetkiler, haklar, olanaklar sağlanmakta, bağışıklık ve ayrıklık tanınmakta, görevler yüklenmektedir. Ayrıca, kamu tüzel kişileri, nitelikleri ve özellikleriyle bağdaştığı ölçüde, özel hukuk tüzel kişilerinin özel hukuk hükümlerine göre sahip olduğu hakları kullanabileceklerdir (Eroğlu ve Kum, 2010: 187).

Özetle kalkınma ajansları her ne kadar özel hukuk tüzel kişiliğine has özellikler taşısa da, özel hukuk tüzel kişilikleri olarak kabul edilen dernek, vakıf vb. olmadığı açıktır. Bunun yanında yukarıda da ifade edildiği gibi kamu tüzel kişiliklerinin özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır. Kalkınma ajanslarının kamu kurumlarıyla ilişki ağlarına bakarak kendine has kamu tüzel kişilikleri olduğu söylenebilir.

4.8.2. Ajansların Ekonomiye Beklenen Katkıları

Maddeler halinde ifade etmek gerekirse kalkınma ajanslarının Türkiye ekonomisine beklenen katkıları şu şekilde özetlenebilir (Arslan, 2010: 100-103):

- Ajanslar yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturacak bütün kaynakları harekete geçirecek ve yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini artıracaktır.
- Ajanslar yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitesini artıracaktır.
- Ajanslar yüksek nitelikli personeli, esnek kaynak ve istihdam yapısı ile bütün yerel aktörlerin, özellikle başlangıçta ihtiyaç duyacağı planlama, programlama, projelendirme, koordinasyon ve izleme kapasitelerinin geliştirilmesine destek olacaktır.
- Ajanslar hem teknik kapasitesinin sağladığı bilgi birikimini, hem de aracılık ettiği kaynakları etkin bir şekilde kullanarak birden çok ili ilgilendiren projelerin ve faaliyetlerin mükerrerliklere yol açmadan ve kaynak israfı oluşturmadan gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.
- Ajanslar, bölgesel nitelikli projelerin en uygun yer seçimine göre, ideal büyüklükte, en uygun şartlarda ve nitelikte ve yeterli finansmanla gerçekleştirilmesi konusunda etkin rol alabilecektir.
- Ajanslar, gelişen dayanışma içinde rekabet ve kalkınma bilincini doğru yöne ve alanlara yönlendirmede çok önemli bir işlev yüklenecek, yerelde bu alanda çok ciddi bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca, karar alma ve uygulama yapılarının katılımcılığa açık olması sayesinde toplumun kalkınma sürecine doğrudan ve aktif katılımını sağlayarak, yerel sahiplenmeyi oluşturacak ve pekiştirecektir.
- Ajanslar, bu bağlamda, bir taraftan küresel düzeyde yaşanan gelişmeleri yerel düzeye aktarırken, diğer taraftan da yerel potansiyeli, varlıkları, üstünlükleri ve özgünlükleri küresel pazarlara taşıyacaktır. Burada, hem

küresel şartların iyi yorumlanması ve yerele iyi aktarılması, hem de yerel potansiyelin tespiti ve toplanan yerel-bölgesel bilginin küresel piyasaya özgün ürünler veya hizmetler halinde pazarlanması ajanslar türünde teknik kapasitesi yüksek, uzmanlaşmış bir kurumun varlığını gerektirmektedir. Ajanslar aynı zamanda, uluslararası düzeyde yapılacak tanıtımlara ve bu tanıtımlardan sorumlu birimlere her türlü desteği sağlayacaktır.

- Ülkemizde proje yapma ve uygulama anlayışı, genelde kendi içine kapalı bir ortamda geliştirilen projelere topyekun bir finansman aranması mantığına dayalıdır. Oysa özellikle uluslararası kurum ve kuruluşların çeşitli ülkelerde uyguladığı farklı nitelikteki projeler göstermiştir ki, projelerin başarısında yararlanıcının sağlayacağı maliyet paylaşımı veya eş finansmanın çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Maliyet paylaşımı yararlanıcının “elini taşın altına koyması” yaklaşımını yansıtmakta ve projelerde baştan ciddi bir sahiplenme ve ortaklık ruhu meydana getirmektedir. Ancak, projenin başarısında bu kadar önemli bir etkiye sahip olan bu uygulamayı yerel/bölgesel kalkınma hedefi doğrultusunda kullanabilecek esnek bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Ajanslar, bu bakımdan da sağlayacağı proje ve faaliyet desteklerinde kişi, kurum ve kuruluşların eş finansmana dayalı ortak proje üretme kültürü ve yeteneğini geliştirecektir. Bu sayede, farklı tarafların kaynakları gerçekten öncelikli projeler üstünde yoğunlaştırılabilecek ve bu projelerin kısa sürede hayata geçirilmesi sağlanmış olacaktır.
- Ajansların yürüttüğü faaliyetler sadece yerel ve bölgesel kalkınma ile sınırlı kalmayacaktır. Normalde üreten bölgeler tarafından sübvansede edilen, gelişme zorluğu yaşayan bölgelerin zaman içinde kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacaktır. Gelişme zorluğu çeken bölgelerin ve yörelerin çoğunda, girişimcilik ruhunu ve kültürünü harekete geçirip, yönlendirecek ve bunun için gerekli ilk destekleri sağlayacak kurumsal kapasite bulunmamaktadır. Ajanslar bu alanda faaliyet gösteren kurumlarla aktif işbirliği ve koordinasyon içinde kritik destekler

sağlayarak, bölgenin girişimcilik potansiyelini harekete geçirecek ve sürekli olarak geliştirecektir.

- Ajansların kuruluşunu öngören mevcut tasarı, bölgesel gelişme çabalarının ve bölge planlarının uygulama şansını önemli derecede etkileyen bütçe ve kurumsal yapı sorununa da etkin bir çözüm getirmektedir. Bu sayede, bölgesel gelişme planları ve programlarının daha gerçekçi hazırlanması sağlandığı gibi uygulama şansı da büyük oranda artmış olacaktır.
- Ajanslar ile Devlet Planlama Teşkilatının genel koordinasyonu içinde ulusal düzeydeki plan ve stratejiler kullanılarak bölgelerarası gelişmişlik farkları giderilirken, ajansların yürüteceği çalışmalar ve projelerle aynı zamanda bölge içi gelişmişlik farklarının giderilmesi hedefi de gözetilmiş olacaktır. Diğer taraftan ajanslar şeklinde önerilen bu yeni yapılanmada; sektörel ve bölgesel politikaların etkin bir şekilde planlanması ve entegre bir şekilde uygulanabilmesi de mümkün olacaktır.
- Ajanslar kritik nitelikteki yerel bilginin merkeze taşınmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında çok önemli bir işlev yüklenecekler ve özellikle program ve proje uygulamalarının izlenmesini kolaylaştıracaklardır. Bu işbirliği sayesinde, başta DPT olmak üzere merkezi kuruluşlar, daha üst ölçekli politikaların ve uygulamaların geliştirilmesindeki enerji ve kapasitelerini daha etkin kullanabileceklerdir. Performansa dayalı kaynak tahsis mekanizması kullanılacak ve bölgesel gelişme, yerel kalkınma alanında verimlilik ve etkinlik teşvik edilmiş olacaktır.
- Ajansların asli fonksiyonlarından birisi olan uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi ile planlamanın ve proje uygulamanın en önemli unsurlarından olan, ancak şu ana kadar gerçekleştirilememiş olan izleme ve değerlendirme etkin hale getirilmiş olacaktır.
- Ajansların izleme ve değerlendirme faaliyetleri kapsamında derlediği bilgiler gelecekte tasarlanacak politikalar, program ve projeler için de çok

değerli girdiler sağlayacaktır. Böylece, ulusal düzeyde genel planlama ve kalkınma çalışmalarının etkinliğini destekleyen bir mekanizma oluşacaktır.

- Ajanslarla işbirliği içinde hazırlanacak olan bölgesel gelişme stratejileri ve planları il düzeyinde yürütülen fiziksel plan çalışmaları için stratejik bir çerçeve oluşturacaktır.
- Ajansların yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına sağlayacağı destek; planların mekansal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkı sağlarken, yerel ölçekte bu alanda oluşabilecek teknik açığı da kapatacaktır. Bu sayede plan yapma pratiği merkezden yerele doğru mekan planlamasını da içerecek şekilde uygun bir kademelenme ve uyum içinde gerçekleştirilmiş olacaktır.
- Ajansların kuruluşu ve işler hale getirilmesiyle AB katılım öncesi hibeleriyle desteklenen bölgesel programların yerelde bu birimler tarafından koordine edilmesi sağlanacaktır. Proje birimlerinde bu alanda elde edilen bilgi, deneyim ve teknik altyapının ise geçici maddelerde yapılan düzenleme ile ajanslara aktarılması ve kaybolmaması sağlanacaktır. Ajanslar bu alanda da çok önemli bir ihtiyacı karşılayacak ve gelecekte genişleyerek devam etmesi beklenen AB destekli bölgesel kalkınma programlarının, yereldeki uygulama ve koordinasyon altyapısını meydana getirecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANKARA KALKINMA AJANSI VE GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI ÖRNEKLERİ

Bu bölümde Ankara Kalkınma Ajansı ve Güney Ege Kalkınma Ajansı örnekleri ele alınacaktır. Bu bölümün hazırlanmasındaki yöntem: Her iki ajansa da daha detaylı bakılmış, görüşmeler yapılmış, ajansların internet sitesi, Bölge Planları, Stratejik Planları, Faaliyet Raporları vb. incelenmiştir.

5.1. Ankara Kalkınma Ajansı

Ankara Kalkınma Ajansı, 25 Ocak 2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3'üncü maddesine dayanılarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın koordinasyonunda, 25 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan ve Ankara bölgesini kapsayan bir kuruluştur.

5.1.1. Ajansın Misyonu, Vizyonu ve Çalışma İlkeleri

Ajansın misyonu; sürdürülebilir bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla; bölgeye yönelik stratejiler geliştirmek, destekler vermek, işbirliği ve koordinasyon sağlamak, izleme ve değerlendirme ile tanıtım ve iletişim faaliyetlerini yürütmektir.

Ajans vizyonu; Ankara'yı ekonomik, kültürel ve siyasi açıdan küresel bir başkente dönüştürecek kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinde ve hayata geçirilmesinde öncü olmaktır. Küresel Başkent Ankara vizyonu çerçevesinde; bölge kalkınmasının sürükleyici sektörlerinin küresel ölçekte rekabet gücü elde etmesini ve sürdürmesini sağlayacak stratejiler geliştirmek ve gerçekleştirmek, bölgeyi kültürel ve sanatsal eserlerin üretildiği, etkinliklerin düzenlendiği ve buradan dünyaya yayıldığı bir merkeze dönüştürmek, bölgeyi başta siyasi düşünce kuruluşları,

araştırma merkezleri ve üniversiteler olmak üzere küresel politikalara yön verecek fikirlerin üretildiği, tartışıldığı ve yayıldığı bir başkent haline getirmektir.

Ankara Kalkınma Ajansı tüm etkinliklerinde aşağıdaki **temel değerleri ve çalışma ilkelerini** benimsemektedir: katılımcılık, erişilebilirlik, bilimsellik, tarafsızlık, şeffaflık, sürdürülebilirlik, çevresel ve toplumsal duyarlılık. Sürdürülebilir kalkınma; kalkınmaya ilişkin bütün ekonomik, finansal, ticari ve endüstriyel politikaların, kalkınmayı ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel açılardan sürdürülebilir kılmak amacıyla uyumlaştırıldığı bir süreç olmaktadır. Katılımcılık; karar alma süreçlerini diyalog, temsil ve yetkilendirme yoluyla belirlemektir. Yönetişim olgusunun desteklenmesi ile doğrudan ilgili olan katılımcılık toplumsal sermayenin de gelişmesini sağlamaktadır.

Ajansın temel amacı; kamu kesimi, özel kesim, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirerek kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamaktır. Yine yerel potansiyeli harekete geçirerek ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır.

Ankara Kalkınma Ajansı, 2012 yılı içerisinde stratejik plan çalışmalarını tamamlamıştır. Ajans'ın stratejik planlama çalışmaları kapsamında, amaç ve hedef belirleme çalışmaları tamamlanmıştır. Buna göre Ajans'ın mevzuatça da belirlenmiş amacı, sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın hızlandırılması ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. Ajans bu amaçları gerçekleştirmek üzere şu ana faaliyetleri yürütür (2012 ANKA Faaliyet Raporu):

- Stratejik fikirleri geliştirmek, planlamak ve yürütmek: Bölgesel potansiyeli harekete geçirmek üzere uzun vadeli ve dönemsel stratejik planların hazırlanması, bunun için araştırmaların yapılması, yenilikçi fikir ve projelerin ortaya çıkarılması, ulusal ve yerel planlarla uyumun sağlanması gibi faaliyetleri planlamak ve yürütmek.
- Paydaşlar arasında koordinasyon ve işbirliği geliştirmek: Kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan yerel aktörlerin

kalkınma sürecine aktif katılımını ve aralarında işbirliği oluşturmayı teşvik ve koordine etmek.

- Mali, teknik ve yatırım destekleri sağlamak: Bölge ihtiyaç ve önceliklerini yansıtan konularda mali ve teknik destekler vermek, yerli ve yabancı yatırımcılara yatırım desteği sağlamak ve yerel kalkınma için alternatif fon kaynaklarının geliştirilmesine katkı sunmak.
- Destekleri ve bölgesel performansı izlemek ve değerlendirmek: Başta bölgenin kalkınma hızı, yönü ve düzeyi olmak üzere geliştirilen stratejilerin hayata geçirilmesine yönelik proje ve faaliyetlerin öngörülen hedefler çerçevesinde yürütülmesini izlemek ve sonuçlarını değerlendirmek.
- Ankara'yı ve Ajans faaliyetlerini tanıtmak: Bölgenin yurtiçi ve dışında tanıtılması, yabancı yatırımcılara bölgesel potansiyel ile işbirliği alanlarının aktarılması, ajans destek ve faaliyetlerinin tanıtım ve iletişimin sağlanması faaliyetlerini yürütmek.

Ajans'ın stratejik planlama çalışmaları kapsamında, **temel politika ve öncelikleri** şu şekildedir: Hedeflerini küresel düzeyde belirleyip yerel dinamikleri bu doğrultuda harekete geçirmek, kalkınmayı ekonomik, sosyal, kültürel ve mekansal boyutlarıyla ele alarak bunun gerektirdiği kurumsal kapasiteyi geliştirmek, bölgeyi geleceğe taşıyacak yenilikçi fikir ve uygulamalar ortaya koymaktır.

5.1.2. Ajansın Yeni Kalkınma Anlayışına Bakış Açısı

Kalkınma ajansları, yeni kalkınma anlayışının ve dünyada yükselen kalkınma eğilimlerinin bölgesel aktörleridir. Bu bağlamda Ankara Kalkınma Ajansı, kalkınmayı küresel bağlamda dinamik bir süreç olarak tanımlayıp bütüncül ve ortak bir amaç olarak gören ve bu ortaklık için iyi yönetimle yetki ve sorumlukları yerelde paylaşan, çevreye ve insana duyarlı bir kalkınma yaklaşımını benimsemektedir.

Kalkınma alanında çeşitli ülkelerdeki uygulamalar göz önüne alındığında bölgeleri yerel yerine küresel ölçekte konumlandırma, karbon ekonomisinden yeşil

ekonomiye geçiş, yetki ve sorumlulukların merkezden yerele doğru kayması, kümelenmenin daha yenilikçi bir şekilde ele alınması gibi konuların yanı sıra, yönetim söyleminden iyi yönetim uygulamalarına, iktisadi kalkınma ağırlıklı politikalardan bütüncül kalkınma yaklaşımına, statik bir anlayıştan öğrenme ve ilerlemeye dayalı dinamik bir kalkınma anlayışına doğru artan eğilimlerin öne geçtiği gözlenmektedir.

Kısaca, kalkınma ajansları uygulamalarında yükselen eğilimler şöyle sıralanabilir:

- Kalkınma faaliyetlerini küresel bölge anlayışıyla yürütme
- İyi yönetim ilkelerini esas alma
- Yeşil ekonomi
- Bütüncül kalkınma
- Yetki ve sorumlulukların dağılımı
- Dinamizm

Ankara Kalkınma Ajansı kurumsal stratejisini geliştirirken söz konusu eğilimleri göz önüne almaktadır. Belirlenen eğilimler ile kurumsal strateji Tablo 11’de ilişkilendirilmiştir.

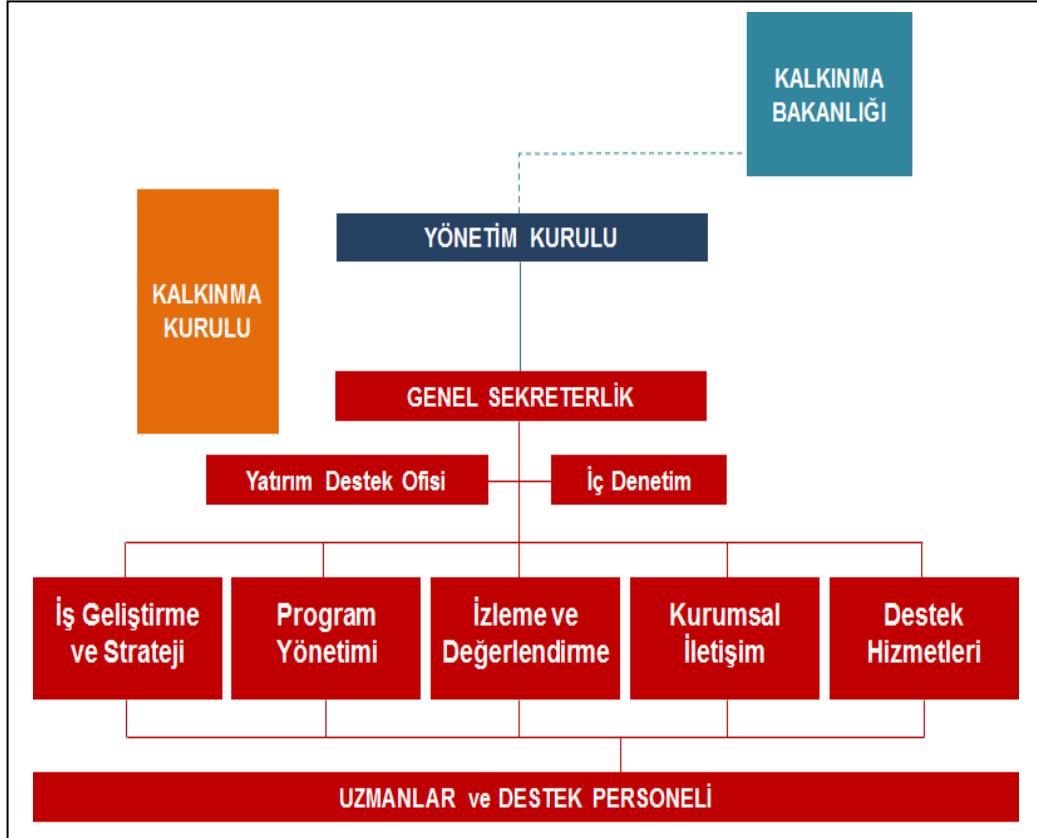
Tablo 11: ANKA'nın Yeni Kalkınma Anlayışına Bakış Açısı

Dünyada Kalkınma Alanında Yükselen Eğilimler	Ankara Kalkınma Ajansının Bakış Açısı ve Yaklaşımı
Küresel Bölge	Ankara'nın ekonomik gücünün küresel ölçekte rekabet edebilir pozisyona getirilmesi için işbirliğine dayalı kalkınmanın gerçekleştirilmesi
	Yerel aktörler arasındaki koordinasyonu sağlayarak Ankara'nın küresel düzeyde tanıtımının sağlanması
	Ankara'nın başta düşünce kuruluşları ve üniversiteler olmak üzere, düşüncenin üretildiği ve paylaşıldığı küresel bir başkent haline getirilmesi
Yeşil Ekonomi	Şehirde oluşturduğu bilinç ve sağladığı desteklerle Ankara'nın daha çevre dostu bir şehir haline getirilmesi
Yetki Sorumlulukların Dağılımı	Daha etkin kalkınma çalışmaları yapmak için yasal değişiklik girişimlerinde bulunulması, mevzuatın güncel tutulması
	Ajansın bölgenin kalkınmasına katkısının artırılması amacıyla teknik ve mali kapasitesinin geliştirilerek ulusal ve uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesine yönelik yeni destek mekanizmalarının oluşturulması
	Daha etkin kalkınma çalışmaları yapmak için yerel halkın veya bağlı oldukları örgütlerin bölgelerinde yapılan tüm çalışmalara dahil edilmesi
İyi Yönetişim	Daha etkin kalkınma çalışmaları yapmak için paydaşlarla iyi ilişkiler kurulması, iletişimin artırılması
	Ajansın bölgenin kalkınmasına katkısının artırılması amacıyla teknik ve mali kapasitesinin geliştirilerek ulusal ve uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesine yönelik yeni destek mekanizmalarının oluşturulması
Bütüncül Kalkınma	Yaşam kalitesine etki eden tüm unsurları (sosyal, iktisadi, çevresel vb.) birlikte ve dengeli bir şekilde kalkınma politikalarında ele almak
Dinamizm	Kalkınma faaliyetlerini sürekli yenilikçi bir anlayışla yönetebilmek için öğrenme ve ilerlemenin kurumsallaştırılması
	Bilgi transferini sağlamak amacıyla bölgelerarası işbirliklerinin artırılması

Kaynak: Ankara Kalkınma Ajansı Stratejik Planı (2012-2016)

5.1.3.Ajansın Organizasyon Yapısı

5449 sayılı Kanun'un 7. maddesinde belirlenen Ajans teşkilat yapısı 24 Ekim 2011 tarihli Yönetim Kurulu toplantısında alınan kararla Yatırım Destek Ofisi'nin de kurulmasıyla tamamlanmıştır. Buna göre Ajans organizasyon yapısı aşağıdaki şekilde oluşmuştur:

Şekil 9: Ankara Kalkınma Ajansının Teşkilat Yapısı

Kaynak: Ankara Kalkınma Ajansı 2012 Faaliyet Raporu

Ankara Kalkınma Ajansının teşkilat yapısı, Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterliğe bağlı olan birimler olarak düzenlenmiştir.

Ajansın Yönetim Kurulu; Vali, Büyükşehir Belediye Başkanı, İl Genel Meclisi Başkanı, Sanayi Odası Başkanı, Ticaret Odası Başkanı ile Kalkınma Kurulu tarafından özel kesim veya sivil toplum kuruluşlarından seçilen üç temsilcinin oluşturduğu karar organıdır. Kalkınma Kurulu; bölgenin gelişme hedefine yönelik

olarak, Ankara'daki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetim temsilcilerinin oluşturduğu 100 üyesi olan bir kuruldur. Kurul, ajansın danışma organı olup, farkındalığı artırma, işbirliğini geliştirme ve ajansı yönlendirme gibi konularda tavsiyelerde bulunur. Genel Sekreterlik; Ajansın icra organı olarak, kalkınma planı çerçevesinde hedeflerin gerçekleştirilmesi için çalışır. Genel sekreterlik; genel sekreter, uzmanlar, iç denetçi ve destek personelinden oluşur. Genel sekreterliğe bağlı birimler şunlardır: İş Geliştirme ve Strateji Birimi, Program Yönetimi Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Kurumsal İletişim Birimi, Destek Hizmetleri Birimi ve Yatırım Destek Ofisi.

5.1.4.Ajans Tarafından Sunulan Hizmetler

Ankara Kalkınma Ajansı'nın temel politikası bölgede faaliyet gösteren ilgili kamu kesimi, özel sektör, belediyeler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde (Ankara Kalkınma Ajansı 2012 Faaliyet Raporu);

- Anayasaya, kanunlara, genel hukuk kurallarına uygun olarak, ulusal plan ve programlar çerçevesinde yenilikçi ve rekabete dayalı kaynak tahsisi mekanizması, etkin izleme ve değerlendirme işlevleri ile kalkınma planları, bölgesel gelişme planları ve programların uygulama kapasitesini geliştirmek,
- Katılımcı, çevreye duyarlı, toplumsal sorumluluğa sahip ve çözüm odaklı bir anlayış çerçevesinde; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesine, vatandaş ile devlet arasında hızlı, etkin ve sürekli bir iletişim sürecinin oluşturulmasına katkı sağlamak,
- İnsan odaklı ve insanların geçmişlerine, eğitimlerine, kültürlerine, yaşam tarzlarına, dünya görüşlerine ve kişisel değerlerine saygılı kalkınma faaliyetlerini oluşturmak,
- Doğal ve kültürel varlıkların korunmasına, bölgenin beşeri sermayesi ve maddi kaynaklarının ön plana çıkartılarak ulusal ve uluslararası pazarlarda ekonomik, sosyal, kültürel birer değer haline dönüştürülmesine;

sürdürülebilir bir çerçevede, etkili ve verimli şekilde kullanılmasına, her alanda yaşam kalitesinin artırılmasına, rekabetçi ve yenilikçi ürün ve hizmetlerin teşvik edilerek yatırım ortamının iyileştirilmesine ve istihdam ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik faaliyetlere destek vermek,

- Bütün kurum, kuruluş ve şahıslara eşit fırsatlar sunarak sağlayacağı idari, mali, teknik desteklerle, ulusal ve uluslararası alanlarda bölgenin ve bölgedeki yatırım fırsatlarının tanıtımına yönelik faaliyetleri desteklemek ve başta girişimciler olmak üzere bütün kesimlerde bir kalkınma bilinci ve ivmesi oluşmasına destek sağlamak,
- Bölgedeki insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla öncelikli olarak insan kaynakları stratejisi çalışmasının yapılması için gerekli verileri sağlayacak, işgücü talebi, işgücü arzı ve eğitim kurumları veri tabanlarının oluşturulmasına katkı sağlamak,
- Göç ile gelen nüfusun sosyal uyumunun sağlanması, dezavantajlı grupların topluma kazandırılarak statülerinin yükseltilmesi ve bölgedeki göç hareketlerinin etkin yönetiminin sağlanması amacına yönelik çalışmalara destek sağlamak,
- Başta istihdam ve gelir olmak üzere bölgede ekonomik ve sosyal göstergelerin iyileştirilmesine, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve dolayısıyla ülkenin genel refah ve istikrarına olumlu katkılar sağlamaktır.

Ajansın kurumsal yapısının; belirtilen bu hedefleri gerçekleştirebilecek, planlama, programlama, strateji geliştirme, program uygulama ile izleme ve değerlendirme yeterliliğine sahip, teknik kapasitesi yüksek, bölgesel gelişme politikalarını yerel düzeyde yönetebilecek etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulması çalışmalarını sürdürmektir.

5.1.5. Bölge Planının Hazırlanması

Bölge planı, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınma eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımını ortaya koyan ve bunların geleceğine dair kararları içeren stratejik dokümanlardır.

Bölge planlamayla; yaşanabilir bir Ankara'nın resmini çizecek, kalkınma sürecine yol gösterecek, yerel kuruluşların politika öncelikleri arasına girecek sürdürülebilir, tutarlı ve insan odaklı bir bölge planı oluşturmak amaçlanmıştır.

Bölge planı, planlama hiyerarşisinde ulusal kalkınma planları ile çevre düzeni planları arasında yer alarak üst ve alt ölçekli planlar arasında uyumu ve bütünlüğü sağlar. Benimsenen planlama yaklaşımı değişen şartlara uyum sağlayabilmek için uzun vadeli hedeflere sınırlı kaynaklarla ulaşabilmek için stratejik, bölgeyi tüm boyutlarıyla anlayabilmek için kapsayıcı, paydaşlarla yönlendirildiği için katılımcı, çevreye, tarihi ve kültürel değerlere duyarlı olması için sürdürülebilir olması gerekmektedir.

Planlama sürecinde, gerek durum analizi gerekse hedef ve amaçların belirlenmesi aşamalarında tümevarım yöntemi uygulanmaktadır. Araştırma ve analiz sürecinde bölgeye dair her konu detaylarıyla incelenmektedir. Bu süreçte ilişkisel bütünsellik ve nedensellik ilke edinilerek bölgenin ihtiyaçları ve potansiyeli çözüm ve stratejilerle tutarlı bir şekilde buluşturulmaktadır. Hazırlanacak planlarda yerelin dinamikleri yansıtan ve insan odaklılığını vurgulayan bir dil kullanılmaktadır. Bu süreçte önemli bir aşama da hazırlanan bölge planı dahilinde, planlama sürecine katkıda bulunacak ve planın çıktılarında etkilenecek şahısların, grupların, kurum ve kuruluşların planla olan ilgi ve ilişki düzeyleri de göz önüne alınarak belirlenmesi ve sürece dahil edilmesidir. Paydaşlar yönetimi olarak adlandırılan bu süreç, ilgili tüm tarafların biraraya getirilmesiyle oluşturulan ortak akıl ile planın mekansal, bölgesel ve sektörel bütünlüğüne katkıda bulunmakta ve planın katılımcı, dinamik ve yereli yansıtan özelliklerini ortaya çıkarmaktadır.

Planlama çalışmalarında, paydaş yönetimi çalışmaları süreçle eş zamanlı yürümesi gerekmektedir. Bu çerçevede öncelikle farklı kategori ve sektörlerdeki paydaşların faaliyetleri incelenerek ve etkinlik alanları değerlendirilerek paydaşlar

belirlenmektedir. Belirlenen paydaşlar, seçilen çalışma başlıkları dahilinde etkileme ve etkilenme derecelerine göre analiz edilerek önemlilik ve ilgililik derecelerine göre bir “Paydaş Etki Değerlendirme Matrisi” oluşturulmaktadır. Bu matriste paydaşlar “ortaklık, işbirliği, danışma ve bilgilendirme başlıkları altında değerlendirilerek ilgili paydaşlar kategorilere ayrılmaktadır.

Paydaşların bir araya getirilmesi aşamasında ise; üç farklı amaç gözetilmektedir. Öncelikle paydaşlar ortak akıl ve bölge vizyonunun belirlemesi amacıyla bir araya getirilmektedirler. İkinci olarak, ajansın kalkınma kurulu üyeleri ekonomik yapı, sosyal yapı, fiziki yapı ve çevre, kültür ve turizm ana başlıkları altında “ihtisas komisyonları” oluşturmaktadırlar. Üçüncü olarak da ilgili paydaşlar önemli çalışma konularıyla ilgili strateji geliştirmek amacıyla, daha dar katılımlı olan “ar-ge ve yenilikçilik, bilişim, sağlık teknolojileri, göç, yoksulluk ve sosyal içerme, savunma ve çevre” başlıklarından oluşan “odak grup toplantıları”nda katılımcı bir ortamda bir araya gelmektedir. İşte bu süreçlerden çıkan sonuçlar bölge planlarına yansıtılmaktadır.

5.1.6.Bölgenin GZFT Analizi

Geniş bir kitleye yapılan GZFT anketlerinden Bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile tehdit ve fırsatları tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre Bölgenin başlıca güçlü yönlerinin savunma sanayi, turizm, sağlık, eğitim ve bilişim olduğu görülmektedir. Bunun yanında nitelikli ve öğrenme kapasitesi yüksek insan kaynağı, esnek ve dinamik bir yapıya sahip olması, kalkınmayla ilgili fikirler geliştirme ve uygulama süreçlerine geniş çevrelerin katılımını sağlama kapasitesinin olduğu belirlenmiştir.

Bölgenin başlıca zayıf yönleri; bölgesel uzmanlaşmanın kazanılmış olmaması, ajansın sahip olduğu bütçenin bölge için yetersiz kalması, bölgesel kalkınma uzmanlığının tanımlanmamış olması ve yeterli sayı ve nitelikte bölgesel kalkınma uzmanının olmamasıdır.

Çevre ülkelerde yaşanan değişim sürecinin yol açtığı uygun yatırım çekme ve ihracat ortamı, uluslararası fonların bölgesel program ve projeler geliştirmeleri ve merkezi düzeyde bölgesel kalkınma ile ilgili kurulların oluşturulmasıyla ajansların gücünün artması bölgenin fırsatları olarak öne çıkmaktadır.

Bölgenin başlıca tehditleri arasında kalkınma ajanslarının bölgede yarattığı faydaların ölçülmesinin zor olması, Türkiye’de ajansların yeni kurulmuş olması ve geleneksel kamu yönetimi anlayışı niteliği taşınamaması nedeniyle bölgenin geleceğine yönelik stratejilerin tarafları bağlayıcı veya yönlendirici görülmemesi yer almaktadır.

5.1.7.1.Fırsatlar

Çevre ülkelerde yaşanan değişim sürecinin yol açtığı uygun yatırım çekme ve ihracat ortamı: Coğrafi ve kültürel olarak yakın olduğumuz Ortadoğu ülkelerindeki siyasi bunalımların neticelenmesinin ardından bu ülkelerde yeniden yapılanma ve imar süreci yaşanması öngörülmektedir. Türkiye bu süreçte aktif rol oynayacak adımları şimdiden atmaktadır. Ankara Kalkınma Ajansı bölgesel kalkınma amaçlı uluslararası ölçekte ilişkiler kurmak ve geliştirmek maksadıyla yürüteceği çalışmalarda Ankara’daki kurum, kuruluş ve işletmelerin daha fazla rol almasına yönelik çabalarını artıracaktır. Ajans, özellikle Ankara’nın güçlü olduğu savunma sanayi, turizm, sağlık, eğitim ve bilişim gibi sektörlerle yönelik etkinlikleri uluslararası düzeyde düzenleyerek yatırımcıların bölgenin rekabet gücüne ilişkin farkındalığını artıracak ve bölgeye yatırımı teşvik edecektir.

Uluslararası fonların bölgesel program ve projeler geliştirmeleri: Avrupa Birliği, Dünya Bankası, OECD, FAO gibi uluslararası kuruluşların, yürütmekte oldukları program ve projeleri yerelden uygulama eğiliminde oldukları görülmektedir. Söz konusu fon kaynaklarının kalkınma ajansları aracılığıyla yürütülme olasılığı bulunmaktadır. Bu kapsamda Ankara Kalkınma Ajansı bu fonların, bölgesinde kullanılmasını sağlayarak örnek projeler yürütebilecek ve uluslararası kuruluşların katkısıyla kalkınma dinamizmini daha da arttırabilecektir.

Merkezi düzeyde bölgesel kalkınma ile ilgili kurulların oluşturulmasıyla ajansların yaptırım gücünün artması: Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Ulusal Komitesi’nin kurulması ile ajansların çalışmaları ve bölge planı benzeri stratejik belgelerin üst icra makamı tarafından bilinirliğini sağlayacaktır, diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyonunu arttıracaktır. Bu durum, söz konusu belgelerin bölgedeki paydaşlar tarafından benimsenmesini, uygulanabilirliğini ve bağlayıcılığını da arttıracaktır.

5.1.7.2.Tehditler

Kalkınma ajanslarının faaliyetlerinin yarattığı olumlu etkileri ölçecek uygun araçların yeterince gelişmemesi ve bu etkilerin ancak uzun vadede ortaya çıkması nedeniyle ajansların yaptığı çalışmaların kısa vadede değerlendirilememesi söz konusu olabilmektedir. Bunu gidermek amacıyla, Ajansın yürüttüğü faaliyetlerin düzenli olarak takibi, etkili bir izleme ve değerlendirme sisteminin oluşturulması ve sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kendine özgü yeni bir yapılanma olan kalkınma ajanslarının, yeni kurulmuş olmaları ve geleneksel kamu yapılanması niteliği göstermemelerinin de etkisiyle, bölgedeki paydaşlar (kamu, özel, STK) tarafından konumlandırma sorunları yaşanmaktadır. Bu durum ajansların hazırladıkları bölge planı vb. stratejik dokümanların bölgedeki aktörler üzerindeki bağlayıcı ve yönlendirici etkisini azaltmakta ve bunların uygulamaya geçirilmesini zorlaştırmaktadır.

5.1.7.3.Güçlü Yanlar

Ajansın sahip olduğu insan kaynağı, farklı disiplinlerden gelen tamamı yüksek eğitilmiş ve en az bir yabancı dil bilen kişilerden oluşmaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında Ankara Kalkınma Ajansı personelinin birinin ön lisans, 17'sinin lisans, 11'nin yüksek lisans ve beşinin ise doktora derecesine sahip olduğu görülmektedir. Bu profile sahip insan kaynağının en belirgin özelliği öğrenme kapasitesinin yüksek oluşudur. Sürekli değişen ve gelişen bölgesel kalkınma alanında Ankara gibi dinamik bir bölgede faaliyet gösteren ajans için personelin bu niteliği kritik bir önem taşımaktadır.

Ajansın tabi olduğu mevzuat ve sahip olduğu kurumsal yapı, etkin ve hızlı hareket etmeye yönelik tasarlanmıştır. Bu durum güçlü insan kaynağı ile bir araya geldiğinde, kısa zamanda sonuç üretecek faaliyetlerin gerçekleştirilmesine imkan tanımaktadır. Kurumsallaşma sürecinde Ajansın bu esnek ve dinamik yapısı daha da güçlendirilmelidir.

Ajansın faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde temel yaklaşım, katılımcılığın azami düzeyde sağlanmasıdır. Bu yaklaşım, bölge planlama sürecinden itibaren

uygulanmakta olup, paydaşlar üzerinde olumlu etki bırakmaktadır. Ajans, katılımcı anlayışını devam ettirerek geniş çevrelerin dahil olduğu kalkınma yaklaşımlarını benimseyip tüm paydaşlarla işbirliği süreçlerini etkin bir şekilde yönetmeye devam etmelidir.

5.1.7.4.Zayıf Yanlar

Ankara Kalkınma Ajansı'nın henüz genç bir kurum olması nedeniyle, Ajans uzmanlarınca bölgenin potansiyel ve dinamiklerine ilişkin bilgilerin üretilmesi, içselleştirilmesi tam olarak sağlanamamıştır. Bu nedenle, bölgeye ilişkin bilgi üretilmesi ve kullanılmasını hızlandıracak yöntemlerin geliştirilmesi, sistemlerin kurulması, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılması ve saha araştırmalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ajansa tahsis edilen yıllık bütçe, “sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması” misyonu ve “küresel ölçekte ekonomik, kültürel ve siyasal bir başkent olma” vizyonu ile hareket eden geniş ölçekli bir bölge için gerekli olan meblağa kıyasla oldukça yetersizdir. Mevcut bütçe ile Türkiye'nin yurt içi ve yurt dışında vitrinini oluşturan bir bölgede istenen etkileri yaratmak oldukça zordur.

5.1.8.Ajans Tarafından Sağlanan Destekler

Ankara Kalkınma Ajansı tarafından sağlanan destekler mali ve teknik destekler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mali destekler; faiz desteği, faizsiz kredi desteği ve doğrudan finansman desteklerinden oluşmaktadır. Doğrudan finansman destekleri, proje teklif çağrısı, güdümlü proje desteği ve doğrudan faaliyet desteği şeklinde uygulanır. Ajans gerektiğinde aşamalı teklif çağrısı yöntemiyle de destek sağlayabilmektedir.

Ajansın sosyo-ekonomik politikalar kapsamında kullandığı en önemli araç doğrudan faaliyet destekleridir. Doğrudan faaliyet desteğinden sadece yerel yönetimler, üniversiteler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ile birlikler ve kooperatifler yararlanabilir. Bu destekler proje destek sürecini hızlandırmak amacıyla, bölgede

gerçekleştirilecek stratejik araştırma ve planlama çalışmalarına sağlanan karşılıksız doğrudan mali yardımlardan oluşur.

Bu yardımlar kapsamında; bölgenin kalkınmasına ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına ve bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesinde acil tedbirlerin alınmasına yönelik faaliyetler, ulusal ve uluslararası alanlarda bölgenin ve bölgedeki yatırım fırsatlarının tespit ve tanıtımına yönelik faaliyetler bölge için kritik öneme sahip, özellikle bölgenin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini geliştirmeye ilişkin araştırma ve planlama çalışmaları, çevresel, tarihi, kültürel, doğal ve toplumsal değerlerin tanıtılmasına, korunmasına ve geliştirilmesine yönelik faaliyetler, bölge için önemli olabilecek stratejik eylemlerin başlatılmasına ve gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler, hacimli yatırım kararlarına etki edecek faaliyetler ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesine katkı sağlamaya yönelik faaliyetler alınmıştır (www.ankara.org.tr) (07.04.2013).

Doğrudan faaliyet desteği Programı kapsamında proje başına verilecek asgari ve azami tutarlar mevzuatta belirlenmiş sınırlar çerçevesinde her destek programı için Ankara Kalkınma Ajansı tarafından belirlenir. 2010 yılı Doğrudan faaliyet desteği Programı destek tutarları asgari 18.000 ₺ ve azami 70.000 ₺ olarak belirlenmiştir.

Ayrıca, Ankara Kalkınma Ajansı'ndan talep edilen hiçbir destek, proje teklifinin toplam uygun maliyetinin % 25'inden az ve % 100'ünden fazla olamaz. Yani, uygun maliyetler toplamı 50.000 ₺ olan bir proje için 60.000 ₺ veya uygun maliyetler toplamı 100.000 ₺ olan bir proje için 24.000 ₺ destek sağlanamaz (www.ankara.org.tr) (07.04.2013).

Teknik destekler ise, eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici faaliyetler şeklinde sağlanabilir. Ajans tarafından sağlanacak teknik destek; Ajans tarafından yayınlanan herhangi bir proje teklif çağrısı ile ilişkilendirilmemek koşuluyla; Yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetlerini ve

diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ve bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarını kapsamak zorundadır.

Ankara Kalkınma Ajansı tarafından sağlanacak teknik desteklerden sadece;

- Yerel yönetimler ve mahalli idare birlikleri,
- Üniversiteler, meslek okulları, araştırma enstitüleri,
- Diğer kamu kurum ve kuruluşları,
- Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları,
- Sivil toplum kuruluşları, yararlanabilir.

Ajans tarafından sağlanan destekler kapsamında projeler incelendiğinde; bölgede sosyal ekonomik kalkınma önündeki engellerin ve risklerin belirlenmesi, bölge insanının farkındalığını artırma, bölgenin kırsal alanında yaşanan bir takım yapılaşma sorunları ve bölge merkezine oranla gelişmesinin çok yavaş olması, bölgenin doğal afetlere karşı afet yönetimi kapsamında uygulanacak politikalar, bölge için kentsel dönüşümün gerekli görülmesi, Ankara'da yaşayanların kentle bütünleşebilmeleri, bölgenin geliştirilmesi çerçevesinde toplumsal katılım sürecinde karşılaşılan engeller ve yerel temsil gücü gibi durumlar dikkat çekmektedir.

Bu kapsamda Ankara Kalkınma Ajansı'nın faaliyetleri, stratejik planları, bölge planları ve ajans tarafından desteklenen projeler incelendiğinde, projelere verilen mali desteklerin yetersizliği, desteklenen projelerin somut verilere ulaşabilecek kapasitede olmadığı, destek olmadan sürdürülebilirlik özelliğinin zayıf olduğu görülmüştür. Ajansın sosyo-ekonomik politikalarını hayata geçirebilmesi için proje teklifinde/çağrısında bulunan kurum ve kuruluşları teşvik etmesi gerekmektedir. Yani desteklediği projelerde, projeye katkısı bakımından proje sahibi kurum veya kuruluşla eşit olmalıdır. Ajansın projeye sağladığı destekle somut veriler elde edilebilmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilen projeler kapsamında bölge insanına bir takım getirileri olması gerekmektedir.

5.1.8.1.Yıllara Göre Destekler

Ankara Kalkınma Ajansının **2010 yılında** Doğrudan Faaliyet Desteği Programı kapsamında 130 proje teklifi almış programda yapılan değerlendirmeler sonucunda, kısıtlı bütçeye rağmen 17 projenin desteklenmesi sağlanmıştır. Ajans 2010 yılında doğrudan faaliyet desteği kapsamında desteklenen projeler için tahsis edilen kaynak tutarı 724.520 ₺ olarak belirlenmiştir. Destek alt sınırı 18.000 ₺ üst sınırı 70.000 ₺ olarak öngörülmekle birlikte değerlendirme süreci sonucunda projeler 18.000 ₺ ile 59.797 ₺ arasında kaynak sağlayabileceğini belirtmiştir.

2010 yılında doğrudan faaliyet destek programı kapsamında hibe almaya hak kazanan projeler şu şekildedir: Ankara İli BİT Sektörü İnovasyon Kapasitesi Stratejik Analizi, Ankara'da Yenilenebilir Enerji konusunda Kümelenme Analizi, Kızılcahamam Köylerinin Yapısal Durumunun Tespiti, OSTİM OSB'de Yer Alan Kümelerde Derinlemesine Analiz Çalışması, 2023 İçin Stratejik Planlama: Geleceği Bugünden Oluşturma, KOBİ'lerin Çevre Konusundaki İhtiyaç ve Beklentilerinin Belirlenmesi, Nallıhan'da Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi Projesi, Ankara'nın Koynunda El Değmemiş Bir Güzellik: Çamlıdere, Ankara Kentinin Dünya Miras Alanlığına Önerilmesi Fizibilite Çalışmasıdır.

Ankara Kalkınma Ajansı, **2011 yılında** “Turizm Potansiyelinin Harekete Geçirilmesi Mali Destek Programı” ve “Yenilikçi Uygulamalar Mali Destek Programı” kapsamında uygun proje başvurularının kendisine sunulması için çalışmalar yürütmüştür. Turizm Potansiyelinin Harekete Geçirilmesi Mali Destek Programı kapsamında 45, Yenilikçi Uygulamalar Mali Destek Programı kapsamında 76 olmak üzere toplam 121 başarılı Proje Teklifinin 2011 yılı Mali Destek Programı kapsamında desteklemiştir.

Turizm Potansiyelinin Harekete Geçirilmesi Mali Destek Programı kapsamında desteklenen projeler şunlardır: Ankara Gölbaşı'nda Ekoturizm ve Turizm Geri Dönüşümü Uygulamaları, Ankara Kent Müzesi, Ankara Kültür Mirası ve Kültür Ekonomisi Envanteri, Ankara'daki Müzelerde İnteraktif Uygulamalar, Kızılcahamam'da Yöresel Ürünlerin Üretim Kapasitesinin Artırılarak Turizme Kazandırılması, Dört Mevsim Turizm Dört Mevsim Rekabet Projesi, Geçmişten

Günümüze Ankara Kadınları Sergi ve Sanat Evi, Gelenekten Geleceğe Beypazarı ve Julipolis Nekropolünün Turizme Kazandırılması Projesi'dir.

Yenilikçi Uygulamalar Mali Destek Programı kapsamında desteklenen projeler ise şunlardır: Tek Kullanımlık, Tek ve Çok Lümenli Santral Venöz Kateter ve Geçici Hemodiyaliz Kateteri Geliştirilmesi ve Üretimini Ulusallaştırılması Projesi, Hastaya Özel Doğru İlacın, Doğru Zamanda, Doğru Bir Biçimde Uygulanması İçin İlaç ve Tıbbi Malzeme Yönetimi Projesi, Ar-Ge ve Ür-Ge Çalışmaları ile Yanık Tedavi ve Yara Bakım Tedavi Sarf Malzemesi Üretim Projesi, Hezarfen-Medikal Projesi, Teknopark Ortak Web Müşteri Yönetim Sistemi Projesi, İşkalesi - Ankara'da Bir Workhub Kurulması projesi, Yerli Kan Çalkalama ve Tartı Cihazı ve Hortum Kapatma Cihazı Geliştirme Projesi, Ankara Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin Potansiyelinin Tespit Edilmesi, Tanıtılması ve Harekete Geçirilmesi Projesi, Sanal Bakım Eğitimi Projesi'dir.

Ankara Kalkınma Ajansı 2011 Yılı Doğrudan Faaliyet Destek Programı kapsamında Ankara'nın kalkınmasını ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasını hedefleyen çalışmalara önem vermiştir. 2011 yılında program kapsamında desteklenecek faaliyetler için toplam kaynak miktarı 1.000.000 ₺ olup, verilecek destek miktarı asgari 20.000 ₺ ile azami 75.000 ₺ olarak belirlenmiştir. Doğrudan faaliyet destek programı kapsamında ise şunlar desteklenmiştir: Turizm Paydaşlarının Pazarlama İhtiyaçlarının Tespiti, Çözüm Önerilerinin Oluşturulması, Güneş Enerjisi Envanter Çalışması, Ankara'da Yaşlı Yoksulluğu: Ekonomik, Sosyal, Kültürel İhtiyaçların Analizi, Ankara Yenilikçilik Merkezi Kuruluş Fizibilite Çalışması, Ostim Ekopark" Hareketlilik Merkezi ve Tematik Teknopark Fizibilite Raporu, Sincan Bölgesinde Sosyal Risk Haritasının Çıkarılması, Ankara Kentsel Yoksulluk Haritası ve Ankara Tahıla Dayalı Sanayi Envanteri Strateji Raporu Projesi'dir.

Ankara Kalkınma Ajansı'nın yürüttüğü diğer destek programı olan "2011 Yılı Teknik Destek Programı" ise Ankara'daki yerel aktörlerin çalışmalarına destek sağlamayı amaçlamaktadır. Toplam bütçesi 500.000 ₺ olan programdan kamu kurum

ve kuruluşları yanı sıra kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ile birlik ve kooperatifler yararlanabileceği belirtilmiştir.

Azami teknik destek maliyetinin 15.000 ₺ olduğu programda desteklenecek faaliyetler ise, eğitim verme; program ve proje hazırlanmasına katkı; geçici uzman personel görevlendirme; danışmanlık sağlama; lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici faaliyetler olarak belirlenmiştir.

Ankara Kalkınma Ajansı, **2012 yılında** ise; teklif çağrısı kapsamında “Çevreye Duyarlı Yenilikçi Uygulamalar Mali Destek Programı”, “Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı”, “Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı” ve “Turizm Mali Destek Programı” olmak üzere dört ayrı mali destek programı ile toplam 27.000.000 ₺ tutarında destek sağlayacağını bildirmiştir.

Çevreye Duyarlı Yenilikçi Uygulamalar Mali Destek Programı kapsamında ajansa sunulan projelerden desteklenmesi kararlaştırılanlar şu şekildedir: "Yol Arkadaşım" - Güvenli Özel Araç Yolculuğu Paylaşım Platformu, Yenilenebilir Enerji Kaynağı Hidrojenle Çalışan Pem Yakıt Pili Geliştirilmesi ve Kesintisiz Güç Kaynağı Pilot Uygulaması, Güneş Enerjisi İle Çalışan Akıllı Kavşak Kontrol Sistemi Geliştirme Projesi, Çevreye Duyarlı Üretim Altyapısı Modernizasyonu ve Artıma Tesisinin Faaliyete Geçirilmesi, Kablosuz Sensör Ağları İle Orman Yangını Erken Uyarı Sistemi, Akıllı Sayaç Yönetim Sistemi, Çevreci ve Steril Edilebilir Yeşil Hammadde (Hytrel) Kullanımı İle Çok Kullanımlı Hasta Devresi Geliştirme ve Ups Medikal Çevreye Duyarlı Yenilikçi Ürün Üretim Projesidir.

Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı kapsamında ajansa sunulan projelerden desteklenmesi kararlaştırılanlar şu şekildedir: Geleneksel Motiflerden Özgün Tasarımlara Yolculuk, Çocuk Dostu Ankara, Beypazarı ve Nallıhan Eğitim ve Kültür Yuvaları, Yaşlı ve Gençlerin Sosyal Entegrasyonu ve Kuşaklararası Sosyal Ağların Geliştirilmesi Projesi, Bilim Merkezi ve Gökevi (Planetoryum) Kurulum Projesi, Ankara'daki Üstün Yetenekli Öğrencilerin Biyoteknoloji ve Genetik Mühendisliği Alanında Kreatif Yeteneklerinin Geliştirilmesi, Yoksul Yaşlıların

Sosyal Yaşama Katılımları Projesi ve Güzel Çamlıdere'de Kuşaklar Boyu Yaşama Doyum Projesidir.

Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı kapsamında ajansa sunulan projelerden desteklenmesi kararlaştırılanlar ise şu şekildedir: Kızılcahamam Akdoğan Köyü Dokumacılık Projesi, Haymana'nın Dere Yatakları ve Tarımsal Alanlarına Yönelen Evsel Atık Suların Temizlenmesi, Peçenek Barajı ve Tuz Gölü Su Havzalarının Korunması ve Su Kaynaklarının İyi Yönetiminin Sağlanması, Çamlıdere Bayındır Barajı Havzasındaki Su Kaynaklarının Korunması, Ankara İli Ayaş İlçesinde Elma İç kurduna Karşı Biyolojik Mücadele Uygulamaları, Gökçeören Köyü Hububat İşleme ve Paketleme Tesisi ve İyi Tarım Uygulamaları Projesi, Ankara'nın Tarihi Sof Kumaşının Yeniden Şehrin Kültürel ve Ekonomik Hayatına Kazandırılması Projesi, Tohumculukta Kapasite Artırımı ve Kurumsal Altyapının Modernizasyonu Projesi, Tohumluğun Kayıpsız Sertifikalandırması ve Tarımsal Ürünlerin Etkin Pazarlanması ve Teknoloji Yenileyerek Soğan Tohumculuğunda Yurtiçi ve Yurtdışı Pazar ve Kapasite Artışı İle Kurumsal Altyapıda İyileştirme Projesidir.

Turizm Mali Destek Programı kapsamında ajansa sunulan projelerden desteklenmesi kararlaştırılanlar ise şu şunlardır: Ankara Mutfağının Lezzetleri, Herkes İçin Erişilebilir Kuş Cenneti, Ankara'nın Kültürel ve Tarihi Simgelerinin Turizm Açısından Rekabet Gücünün Artırılması ve Yenilikçi Yöntemlerle Tanıtılması, Eğriova Tabiat Parkı Projesi ve Eğitimin Merkezi Ankara Projesidir.

Ajansın yürüttüğü 2012 Yılı Doğrudan Faaliyet Destek Programı kapsamında ise, Ankara'nın kalkınmasını ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasını hedefleyen çalışmalar, kritik öneme sahip araştırma ve planlama çalışmaları yanı sıra bölgenin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini geliştirmeye yönelik faaliyetleri destekleyeceği belirtilmiştir. Program kapsamında desteklenecek faaliyetler için toplam kaynak miktarı 906.000 ₺ olup verilecek destek miktarı asgari 22.000 ₺ ile azami 75.000 ₺ olarak belirlenmiştir. Programdan; Ankara'da faaliyet gösteren; kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, birlikler ve kooperatifler, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri, endüstri bölgeleri, iş geliştirme

merkezleri, teknoparklar, teknoloji geliştirme bölgeleri ile bunların kurdukları veya ortağı oldukları işletmelerin yararlanabileceği belirtilmiştir.

2012 Yılı Doğrudan Faaliyet Destek Programı kapsamında ajansa sunulan projelerden desteklenmesi kararlaştırılan teklifler şu şekildedir: Yenilikçilik ve Çevre Açısından Ankara'da Elektrikli Araçlar, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi Vizyonu ve Fizibilite Raporu Projesi, Alternatif Turizm Girişimi: Termal Tesis Yatırım Analizi ve Fizibilite Raporu, Ankara'nın Türkiye'nin Uluslararası Transit Noktasına Dönüşümü projeleridir.

Ankara Kalkınma Ajansı'nın yürüttüğü "2012 Yılı Teknik Destek Programı" ise Ankara'daki yerel aktörlerin çalışmalarına destek sağlamayı amaçlamaktadır. Program toplam bütçesi 453.000 ₺ olarak belirlenmiştir. 2012 yılında desteklenmesi uygun bulunan tüm teknik destek başvuruları şu şekildedir: Proje Döngüsü Yönetimi Eğitimi, Yatırım Fizibilitesi Hazırlama ve Finansal Analiz Eğitimi, Engelli Bireylerin İşgücü Piyasasına Aktif Entegrasyonu, Ankara Çocuk Dostu Şehir Çalışmasının Projelendirilmesi, Çocuk ve Gençlik Hizmetleri Bakım Elemanları Eğitimi, Tarıma Dayalı Sanayi Altyapısının Kurulması İçin Danışmanlık Hizmeti, Akyurt İlçesinin Proje Kapasitesinin Proje Döngüsü Yönetimiyle Geliştirilmesi, Kazan Sanayisinde İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi, Güdül Kirmir Vadisi Çevre Düzenlemesi-Peyzaj Projeleri Hazırlanması Danışmanlığı, Ankara Sanal Mobilya Fuarı Uygulamasının Projelendirilmesi Süreç Danışmanlığıdır.

Ankara Kalkınma Ajansı mali destek programları, doğrudan faaliyet destekleri ve teknik destek kapsamında 2013 yılına kadar 609 başvuru almış, bunlardan 214 proje kabul edilmiş. Ajans tarafından bu projelere ayrılan kaynak tutarı yaklaşık 27 milyon ₺ olmuş. Proje yararlanıcılarının eşfinansman tutarlarıyla projeler için yaklaşık 47 milyon ₺'lik bir kaynak Ankara'da kalkınma amaçlı olarak harekete geçirilmiş.

Ajansın **2013 yılı** içinde sağlayacağı mali destekler doğrudan faaliyet desteği şeklinde belirlenmiştir. Proje teklif çağrısı, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği uygulaması öngörülmemektedir. Ajans, **2014 yılı** mali destek programlarının ilan ve hazırlık çalışmalarına 2013 yılı üçüncü çeyreğinde başlayacaktır.

Ajans tarafından sağlanan doğrudan faaliyet desteği kapsamında, her bir faaliyet için sağlanabilecek azami destek miktarı, Kamu İhale Mevzuatına göre Büyükşehir Belediyesi sınırları dahilinde bulunan idareler için belirlenen, doğrudan temin usulüne göre yapılan satın almaların üst sınırının iki katından fazla ve yarısından az olmayacak şekilde belirlenmiştir. Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında ayrılan mali destek miktarı 2013 yılı gelir bütçesinden önceki yıllara ait programlara ilişkin ödemeler için ayrılan kısım çıkarıldıktan sonra kalan tutarın %2'si olarak belirlenmiştir.

Ajans tarafından sağlanan teknik destekler kapsamında ayrılan mali destek miktarı 2013 yılı gelir bütçesinden önceki yıllara ait programlara ilişkin ödemeler için ayrılan kısım çıkarıldıktan sonra kalan tutarın %1'i olarak belirlenmiştir.

5.2.Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)

Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 14.07.2009 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. GEKA'nın sorumluluk sahası içerisinde Aydın, Denizli ve Muğla illeri yer almaktadır.

5.2.1.Ajansın Vizyonu, Misyonu ve Temel Değerleri

Ajansın Vizyonu: Güney Ege Bölgesi'ndeki sürekli ve dengeli kalkınmayı sağlayan, bölgenin gelişmesinde öncü rol üstlenen, ulusal ve uluslararası saygınlığa sahip bir Ajans olmaktır.

Ajansın Misyonu: Güney Ege Bölgesi'nin kaynaklarının yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, tüm paydaşlarla birlikte yerel potansiyeli harekete geçirmek ve sürekli kalkınma için girişimcilik, kümelenme ve inovasyon kapasitesinin geliştirilmesini sağlamak suretiyle bölgenin küresel ölçekte rekabet gücünü artırmak ve bölge halkının yaşam kalitesini yükseltmektir.

Ajansın temel değerleri: katma değeri yüksek, bilim ve teknoloji dayanağı kuvvetli sanayi ve hizmet altyapısı oluşturan ve istihdamı artırıcı girişimlere destek sağlanarak bölgenin rekabet düzeyinin artırılması Ajansın temel politika ve öncelikleri arasındadır. Bu politika ve önceliklerin dayandığı temel ilkeler ise

şeffaflık, katılımcılık, eşitlik, sürdürülebilirlik, çevreye duyarlılık, yenilikçilik, dinamizm, tarafsızlık, gelişim odaklılık, verimlilik ve güvenilir bilgi üretimi olarak belirlenmiştir.

Ajansın Amaç, Hedef ve Görevleri: Güney Ege Kalkınma Ajansının amaçları, hedefleri ve görevleri bu bölüm içerisinde açıklanacaktır.

Ajansın temel amacı: TR32 Düzey 2 Bölgesi'ndeki (Ek-5 Bk.) kaynakların etkin ve verimli kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirmek, istihdam olanaklarını artırmak ve potansiyel sektörleri desteklemek, kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerini güçlendirmek ve bu paydaşlarla işbirliğini geliştirerek dengeli kalkınmanın gerçekleştirilmesini, kentsel ve çevresel sorunların üstesinden gelinerek bölge halkının yaşam standardının yükseltilmesini sağlamak, bölge içi gelişmişlik farklılıklarını azaltarak gerek ulusal gerekse uluslararası alanda bölgenin rekabet düzeyini artırmaktır.

Güney Ege Bölgesi gerek antik çağdan beri süregelen tarihi ve kültürel özellikleri, eşsiz doğal varlığı, coğrafi konumu, sahip olduğu biyolojik zenginliği ve girişimcilik ruhu ile dünyada marka olma potansiyeline sahip önemli bir bölgedir. Bölge Planı'nda belirlenen çerçeve doğrultusunda, bölgede yöresel zenginlik kaynağı olan ürünlerin markalaştırılıp pazarlanması ve bölgenin rekabet gücünün daha üst seviyelere çıkarılması öncelik verilen hedeflerdendir.

Sektörel faaliyetler açısından bölgede önemli role sahip olan tarım, turizm ile sanayi sektörlerinin verimliliğini ve çeşitliliğini artırmak için tarımda ve sanayide katma değeri yüksek ürünlerin üretimi ve turizm türlerinin desteklenerek geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bölgedeki sektörlerin sürekli değişen ve gelişen piyasa koşullarına ayak uydurmasında, bölgede yenilikçilik bilinci oluşturulması, üniversite-sanayi işbirliğinin bu doğrultuda geliştirilmesi ve teknokentin sanayide etkinliğinin artırılması Ajans hedefleri arasındadır.

Biyolojik çeşitlilik açısından ülkemizin en zengin alanlarından olan Bölgemizde sürdürülebilir kalkınmanın başarılabilmesinde; çevre koruma politikalarının, ekonomik faaliyetler ile sosyal kalkınmaya ilişkin politikaların uygulanmasından ayrı düşünülmemeyeceği bilinciyle, etkin bir çevre yönetim

sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunmak da Ajansımızın hedefleri arasındadır. Bu kapsamda, gerek biyolojik çeşitliliğinin koruma ve kullanım dengesi çerçevesinde kullanılması, gerek Bölgenin var olan yenilenebilir enerji potansiyelin harekete geçirilmesi, gerekse atık su, atık yönetim sistemleri ve diğer kentsel altyapının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bölgede sürekli ve dengeli kalkınmanın başarılabilmesi ile bölge insanının yaşam kalitesinin yükseltilebilmesi için ekonomik yapabilirliğinin artırılmasının yanında, sosyal kalkınmanın ve çevreyi korumanın da dikkate alınması önemlidir. Bu kapsamda Ajans, bölgenin sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında ülkede en üst sıralarda yer alması için istihdam olanaklarını geliştirerek iş gücüne katılımını artırmayı, sosyal altyapıyı geliştirerek yaşam kalitesini yükseltmeyi ve kültürel altyapıyı güçlendirmeyi de hedeflemektedir.

Bu amaç ve hedefler doğrultusunda Güney Ege Kalkınma Ajansının Görevleri özetle şu şekilde ifade edebiliriz;

5.2.2.Görevleri

- Bölgenin ulusal ve uluslararası alanda yatırım olanaklarının tanıtımını yapmak,
- Yatırımcılara yönelik danışmanlık ve destek hizmetleri vermek,
- Yatırımcıların karşılaştıkları bürokratik engellerin çözümü için çalışmalar yapmak,
- Bölgeye yerli ve yabancı yatırımcıları çekmek,
- Yatırımcı eşleştirmesi yapmak,
- Bölgede sürdürülebilir kalkınma ve sosyo-ekonomik gelişmeyi sağlamak,
- Bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek,

- Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Kalkınma Bakanlığı'na bildirmek,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- Bölgede hangi alanlarda yatırım yapılabileceğini belirlemek,
- Yatırımcılara yasal prosedürler, teşvik sisteminin detayları, hukuki izinler gibi konularda yardımcı olmak ve işlemlerini takip etmek,
- Hem turizm hem de diğer alanlarda bölgeye yerli ve yabancı yatırımcıyı çekerek yerel potansiyeli harekete geçirmek,
- Yatırımcılara mali ve teknik konularda destek sağlamak ve Bölge'de yapılacak yatırımlara öncülük ederek işletmelerin kapasiteleri ve ihracatlarını artırmaya yönelik çalışmalar yapmak,
- Yatırımcı kurumlar arası işbirliğini geliştirmek,
- Bölgenin zenginliklerini ülke ve dünya çapında tanıtmak,
- Yerel yatırımcı ile uluslararası yatırımcıları uygun platformlarda buluşturmak,
- Tarım ve kırsal kalkınmayı sağlamak,
- Turizm, ulaşım, çevre, sosyal sermaye ve sosyal altyapıları geliştirmek,
- Yatırım tanıtımına ilişkin ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon içinde bölgeye yatırım çekilmesine yönelik çalışmalar yapmak,

- Yatırım tanıtımına ilişkin ulusal ve uluslararası yatırım fuarlarına katılım sağlamak,
- Doğrudan yatırımcı firma, kuruluş ya da kişiler ile temas kurmak,
- Yurt dışındaki iş konseyleri, ticaret odaları, dernekler ve öne çıkan işadamları ile yatırım tanıtım çalışmalarında bulunmak,
- 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un dördüncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmaktır.

5.2.3.GEKA Teşkilat Yapısı

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un kabulüyle 25.07.2009 gün ve 27299 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar ile Denizli merkez olmak üzere Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan TR32 Bölgesi'nde Güney Ege Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Ajanslar tüzel kişiliği haiz ve bu kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. Buna göre Ajans organizasyon yapısı aşağıdaki şekilde oluşmuştur:

Şekil 10: GEKA Teşkilat Yapısı

Kaynak: GEKA 2012 Faaliyet Raporu

Ajans teşkilat yapısı Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu, Genel Sekreterlik ve Genel Sekreterliğe bağlı birimlerden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu, ajansın karar organıdır ve Aydın, Denizli ve Muğla illerinin Valileri, Merkez Belediye Başkanları, İl Genel Meclisi Başkanları ile Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlarının oluşturduğu 12 kişilik bir kuruldur. Ajansın danışma organı olan Kalkınma Kurulu, 34'ü Aydın'ı, 34'ü Denizli'yi ve 32'si Muğla'yı temsil eden 100 kişiden oluşan bir kuruldur. Genel Sekreterlik Ajansın icra organıdır. Yıllık program ve bütçeyi hazırlamakta, ajansı yerel ve uluslararası platformda temsil etmektedir. Şekil 10'da görüldüğü gibi Genel Sekreterliğe bağlı birimler; Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Kurumsal Hizmetler Birimi, Program Yönetimi Birimi, Tanıtım ve Dış ilişkiler Birimi ve Yatırım Destek Ofislerinden oluşmaktadır.

Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi; bölgenin ekonomik sosyal ve kültürel gelişimini hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapılması, yerel aktörlerin katılımı ile bölgesel ve sektörel bazlı plan ve programlar hazırlanması, yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği ve kapasite geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmasından sorumludur.

İzleme ve Değerlendirme Birimi; Ajans tarafından hazırlanan plan, program ve desteklenen projelerin izlenmesi değerlendirilmesi amacıyla gerekli bilgilerin toplanması, analizi, bildirilmesi ve kullanılması konusunda araştırmalar yapar. Destekleme faaliyetlerinin verimlilik, etkinlik, yaratılan etki ve sürdürülebilirliğin düzenli aralıklarla takip edilmesini sağlar. Bu nedenle destek projeleri kapsamında başarılı olup, sözleşmesi imzalanan projelerin uygulanması, yasa ve usullere uygunluğunun kontrolü, yararlanıcının sorunları ve ihtiyaçları ile yakından ilgilenir.

Kurumsal mükellefiyet sürecinde Ajansın kalite süreçlerinin geliştirilmesi ve uygulanması Kurumsal Hizmetler Biriminin sorumluluk alanı içerisindedir. Muhasebe ve Finansman, Bilgi İşlem ve Yönetici Asistanlığı bölümlerini bünyesinde toplayan birim, ajansın idari işlerinden sorumlu birimdir.

Program Yönetimi Birimi; Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi tarafından hazırlanan Bölge Planı ve programlarına göre oluşturulacak destek programlarından sorumlu birimdir. Tüm destekler kapsamında başvuruların alınmasından, destek alınan projelerin belirlenmesi ve başvuru sahipleriyle sözleşmelerin imzalanmasına kadar olan sürecin uygulanmasından sorumludur.

Tanıtım ve Dış ilişkiler Birimi; ajansın ve bölgenin ulusal ve uluslararası platformda tanıtılması için stratejiler planlar. Yurtiçi ve yurtdışındaki kurumlarla işbirliğini geliştirerek belirli programlar kapsamında paydaşlara çeşitli danışmanlık teknik destekler sağlar. Bölgenin öne çıkan özelliklerinin tanıtılmasına yönelik çalışmalar yürüten Tanıtım ve Dış İlişkiler Birimi bölgenin kurumsal kapasitesinin artırılması için eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri düzenler. Ayrıca Basın ve Halkla İlişkiler Bölümünü bünyesinde barındırır.

Aydın, Denizli ve Muğla İllerinde faaliyet gösteren Yatırım Destek Ofisleri bölgede yatırım kararlarına yön verecek verilerin oluşturulması, yatırımların takip edilerek teknik destek sağlanması ve yatırımcıların yönlendirilmesinden sorumludur. Ayrıca yerli ve yabancı yatırımcıların eleştirilmesi ve bölgeye yatırım yapmak isteyen kurum ve kuruluşlara gerekli desteğin sağlanması Yatırım Destek Ofislerinin görevleri arasındadır.

5.2.4.Ajans Faaliyetleri

Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın faaliyetleri şu şekildedir (GEKA 2012 Faaliyet Raporu):

- Kamu, özel sektör ve STK'lar arasında işbirliğinin geliştirilmesi,
- Aydın, Denizli ve Muğla illerinin kalkınmasına yönelik planların hazırlanması,
- Bölgedeki iş ve yatırım imkanlarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılarak bölgeye yatırım çekilmesi,
- Yatırımcılara teknik bilgi desteği verilmesi ve danışmanlık yapılması,
- Bölgedeki sektörlere yönelik Pazar araştırmalarının yapılması ve ilgili raporların hazırlanması,
- Bölgenin planlama ve proje geliştirme kapasitesinin artırılması,

- Kurum ve kuruluşların proje ve faaliyet tekliflerinin değerlendirilerek mali destek sağlanması,
- Desteklenen proje ve faaliyetlerin izlenmesi, değerlendirilmesi ve raporlanması,
- Ulusal/uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak ve ortak projelerin geliştirilmesidir.

5.2.5.Ajans Mevcut Durum Analizi

Güney Ege Kalkınma Ajansının genç, dinamik ve eğitim seviyesi yüksek personelinin varlığı önemli bir üstünlüğüdür. Karar alma süreçlerinde esnek, dinamik ve katılımcı bir yapıya sahip olması, Bölgeye yatırım çekme hususunda ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğine ve koordinasyona açık olması, teknolojiyi kullanma kabiliyeti ve bilişim alanında güçlü bir altyapı, yenilikçi, değişimlere açık ve rekabetçi bir çalışma anlayışına sahip olması Ajansın diğer üstün yanlarıdır.

Ajansın fiziksel koşullarının ihtiyacı karşılayacak nitelikte olmayışı, yeni kurulmuş olmasından kaynaklı kurumsallaşma sürecinin devam etmesi, ilgili mevzuatın yeniliği ve uygulamada çıkan sorunlara tam anlamıyla cevap verebilecek nitelikte olmayışı, yapılanma sürecinde yaşanan birim içi ve birimler arası iletişim eksiklikleri, henüz faaliyetlere ilişkin yeterli otomasyonun sağlanamayışı Ajansın zayıf yönleri olarak belirlenmiştir.

5.2.5.1.GFZT Analizi

Güney Ege Bölgesine ekonomik yapı açısından bakıldığında bölge, ülke genelinde GSYH'da 7. sıradadır. Ülke tarımının %7,1'i, sanayinin %3,3'ü, hizmetler sektörünün %3,5'ini sağlamaktadır. Yabancı sermayeli şirket sayısı sıralamasında 3. sıradadır. Türkiye ihracatının %2,3'ünü karşılamakta, bölgede kümelenme potansiyeli olan sektörlerin başında tekstil ürünleri imalatı, oteller ve lokantalar, su yolu taşımacılığı gelmektedir. Türkiye'nin en yüksek jeotermal potansiyeline sahip Feldispat üretiminde dünyada ilk sıradadır. Ülkenin 2. büyük mermer yataklarına sahiptir.

Bölgenin mevcut durumuna sosyal ve kurumsal yapısı yönünden bakıldığında; Türkiye nüfusunun yaklaşık %3,73'ünü oluşturmaktadır. Yetişkin nüfus ortalaması, aktif işgücü ve okuryazar oranı Türkiye ortalamasından yüksektir. Bölge Türkiye ortalamasına göre düşük yaş bağımlılık oranına sahip ve şehirleşme oranı Türkiye ortalamasından düşüktür.

Bölgede; içme ve kullanma suyu arıtma hizmeti verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı Türkiye ortalamasından düşük, atık su arıtma ve kanalizasyon hizmeti verilen nüfusun toplam belediye nüfusundaki payı Türkiye ortalamasından düşüktür. Hava kirliliğinin en yoğun olduğu ilçeler; Denizli Merkez ve Muğla Yatağan Büyük Menderes Havzasına yönelik “ Büyük Menderes Nehir Havzası Yönetim Planı” mevcut Biyolojik çeşitlilik oldukça zengin Ülkedeki 14 Özel Çevre Koruma Bölgelerinin altısı bölge sınırlarında yer almaktadır.

Güney Ege Bölgesi'nde Ulaşımında kara yolu ağırlıklı olarak kullanılmakta, Ege Bölgesi'ndeki toplam yolcu ve yük taşımacılığının %50'si Dalaman ve Bodrum-Milas Havalimanlarından sağlanmaktadır. Türkiye'de kruvaziyer gemilerin yanaştığı en önemli liman olan Kuşadası limanı bölgede bulunmaktadır. Bölge 1. derecede deprem bölgesidir (GEKA 2010-2013 Bölge Planı Sunumu).

GFZT analizleri sonucunda, yukarıda ifade edilen alanlarla ilgili Bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile tehdit ve fırsatları tespit edilmiştir. Bunlar Tablo 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19'da ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 12: Güney Ege Bölgesinin Ekonomik Yapı GFZT Analizi

EKONOMİK YAPI	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
İzmir Limanı'na yakın olması	AR-GE eksikliği
Bölgede girişimciliğin yüksek olması	Tanıtım eksikliği
	Yüksek teknolojiye dayalı katma değeri yüksek ürünler üretememe
	Kurumsal dayanışma zaafı; • Üniversite-sanayi iş birliğinin zayıf olması • STK, özel sektör ve kamu arasındaki iş birliği eksikliği
	Yatırım teşviklerinin yetersiz olması
	Pazarlama ve markalaşma sorunu
	Hammadde bakımından dışa bağımlı olunması
	Sanayinin belirli sektörlerde yoğunlaşması
	Girişimcilerin doğru yönlendirilememesi
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Dünya ticaret hacminin artması	Küresel ekonomik krizin bölgeyi olumsuz etkilemesi
Dünya ekonomisindeki bütünleşme, sosyal ağların etkisinin artması ve e ticaretin yaygınlaşması	Yanlış teşvik sistemlerinin (sektörel teşvikler yerine bölgesel teşvikler) üretime engel olması
AB Projeleri, TÜBİTAK, KOSGEB ve GEKA desteklerinin olması	Turizm yatırımlarının daha çok global kökenli olması
İzmir'e olan yakınlığı nedeniyle yatırımcı çekme potansiyelinin yüksek olması	AB ve uluslararası standartların uygulamasına yönelik bölgenin altyapısının olmaması
	Devletin AR-GE mekanizmasını çalıştıracak kamu, özel sektör ve üniversiteler arasındaki iş birliğini geliştirememesi

Kaynak: GEKA 2010-2013 Bölge Planı

Tablo 13: Güney Ege Bölgesinin Tarım Sektörü GFZT Analizi

TARIM	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Bölgenin bereketli topraklara sahip olması	Tarım alanlarında düzensiz yapılaşmanın olması
Dünyada rekabet edilebilecek ürünler (zeytin, üzüm, incir, pamuk ve kestane) yetiştirilmesi	Tarımda parçalı topraklar sebebiyle ilerlemenin olmaması
Organize seracılığın yaygın olması	Bölgede butik şarapçılığın özendirilmemesi
Hayvancılığın modern yöntemlerle yapılması	Tarıma dayalı sanayinin yetersiz olması
Bölgenin tarıma elverişli iklim şartlarına sahip olması	İşleme, depolama ve paketleme konularında AB ve uluslararası standartlara uygun tesis eksikliği
Polikültür tarıma uygun ekolojik yapısı	Menderes havzasının kirlenmesi sebebiyle sürdürülebilir tarımın tehdit altında olması
	Çevre kirliliğinin tarım alanlarını olumsuz etkilemesi
	Bölgeye has tarım ürünlerinde markalaşma eksikliği
	Çayır ve mera alanlarının hayvancılık için yetersiz olması
	Sulamada modern sistemler yerine büyük ölçüde geleneksel yöntemlerin kullanılması
	Jeotermal enerjinin tarımda yeterince kullanılmaması
	Sulu tarım uygulamalarının yer altı suyu ile yapılmasının büyük miktarda elektrik enerjisi tüketimine neden olması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Sulu tarım uygulamalarının yer altı suyu ile yapılmasının büyük miktarda elektrik enerjisi tüketimine neden olması	GDO'lu ürünlerin yetişmesine izin verilmesi
Tarımı geliştirmek için Tarım İl Müdürlüklerince eğitim verilmesi	Tohum ve fide üretiminde dışa bağımlı olunması
	AB tarım politikaları sebebiyle rekabetin artması
	Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin tarımsal üretimi olumsuz etkilemesi
	Su kaynaklarının atık sular sebebiyle kirlenmesi ve azalmasının tarımsal sulamayı olumsuz etkilemesi

	Kentleşme ve sanayileşmenin tarım üzerine olumsuz etkisi
--	--

Kaynak: GEKA 2010-2013 Bölge Planı

Tablo 14: Güney Ege Bölgesinin Sanayi Sektörü GFZT Analizi

SANAYİ	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Bölgedeki sanayi altyapısının gelişmiş olması	Hammadde bakımından dışa bağımlı olunması
Bölgede tekstil ürünleri imalatı başta olmak üzere pek çok ürünün imalatında yoğunlaşma ve kümelenme olması	Sanayinin belirli sektörlerde yoğunlaşması
Kurulmuş ve kuruluş aşamasında olan 14 adet OSB, 3 adet İhtisas OSB ve 53 KSS'nin yer alması	
Ev tekstilinde kümelenme çalışmalarının başlamış olması	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Yapılan kümelenme çalışmaları	Üretim maliyetlerinin yüksek olması
	Çin ve Hindistan'ın fiyat, Almanya'nın teknoloji ile rekabet etmesi dolayısıyla bölgenin ve Türkiye'nin üretim merkezi olmaktan çıkması

Kaynak: GEKA 2010-2013 Bölge Planı

Tablo 15: Güney Ege Bölgesinin Enerji ve Madencilik Sektörü GFZT Analizi

ENERJİ VE MADENCİLİK	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Doğal kaynakların (mermer ve traverten) ve yenilenebilir enerji kaynaklarının (rüzgâr, güneş, jeotermal) bölgede bulunması	Sulu tarım uygulamalarının yer altı suyu ile yapılmasının büyük miktarda elektrik enerjisi tüketimine sebep olması
Yatağan ve Milas ilçelerinde 3 adet termik santralin bulunması	Sosyal gelişmişliğin bir göstergesi olan elektrik tüketiminin Türkiye genelinde % 3 gibi düşük bir paya sahip olması
Bölgenin 2.998 saatlik yıllık güneşlenme süresiyle Türkiye ortalaması olan yıllık 2.737 saatin üzerinde olması	Jeotermal kaynakların kullanım alanlarının yetersiz olması
Türkiye genelinde % 17'lik payla iyi bir rüzgâr enerji potansiyelinin olması	Yenilenebilir enerji potansiyelini ortaya çıkaracak envanter ve fizibilite çalışmalarının eksik olması
9 adet HES Projesi tamamlandığında yaratacağı enerji miktarının yüksek olması	
Türkiye feldspat üretiminin tamamına yakınının bölgede yapılıyor olması	
Ülkenin 2. büyük mermer ve traverten yataklarının bölgede olması	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Dünyada enerji kaynaklarının tükenmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına (jeotermal, güneş, rüzgâr) olan talebin artması	Enerji alanında yapılacak yatırımların maliyetlerinin yüksek olması
Dünyada seramik ve cam hammaddelerine olan	

talebin artması	
Doğal kaynaklara (mermer, beyaz mermer ve diğer madenler) olan talebin artması	

Kaynak: GEKA 2010-2013 Bölge Planı

Tablo 16: Güney Ege Bölgesinin Turizm Sektörü GFZT Analizi

TURİZM	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Geleneksel deniz, kum, güneş turizmine alternatif olarak termal, doğa, kültür, tarih ve kongre turizmlerinin bölgede mevcut olması	Turistik, sosyal faaliyet ve mekân eksikliği
Türkiye'de bulunan 286 mavi bayraklı plajın 81'inin bölgede bulunması	Turizm sektöründe nitelikli eleman eksikliği
Türkiye'de bulunan 11 adet beş altın çıpalı marinadan 8'inin bölgede bulunması	Doğal, tarihî ve kültürel değerlerin korunması ve tanıtımına yönelik faaliyet eksikliği
Türkiye'nin en köklü marinalarından Kuşadası Setur (Turban) marinanın bölgede bulunması	Her şey dahil sistemi sebebiyle esnafın gelirinin, rekabet gücünün ve kalitenin düşmesi
Kurvaziyer turizmi bakımından ülkenin önemli yolcu limanlarından olan Kuşadası ve Bodrum limanlarının bölgede faaliyet göstermesi	Turizmin 12 aya yayılamaması
	Bölgedeki liman ve marinaların uluslararası düzeyde yeterince tanıtımının yapılmaması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Yaşlanan dünya nüfusuyla birlikte turizm algısının ve beklentisinin sağlık, kültür, tedavi amaçlı (termal) turizm yönünde değişmesi	Terör olaylarının artması ve bölge turizmini baltalaması
Dünyada mega yat talebinin artması	Küresel tur operatörlerinin turizm sektörünü tekellerinde bulundurmaları sebebiyle bölge potansiyelinin kullanılamaması
D-Marin Didim'de tekrar startı verilen yüzer iskele ile kruvaziyer turizmi bakımından güçlendiriliyor olması	Düşük bütçeli ve az eğitilmiş çalışan talebinin artması
	Akdeniz ülkeleri arasında turizm rekabetinin artması
	Antalya ve İzmir gibi turistik şehirlere yakınlığı

Kaynak: GEKA 2010-2013 Bölge Planı

Tablo 17: Güney Ege Bölgesinin Sosyal ve Kurumsal Yapı GFZT Analizi

SOSYAL VE KURUMSAL YAPI	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Eğitim seviyesinin yüksek olması	Hastane eksikliği
Halkın eğitime karşı olan isteği	Krizle birlikte artan işsizlik oranı ve özellikle kadınların işsiz kalmış olması
Kaliteli insan kaynağı	İş gücü ihtiyaç analizi eksikliği
Genç ve aktif nüfusun fazla olması, dolayısıyla potansiyel iş gücünün yüksek olması	Mesleki ve teknik eğitim almış iş gücü için staj ve çalışma imkanlarının kısıtlılığı
Nüfus artış hızının düşük olması	Tiyatro salonlarının yetersiz olması
İş gücüne katılım oranının yüksek olması,	Bölgede yat sektörü ve denizcilik yönünden gerekli yetişmiş insan gücü ve ara elemanın bulunmaması
Kadın nüfusun iş gücüne katılımının yüksek olması	Aile şirketlerinin yoğunluğu ve kurumsallaşma eksikliği
Okullaşma ve okuryazar oranının yüksek olması	Kırsal alanda tarım dışı istihdam çeşitliliği olmaması
Bebek ölüm hızının düşük olması	Denizli ve Aydın'da merkeze uzak ilçelerde okuma yazma oranının düşük olması
Kırsaldan kente göçün az olması (Bölgenin kırsal nüfus tutma özelliği)	
Bölgenin her ilinde gelişmiş üniversitelerin varlığı	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Bölgenin tarım, sanayi ve turizm açısından önemli kaynakları barındırıyor olması	Bölgeye gelen nitelsiz göç ve bölgeden dışarıya olan beyin göçünün artması
Bölge için yapılan merkezi planlarda yerel aktörlerin dikkate alınması	Kültürel yozlaşma

Kaynak: GEKA 2010-2013 Bölge Planı

Tablo 18: Güney Ege Bölgesinin Çevresel GFZT Analizi

ÇEVRE	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Bölgenin güçlü bir biyolojik zenginliğe sahip olması	Düzenli katı atık depolama tesislerinin yetersizliği ve vahşi depolama yöntemleri
Endemik türlerin çokluğu	Katı atıklarının geri dönüşümünün yetersiz olması
Su ürünleri yetiştiriciliğindeki yüksek potansiyel	Hava kirliliğinin yoğun olması
Özel Çevre Koruma Bölgelerinin bölgede sayısının fazla oluşunun biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkısı	Evsel ve endüstriyel atık su arıtım ve kanalizasyon sistemlerindeki yetersizlik
Akdeniz foku ve deniz kaplumbağası (Caretta caretta) gibi nesli tehlike altında bulunan türlere ev sahipliği yapması	Altyapı hizmetlerinden yararlanan nüfusun azlığı
İztuzu ve Dalyan Kumsalı gibi deniz kaplumbağalarının önemli üreme alanlarına sahip olması	Orman kaynaklarının sürekli ve dengeli kalkınma ilkeleri doğrultusunda kullanılmaması
Doğal, tarihi ve kültürel zenginlikleri bir arada sunan alanların bölgede bulunması	Tabiat parkları, tabiat anıtları ve millî parklar gibi korunan alanların sahip olunan biyolojik çeşitliliğe kıyasla özellikle Aydın'da az olması
	Tehlikeli atıkların durumuna yönelik inceleme ve bertarafına yönelik faaliyetlerin yetersizliği
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Katı atık yönetiminde hizmet birliği modelinin yaygınlaşması ve başarılı örneklerinin bulunması	Küresel iklim değişikliği
Çeşitli alanlarda kullanılan bölgeye has endemik türlerin fazlalığı	İnsan faaliyetlerinden kaynaklanan yoğun deniz ve su kaynakları kirliliği
Özel Çevre Koruma Bölgelerine yönelik tamamlanan/yürütülmekte olan projeler	Atık alma tesislerinin sayı veya kapasite yetersizliğinin deniz çevresini ve denizel kaynakların sürdürülebilir kullanımını tehdit etmesi
Çevrenin korunmasına yönelik ilgili kurumların yürütmekte olduğu veya planlanan faaliyetler	Orman yangınları
Giderek artmakta olan geri dönüşüm faaliyetleri ve çevre bilinci	Çayır ve meraların azalması
	Biyolojik çeşitliliğin azalması
	Erozyon
	Betonlaşma ve plansız kentleşme
	Deprem
	Su havzalarının kirlilik tehdidi altında olması

Kaynak: GEKA 2010-2013 Bölge Planı

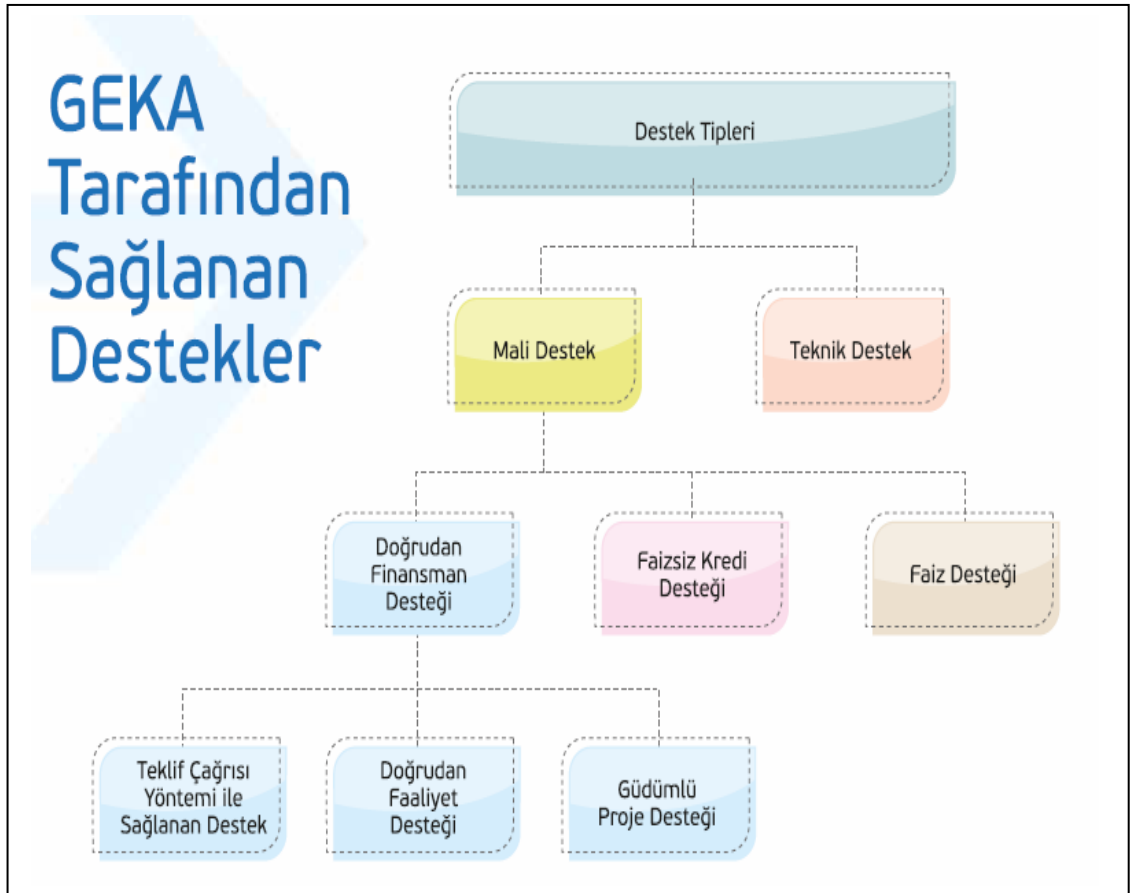
Tablo 19: Güney Ege Bölgesinin Altyapı ve Ulaşım GFZT Analizi

ALTYAPI VE ULAŞIM	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Muğla'daki ulusal ve uluslararası iki havalimanı ve bunların şehir merkezine yakınlığı	Denizli-Çardak havaalanının kent merkezine uzak oluşu
Bölgede Kuşadası ve Güllük gibi önemli limanların bulunması	Kuşadası ve Didim gibi önemli turistik merkezlerinin bulunduğu Aydın'da uluslararası kalitede bir havalimanının halihazırda olmaması
Bölgenin deniz ulaşımı ve ticareti potansiyeli	Köy yollarının yetersiz ve kalitesiz oluşu
Bölgenin önemli ticari ve turizm kapısı olan İzmir ile yakınlığı ve Aydın-İzmir Otobanı	Muğla'da demir yolu ağının olmaması
Demir yolu ağını ve ulaşımını güçlendirmeye ilişkin biten/devam eden projeler (Hat yenileme, Raybüs Çalışmaları vb.)	Bölgede bulunan neredeyse kara yolu uzunluğunda ve tarihsel geçmişi oldukça eski olan İzmir-Aydın-Denizli Demir yolu hattına ilişkin yenileme çalışmalarının halen bitirilememiş olması
	Deniz yolu ve demir yolunun yük ve yolcu taşımacılığında yeterince kullanılmaması
	Uluslararası havaalanı ve demir yolu yük taşımacılığı eksikliği
	Yol, su, kanalizasyon ve enerji bağlantı eksikliği
FIRSATLAR	TEHDİTLER
Ulaştırma Bakanlığı'nın hızlı tren güzergâhları arasına bölgeyi (Denizli Antalya) dahil etmesine yönelik çalışmaları	Bölgedeki araç sayısının ve trafik yoğunluğunun artışının kara yollarındaki yükü artırması
Ulaştırma Bakanlığı tarafından son yıllarda demir yolu taşımacılığının ve altyapısının güçlendirilmesine yönelik amaçların belirlenmiş olması	Altyapısı ve atık alım tesisleri güçlendirilmeden kontrolsüz büyüyen limanlar sebebiyle artabilecek deniz kirliliğinin deniz turizmi, su sporları ve balıkçılık faaliyetlerini tehdit etmesi
Ulaştırma Bakanlığı'nın limanların kombine birer taşımacılık yapabilen lojistik merkezler haline getirilmesine yönelik faaliyetler planlaması	Doğal afetler, özellikle deprem riski
Dünyadaki teknolojik gelişmeler sonrasında demir yolu ulaşımının rahat, güvenli ve daha hızlı konuma ulaşmış olması	
Bölgenin özellikle Aydın ve Denizli'nin topoğrafik yapısının demir yolu ulaşımına elverişli olması	

Kaynak: GEKA 2010-2013 Bölge Planı

5.2.6. GEKA Tarafından Sağlanan Destekler

Bölgenin kalkınma sürecinin hızlandırılması ve bölge için önem arz eden faaliyetlerin hayata geçirilmesi için Bölge Planları çerçevesinde belirlenen kalkınmada öncelikli alanlarda bölge aktörlerine mali ve teknik destekler sağlanmaktadır. Ancak ajanslar tarafından söz konusu desteklerin hepsi henüz tam anlamıyla verilmeye başlanmamıştır.

Şekil 11: GEKA Tarafından Sağlanan Destekler

Kaynak:<http://www.geka.org.tr/yukleme/dosya/59c0c4c42cee307a2295d2dd71a5ef81.pdf>

5.2.6.1.Mali Destekler

Şekil 11’de görüldüğü gibi genel olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları tarafından sağlanan mali destekler; doğrudan finansman desteği, faizsiz kredi desteği ve faiz desteğinden oluşmaktadır. Doğrudan finansman desteği, Ajansın uygun proje ve faaliyetlere yaptığı karşılıksız yardımlardır ve esas itibarıyla teklif çağrısı yöntemiyle sağlanan desteklerden oluşmaktadır. Bunun yanında Ajans doğrudan finansman desteğini, istisnai olarak proje teklif çağrısı yapmaksızın ve proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerinden bazılarını hafifletmek veya proje hazırlık sürecini doğrudan yönetmek suretiyle doğrudan faaliyet desteği ve güdümlü proje desteği şeklinde de sağlayabilmektedir. Ajans Proje Teklif Çağrısı yönteminde, Bölge Planı ve çalışma programlarında yer alan gelişme eksenleri, amaç, hedef ve stratejilerini hayata geçirmek amacıyla belirli dönemler itibarıyla planlanan destek kapsamında mali destek sağlayabilir. Ajans bölgenin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına, bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesinde acil tedbirlerin alınmasına, bölgenin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini geliştirmeye yönelik iş geliştirme merkezleri gibi bölge için önemli olabilecek stratejik eylemlerin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacak faaliyetlere doğrudan mali destek verilebilir. Güdümlü Projeler, bölge planında öngörülen öncelikler doğrultusunda konusu ve koşulları Ajan öncülüğünde ve yönlendirilmesinde belirlenen özel nitelikli model projelerdir.

Faizsiz kredi desteği kapsamında Ajans tarafından kar amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin başvuru rehberinde belirtilen nitelikteki projeleri için ilgili aracı kuruluşlar eliyle kredi verilmesini ve bu mali desteğin Ajansa faiz ödenmeksizin taksitler halinde geri ödenmesine imkan sağlayan karşılıksız yardımlar yer almaktadır.

Faiz desteği ise kar amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin başvuru rehberinde belirtilen nitelikteki projeleri için ilgili aracı kuruluşlardan alacakları krediler karşılığında ödeyecekleri faiz giderlerinin Ajans tarafından karşılanmasını sağlayan karşılıksız yardımdır.

5.2.6.2. Teknik Destekler

Ajans tarafından bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına danışmanlık yapmak, geçici uzman görevlendirmek, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlamak, eğitim vermek gibi faaliyetlerle teknik destek sağlanmaktadır. Söz konusu Teknik Destekler GEKA tarafından Şekil 12'deki gibi gerçekleştirilmektedir.

Şekil 12: GEKA'nın Sağladığı Teknik Destek Türleri

Kaynak: <http://www.geka.org.tr/yukleme/dosya/a764a29a61e0da7e30c877466>

5.2.6.3.Yıllara Göre Destekler

Güney Ege Kalkınma Ajansı **2010 yılından** itibaren mali destek programı yürütmektedir. Ajans 2010 yılında iktisadi kalkınma mali destek programı kapsamında Kâr Amacı Güden Kuruluşlara Yönelik 7 milyon ₺, Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik 3,3 Milyon ₺, Küçük Ölçekli Altyapı Projelerine yönelik 5,7 Milyon ₺ olmak üzere toplam bütçe 16 milyon ₺ ayırmıştır. 2010 Yılı İktisadi Kalkınma Programı kapsamında destek almaya hak kazanan “En Ucuz Enerji Tasarruf Edilen Enerjidir” adlı proje olmuştur.

Ajans tarafından Kâr Amacı Güden Kuruluşlara Yönelik Mali Destek Programı kapsamında destek verilen projeler şunlardır: Arı Peteği Arı Keki Üretimi ve Kapasite Artırımı Projesi, Mega Yatçılık ve Yat Üretimi, Deniz Temiz Balık Mutlu Projesi, Çevreci Boya Atölyesi, Organik Tarım İçin Makine Üretim Projesi, Mertar Narenciye Paketleme Tesisi Kapasite Arttırım ve Makine Modernizasyon Projesi, Çevik Gıda Yaş İncir Şoklama Tesisi, Farklı Tiplerde Çevre Dostu Viyol Üretimi İle Üretim Çeşitliliği ve Kapasitesinin Artırılarak İstihdama ve Ülke Ekonomisine Katkısı, Zeytin Kurutma Yatırım Projesi, Organik Meyve İşleme Paketleme Soğuk Depolama Tesisi Tamamlama Projesi, Mikro Besin Elementlerinin Şelatlandırılarak Üretimi Projesi, Sümer Süt Kapasite Artırımı, Makine Modernizasyonu ve Günlük Süt Dolum Makine Yatırım Projesi, Lidya Toprak Sanayi Gaz Beton Sistemi Kurulum Projesi, Tam Otomatik Isıcam Hattı Yatırım Projeleridir.

Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı kapsamında destelenen projeler şu şekildedir: Çine Organize Sanayi Bölge Müdürlüğünün İçme ve Kullanma Su Projesi, Sağlık Atıkları Sağlımızı Bozmasın Projesi, Başkarcı Belediyesi Yeniyol Caddesi Çevre Düzenlemesi ve Altyapı Projesi, Arıtma Tesisi Projesi, "Yaşanabilir Mekan İçmeler-Gölenya" Projesi, Gençlik Merkezi Projesi, Atık Su Arıtma Tesisi Altyapı Güçlendirme Projesi, Tarihi Bağpazarı Bölgesinin Yeniden Düzenlenerek Sosyal Çevreye Kazandırılması Projeleridir.

Güney Ege Kalkınma Ajansının **2011 yılında** doğrudan faaliyet destek programı kapsamında ajansa sunulan proje başvuruları içerisinde desteklenen projeler şu şekildedir: Denizli Tekstil Sanayi Envanterinin Belirlenmesi, Jeotermal Enerjinin Seracılıkta Kullanılmasının Önündeki Engellerin Tespiti, Zeytinyağı Tesislerin Ekolojik ve Sosyo Ekonomik Planlaması, Aydın İlinde Markalaşma Potansiyeline Sahip Yerel Ürünlerin Araştırılması, Hayvansal Gübreden Temiz Enerjiye Aydın Atlası, Milas Organize Sanayi Bölgesi-Güllük Limanı Demiryolu Hattı Fizibilite Projeleridir.

Ajans, **2012 yılında** ise, Proje Teklif Çağrısı kapsamında “Tarıma Dayalı Sanayide Katma Değerin Artırılması Mali Destek Programı” ile “Mirasımız Dericilik Mali Destek Programları” kapsamında mali destek verilmiştir. Toplam 134 proje başvurusunun olduğu, 132 proje teklifinin ön incelemeyi geçerek teknik ve mali değerlendirmeye alındığı teklif çağrısının değerlendirme süreçlerinin sonucunda 57 adet proje destek almaya hak kazanmıştır.

Tarıma Dayalı Sanayide Katma Değerin Artırılması Mali Destek Programı kapsamında desteklenen projeler şunlardır: Süt İşletmesi Katma Değer Üretme ve Kalite Artırımı Projesi, Ege'ye Özgü Zeybek Peyniri, Zeytinyağı Perekende Pazarı İçin Meyveli ve Baharatlı Zeytinyağı Üretimi, Tereyağı Üretimi ve Kalite Artırma Projesi, Fethiye Arıcılık Sektörünün Geliştirilmesi Projesi, Kestane Ayıklama, Boylama, Soyma, Şoklama ve Kullanıma Hazır Ambalajlama Projeleridir.

Mirasımız Dericilik Mali Destek Programları kapsamında desteklenen projeler ise: Organize Sanayi Bölgelerine Taşınma ve Üretim Kapasitesini Artırma, Tabana Yayılıyor Dünüyü Adımlıyoruz, Köselemiz Dünyada, Köselede Son Nokta, Deride Vizyon Teknoloji, Debbağlıktan Sanayiciliğe, Adım Adım Zirveye projeleridir.

Güney Ege Kalkınma Ajansının **2013 yılında** Dorudan Faaliyet Desteği Programından yararlanabilecek başvuru sahiplerini belirlemiştir. Bunlar; yerel yönetimler, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri, teknoloji geliştirme bölgeleri (teknopark ve teknokent), birlikler ve

kooperatifler ve bu sayılan kurum ve kuruluşların kurduğu veya ortağı olduğu işletmelerdir.

Programın amacı; Güney Ege Bölgesi'nin rekabetçilik düzeyini artıracak, bölgesel kalkınmaya ivme kazandıracak, sürdürülebilir çevre ve altyapının geliştirilmesini sağlayacak kritik öneme haiz araştırma, planlama, fizibilite ve benzeri diğer faaliyetlerin desteklenmesidir.

Dorudan faaliyet desteği programı kapsamında desteklenecek faaliyetler için Güney Ege Kalkınma Ajansı tarafından 2013 yılı bütçesinden tahsis edilen toplam kaynak tutarı 2.300.000 ₺ olarak belirlenmiştir.

Ajans tarafından doğrudan faaliyet desteği kapsamında desteklenecek örnek projeler şu şekilde belirlenmiştir: Bölgede deprem riski ve olası etkilerinin tespit edilmesi ile sosyo-ekonomik ve çevresel zararları azaltmaya yönelik çalışmalar, su ürünleri, mermer ve traverten, yenilenebilir enerji, makine imalatı, gıda imalatı, demir çelik, kablo imalatı ve turizm gibi sektörlerle ilişkin katılımçılık esaslı araştırma ve strateji geliştirme çalışmaları, bölgedeki mevcut soğuk hava depoları, tarımsal ürün işleme paketleme tesislerinin kapasite kullanım oranları, işledikleri ürünleri, aktif/atıl durumları, yeni tesis ihtiyaçları bilgilerini içeren envanter çalışması, tekstil tasarım ve yenilik merkezi fizibilite raporu hazırlanması, bölgede yeni küçük sanayi siteleri oluşturulmasına yönelik fizibilite raporu hazırlanması, özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi için örnek fizibilite raporu hazırlanması, kırsal kesimde tarım dışı istihdamı artırıcı faaliyetlere ilişkin fizibilite raporları hazırlanması, alternatif turizm yatırımlarına ilişkin örnek fizibilite raporu hazırlanması, göç araştırması (sebepleri, bölgeye etkileri, göçle gelen nüfusun profili ve entegrasyonu vb.), Denizli ve Muğla'da mevcut zeytinyağı tesislerine ilişkin envanter çalışması ve yeni kurulacak tesisler için mekânsal planlama çalışmaları, kayıt dışı istihdamın il veya bölge ekonomisine etkilerinin araştırılmasına yönelik çalışmalar, sosyal risklerin belirlenmesi ve sosyal dışlanmayla mücadeleye yönelik araştırmalar, enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar.

Güney Ege Kalkınma Ajansı tarafından 2013 yılında teknik destekte sağlanmaktadır. Ajans tarafından sağlanan teknik desteğin amacı; bölgedeki yerel

aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılacak çalışmalarına destek sağlamaktır. Bu destek programının kapsamı Ajans tarafından yayınlanan herhangi bir proje teklif çağrısı ile ilişkilendirilmemek koşuluyla; yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetleri ile diğer başvuru sahiplerinin yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarıdır. Program bütçesi, azami tutar 15.000 ₺ ve toplam destek bütçesi 500.000 ₺ olarak belirlenmiştir.

Güney Ege Kalkınma Ajansı 2013 yılı Proje Teklif Çağrısı kapsamında ise; “Alternatif Turizm Mali Destek Programları” ve “Turizm Altyapısı Mali Destek Programları” kapsamında toplam 14 milyon ₺ kaynak kullandırılmayı planlanmaktadır.

Alternatif Turizm Mali Destek Programları Programın amacı; Güney Ege Bölgesi turizminde; alternatif turizmin bölge ekonomisine olan katkısının artırılmasıdır. Ajans tarafından uygun başvuru sahipleri olarak, kâr amacı güden ve KOBİ tanımına uyan işletmeler belirlenmiştir. Bu kapsam da desteklenecek örnek proje konuları şu şekildedir: Spa ve kür merkezlerinin oluşturulması ve geliştirilmesine yönelik projeler, termal turizm tesislerinde tedavi ve sağlık odaklı geliştirme faaliyetlerine yönelik projeler, mavi yolculuk rotalarını; kırsal turizm, eko turizm, kuş gözlemleri ve endemik tür gözlemleri gibi alternatif turizm çeşitliliği ile geliştirecek kırsalda gelir kaynağı yaratacak projeler, sualtı dalış, sörf, uçurtma sörfü, yamaç paraşütü, yelkencilik eğitim merkezlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik projeler, yöresel el sanatlarının ve ürünlerinin bölge turizminde bir araç olarak kullanılmasına yönelik, turistlerin üretimde yer alabileceği faaliyetleri içeren projeler, kırsal alanda hizmet veren pansiyon, otel ve butik otellerin hizmetlerine yürüyüş, bisiklet ve doğa gözlemciliği gibi aktiviteleri de eklemelerini sağlayacak çevre düzenlemesi projeleri şeklindedir.

Turizm Altyapısı Mali Destek Programının amacı; Güney Ege Bölgesinde alternatif turizm olanaklarının ulaşılabilirliğinin ve çekiciliğinin altyapı çalışmaları ile yükseltilerek alternatif turizmin bölge ekonomisine olan katkısının artırılmasıdır. . Ajans tarafından uygun başvuru sahipleri olarak; valilikler, belediyeler,

kaymakamlıklar, il özel idareleri, sanayi ve ticaret odaları, turizm altyapı birlikleri, kamu kurumlarının il ve bölge müdürlükleri belirlenmiştir. Bu kapsam da desteklenecek örnek proje konuları şu şekildedir: Yayla turizminin geliştirilmesi, ören yerlerinin ve tarihi yapıların restorasyonu, çevre düzenlemesi ve altyapılarının güçlendirilmesi, turizm alanlarına ve bu alanlar arasında ulaşılabilirliği arttıracak bağlantıların geliştirilmesi, turizm için önemli alanlarda, dezavantajlı gruplara yönelik olmak üzere, ziyaretleri kolaylaştırıcı fiziksel olanakların yaratılması ve geliştirilmesi, rafting, dağcılık, doğa yürüyüşü gibi alternatif sporlar için uygun alanların çevre düzenlemelerinin yapılması veya mevcutların iyileştirilmesi, tarihi ve turistik mekânlara erişimi kolaylaştıracak aynı zamanda çekiciliği arttıracak altyapı çalışmaları, kaplıca ve termal turizm altyapısının geliştirilmesi şeklindedir.

5.3.Ankara Kalkınma Ajansı ve GEKA'nın Karşılaştırılması

Bu bölüm her iki ajansla yapılan görüşmeler esnasında ajanslara sorulan sorular kapsamında oluşturulmuştur (Ek-6 bk.).

Türkiye'deki Kalkınma ajansları içerinden uygulama olarak Ankara Kalkınma Ajansı ve Güney Ege Kalkınma Ajansı örneklerinin seçilmesindeki amaç; öncelikle Ankara Kalkınma Ajansının konumu dolayısıyla merkezi yönetime daha yakın olması, Ankara bölgesinin Türkiye'nin merkezinde olması ve ajansın Ankara'yı "küresel bir başkent" yapmayı hedeflemesidir. Güney Ege Kalkınma Ajansı ise, mevcut yapısı itibariyle tek bölgeyi kapsamayıp birden fazla bölge merkezi ili (Denizli, Aydın, Muğla) kapsamısından dolayı seçilmiştir.

Bu kapsamda Ankara Kalkınma Ajansının tek bölge merkezini kapsamaması ve bölgesel kalkınma politikalarının yürütüldüğü Kalkınma Bakanlığı'na yakın olması nedeniyle koordinasyon sorunu yaşamadığı görülmüştür. Güney Ege Kalkınma Ajansının ise, birden fazla bölge merkezini kapsamaması nedeniyle özellikle bölge planlarının hazırlanması sürecinde az da olsa koordinasyon sorunu yaşandığı görülmüştür. Mevcut yapısı ile ajanslar sadece bölge merkezi illerde sahiplenilmektedir. Bu nedenle tek ilden oluşan bölgelerdeki ajansların daha başarılı olacağı genelleme yapılabilir.

Her iki ajans da kapsadığı bölgelerin ulusal ve küresel ölçekte tanıtımı için ulusal ve uluslararası fuar ve konferanslara katılıma, bölgeye gelen yabancı ziyaretçilere bölgenin yatırım imkanları anlatma, çeşitli sanayi kuruluşlarının bölgede faaliyet göstermesi için ikili görüşmeler yapma, bölgeye yapılacak olan yatırımların önünü tıkayan olumsuzlukları tespit etme, yatırımcıyı mağdur etmemek yatırım fırsatını kaçırmamak için aracılık yaparak diğer kurumlarla koordineli olarak çalışma, yatırımlar için yer tahsis etmek, bölgeyi tanıtan broşür, katalog ve sunumlar hazırlamak gibi çeşitli faaliyetler yürüttüğü görülmüştür. Ajansların yürüttükleri bu faaliyetler kapsamında odağındaki bölgelere yerli ve yabancı yatırımcıların sayılarında artışlar olduğu gözlemlenmiştir. Yerli ve yabancı yatırımcıların bölgelere bakışı değerlendirildiğinde özellikle, yerli yatırımcıların risk almaktan çekindiği ve mevcut durumlarını devam ettirmekten yana tutum sergiledikleri ajanslarla yapılan görüşmeler sonucunda edinilen izlenimlerdenidir.

Ajanslara sağlanan mali kaynakların faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için yeterli düzeyde olup olmadığı incelendiğinde; her iki ajansta da günümüz itibarıyla mali kaynak sıkıntısı olmadığı görülmüştür.

Her iki ajans tarafından da odağındaki bölgelerin kalkınması sürecinde paydaşların katılımlarının etkin bir şekilde sağlandığı görülmüştür.

Söz konusu ajanslar tarafından sağlanan mali ve teknik desteklerin hepsinin tam anlamıyla sağlanıp sağlanmadığına bakıldığında. Bu destek türlerinin tam anlamıyla sağlandığı görülmüştür. Ajanslar tarafından sağlanan bu desteklerden en fazla proje teklif çağrısı yöntemiyle verilen doğrudan finansman desteği rağbet görmekte ve bu yönde ajanslara çok sayıda proje sunulmaktadır. Ancak özellikle GEKA'ya sunulan projeler içerisinde çok azının yenilikçi olduğu ajansla yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir.

Özetle söz konusu ajanslar, bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için bölgelerin ulusal ve uluslararası arenada rekabet edilebilirliklerini artırmaları için önemli faaliyetler yürütmektedirler. Bunun için Türkiye'deki 26 kalkınma ajansının birbirleriyle iletişim içinde oldukları görülmüştür. Söz konusu ajansların tarım, sanayi, enerji, turizm vb. sektörlerinde mevcut durum analizlerini yaparak

bölgelerinin fırsat ve tehditlerini, güçlü ve zayıf yönlerini belirledikleri görülmüştür. Bu kapsamda ajansların sadece il merkezlerinde değil, il merkezlerine uzak olan yerlerde de yavaş yavaş faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Ajansların daha yeni kurulmuş olmaları nedeniyle bazı aksaklıkların olduğu ancak bununda zamanla aşılabacağı anlaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme süreciyle birlikte bölge, bölgecilik gibi kavramlarda, bölgesel kalkınma konularında ve bölgesel kalkınma politikaları uygulamalarında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu süreçte küreselleşme-yerelleşme eğilimlerine paralel olarak bölgelerin önemi her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla bölgesel kalkınmanın yeniden yorumlanması gerekmiş ve bu yönde yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Böylece küreselleşme süreciyle birlikte bölgeler, küresel rekabetin önemli araçlarından biri haline gelmiştir.

Yaşanan bu değişimler sonucunda bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesi ve yönetimine ilişkin kurumsal yapılar değişime zorlanarak yönetimde yeniden yapılanma süreçleri başlamıştır. Bu çerçevede bölgesel kalkınma politikaları olarak merkezi idarenin öncü olduğu “yukarıdan-aşağıya” anlayış yerine yerel ekonomik aktörlerin öncü olduğu “aşağıdan-yukarıya” bir anlayışın benimsendiği görülmüştür. Bu değişim başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede, yerel düzeyde yeni düzenleme mekanizmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölge kavramı ve bölgesel kalkınma konusundaki yaklaşımların küreselleşme süreci içinde giderek hızlı bir şekilde değiştiği bu düzen içerisinde Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi anlayışın terk edilerek adem-i merkeziyetçi anlayışa geçilmesi ve bölgelerin bu eğilim paralelinde kalkınmanın örgütlenmesi ihtiyacı, doğal ekonomik ve sosyal şartların bölgelerarasında farklılık göstermesi sonucu ortaya çıkan gelişmişlik farkının kapatılmasının yanında rekabetin artırılması için bir araç olarak görülmüştür. Yani ajansların dayandığı kuramsal felsefe, fordizmden post-fordizme ve merkeziyetçi yapıdan ademi-i merkeziyetçi yapıya geçiş olarak ifade edilebilir. Böylece hem bölgesel kalkınmanın kurumsallaştırılması hem de küresel ekonomik düzene uyum sağlayabilmek için Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmuştur.

Kalkınma ajansları, sınırları önceden belirlenmiş bir bölgenin kalkındırılması için o bölgenin, yerel otoriteleri ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan, kısmen kamunun finanse ettiği yönetişimci yapılardır. Yerel/bölgesel önceliklerin ortaya çıkarılması noktasında stratejik kurumlar olarak görülen ajansların temel amacı; bölgelerarası artan gelişmişlik farkının azaltılmasıdır.

Bunun yanında bölgesel rekabet edebilirliği arttırmak için bölgeye yabancı yatırımcı çekmek, bölgenin tanıtımını yapmak, bölgede işbirliği ve iletişimi geliştirmek, KOBİ'lere danışmanlık yapmak ve finansal destek sağlamak, yatırım alanlarını belirlemek, bölge ekonomisini canlandırmaya yönelik çalışmalar yapmak, bölgede girişimciliği arttırmak, bölgedeki kalkınmanın aktörleri arasında işbirliğini ve koordinasyonu sağlamaktır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları bölgesel kalkınmanın kurumsal yapıları olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli ülkelerde kurumsallaşmaya başlamışlardır. Ajanslar uzun bir süredir adından çeşitli şekillerde bahsedilmesine rağmen son yıllarda sayılarında artış gözlenmiştir. Küresel rekabet ortamında doğal, ekonomik ve sosyal farklılıklar nedeniyle oluşan bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında rol aldığı gibi, sosyo- ekonomik açıdan gelişmiş bölgelerin de mevcut durumunu korumak için faaliyet göstermektedirler.

Bölgesel kalkınmada rol alan aktörler arasında işbirliğini ve koordinasyonu sağlayan kalkınma ajansları odağındaki coğrafi bölgenin durumuna göre birtakım özel bölgesel politikalar oluşturan, bölge planları hazırlayan ve bu plan/politikaların uygulanmasını kolaylaştıran örgütlerdir. Kalkınma ajanslarına genel olarak baktığımızda ajanslar, kuruldukları ülkeye göre büyüklükleri, organizasyon yapıları, finansmanları, ihtiyaçlara cevap verebilirliği gibi yönlerden birtakım farklılıklar sergileyebilmektedirler. Bu nedenle ajansların hepsini kapsayabilecek bir tanım yapmanın zor olduğu görülmüştür.

Tarihsel süreç içerisinde bölgelerin gelişme dinamiklerinde çeşitli nedenlerle farklılıklar meydana gelmiştir. Ülkemizde de bölgelerarası farklılık sorunu eskiden beri devam eden bir sorun olmaktadır. Enerji kaynakları, sanayinin belirli yerlerde yoğunlaşması, pazarlara yakınlık ve sermaye yetersizlikleri gibi durumlar bölgesel farklılıkları daha da artırmıştır. Böylece ülkede sanayi alanlarının yoğunlaştığı bölgelerin dışındaki yerler gelişmişlik seviyeleri bakımından ülke ortalamasının altında kalmıştır. Bu sorun sadece ülkemizde değil ülkelerin birçoğunda varlığını sürdürmektedir. Tarihsel süreç içerisinde bu dengesizliklerin giderilmesine yönelik birçok politika geliştirilmiştir.

Bu nedenle Türkiye'deki bölgesel kalkınma çalışmaları oldukça eskiye dayanmaktadır. Türkiye'nin bölgesel kalkınma konusuna bakış açısı ve uygulamaya konulan toplam dokuz kalkınma planı değerlendirildiğinde; bölgesel politikalar anlamında ilk ciddi çalışma Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla başlamıştır. 1990'lı yıllara kadar uygulamaya konulan ilk beş kalkınma planının geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı çerçevesinde uygulamaya koyulduğu görülmektedir. Söz konusu planlarda temel olarak bölge planlamasına vurgu yapıldığı ve bölge politikasının temel amacının bölgelerarası dengesizlikleri giderme ve dengeli bölgesel kalkınma olduğu göze çarpmaktadır. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için merkezi hükümet tarafından kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve bölgelerarası dengesizliklerin ortadan kaldırılması için bazı çalışmalar yapılmış ancak istenen ölçüde başarıya ulaşılamamıştır. Bu başarısızlıklar sonucu yeni arayışlara yönelinmiştir. Türkiye'nin kalkınmaya yönelik bölgesel politika anlayışına bakıldığında; bölgelerarası dengesizliklerin giderek artış göstermesi ve içinde bulunduğumuz AB'ye uyum ve üyelik süreciyle birlikte çeşitli değişimler yaşanmış ve bu alandaki yerel kurumsal kapasite ihtiyacıyla ülkemizde bölgesel kalkınma ajansları gündeme gelmiştir.

Nitekim bu ihtiyaç, ülkemizde bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmak, AB fonlarından yararlanmak ve bölgesel politikaları AB'ye yakınlaştırmak için, 12 adet Düzey 1, 26 adet Düzey 2 ve 81 adet Düzey 3 İstatistikî Bölge Birimi oluşturularak bölgesel ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli kurumları arasında yer alacak olan Kalkınma Ajansları Devlet Planlama Teşkilatı öncülüğünde kurulmuş ve "5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un" 25 Ocak 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle hukuki bir zemine oturtulmuştur.

Ülkemizde Kalkınma Ajansları dünyada var olan rekabete ayak uydurabilmek için oluşturulmuş yapılardır. Finansal destek sağlamak, yatırımlar için yeni alanlar oluşturmak ve bölgeye yatırımcı çekmek, danışmanlık yapmak, bölgenin geleceğe dönük kalkınma hedeflerini belirlemek ve sosyo-kültürel alanlardaki gelişmelere katkı sağlamak, kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğini ve koordinasyonu sağlamak gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için oluşturulan bu yapılar günümüz itibarıyla ülkemizde Düzey 2 bölgeleri olarak 26 bölgede mevcuttur.

Bununla birlikte bu kurumsal yapı kamuoyunda, işlevselliği ve bölge kalkınmasına yapacağı katkılar bakımından yeterince ele alınmamıştır. Kalkınma ajansları konusundaki değerlendirme ve görüşlerin büyük bir çoğunluğu, ajansların hukuksal yapısı konusunda yoğunlaşmıştır. Bu yönde 5449 sayılı kanunda hukuksal yapısı açısından kamu tüzel kişi mi yoksa özel hukuk tüzel kişisi mi olduğu yönünde belirsizliklerin sürmesi nedeniyle kalkınma ajanslarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının hukuki ve siyasi olarak bozulmasına zemin hazırladığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Bunun yanında Türkiye'de istatistiki bölgeler gibi çalışmalar olmasına rağmen bölge, bölgecilik gibi kavramlardan ve bölgesel yapılanmaların oluşturulmasından üniter yapıya zarar vereceği gerekçesiyle çekinilmektedir. Kalkınma ajansları da sınırları önceden belirlenmiş bir coğrafi bölgede faaliyet gösterdiğinden tartışma konusu olmuştur. Ancak ajansların 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile oluşturulan kurumsal yapısının yönetim ve denetim açısından merkezi idarenin kontrolünde olması nedeniyle böyle bir şüphe oluşturacak veriler görülmemektedir.

Kalkınma ajansları dünyadaki sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerine uyum sağlayacak şekilde bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi açısından önemli kurumlardır. Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farklarını kapatmak için günümüze kadar yeterli düzeyde ve etkinlikle uygulanamayan bölgesel kalkınma politikalarının ve kalkınmaya yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerin tutarlı, uyumlu ve etkili bir şekilde yürütülebilmesi için kalkınma ajanslarına önemli görevler düşmektedir. Ajanslar bölgesel kalkınmanın sağlanarak topyekûn kalkınmanın gerçekleştirilmesinde önemli roller oynayacak kurumsal yapılardır.

Tezde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları uygulaması olarak Ankara Kalkınma Ajansı ve Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın bölgesel kalkınmaya katkıları yerleşme çerçevesi içerisinde incelenmiştir.

Hizmet alanı Ankara bölgesini kapsayan Ankara Kalkınma Ajansı "Bölge kalkınmasının sürükleyici sektörlerinin küresel ölçekte rekabet gücü elde etmesini ve sürdürmesini sağlayacak stratejiler geliştirmek, bölgeyi kültürel ve sanatsal eserlerin üretildiği, etkinliklerin düzenlendiği ve buradan dünyaya yayıldığı bir merkeze

dönüştürmek, bölgeyi başta siyasi düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri ve üniversiteler olmak üzere küresel politikalara yön verecek fikirlerin üretildiği, tartışıldığı ve yayıldığı bir Küresel Başkent haline getirmek” vizyonu çerçevesinde çalışmalarına başlamıştır. Yerel potansiyeli harekete geçirerek ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmayı hedef olarak belirlemiştir.

Bölgesel hizmet alanı Aydın Denizli ve Muğla illerini kapsayan Güney Ege Kalkınma Ajansı ise “Güney Ege Bölgesi’nin kaynaklarının yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, tüm paydaşlarla birlikte yerel potansiyeli harekete geçirmek ve sürekli kalkınma için girişimcilik, kümelenme ve inovasyon kapasitesinin geliştirilmesini sağlamak suretiyle bölgenin küresel ölçekte rekabet gücünü artırmak ve bölge halkının yaşam kalitesini yükseltmek” misyonu ile çalışmalarına başlamıştır. Hizmet verdiği bölgenin zenginliklerini hem ülke hem de dünya çapında tanıtırak bölgenin rekabet gücünün daha üst seviyelere çıkarılması, yerel yatırımcı ile uluslararası yatırımcıları uygun platformlarda buluşturarak bölgesel ekonomik gelişmeyi ülke düzeyine çıkarmayı hedef olarak belirlemiştir.

Çalışma sonucunda; Ankara Kalkınma Ajansı ve Güney Ege Kalkınma Ajansı’nın yeni iş kurma fikirleri olan girişimcilere önem verdiği ve onları yönlendirdiği, pazarlama, planlama, finans ve insan kaynakları konusunda bilgilendirme amaçlı olarak ücretsiz kurslar verdiği, bilgi teknolojileri ve diğer teknolojiler konusunda yardım ve danışmanlık hizmeti de sunduğu anlaşılmıştır.

Ankara Kalkınma Ajansının önem verdiği bir diğer konu ise, yerel dinamikleri küresel düzeyde harekete geçirmek, kalkınmayı ekonomik, sosyal, kültürel ve mekansal boyutlarıyla ele alarak bunun gerektirdiği kurumsal kapasiteyi geliştirmektir. Bölgeyi geleceğe taşıyacak yenilikçi fikir ve uygulamalara da önem verdiği görülmüştür.

Güney Ege Kalkınma Ajansında da, bilim ve teknoloji dayanağı kuvvetli sanayi ve hizmet altyapısı oluşturan ve istihdamı artırıcı girişimlere önem verildiği görülmüştür.

Ayrıca söz konusu ajanslar tarafından, bölgeye yatırımcıları teşvik etmek ve bölgenin kalkınmasını hızlandırmak için çeşitli ulusal ve uluslararası fuar ve konferanslara katılım sağlanmış, bölgeye gelen yabancı ziyaretçilere bölgenin yatırım imkanları anlatılmış, çeşitli sanayi kuruluşlarının bölgede faaliyet göstermesi için ikili görüşmeler yapılmış, bölgeye yapılacak olan yatırımların önünü tıkayan olumsuzluklar tespit edilmiş, yatırımcıyı mağdur etmemek yatırım fırsatını kaçırmamak için aracılık yaparak diğer kurumlarla koordineli olarak çalışılmış, yatırımlar için yer tahsis edilmiş, bölgeyi tanıtan broşür, katalog ve sunumlar hazırlanıp yabancı ülkelerin ülkemizdeki büyükelçiliklerine gönderilmiş, bölge ile yabancı ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi için hazırlanan sektör raporları ile bölge planları hazırlanmış ve bölge planında belirlenen sektörlerde yatırımcılara doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi destekleri gibi mali desteklerde de bulunulmuştur.

Sonuç olarak söz konusu ajanslar yatırımcıları teşvik edip, küresel rekabette daha etkin bir rol alarak bölgesel kalkınmada yeni bir dönem açmak için girişimcilik ruhunu ortaya koymaya devam edecektir. Yine Ajansların sahip oldukları vizyon ve misyon doğrultusunda planlama, programlama, strateji geliştirme, program uygulama ile izleme ve değerlendirme yeterliliğine sahip, teknik kapasitesi yüksek, bölgesel gelişme politikalarını yerel düzeyde yönetebilecek etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulması çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu çerçevede ajansların yatırımcıları teşvik ederek bölgede yatırımların artmasındaki ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasındaki başarılarını ya da başarısızlıklarını zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Akın, Naci (2006) “Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül, ODTÜ-TEPAV, ss.295-304, Ankara.
- Akpınar, Rasim (2004) *Bölgesel Gelişme Dinamikleri ve Kurumsal Yansımaları: Kalkınma Ajansları Deneyimi*, Planlama Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- Akpınar, Rasim (2010) “Türkiye’de Kalkınma Ajanslarıncı Hazırlanan Bölge Planlarına Dair Bir Kritik: İZKA’nın İzmir Bölge Planı (2010-2013) Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 4, ss.07-18, ISSN: 1302-3284.
- Akpınar, Rasim “Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları”, <http://www.kentli.org/makale/akpinar.htm>
- Aksoy, Şinasi (1998) “Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Bakış”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 7, Sayı 1, ss.3-13.
- Aktan, Coşkun Can (2008) “Demokrasi ve İyi Yönetişim”, *Yerel Siyaset*, s.11-17, <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/mart2008/2.pdf>
- Altınışık, İsa ve H. Sencer Peker (2010) “Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ekonomik Önemi, Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Durumları”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, Cilt 2, Sayı 34, ss. 145-156 <http://kutuphane.dogus.edu.tr>
- Arslan, Erdal (2010) “Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları”, *Kamu-İş*, Cilt 11, Sayı 3, ss.85-108.
- Arslan, İbrahim, Mustafa Mete ve Vedat Bal (2007) “Küreselleşmenin Yerel Ekonomiler Üzerindeki Etkileri”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, ss.222-229.

- Ataay, Faruk (2005) “BKA Tasarımının ‘Kalkınma’ Anlayışı Üzerine”, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* İçinde, Derl.: Menaf Turan, (Paragraf Yayınevi, Ankara).
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, (07.03.2013) <http://www.avrupa.info.tr>
- Aybay, Recep (2011) *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yatırımcıları Teşvik Etmesindeki Rolü Baka Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi.
- Bağcı, H. Emre (1997) “Küreselleşme Devlet ve Demokrasi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı 4.
- Batmaz, Nihat (2012) “Küreselleşmenin Yerel Ekonomiler Üzerinde Oluşturduğu Etkiler Denizli İl Örneği: 2010”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl 5 Nu 9, ISSN 1307-9832, ss.27-54.
- Bayramoğlu, Sonay (2005) “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi”, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir?*, Derl.: Menaf Turan (Paraf Yayınevi), ss.35-120.
- Berber, Metin ve Ebru Çelepçi (22.03.2013) “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, http://www.metinberber.com/kullanici_dosyalari/file/12.doc
- Boratav, Korkut (2000) “Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?” *Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Can, Ergüder (2011) *Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü: İzmir Kalkınma Ajansı Örneği*, Altın Nokta Yayınevi, İzmir.
- Can, Ergüder ve Dilek Akdenizli Kocagül (2008) *Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikanın Gelişimi ve Yapısal Fonlar*, TEPAV.

- Coşkun, Ali (2003) “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi”, *Atatürkçü Düşünce Dergisi*, Sayı 4, ss.72-77.
- Coşkun, Recai (2005) “Küreselleşme Mi Bölgeselleşme Mi? Yeni Bölgesel İşbirlikleri Neler İma Ediyor?” 3. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, Kırgızistan, 7-9 Haziran.
- Çalt, Gökhan (22.05.2013) “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/8df7b8e8d586a55_ek.pdf
- Çamur, K. Cihangir ve Özge Gümüş (2005) “İstatistiki bölge birimleri (NUTS Sistemi)”, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Derl.: Menaf Turan (Paragraf Yayınevi, Ankara), ss.181-196.
- Çeken, Hüseyin (2003) *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınevi, İstanbul.
- Çeken, Hüseyin, Şevket Ökten ve Levent Ateşoğlu (2008) “Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, ss.79-95.
- Çekiç, Anıl (2010) “Küreselleşen Dünyada Yerelleşme Süreci Ve Yerelleşmede Demokratik Zeminin Sağlamlaştırılması İçin E-Katılımcılık Çözümünün Değerlendirilmesi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, ss.165-188.
- Çelik, Zühre (2005) “Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme,” *Planlama* 2. http://kutuphane.dogus.edu.tr/index_tr.
- Çukurçayır, H. Tuğba Eroğlu ve H. Eşki Uğuz (2010) *Yönetişim*, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Çukurçayır, M. Akif ve H. Tuğba Eroğlu (2012) “Yönetişim Yaklaşımı ve Türkiye’de Kent Konseyleri”, *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Edit.: Fatma Neval Genç (Ekin Yayınevi, Bursa).

- Dağdelen, İlhan (2005) “Post-Fordizm”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:8, Sayı 90, <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/06a/05.htm>
- Dağdemir, Özcan ve Hakan Acaroğlu (2011) “Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımının İller Düzeyinde Analizi: 1990-2006”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, ss.39–56.
- Demir, Fatih (2009) “Bölgesel Kalkınma Ajansları: Ulusal Kalkınma ve Yerel Demokrasi İlişkisine Bir Örnek”, *TODAİE Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler Kongresi*, 19-20 Ekim, Ankara.
- Demirci, Mustafa (2012) “Yönetişim Perspektifinde Kent Planlaması”, *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Edit.: Fatma Neval Genç (Ekin Yayınevi, Bursa).
- Demirci, Mustafa (2013) “Yönetişim, Otorite ve Meşruiyet”, *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Edit.: Fatma Neval Genç (Ekin Yayınevi, Bursa).
- Dinler, Zeynel (1994) *Bölgesel İktisat*, 4. Basım, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Dinler, Zeynel (2005) *Bölgesel İktisat*, 7. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Doğan, Adem ve Nazım Öztürk (2010) “Yeni Kalkınma Kuramları”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, S:33, s.35-55.
- DPT (1963) *Kalkınma Planı, (Birinci Beş Yıl) 1963-1967*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1967) *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1972) *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1979) *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979- 1983*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1986) *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1990) *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, DPT Yayınları, Ankara.

- DPT (1995) *Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Kitap:2, T.C Başbakanlık DPT Müsteşarlığı Yayınları No: 2375-Ö.İ.K:440, Ankara.
- DPT (1995) *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (2000a) *Küreselleşme, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (2000b) *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT, Yayınları, Ankara.
- DPT (2001) *Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları No: DPT: 2538-ÖİK: 554, Ankara.
- DPT (2003) *Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)*, Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/o-ukp.pdf>
- DPT (2004) *Küresel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt 1, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/keas-I.pdf>
- DPT (2006a) *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu İl Gelişme Stratejileri ve Politikaları Alt Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (2006b) *Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (2007a) *Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Sunumu*.
- DPT (2007b) *Dokuzuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (2008) *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- DPT (2012) *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı*, www.onuncuplan.gov.tr

- Dulupçu, Murat Ali (2006) “Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleşme Karşısında Bölgeselcilik”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül, ODTÜ-TEPAV, ss.233-255, Ankara.
- Dura, Y. Can (2007) “Dünya Uygulamaları Bağlamında Kalkınma Ajanslarının Yapısal Analizi”, <http://www.ipuder.org>
- Eceral, T. Özelçi (2005) “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kurumlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimler”, *Ekonomik Yaklaşım*.
- Eceral, T. Özelçi (2006) *Ekonomik Coğrafyaya Kurumsal Yaklaşım: Denizli Örneği*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Eren, Hayrettin ve Aynur Cidecigiller (2011) İÜHFM Cilt 69, Sayı 1, ss.391-410, http://www.arastirmax.com/system/.../arastirmax_7061_pp_391-409.pdf
- Eroğlu, Müzeyyen ve Melike Kum (2010) “Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının İdari Teşkilat İçindeki Yeri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 35, ss.175-198, iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi35/eroglu_kum.pdf
- Eroğlu, Nadir (2007) “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 28, Sayı 2, ss.63-73.
- Eryılmaz, Bilal (2011) *Kamu Yönetimi*, Okutman Yayıncılık, Ankara.
- Genç, F. Neval (2010) “Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 466, <http://www.tid.gov.tr/Sayfalar/Default.aspx>
- Genç, F. Neval (2012) *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Genç, F. Neval (2013) *Yönetişimin Türk Kamu Yönetimine Yansımaları*, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Güldiken, Nevzat ve Mehmet Aslan (2006) “Küreselleşme Ve Ulusallığın Diyalektik Etkileşimi I” *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, ss.183-190.

- Güler, Birgül Ayman (2000) “Devletin Yeniden Yapılandırılması” *Yerel Gündem II*, ss.4-12.
- Gündoğan, Ertuğrul (2010) “Yönetişim: Kavram, Kuram ve Boyutları”, *Yönetişim*, Edit.: M. Akif Çukurçayır, H. Tuğba Eroğlu ve H. Eşki Uğuz (Çizgi Kitapevi), ss.13-57.
- Gündüz, Ali Yılmaz (2006) *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Güneşer Demirci, Aytül (2005) “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Derl.: Menaf Turan (Paragraf Yayınevi), Ankara.
- Hasanoğlu, Mürteza ve Ziya Aliyev (2006) “Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Sayıştay Dergisi*, S.60, ss.81-103, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/dergi2.asp?id=463>
- Hepaktan, C. Eren ve Serkan Çınar (2011) “Küreselleşmenin Ekonomik Entegrasyon Üzerine Etkileri”, *International Conference On Eurasian Economies*.
- Işık, Nihat, Duygu Baysal ve Onur Ceylan (2010) “Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, ss.1-18.
- Kahraman, Yavuz, Levent Vurgun ve Sezai Öztop (2012) “Yönetişim Anlayışı ve Değerlerin Yönetim Kültürüne Etkileri”, *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Edit.: Fatma Neval Genç (Ekin Yayınevi).
- Karasu, Koray (2009) “Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları”, *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt 4, Sayı 11, ss.1-43.
- Kargı, Nihal (2009) “Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve AB Perspektifi Altında Türkiye’nin Bölgesel Politika Analizi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3.

- Kayasü, Serap ve Suna Senem Yaşar (2006) “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül, ODTÜ-TEPAV, ss.199-213, Ankara.
- Kayasü, Serap, Melih Pınarcıoğlu, Suna Senem Yaşar ve Sencer Dere (2003) *Yerel/Bölgesel Ekonomik Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Keleş, Ruşen (1995) “Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Karşısında Avrupa ve Türkiye”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, cilt 4(6).
- Keleş, Ruşen ve Yusuf Erbay (1999) “Avrupa Konseyi’nin Bölgeselleşme Olgusuna Bakışı”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 8, sayı 4.
- Keyman, E.Fuat ve A. Yaşar Sarıbay (1998) “Küreselleşme, Siyaset ve Toplum Yaşamı” *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, Vadi Yayınları, Konya.
- Koçberber, Seyit (2006) “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 61, ss.37-55. <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der61m3.pdf>
- Koçdemir, Kadir (2000) “Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 429.
- Köse, Seyit ve Fatih Konur (2011) “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Yıl 7, Sayı 1, ss.95-137.
- Kulaksız, Yahya (2008) *Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi*, T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kumral, Neşe (2006) “Bölgesel Rekabet Gücünü Arttırmaya Yönelik Politikalar”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül, ODTÜ-TEPAV, ss.275-287, Ankara.

- Kurt, Mustafa ve Özlem Yaşar Uğurlu (2007) “Yeni Kamu Yönetimi ve Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımının Gelişiminde Avrupa Birliği’nin Rolü: İlerleme Raporları İçerik Analizi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 9, Sayı 11, ss.81-109.
- Kutlu, Erol (03.11.2012) *Günümüzde Ortaya Çıkan Oluşumlar ve Türk Dünyasına Etkileri*, <http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/2292/unite10.pdf>
- Mutioğlu, Halil (2012) “Küreselleşme: Kültürel Boyutlu Evrenselcilik Mi, Yerellik Mi?”, Batman Üniversitesi, *Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss.605-613,
<http://www.yasambilimleridergisi.com/makale/pdf/1356265756.pdf>
- Nalbant, Atilla (1996) “Bölgesel Devlet: Yeni bir Devlet Biçimi mi? (I) Kuramsal Temeller”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2.
- Okçu, Murat (2007) “Yönetişim Tartışmalarına Katkı: Avrupa Birliği İçin Yönetişim Ne Anlama Geliyor?”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt: 12, Sayı 3, ss.299-312.
- Okçu, Murat, O. Kürşat Acar ve Elvettin Akman (2012) “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planları Vizyon, Stratejik Amaç ve Hedefleri Üzerine Analitik Bir İnceleme”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 27, ss.231-246, <http://www.academia.edu>
- Olgun, Hürriyet (2007) “Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerine Küre-Yerelleşme (Glocalization) ve Yerellik (Subsidiarity) Kavramları Çerçevesinde Bir Bakış”, *Sosyoekonomi*,
<http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/070106.pdf>
- Övgün, Barış (2011) “Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme: Kalkınma Bakanlığı”, *Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 66, No: 13, ss.263-281, Ankara.
- Öz, A. Celil (2007) “Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları: Çukurova Kalkınma Ajansı Uygulaması”, *2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*

“Çok Düzlemli Yönetişim” Bildiri Kitabı, 25-26 Ekim, TEPAV, Ege Üniversitesi, İzmir.

Özçağlar, Ali (2003) “Türkiye’de yapılan bölge ayrımları ve bölge planlama üzerindeki etkileri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Ankara.

Özen, Pınar (2005) “Bölge Kalkınma Ajansları”, <http://www.tepav.org.tr>

Özer, M. Akif (2006) “Yönetişim Üzerine Notlar”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 63, ss.59-89, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der63m4.pdf>

Özer, M. Akif (2012) “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sosyal Ekonomik İşlevleri”, *Kamu-İs; C:12, Sayı 2, ss.37-74*, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1222.pdf>

Özgür, Hüseyin ve Fuat Erdal (2003) “Yerel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme ve Gelişme Teorileri”, Derl.: M.A.Çukurçayır, *Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi*, (Konya: Çizgi Kitabevi).

Özmüş, Levent (2005) “Desantralizasyon (Yerelleşme) ve Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı”, *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, 28 Mart-1 Nisan 2005, Ankara.

Öztürk, Ahmet (2009) *Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatistikî Bölge Birimleri Önerisi*, DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No: DPT: 2802, Ankara.

Öztürk, Lütfü (2003) “Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: Coğrafi Bölgeler Üzerine Tanımlayıcı Bir Analiz 1965-2001”, *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* Cilt:22, Sayı 2.

Poroy, Hüseyin (2004) “Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi,” *Türkiye İktisat Kongresi*.

Sabır, Hasan (2004) “Atatürk’ün Ekonomi Anlayışı”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 62, ss.1-19.

- Saublens, Christian (2002) “Las Agencias de desarrollo económico local, Edición: Bruno Catenacci, UNDP, ILO, UNOPS, EURADA”, *Ministerio de Relaciones Exteriores Italiano, Se autoriza la reproducción de partes del texto*, <http://hdrnet.org/283/2/adel.SP.pdf>
- Savaş Yavuzçehre, Pınar (2006) “Avrupa'da ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Muğla Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Forumu ve Sempozyumu (KAYFOR-IV)*, http://www.pinaryavuzcehre.com/dosya_resim/resim/BKA.doc
- Sobacı, M. Zahid (2007) “Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, ss.219-215.
- Soylu, Perihan Ünlü ve Özlem Yaktı (2012) “Devletçiliğe Yönelmede Bir Köşe Taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı”, *History Studies International Journal Of History*, Ankara.
- Sözen, Süleyman ve Bülent Algan (2009) *İyi Yönetişim*, İçişleri Bakanlığı Genel Yayın No: 654.
- Şahin, Yusuf (2010) *Kentleşme Politikası*, Murathan Yayınevi.
- Şenses, Fikret (2004) “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, *ERC Working Paper in Economic*, Ankara.
- Şimşek, Mevlüdiye (2004) “Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğin Boyutu: Çözüm Önerileri ve Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası Hakkında Bir Değerlendirme”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), ss.92-103.
- T.C. Başbakanlık, (2008) *Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar*, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 22.11.2008, Sayı: 27062, 2008, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>
- T.C. Başbakanlık, (2009) *Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar*, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 25.07.2009, Sayı: 27299, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>

- T.C. Başbakanlık, (2012) *2012 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararın kabulü*, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 18.10.2011, Sayı: 28088, <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>
- T.C. Resmi Gazete, (2006) 5449 No'lu *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*, 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete.
- T.C. Resmi Gazete, (2009) *Bakanlar Kurulu Kararı, Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar*, 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>
- Tağraf, Hasan (2002) “Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, ss.33-47.
- Takım, Abdullah (2011) “Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları”, *Maliye Dergisi*, Sayı 160, s.154-176.
- Tamer, Ahmet (2008) *Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, DPT Uzmanlık Tezleri*, Yayın No: DPT: 2757, Ankara.
- Taş, Barış (2006) “AB Uyum Sürecinde Türkiye için Yeni bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, No 2, s.185-198, <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/VIII2/btas.pdf>
- Taş, Seyhan, İ. Örnek ve N. Işık (2011) “Ekonomik Yönetişimin Aktörü Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları”, <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/27.pdf>

- Taşkın, Tamer (2006) “Ege Bölgesi Deneyimiyle Türkiye Kalkınmasına Bir Bakış”, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül, ODTÜ-TEPAV, ss.406-410, Ankara.
- Taşlıyan, Mustafa ve Hatun Korkmaz (2012) “Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Sorunların Çözümünde Ve Kalkınmadaki Önemi Ve Katkıları: DOĞAKA, İKA ve ZEKA Örneği”, *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, ss.365-375, 1-2 Ekim.
- Tazesavaş, Tayfur (03.02.2013) “Kalkınma Ajansı Uygulamaları”, <http://www.ipuder.org>
- Tekeli, İlhan (2008) *Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TEPAV (24.05.2013) “Polonya’da Kalkınma Ajansları”, <http://www.tepav.org.tr>.
- TESEV (2008) *İyi Yönetişim El Kitabı*.
- Tiftikçigil, Burcu Y. (2009) “Bölgesel Kalkınmada Aşağıdan Yukarıya Yönetim Anlayışı ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı”, *TODAİE Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler Kongresi*, 19-20 Ekim, Ankara.
- TODAİE (1998) *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, TODAİE Yayınları.
- Turan, Hande Tek (2013) “Yönetişim ve Yeni Kamu Yönetimi”, *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*, Edit.: Fatma Neval Genç (Ekin Yayınevi).
- Tutar, Filiz ve Mehmet Demiral (2007) “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 2(I), ss.65-83.
- Uzay, Nisfet (2005) *Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*, Seçkin Kitapevi, Ankara.
- Yalçındağ, Selçuk (1992) *Federal Almanya ve Türkiye’de Yerel Yönetimler*, TODAİE Yayını, Ankara.

Yalçınkaya, M. Hakan ve Neslihan, Çılbant Coşkun (2012) “Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl 4 Nu 8, ISSN 1307-9832.

Yıldız, Zafer ve Çağdaş Karadağ (2011) “Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü: Isparta Uygulaması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C.3, S.5. ss.33-47.

Yılmaz, Ali (2010) “Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 466, ss.75-197, <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/466aliyilmaz.pdf>

Yüksel, Mehmet (2000) “Yönetişim Kavramı Üzerine”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, 145-159, <http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/tekmakale/2000-3/5.pdf>

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100109172104/http://www.seeda.org.uk/>
[/www.seeda.org.uk/](http://www.seeda.org.uk/)

<http://www.academia.edu>

<http://www.ankaraka.org.tr/>

<http://www.dpt.gov.tr/>

<http://www.geka.org.tr/>

<http://www.kalkinma.gov.tr>

<http://www.kentli.org/makale/akpinar.htm>

<http://www.planlama.org>

<http://www.resmigazete.gov.tr>

<http://www.sayistay.gov.tr>

<http://www.tepav.org.tr>

<http://www.tid.gov.tr>

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.tva.com/>

EKLER

EK-1: Kalkınmada Öncelikli Yörelere Listesi (Birinci Derecede Öncelikli Yörelere)

1. Adıyaman	26. Kars
2. Ağrı	27. Kastamonu
3. Aksaray	28. Kırıkkale
4. Amasya	29. Kırşehir
5. Ardahan	30. Kilis
6. Artvin	31. Malatya
7. Bartın	32. Mardin
8. Batman	33. Muş
9. Bayburt	34. Nevşehir
10. Bingöl	35. Niğde
11. Bitlis	36. Ordu
12. Çanakkale	37. Osmaniye
(Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri)	38. Rize
13. Çankırı	39. Samsun
14. Çorum	40. Siirt
15. Diyarbakır	41. Sinop
16. Elazığ	42. Sivas
17. Erzincan	43. Şanlıurfa
18. Erzurum	44. Şırnak
19. Giresun	45. Tokat
20. Gümüşhane	46. Trabzon
21. Hakkari	47. Tunceli
22. Iğdır	48. Van
23. Kahramanmaraş	49. Yozgat
24. Karabük	50. Zonguldak
25. Karaman	

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr>

EK-2: Avrupa Birliği Komisyonu'nun NUTS bölgeleri için belirlediği eşik nüfus büyüklükleri

Düzyey	En düşük eşik	En yüksek eşik
NUTS 1	3.000.000	7.000.000
NUTS 2	800.000	3.000.000
NUTS 3	150.000	800.000

Kaynak:http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/principles_characteristics

EK-3: Türkiye'nin İBBS'si

DÜZEY 1		DÜZEY 2		DÜZEY 3		BKA
Kod	12 Ana Bölge	Kod	26 Alt Bölge	Kod	81 İl	
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul	TR100	İstanbul	İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ Alt Bölgesi	TR211	Tekirdağ	Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)
				TR212	Edirne	
				TR213	Kırklareli	
		TR22	Balıkesir Alt Bölgesi	TR221	Balıkesir	Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)
TR222	Çanakkale					
TR3	Ege	TR31	İzmir Alt Bölgesi	TR310	İzmir	İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)
				TR32	Aydın Alt Bölgesi	
		TR322	Denizli			
		TR323	Muğla			
		TR33	Manisa Alt Bölgesi	TR331	Manisa	Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA)
TR332	Afyonkara					

					hisar	
				TR333	Kütahya	
				TR334	Uşak	
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa Alt Bölgesi	TR411	Bursa	Bursa Eskişehir
				TR412	Eskişehir	Bilecik
				TR413	Bilecik	Kalkınma Ajansı (BEBKA)
		TR42	Kocaeli Alt Bölgesi	TR421	Kocaeli	Doğu Marmara
				TR422	Sakarya	Kalkınma Ajansı
				TR423	Düzce	(MARKA)
				TR424	Bolu	
				TR425	Yalova	
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara Alt Bölgesi	TR511	Ankara	Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)
		TR52	Konya Alt Bölgesi	TR521	Konya	Mevlana
				TR522	Karaman	Kalkınma Ajansı (MEVKA)
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya Alt Bölgesi	TR611	Antalya	Batı Akdeniz
				TR612	Isparta	Kalkınma Ajansı
				TR613	Burdur	(BAKA)
		TR62	Adana Alt Bölgesi	TR621	Adana	Çukurova
				TR622	Mersin	Kalkınma Ajansı (ÇKA)
		TR63	Hatay Alt Bölgesi	TR631	Hatay	Doğu Akdeniz
				TR632	Kahramanmaraş	Kalkınma Ajansı
				TR633	Osmaniye	(DOĞAKA)
		TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale Alt Bölgesi	TR711
TR712	Aksaray					Ajansı(AHİKA)
TR713	Niğde					
TR714	Nevşehir					
TR715	Kırşehir					
TR72	Kayseri Alt			TR721	Kayseri	Orta Anadolu

			Bölgesi	TR722	Sivas	Kalkınma Ajansı (ORAN)
				TR723	Yozgat	
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak Alt Bölgesi	TR811	Zonguldak	Batı Karadeniz Kalkınma ajansı (BAKKA)
				TR812	Karabük	
				TR813	Bartın	
		TR82	Kastamonu Alt Bölgesi	TR821	Kastamonu	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)
				TR822	Çankırı	
				TR823	Sinop	
		TR83	Samsun Alt Bölgesi	TR831	Samsun	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)
				TR832	Tokat	
				TR833	Çorum	
TR9	Doğu Karadeniz		Trabzon Alt Bölgesi	TR901	Trabzon	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)
				TR902	Ordu	
				TR903	Giresun	
				TR904	Rize	
				TR905	Artvin	
				TR906	Gümüşhane	
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum Alt Bölgesi	TRA11	Erzurum	Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)
				TRA12	Erzincan	
				TRA13	Bayburt	
		TRA2	Ağrı Alt Bölgesi	TRA21	Ağrı	Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)
				TRA22	Kars	
				TRA23	Iğdır	
				TRA24	Ardahan	
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya Alt Bölgesi	TRB11	Malatya	Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)
				TRB12	Elazığ	
				TRB13	Bingöl	
				TRB14	Tunceli	
		TRB2	Van Alt Bölgesi	TRB21	Van	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)
				TRB22	Muş	
				TRB23	Bitlis	

				TRB24	Hakkari	
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep Alt Bölgesi	TRC11	Gaziantep	İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)
				TRC12	Adıyaman	
				TRC13	Kilis	
		TRC2	Şanlıurfa Alt Bölgesi	TRC21	Şanlıurfa	Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ KA)
				TRC22	Diyarbakır	
		TRC3	Mardin Alt Bölgesi	TRC31	Mardin	Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)
				TRC32	Batman	
				TRC33	Şırnak	
				TRC34	Siirt	

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr>

EK-4:Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sektörlerin Milli Gelir İçindeki Durumu

	1927	1938	1945	1950	1958	1961
Tarım	67	48	53	52	44	42
Sanayi	10	16	14	16	22	23
Hizmetler	23	36	33	32	34	35
Milli gelir	100	100	100	100	100	100

Kaynak: DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).

EK-5: Türkiye'nin İBBS Düzey 2 Bölgeleri

Kaynak: <https://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=2020&MenuName=>

EK-6: Alan Araştırması Görüşme Formu

1. Ajansın kurulmasıyla birlikte, merkezi idarenin taşra teşkilatı/yerel yönetimlerle yetki ve görev çatışması ile karşılaşıldı mı?
2. Ajanslar ile ilgili mevzuat etkin ve verimli çalışmanızı sağlamakta mıdır?
3. Mali kaynaklarınız faaliyetlerinizi gerçekleştirmek için yeterli midir?
4. Bölgenin kalkınmasına paydaşların katılımı etkin sağlanmakta mıdır?
5. Bölgenin ulusal ve küresel ölçekte tanıtımı için ne gibi faaliyetler yürütülmektedir?
6. Yürütülen faaliyetlerle bölgeye yeterince yerli ve yabancı yatırımcı çekilebilmekte midir?
7. Yürütülen faaliyetler bölgenin küresel rekabet edebilmesi için yeterli midir?
8. Bölge aktörlerine sağlanan destekler nelerdir?

9. Bölge aktörlerine sağlanan söz konusu mali ve teknik desteklerin hepsi tam anlamıyla veriliyor mu?
10. Teknik destekler kapsamında ne gibi faaliyetleriniz bulunmakta?
11. Hazırlanan bölge planları bölgenin gelişimine katkı sağlamakta mıdır?
12. Kırsalın kalkınması için yürütülen faaliyetleriniz nelerdir?
13. Bölgeye yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı yatırımcılarının tutumları nasıldır?
14. Bölge merkezi iller arasında koordinasyon sorunu oluyor mu?
15. Kalkınma ajanslarının kendi aralarındaki iletişim düzeyi nasıldır?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yakup KARACA

Doğum Yeri ve Tarihi : 03.05.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İ.İ.B.F
Kamu Yönetimi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi :

Çalıştığı Kurum :

İletişim

e-posta Adresi : ypkaraca@gmail.com

Tarih : 22.06.2013